

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI**

KASTAMONU ÇEŞMELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Fatma GÜR**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU**

**Karabük
HAZİRAN 2019**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	7
DOĞRULUK BEYANI	8
ÖNSÖZ	10
ÖZ.....	14
ABSTRACT.....	16
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	17
ARCHIVE RECORD INFORMATION	18
KISALTMALAR	19
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	20
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI.....	22
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	23
ARAŞTIRMA VE YAYINLAR.....	29
1. KASTAMONU'NUN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ	32
1.1. Coğrafi Konumu	32
1.2. Tarihçesi	33
1.2.1. Türk Dönemi Öncesi.....	34
1.2.2. Türk Dönemi	38
2. TÜRK SANATINDA ÇEŞME MİMARİSİ.....	43
2.1. Tarihsel Gelişimi	43
2.2. Çeşmenin Bölümleri	51
3. KASTAMONU ÇEŞMELERİNİ BESLEYEN SU KAYNAKLARI	53
3.1. Merkez'deki Su Kaynakları.....	53
3.1.1. Çetinzade (Topçuoğlu) Suyu.....	54
3.1.2. İsmail Bey Suları.....	54
3.1.3. Kavacık (İzbelizâde) Suyu.....	55
3.1.4. Memiş Ağa Suyu	55
3.1.5. Tepelce (Şemsizade) Suyu	56

3.2. Devrekani'deki Su Kaynakları.....	57
3.2.1. Haydar Suyu.....	57
3.3. İhsangazi'deki Su Kaynakları	58
3.3.1. Asa Suyu	58
3.4. Tosya'daki Su Kaynakları	59
3.4.1. Abhâne ve Sakahâne (Taslı Pınar / Yukarı Pınar) Su Kaynağı	59
3.4.2. Aşağı Pınar ve Kuyumcu Pınar Su Kaynağı	60
4. KATALOG	61
4.1. Kastamonu Merkez'deki Çeşmeler	61
4.1.1. Kanlı çeşme.....	62
4.1.2. Namazgâh Çeşmesi	68
4.1.3. Server Çeşmesi	73
4.1.4. Atlanbaç Çeşmesi.....	77
4.1.5. Tarakçılar Çeşmesi	82
4.1.6. Taş Çeşme.....	89
4.1.7. Safalan Çeşmesi.....	93
4.1.8. Harmankaşı Sokak Çeşmesi	98
4.1.9. Kancı Çeşme.....	104
4.1.10. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi	108
4.1.11. Kuru Çeşme.....	111
4.1.12. Çukur Çeşme.....	116
4.1.13. Yıldırım Sokak Çeşmesi	121
4.1.14. Hepkebirler Çeşmesi.....	124
4.1.15. Arslanlı Çeşme	131
4.1.16. Abdülcebbar Çeşmesi	136
4.1.17. Eligüzel Çeşmesi.....	142
4.1.18. Atabeygazi Camii Çeşmesi I	148
4.1.19. Atabeygazi Camii Çeşmesi II.....	152
4.1.20. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi.....	155
4.1.21. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi.....	159

4.1.22. Pehlül Çeşmesi.....	163
4.1.23. Hacı Abdullah Çeşmesi	166
4.1.24. Çevkani Çeşmesi	172
4.1.25. Yadigâr Çeşmesi.....	176
4.1.26. Honsalar Çeşmesi II.....	183
4.1.27. Miralay M. Nedim Çeşmesi.....	187
4.1.28. Honsalar Çeşmesi I	191
4.1.29. İsmail Bey Çeşmesi	196
4.1.30. Hacı Kadın Çeşmesi.....	199
4.1.31. İbrikli Sokak Çeşmesi.....	202
4.1.32. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi	205
4.1.33. Atabeygazi Camii Çeşmesi III	209
4.1.34. Nuri Fırtına Çeşmesi	212
4.1.35. Mahir Özçelik Çeşmesi.....	215
4.1.36. Duttıbi Sokak Çeşmesi.....	218
4.2. Kastamonu Abana'daki Çeşmeler	221
4.2.1. Hacı Veli Camii Çeşmesi	221
4.3. Kastamonu Araç'taki Çeşmeler	226
4.3.1. Akıncılar Köyü Çeşmesi.....	227
4.3.2. Acaroğlu Çeşmesi.....	232
4.3.3. Gemi Köyü Camii Çeşmesi	237
4.3.4. Gökçeçat Köyü Çeşmesi	241
4.3.5. Eflanilioğlu Çeşmesi	244
4.4. Kastamonu Cide'deki Çeşmeler	249
4.4.1. Gideros Camii Çeşmesi	249
4.5. Kastamonu Daday'daki Çeşmeler.....	253
4.5.1. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi	253
4.6. Kastamonu İhsangazi'deki Çeşmeler.....	259
4.6.1. Haraçoğlu Camii Çeşmesi.....	259
4.7. Kastamonu İnebolu'daki Çeşmeler.....	265

4.7.1. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi	265
4.7.2. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi	269
4.7.3. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi.....	273
4.7.4. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi.....	277
4.7.5. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I.....	282
4.7.6. Hamidiye Camii Çeşmesi	286
4.7.7. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi	290
4.7.8. Nuh Bey Çeşmesi.....	293
4.7.9. Çinili Camii Çeşmesi	297
4.7.10. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi	302
4.7.11. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi	305
4.7.12. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi	309
4.7.13. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I.....	313
4.7.14. Yalı Sokak Çeşmesi.....	316
4.7.15. Su Yolu Sokak Çeşmesi	319
4.7.16. Cami Arkası Sokak Çeşmesi.....	323
4.7.17. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II	328
4.7.18. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III.....	332
4.7.19. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II	336
4.7.20. Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme.....	341
4.7.21. Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme	344
4.7.22. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi	348
4.8. Kastamonu Küre'deki Çeşmeler	351
4.8.1. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi	351
4.8.2. Bedesten Sokak Çeşmesi	354
4.9. Kastamonu Taşköprü'deki Çeşmeleri	357
4.9.1. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi.....	358
4.9.2. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi	363
4.9.3. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi.....	367
4.9.4. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme	371

5. GÜNÜMÜZE ULAŞAMAMIŞ KASTAMONU ÇEŞMELERİ	374
5.1. Merkez'deki Çeşmeler	374
5.2. Ağlı'daki Çeşmeler	376
5.3. Devrekani'deki Çeşmeler	377
5.4. İnebolu'daki Çeşmeler	378
5.5. Taşköprü'deki Çeşmeler	381
5.6. Tosya'daki Çeşmeler	384
6. DEĞERLENDİRME ve KARŞILAŞTIRMA	389
6.1. Tipoloji.....	390
6.1.1. Kaynaktan Beslenme Durumuna Göre Çeşmeler.....	390
6.1.1.1. Doğrudan Kaynaktan ya da Şebekeden Beslenen Haznesiz Çeşmeler	390
6.1.1.2. Hazneli Çeşmeler	391
6.1.2. Buldukları Yere Göre	393
6.1.2.1. Bağımsız Çeşmeler	393
6.1.2.2. Bağımlı Çeşmeler	396
6.1.3. Cephe Sayılarına Göre	396
6.1.3.1. Tek Cepheli Çeşmeler.....	397
6.1.3.2. İki Cepheli Çeşmeler	399
6.1.3.3. Üç Cepheli Çeşmeler.....	400
6.1.3.4. Dört Cepheli Çeşmeler	401
6.1.3.5. Beş Cepheli Çeşmeler	401
6.1.4. Cephe Düzenlemesine Göre	402
6.1.4.1. Kemerli Çeşmeler	402
6.1.4.1.1. Teğet Kemerli Çeşmeler	402
6.1.4.1.2. Sivri Kemerli Çeşmeler	403
6.1.4.1.3. Kaş Kemerli Çeşmeler.....	404
6.1.4.1.4. Dilimli Kemerli Çeşmeler.....	405
6.1.4.1.5. Yuvarlak Kemerli Çeşmeler	405
6.1.4.1.6. Kırık Kemerli Çeşmeler	406

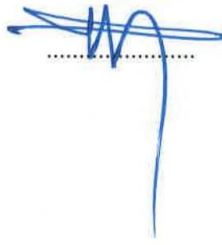
6.1.4.2. Düz Cepheli Çeşmeler	407
6.1.5. Örtü Sistemine Göre	408
6.1.5.1. Düz Örtü Sistemine Sahip Çeşmeler	409
6.1.5.2. Beşik Örtü Sistemine Sahip Çeşmeler	410
6.1.5.3. Çatı Örtü Sistemine Sahip Çeşmeler	410
6.1.5.3.1. Kıрма Çatılı Çeşmeler.....	410
6.1.5.3.2. Beşik Çatılı Çeşmeler.....	411
6.1.5.4. Diğer Örtü Sistemlerine Sahip Çeşmeler.....	411
6.2. Malzeme ve Teknik Özellikleri	413
6.2.1. Taş Malzeme.....	413
6.2.2. Tuğla Malzeme.....	416
6.2.3. Metal Malzeme	416
6.2.4. Ahşap Malzeme	417
6.2.5. Devşirme Malzeme.....	417
6.2.6. Beton Malzeme.....	418
6.3. Yapı Elemanları	421
6.3.1. Kemerler	421
6.3.2. Ayaklar ve Sütunceler	421
6.3.3. Taslık Nişleri	423
6.3.4. Suluklar.....	424
6.3.5. Ayna Taşları.....	424
6.3.6. Lüleler ve Musluklar	427
6.3.7. Tekne / Su Yalakları	428
6.3.8. Testilik Sekileri	430
6.3.9. Su Hazneleri	431
6.3.10. Duvarlar.....	433
6.4. Süslemeler	436
6.4.1. Bitkisel Süsleme.....	437
6.4.2. Geometrik Süsleme	444
6.4.3. Nesneli Süslemeler	449

6.4.4. Mukarnaslar.....	452
6.5. Kitabeler	453
6.5.1.Malzeme.....	454
6.5.2.Teknik	455
6.5.3. Yazı Özellikleri.....	456
6.5.4. Dil	458
6.5.5. İçerik	459
6.5.6. Süsleme	464
6.6. Baniler ve Sanatkârlar	466
6.6.1. Baniler.....	466
6.6.2. Sanatkârlar.....	468
6.6.2.1. Yapı Ustaları	4698
6.6.2.2. Şairler.....	469
6.6.2.3. Nakkaşlar.....	469
SONUÇ	470
KAYNAKÇA.....	475
ŞEKİLLER LİSTESİ	486
EKLER	496
EK 1: Kaynaktan Beslenme ve Buldukları Yere Göre Çeşmeler	496
EK 2: Cephe Sayılarına Göre Çeşmeler	496
EK 3: Cephe Düzenlemesine Göre Çeşmeler	497
EK 4: Örtü Sistemlerine Göre Çeşmeler	497
EK 5: Merkezdeki Çeşmelerde Görülen Bitkisel Süslemeler	498
EK 6: Diğer İlçelerdeki Çeşmelerde Görülen Bitkisel Süslemeler.....	499
EK 7: Kastamonu Çeşmelerinde Görülen Geometrik Süslemeler	500
EK 8: Kastamonu Çeşmelerinde Görülen Nesneli Süslemeler.....	501
ÖZGEÇMİŞ	502

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Fatma GÜR'e ait "Kastamonu Çeşmeleri" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Sanat Tarihi / Tezli Yüksek Lisans / ~~Doktora~~ programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA	
Danışman Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU	
Üye	: Prof. Dr. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA	
Üye	: Prof. Dr. Ali BORAN	

Tez Sınavı Tarihi: 19.06.2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans/~~Doktora~~ tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığı eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Fatma GÜR

İmza : Filly

19.07.2019

ÖNSÖZ

Kastamonu, tarih boyunca Roma, Bizans, Çobanoğulları, Candaroğulları ve Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde kalmıştır. Bizans kontrolünün ardından Osmanlı'nın önemli kentlerinden biri haline gelen Kastamonu'da birçok dini, askeri, sivil, sosyal ve su yapıları inşa edilmiştir. Su yapıları arasında önemli bir yere sahip olan çeşmeler, yöre halkının yerleşim bölgelerinin şekillenmesinde önemli bir rolü vardır. Osmanlı döneminde sosyal devlet anlayışı çerçevesinde şekillenmiş; bir kısmı günümüze ulaşmış, büyük kısmı da tahrip olarak yok olmuş çeşmelerin sadece isimleri bilinmektedir.

Kastamonu merkezdeki çeşmeler, diğer ilçelerdeki yapılardan çoğunlukla daha büyük boyutlu, nitelikli plan ve mimari özelliklere sahiptir. XVI.-XX. yüzyıl arasında büyük ölçüde özgün kimliğe sahip olan çeşmeler, XXI. yüzyılda değişime uğramıştır. Katalog kapsamında merkezde 36, Abana'da bir, Araç'ta beş, Cide'de bir, Daday'da bir, İhsangazi'de bir, İnebolu'da 22, Küre'de iki, Taşköprü'de beş olmak üzere toplamda incelenen 73 çeşmenin mimarisi ve tarihçesine ilişkin verilerin değerlendirilmesi; XVI.-XIX. yüzyıl ile XX. yüzyıl başlarında inşa edilen Osmanlı dönemi çeşme mimarisinin sınırladığı çerçevede kendine özgü bir kimlik oluşturmuştur.

Kastamonu'daki Osmanlı dönemi çeşmeleri konusunda gerçekleştirilen araştırmalar, sanat tarihi alanında bir tez kapsamında daha önce incelenmemiştir. Konu ile ilgili ilk araştırmalar 1952 yılında Ahmet Gökoğlu tarafından hazırlanan "*Paflagonya*" isimli çalışmayla başlamıştır. Paflagonya bölgesindeki yerleşim alanları ve bu alanlardaki mimari yapıları inceleyen Kastamonu Arkeoloji Müzesi eski müdürü Gökoğlu, ilçe merkezi ve bazı ilçelerdeki Osmanlı dönemi çeşmelerinin kitabelerini incelemiş ve birkaç cümle ile mimarileri hakkında bilgi sunmuştur. Konu kapsamında sunulan bilgiler daha sonra Fazıl Çifci tarafından 2008 yılında hazırlanan "*Kastamonu Şadırvanları ve Çeşmeleri*" adlı çalışmada yeniden düzenlenmiştir. Zeynep Aytekin tarafından 2016 yılında hazırlanan "*Kastamonu İli Taşköprü İlçesindeki Türk Devri Yapıları*", adlı yüksek lisans tezinde, Taşköprü'de dört çeşme incelenmiş, askerlik

şubesi karşısındaki çeşme çalışmaya dahil edilmemiştir. Araştırmacı tarafından belgelenen çeşmelerden Duruca Köyü Çeşmesi'nin tez çalışması sonrasında, 2016 yılında kemerinin yıkıldığı görülmüştür. Çalışma, Taşköprü çeşmelerinin yıkılmadan önceki durumlarını belgelenmesi açısından önemlidir.

Mimarinin bütünlük gösterdiği Osmanlı dönemi çeşmelerinden günümüze gelmiş birçok kitablesiz çeşme bulunmaktadır. Bunların birçoğu tahrip olmuş ya da değişmiş, bazıları ise yenilenerek boyanmıştır. Araştırmamız sonucunda Kastamonu'da günümüze ulaşmış en erken tarihli yapının Kanlı Çeşme (M.1510) olduğu saptanmıştır. 1510-1950 yılları arasına tarihlendirilen çeşmeler çalışmamız kapsamında incelenmiş, 1950 sonrasına tarihlendirilen yapılar ise çalışma kapsamının dışında tutulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğunun XVI.-XX. yüzyıldaki su mimarisinin örnekleri olarak günümüze ulaşan Kastamonu çeşmeleri tipolojik, mimari, süsleme, malzeme ve teknik özellikleri açısından çeşitli yönleriyle araştırılmıştır. 2016 yılında başladığım çalışmalar, 2019 yılı itibariyle son halini almıştır.

2016-2019 yıllarını kapsayan tez döneminde, bazen kolay bazen de bir o kadar masraflı ve uğraştırıcı bir inceleme süreci geçirmiş bulunmaktayım. Neredeyse hemen her hafta sonu Kastamonu'nun ilçe ile köyleri arasında izlediğim uzun ve yorucu yolculuk ve inceleme çalışmaları, çalışma kapsamında karşılaştığım en uğraştırıcı ve zor süreçlerin başında gelmektedir.

Tüm bu zorlu ve uğraştırıcı sürece karşılık sonuçta elde edilen büyük özverinin ürünü olan bu tez çalışması, karşılaşılan soru ve sorunlara karşılık gösterilen büyük sabır özverili mücadelelerimin izlerini göstermektedir. Son aşamada karşılaşılan ve katlanılan zorluklara rağmen, bu süreçte çeşitli katkı ve desteklerini esirgemeyen, çalışma kapsamında her an gücünü yanımda hissettiğim başta hocalarım olmak üzere birçok değerli bilim insanı bulunmaktadır.

Özverili bir şekilde çalışmalarına destek olan ve isimlerini itina ile belirtmek istediğim kişilerin başında her an desteğini yanımda hissettiğim danışman hocam

Dr.Öğr. Üyesi Mehmet Mutlu'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmalarımın başladığı ilk günden itibaren görüşlerini sunan ve daima bana destek olan değerli eşim Arş. Gör. Durmuş Gür'e; Kastamonu Araç İlçesinde'ki çalışmalarında eserlerin tespit edilmesinde bana yol gösteren Araç Haber Gazetesi sahibi Abdullah Savaş'a; tarafıma vakit ayırıp yardımcı olan Nuray Cin başta olmak üzere Kastamonu Taşköprü Belediyesi çalışanlarına; Kastamonu ilçesi Devrekani Belediyesi çalışanlarına ve yörede tahrip olan çeşmelerin eski yerleri ve su kaynaklarının tespit edilmesinde bizzat bana eşlik eden Hüseyin Kavlakoğlu'na; Kastamonu Tosya İlçesinde ara sokaklarda bulunan bazı çeşmeleri tespit edip incelememde bana yardımcı olan Mustafa Çivi'ye; Tosya'da kim tarafından yıkıldığı bilinmeyen ve çalınan kitabesinin bulunması için mücadele verip Ali Osman Ağa Çeşmesi'nin fotoğraflarını temin eden Mustafa Özipek ile bu konuyu yerel gazeteye taşıyan Sedat Ağacıkoğlu'na; Kastamonu merkezdeki çeşmelerin tespit edilmesi ve pafta parsel çizimlerini temin etmeme yardımcı olan Kastamonu Belediyesi ve Vakıflar Bölge Müdürlüğünde çalışan personelin her birine yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim.

Çeşmelerin mimari çizimlerinde bana yardımcı olan değerli arkadaşlarım Mimar Bilge Sevinç ve Mimar-Restoratör Kumru Ön'e teşekkürü borç bilirim.

Çalışmalarım sırasında mimari ve süsleme alanlarında her türlü eksikliği ve yanlışımı düzeltmeme yardımcı olan, lisans hayatım başta olmak üzere yüksek lisans eğitimim boyunca da bana destek olan ve beni yönlendiren değerli hocalarım Prof. Dr. Lütfiye Göktaş Kaya ve Dr. Öğr. Üyesi Tolga Uzun'a minnettarlığımı sunarım. Bölüm hocalarımdan Dr. Öğr. Üyesi Aysel Nazlı Soykan'a ve tüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Bu süreçte eksik kitabelerin okunmasında ve çevirisinde desteklerini gördüğüm İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde görevli Salih Kahrıman, değerli hocalarım Prof. Dr. Recep Karacakaya, Dr. Öğr. Üyesi Sami Ağaoğlu, Dr. Öğr. Üyesi İsmail Yücedağ ve Arş. Gör. Dr. Muhammet İnce'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmalarım sırasında bana destek olan Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Serkal Yıldırım,

Küre'deki Aşağı Mescid Camii Çeşmesi'nin restorasyon fotoğrafını benimle paylaşan Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü çalışanı Mimar Bige Gögebakan ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürü Mustafa Kaymak'a teşekkürlerimi sunmak isterim.

Her zaman manevi desteklerini hissettiğim Merve Sema Ateş, Ceren Sabah, Sema Akyasan ve Hatice Şahin'e teşekkürü bir borç bilirim.

Beni bugünlere getiren, zorlu tez sürecinde her zaman yanımda olan annem Hatice Şahin, babam Mehmet Şahin, sevgili yeğenlerim Ebrar Hande Şahin, Emirhan Mehmet Şahin, Yağız Arda Şahin, biricik oğlum Doruk Eymen Gür ve tez aşamasında kaybettiğim canım ablam Ayşegül Şahin'e armağan olması dileğiyle...

ÖZ

Türkler Anadolu'ya ayak bastıktan sonra bir taraftan bu toprakları yurt edinme çabalarını sürdürürken diğer taraftan da oldukça yoğun bir biçimde imar faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu imar faaliyetlerinin içinde bazı yapılar, inançlarının da etkisiyle özellikle ön plana çıkmıştır. Bu grupta sayılabilecek yapılardan bazıları, camiler, medreseler, hanlar, hamamlar ve çeşmelerdir.

Çeşme yapıları, Türk kültürünün etkisinin görüldüğü her coğrafyada öncelikle dikkat çeken yapı türlerindedir. Gerek canlılara su sağlamanın kutsal bir iş olarak görülmesi ve gerekse çeşme inşa etmenin öldükten sonra da devam edecek bir sevap olarak nitelendirilmesi, bu yapıları değerli hale getirmiştir. Türklerin hakimiyetine geçtikten sonra, kesintisiz olarak bu kültürün etkisi altında kalan Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Kastamonu ilinde de, yapı dağılımı açısından bakıldığında, çeşme yapılarının önemi anlaşılabilir.

Çalışmamızda, Kastamonu ve ilçelerindeki Osmanlı döneminden başlayarak 1950 yılına kadar olan çeşmeler incelenmiştir. Kastamonu merkez başta olmak üzere, Abana, Araç, Cide, Daday, İhsangazi, İnebolu, Küre ve Taşköprü ilçelerindeki 73 çeşme incelenmiş, tipolojileri yapılmış, fotoğrafları çekilerek çizimleri yapılmış, kitabelerin metni, okunuşu ve anlamları verilmiştir. Kitabesi günümüze ulaşmamış çeşmelerin ise tarihlendirmeleri yapılmıştır. Günümüze ulaşamayan, değişime uğramış ya da sadece kitabeleri bulunan 18 çeşme ise, ayrı bir başlıkta incelenmiştir. Çalışmamızın bir bölümünde de bu çeşmeleri besleyen su kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Değerlendirmede Kastamonu çeşmelerinin tipolojisi, malzeme ve teknik özellikleri, yapı elemanları, süsleme çeşitleri, kitabeleri, baniler ve sanatkarları ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışma kapsamında elde edilen veriler ve değerlendirmeler toplu olarak sunulmuş, değerlendirme kapsamındaki bilgiler sonuca bağlanılmıştır.

Kastamonu eşmelerinin büyük bir bölümü tipolojik olarak tek cepheli, hazneli ve bağımsız çeşme grubundadır. Tek cepheli çeşmelerin dışında iki, üç, dört ve beş cepheli örnekler de mevcuttur. Çeşmelerde yoğun olarak teğet kemer ve sivri kemer kullanılmıştır. Kemerli çeşmelerin dışında, düz cepheli çeşmeler de Kastamonu'da yaygın olarak inşa edilmiştir. Çeşmelerin inşasında genellikle taş malzemenin yanı sıra, tuğla malzeme de kullanılmıştır. Kastamonu çeşmelerinde bitkisel, geometrik ve nesneli süslemeler görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, İnebolu, Kastamonu Çeşmeleri, Su Yapıları.

ABSTRACT

In our study, the fountains of the Ottoman period and until 1950 were examined in Kastamonu that is located in the Western Black Sea region. The fountains in all the districts and villages of Kastamonu and especially the central district of it were examined and water sources were determined that nourish the fountains.

In our study, total 73 fountains in Kastamonu Center, Abana, Arac, Cide, Daday, Ihsangazi, Inebolu, Küre and Taşköprü has been examined, the typologies were made, photographs were taken and drawings were presented, the text of the inscription, the reading and their meanings were given. The fountains which their inscription has not reached to today were dated. 18 fountains that were not able to reach the present, were transformed, or only had an inscription, were examined in a separate title.

In the evaluation, the typology, materials and technical features, construction elements, decoration varieties, inscription, patronage and craftsmen of Kastamonu fountains were examined under separate headings. In the result section, the data and assessments obtained within the scope of the study were presented collectively and the information covered by the evaluation was linked to the conclusion.

A large part of the Kastamonu fountains is one-facade, water chamber and independent. There are two, three, four, and five faceded samples outside the one-facade fountains. The fountains were heavily tangent belts and pointed arches. It is widely built in fountains with flat fronts outside the arched fountains in Kastamonu. As a cover system in the fountains, flat cover, cradle cover, crushing roof and gable roof were used. The fountains are built with cut-stone, block stone, rough stones and rubble stone material. Only in two examples brick are used brick material. There are herbal, geometric and object decorations in Kastamonu fountains.

Keywords: Kastamonu, Inebolu, Fountains of Kastamonu, Water Structures.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Kastamonu eşmeleri
Tezin Yazarı	Fatma GÜR
Tezin Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU
Tezin Konumu	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	19/06/2019
Tezin Alanı	Sanat Tarihi
Tezin Yeri	KBÜSBE – KARABÜK
Tezin Sayfa Sayısı	502
Anahtar Sözcükler	Kastamonu, İnebolu, Kastamonu eşmeleri, Su Yapıları.

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Title of the Thesis	Fountains of Kastamonu
Author of the Thesis	Fatma GÜR
Supervisor of the Thesis	Assist. Prof. Dr. Mehmet MUTLU
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	19/06/2019
Field of the Thesis	History of Art
Place of the Thesis	KBÜSBE – KARABÜK
Total Page Number	502
Keywords	Kastamonu, Inebolu, Kastamonu Fountains, Water Structure.

KISALTMALAR

BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivleri
BKZ.	: Bakanız
cm.	: Santimetre
H.	: Hicri
KVGMA	: Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi
m.	: Metre
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
vd.	: Ve Diğerleri
VGM.	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Su, yeryüzünde yaşayan canlılara hayat sunar. İnsanlığın varolduğu çağlardan itibaren su kaynakları büyük öneme sahiptir. Mitolojilerden kutsal dinlere, örf, adet ve geleneklerden törelere birçok sosyal kurumda, su belli bir değerle yerini almıştır (Karakuş, Kızıltoprak, Aykut, Önuçok, Turgut ve Doğan, 2006, s. 9).

Bir bölgeye su getirmek ya da herhangi bir alanda çeşme inşa ettirmek önemli bir imar faaliyetidir. Yerleşim alanlarına kadar su getirme işlevi, imar faaliyeti olmasının yanında temizlik işi olarak da kabul edilmiştir. Çeşmelerin inşa edildikleri alanlar ilk zamanlarda temel su ihtiyaçlarının karşılandığı yapılar iken zamanla insanların buluşma noktaları haline gelmiştir. Bu yapılar dönemin mimari özellikleri ve beğenilerini yansıtması açısından da önemlidir.

Kent, köy ya da kırsal alanlarda inşa edildikleri coğrafyalara göre malzeme-teknik, süsleme ve çeşitli özelliklere sahip olan bu grup yapıların bir örneğini oluşturan Kastamonu çeşmeleri, il merkezi dahil; ilçe, kasaba, köy ve kırsal alanlardaki Türk dönemine ait örnekleri sunması açısından önemlidir. Kastamonu genelindeki Türk dönemine tarihlendirilen çeşmeler plan özellikleri, süslemeleri, inşa tarihleri ya da dönemi, banileri, ustaları gibi birçok sosyal bilgiyi bir arada sunması açısından da ayrıca önemlidir.

Bu sebeple Kastamonu Çeşmeleri adlı yüksek lisans tez çalışmasının yapılması önemli görülmüş ve çalışmamız bu hedefler doğrultusunda gerçekleştirmiştir.

Batı Karadeniz Bölgesindeki çeşmelerle ilgili günümüze kadar yapılan çalışmalar arasında Kastamonu çeşmelerine çok az yer verilmiş olması ya da sadece Kastamonu Merkez'deki çeşmelere ait çalışmaların sunulması kapsamlı ve toplu bir çalışmayı gün yüzüne çıkartmayı amaçlamış bulunmaktayız. Genel hatlarıyla incelenen veya hiçbir kaynakta adı geçmeyen Kastamonu çeşmeleri, ilk defa çalışmamız kapsamında detaylı bir şekilde incelenerek literatüre kazandırılmıştır. Günümüze kadar yapılan çalışmalarda bu kadar kapsamlı ve toplu şekilde Kastamonu çeşmelerinin incelenmemiş olması ilk defa çalışma kapsamında tarafımızdan gerçekleştirilmesi açısından çalışma büyük öneme sahiptir. Kentte tespit

edilen çeşmelerin çizimleri ve fotoraflama işlemlerinin bir arada sunulduğu ilk çalışma olması açısından tez konusunun önemini gösterir.

Gerçekleştirilen arazi çalışmaları sırasında Kastamonu merkezdeki çeşmelerin birçoğunun restore edildiği, bir bölümünün zaman içinde yıkıldığı, bazılarının da sonradan inşa edilen bir yapı ya da sokak çalışmaları sırasında tahribata maruz kaldığı görülmüştür. Çok hızlı değişen ve gelişen kent kimliği içinde hızla yok olan, hatta birkaçı dışında (özgün suyolları tahrip olduğu için) modern şebeke suyunu halka ulaştıran Kastamonu çeşmeleri, belki de günümüzde kentin özgün son temsilcileridir.

Sonradan yapılacak benzer çalışmalara yol göstereceğini düşündüğümüz çalışmamız, her geçen gün yok olmaya yüz tutan Kastamonu çeşmelerinin, toplumsal yapı ve vakıf sistemini hatırlamamıza katkı sağlayacaktır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Çalışmamız Türk dönemi çeşmelerini kapsamaktadır. Çalışmanın konusunu, Kastamonu il merkezi ile ilçeleri ve köylerindeki Osmanlı dönemi ve 1950 yılına kadar olan çeşmeler oluşturmaktadır. Kastamonu eşmelerinin mimari, süsleme ve yapısal özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, çalışmanın kapsamı günümüze ulaşan en erken tarihli örneğin görüldüğü XVI. yüzyıl ile başlayıp XX. yüzyıl'ın ilk yarısı ile sınırlı tutulmuştur.

Kastamonu ilçelerinde tespit edilen 73 eşme katalogta incelenmiş, sadece kitabeleri, fotoğrafları ya da hakkında bilgileri tespit edilen günümüze ulaşmayan ya da değişime uğrayan 18 eşme ise katalog sonunda, “Günümüze Ulaşmamış Kastamonu eşmeleri” başlığı altında sunulmuştur. Tamamen değiştirilmiş ve zgnlgn kaybetmiş çeşmeler ise çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. XVI.-XX. yüzyıl arasında büyük ölçüde özgün kimliğine sahip olan eşmeler XXI. yüzyıl ile birlikte değişen şehircilik anlayışı ve nüfus yoğunluğunun artması vb. nedenlerle hızla yok olma sürecine girmiştir. Katalog kapsamında Kastamonu merkezde 36, Abana'da 1, Araç'ta 5, Cide'de 1, Daday'da 1, İhsangazi'de 1, İnebolu'da 22, Küre'de 2, Taşköprü'de 4, olmak üzere toplam 73 çeşmenin mimarisi ve tarihçesine ilişkin verilerin değerlendirmesi yapılmıştır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yüksek lisans tez çalışmamızda ilk olarak kaynak araştırmaları yapılmıştır. Bu amaçla öncelikle YÖK veri tabanında tarama yapılarak konu ile doğrudan ya da dolaylı yapılmış çalışmalara ulaşılmak hedeflenmiştir. Bununla beraber, eş zamanlı olarak Karabük Üniversitesi Kütüphanesi, Ankara Milli Kütüphane ve Hacettepe Üniversitesi Kütüphanesi'nde taramalar gerçekleştirilmiş; Kastamonu Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivi incelenmiş; bunun yanı sıra Kastamonu Valiliği ve Kastamonu Belediyesi'nin il ile ilgili yaptığı yayınlara ulaşılmıştır.

Kaynak tarama çalışmalarımızın ardından, sadece isimlerini tespit ettiğimiz ya da hakkında bilgiler edindiğimiz Kastamonu çeşmelerinin daha önce hiç tespit edilememiş ya da araştırmalara konu olmamış örnekleri tespit etmek amacıyla kapsamlı arazi çalışmaları başlatılmış ve tüm arazi taranmıştır.

Arazi çalışmalarımız sırasında tespit edilen çeşmelerin günümüzdeki durumları fotoğraflanarak rölöveleri alınmıştır. Ölçülerini aldığımız tüm yapılar, AutoCAD programı kullanılarak dijitalleştirilmiştir. Plan ve cephe çizimleri yapılan çeşmelerin, cephede özellik arz eden süslemeleri ölçekli bir biçimde büyütülerek teze dahil edilmiştir. Çeşme çizimleri için mimar Bilge Sevinç ve restoratör-mimar Kumru Ön'den yardım alınmıştır. Mimar Bilge Sevinç'in hazırladığı çizimlerde, adı çizimlerin altına yazılmış, Kumru Ön'den yardım alınarak tarafımızdan hazırlanan çalışmalar ise isim belirtilmeden sunulmuştur.

Daha önce yayınlanmış kaynaklarda yer alan, transkripsiyonu yapılmış olan kitabelerin çoğu, çalışmalarımız sırasında tekrar okunmuş, yapılan bazı yanlışlıklar ve eksiklikler giderilmeye çalışılmış olup bunlardan gerekli görülenler dipnotda açıklanmıştır. Okunan kitabeler, katalog kısmında orijinal yazılışı ve okunuşu ile verilmiş, ayrıca anlamlandırılması da yapılmıştır. Çalışmamızda verilen tarihlerde hicri/miladi (H/M) formatı kullanılmıştır.

Çalışmamızda özellikle kendi çektiğimiz fotoğrafların kullanılmasına özen gösterilmiştir. Bununla beraber, başta arşiv fotoğrafları olmak üzere kendi arşivimize ait olamayan fotoğrafların kullanılmasında kaynak verilmesine özellikle dikkat edilmiştir.

Çalışmamızın metin kısmı Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Tez Yazım ve Basım Yönergesine göre oluşturulmuştur. Yazımında tereddüte düştüğümüz kelimelerin yazımlarda ise Türk Dil Kurumu'nun Türkçe İmla Kılavuzu'na başvurulmuştur.

Arazi incelemelerimizin sonucunda, günümüzde halen özgün niteliğini korumakta olan, toplam 73 çeşme tespit edilmiştir. Bu örneklerin bir bölümü kitabeli çeşmeler iken, bir bölümünde ise kitabe bulunmamaktadır. Kitabesi bulunmayan çeşmelerin gerek isimlendirilmeleri ve gerekse tarihlendirilmesi konusunda bazı zorluklar yaşanmıştır. Bu çeşmelerle ilgili detaylı ve yazılı kaynaklara geçmemiş bilgilere ulaşabilmek amacıyla yörede uzun yıllar ikamet eden yerel halk ile irtibata geçilerek çeşmelerin özgün isimleri, inşa tarihleri, eski durumları gibi hususlarda bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Sözlü görüşme sırasında edinilen bilgilerin kim tarafından iletildiği de dipnot kısmında sözlü kaynak olarak sunulmuştur.

Çalışmamızın katalog kısmında öncelikle Kastamonu merkez olmak üzere sonra alfabetik sıraya göre Abana, Ağlı, Araç, Cide, Daday, Devrekani, İhsangazi, İnebolu, Küre ve Taşköprü sınırlarındaki çeşmeler incelenmiş olup, kronolojik olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemede öncelikle yapım tarihi net olarak belli olan örnekler sıralanmış, sonrasında ise tarihlendirmesi dönemsel olarak tarafımızdan yapılan örnekler sıralamaya alınmıştır. Metnin akışına uygun olarak sunulan fotoğraf ve çizimler, konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak ve konunun okuyucuya iyi bir şekilde aktarılabilmesi için metin içinde verilmiştir.

Zaman içinde yıkılabileceği ve özgün yerlerinden kaldırılarak taşınabileceği düşüncesiyle çeşmelerin koordinatları Android işletim sistemi tabanlı GPS programı yardımıyla belirlenmiş, rakımları sunularak günümüzdeki yerleri kayıt altına alınmıştır.

Azdavay, Bozkurt, Çatalzeytin, Devrekani, Doğanyurt, Hanönü, Pınarbaşı, Seydiler, Şenpazar ve Tosya ilçelerinde günümüze sağlam bir şekilde ulaşmış çeşme yapısı tespit edilememiştir.

Günümüze ulaşamayan çeşmeler kaynaklardan ulaşılan bilgiler çerçevesinde katalog bölümünün sonrasında, ayrı bir bölümde toplanmıştır. Bu bölümde de en başa yine merkez alınmak üzere ilçeler alfabetik olarak sıralanmış olup örneklerin sıralanmasında ise yine kronolojiye dikkat edilmiştir. Günümüze ulaşamayan çeşmelerin yerine bazen yenileri inşa edilmiş ve bu çeşmeler üzerine, ilk çeşmenin özgün kitabeleri yerleştirilmiştir. Bu sebepten dolayı yenilenen çeşmelerin fotoğrafları verilmeyerek sadece kitabe fotoğrafları sunulmuştur.

Çalışma kapsamında tespit edilen çeşmelerin incelenmesi sırasında aynı zamanda birçok sorunla da karşılaşmıştır.

Çalışmamız devam ederken, konumuz olan çeşmelerin bazılarının yıkılmış ve ortadan kalkmış, bazılarının yeri değiştirilmiş ve bazılarının da tamamen yenilenmiş olduğu görülmüştür. Zaman içinde yaşanan benzer durumlar, çalışmamızın amaçlarından birisi olan bilinen çeşmelerin mevcut durumlarının tespiti çalışmalarının yürütülmesinde, kaynaklarda yeri tarif edilen eserlere ulaşmada, değişen mahalle, cadde ve sokak isimleri sebebiyle ciddi sıkıntılar meydana getirmiştir.

Arazi çalışmaları esnasında karşılaşılan sorunlardan birisi de, aslında bağımsız bir yapı olarak inşa edilen çeşmelerin, zaman içinde mevcut çeşmeye bitişik olarak inşa edilen diğer yapılara dahil edilmesi ya da yol seviyesinin yükselmesiyle zemin kotunun altında kalmasıdır. Bununla beraber, bazı örneklerin cephelerinin sıvanmış, boyanmış ya da çeşmenin özgün dokusuna aykırı malzemelerle onarılmış olması gibi durumlar da bir başka sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çeşmelerin malzeme dokusunun tespit edilmesinde ve (kitabesi yoksa) tarihlendirilmesinde ciddi anlamda sıkıntı yaşanmıştır.

Yol yapım çalışmaları sırasında belediyeler ve Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından özgün yerlerinden kaldırılarak taşınan çeşmeler, çoğunlukla mimari formunu kaybetmiş ya da aslına çokta uygun olmayan biçimde ve farklı malzemeler kullanılarak onarılmıştır. İnebolu Sahil yolundaki çeşmelerin bazıları bunun somut örnekleridir.

Su yapılarının önemli bir grubunu meydana getiren çeşmelerin karşılaştığı önemli sorunlardan birisi de bu eserleri besleyen suyollarının zaman içinde hasar görmesi ya da kullanım dışı kalmasıdır. Çeşmeyi besleyen kaynağın kurummasıyla kullanım dışı kalan çeşmelerin tahribat süreci de hızlanmaktadır. İncelemelerimiz sırasında özgün suyolları devre dışı kalmış bazı çeşmelerde şebeke suyunun, demir ya da plastik borularla musluklara aktarıldığı görülmüştür. Asıl işlevini yitiren su hatlarının yerini alan su boruları, özellikle çeşmeye açıktan ve görünür bir şekilde bağlandıklarında, çeşmelerin estetik ve mimari dokularına aykırı bir görüntü meydana getirmektedir. Depo kapaklarından uzanan boruların dışında, duvarlarına açılan delikler vasıtasıyla içeriye uzanan borular, genellikle çeşmelerin estetik görünümüne zarar vermiş, hatta bazıları süslemelerin ortalarına yerleştirilerek özgün ve estetik dokularını ciddi anlamda bozmuştur.

Kastamonu merkez çeşmeleri, 1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından restorasyon sürecinden geçirilmiş ve çoğu onararak koruma altına alınmıştır. Bu çalışmalar sürecinde bazı müdahaleler onarım sınırlarını aşarak, yenileme ya da yeniden yapım boyutlarına ulaşmıştır. Bu gibi durumlar da çeşmelerin özgün malzeme-teknik özelliklerinin anlaşılmasında zorluklar ortaya çıkarmıştır.

Bazı çeşmelerin özel mülkiyete ait yapı duvarlarına bitişik olması, zaman zaman o çeşmelerin mülk sahipleri tarafından sahiplenmeleri sonucu doğurmuştur. Bu gibi örneklerin rölöve ve fotoğraflama çalışmaları, mülk sahibini tedirgin etmiş ve çalışma yapılmasına izin verilmemiştir¹.

Yine bazı çeşmelerin önüne yerleştirilen atık malzemeler, odun ve kömür gibi temel ihtiyaçlar için depolanan ürünler, çeşmelerin incelenmesi sırasında karşılaşılan sorunlardan bir başkasını oluşturmaktadır. Bu ve benzer durumlarda çeşmenin çalışmasına engel durumların ortadan kaldırılabilmesi için malzeme sahipleri tarafından izin alınmak suretiyle taşınması yoluna gidilse de, bazı yapıların önlerindeki malzemelerin taşınmaması konusunda sahipleri ısrarcı davranmış

---

¹ Kastamonu merkezde bulunan Çevkâni Çeşmesi ve Abdülcebbar Çeşmesi ile İnebolu ilçesi, Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi'ndeki çalışmalarımız esnasında bu tür durumlarla karşılaşmıştır.

olduğundan bu malzemeler çeşmenin önünden alınmadan o günkü durumlarıyla incelenmek zorunda kalınmıştır².

Kastamonu çeşmelerinin önemli bir bölümünü kitabeli örnekler oluşturmaktadır. Ancak bazı çeşmeler, ilk yapıldıkları dönem itibarıyla kitabeli olarak inşa edilmişken, zaman içinde kitabelerinin ortadan kaybolduğu anlaşılmaktadır. Kitabesi günümüze ulaşmayan çeşmelerin, tarihlendirilmesi başta olmak üzere bazı bilgilerine ulaşılması konusunda ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Bu tür örneklerde -yazılı bilgi kadar güvenilir olmamakla beraber-, yöre halkı ile yapılan yüz yüze görüşmelerde ulaşılan sözlü bilgilerden faydalanılma yoluna gidilmiştir.

İncelediğimiz bazı örneklerde, müzelerin depolarında korumaya alınan kitabeler olduğu gibi, bazı çeşmelerin kitabelerinin de çalınmış ya da kaybolmuş olduğu görülmüştür. Çeşmelerle ilgili önemli bilgileri bulduğumuz kitabelerle alakalı önemli bir diğer sorun ise, kitabelerin boyanması ve bilerek ya da bilmeyerek tahrip edilmesi sorunudur. Bazı örneklerde karşımıza çıkan bu tür müdahaleler, kitabelerin okunmasını, dolayısıyla da eserle ilgili somut bilgilere ulaşılmasını zorlaştırmıştır.

Tüm bu araştırmalar kapsamında yazımını tamamladığımız Yüksek Lisans tezimiz altı bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde Kastamonu'nun coğrafi konumu ve tarihçesi anlatılmıştır. Kastamonu'nun tarihçesi Türk dönemi öncesi ve Türk dönemi olarak iki başlık altında incelenmiştir.

İkinci bölümde Türk sanatında çeşme mimarisinin gelişimi incelenmiştir. Çeşmenin tarihsel gelişimi incelenmiş ve çeşmenin bölümleri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde Kastamonu çeşmelerini besleyen su kaynakları, ilçelere göre sıralanarak incelenmiştir.

---

² Kastamonu merkezde, İsfendiyar Mahallesi Samancı Sokak No: 19 A'nın yanındaki sivil yapıya bitişik Nuri Fırtına Çeşmesi'nin önündeki kömür torbalarının taşınmasına izin verilmemesi buna örnektir.

Dördüncü bölümde katalog yer almaktadır. Katalog kısmında çeşmeler merkez ilçe başta olmak üzere alfabetik sıraya göre düzenlenmiş, bu düzenleme altında alt başlıklar halinde numaralandırılarak incelenmiştir. Her bir katalog numarasında, incelenen çeşmelerin isimleri, buldukları yer, inceleme tarihleri, kitabe ve tarihçeleri, açıklanmış olup çeşmelerin plan ve mimari özellikleri, malzeme ve teknik özellikleri ile süsleme özellikleri incelenmiş, metinlerin hemen altlarına da metinleri destekleyen çizim ve fotoğraflar verilmiştir. İncelenen çeşmelerin koordinatları ve rakımları da Android işletim sistemi tabanlı GPS programı yardımıyla belirlenerek dipnot olarak verilmiştir. Kitabesi bulunmadığı için tarihlendirme sorunu söz konusu olan örnekler, öncelikle yakın çevredeki benzer örneklerle kıyaslanarak ve ayrıca malzeme ve teknik özellikleri de dikkate alınarak tarihlendirilmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölüm, günümüze ulaşamayan Kastamonu çeşmelerine ayrılmıştır. Bu bölümde, kaynaklarda ismi geçen ya da özellikle kitabesi bir şekilde günümüze ulaşmış bulunan çeşmeler değerlendirilmiştir. Bu bölümü meydana getiren örnekler, ait oldukları ilçelere göre öncelikle merkez, sonra sırasıyla, Ağlı, Devrekani, İnebolu, Taşköprü ve Tosya düzeni ile alfabetik olarak verilmiştir. Bu ilçelerde bulunup da günümüzde yok olmuş çeşmeler, katalogda olduğu gibi ayrı başlıklar altına alınmamış, paragraf düzeni ile açıklanmıştır. Yine bu bölümde bahsedilen eserlerin kitabe metinleri, tüm kitabeleri bizzat inceleme olanağımız bulunmadığı için sadece okunuş olarak verilmiştir.

Altıncı bölüm, değerlendirme ve karşılaştırma bölümüdür. Bu bölümde Kastamonu çeşmelerinin tipolojisi yapılmış, malzeme ve teknik özellikleri, yapı elemanları, süsleme özellikleri, kitabeleri, banileri ve sanatkârları ayrı alt başlıklar altında incelenerek Anadoludaki benzer örnekleriyle karşılaştırılmıştır.

Çalışmamız, elde edilen bulgu ve değerlendirmeler ışığında tespitlerde bulunduğumuz “Sonuç” bölümüyle tamamlanmıştır.

ARAŞTIRMA VE YAYINLAR

Kastamonu'daki Türk Dönemi çeşmeleri ile ilgili daha önce yapılmış olan çalışmaları, bazı ilçelerdeki birkaç örneği kapsamaktadır. İncelemelerde bulunan araştırmacıların yayınlarında ise çeşmelerin kitabelerinin tamamen okunmadığı ya da hatalı değerlendirildiği, çizimlerinin yapılmadığı, güncel durumları hakkında sadece kısa bilgilerin sunulduğu görülmüştür. Ayrıca merkezdeki çeşmelerin incelendiği bilimsel çalışmalarda ise Gökoğlu'nun çalışmalarına bağlı kalınarak aynı hataların tekrarlandığı görülmüştür.

Daha önce, çalışma konumuz ile ilgili herhangi bir tez çalışması yapılmamıştır. Konu ile ilgili en erken tarihli çalışma ise, 1952 tarihinde Gökoğlu tarafından yayınlanan "*Paflagonya*" isimli kitabın içerisindeki küçük bir bölümdür. Paflagonya bölgesindeki yerleşim alanları ve bu alanlardaki mimari yapıları inceleyen Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nin eski müdürü Gökoğlu, Kastamonu merkez ve bazı ilçelerdeki Osmanlı dönemine tarihlendirilen çeşmelerin bilinenlerine ait isimleri, o dönemki adresleri, kitabeleri, tespit edilen kitabelerin okunuşları, bazılarının tasvirleri, malzeme ve teknik özellikleri gibi genel özellikleri üzerinden değerlendirmelerde bulunmuştur. Daha çok kitabesi mevcut yapıları inceleyen ve kitabesiz çeşmelerin bazılarının sadece isimlerinden bahseden araştırmacı, çalışmasını il genelindeki bazı örneklerle sınırlı tutmuştur. Gökoğlu tarafından hazırlanan bu çalışma; sonrasındaki çalışmalarda temel kaynak olarak kullanılmıştır. modern isimleri tespit edilerek tasvirleri sunulmuştur. Daha çok Kastamonu Merkez'deki çeşmeleri kapsayan bu çalışmalarda tüm çeşmelerin tasvirleri yapılmamış ya da hepsinin fotoğrafları sunulmamıştır.

Gökoğlu'nun çalışmalarını inceleyen Çifci, 2008 yılında hazırladığı "Kastamonu Şadırvanları ve Çeşmeleri" adlı makalede, Kastamonu merkezdeki çeşmeleri ele almıştır.

1998 yılında Murat Çerkez tarafından bildiri olarak sunulan fakat basılmayan çalışma "İnebolu Çeşmeleri" başlığı ile 2005 yılında yayınlanmıştır. Çalışma kapsamında İnebolu'da 24 çeşme tespit edilmiş, çeşmelerin kitabeleri günümüz Türkçesi'ne çevrilmiş, ancak kitabelerin yazılışları ve anlamları sunulmamıştır.

Çalışma kapsamında beş çeşmenin çizimleri yapılarak 2000’li yıllara ait birer fotoğrafları verilmiştir.

Zeynep Aytekin tarafından hazırlanan 2016 tarihli “Kastamonu İli Taşköprü İlçesi’ndeki Türk Devri Yapıları” adlı yüksek lisans tezinde incelenen Taşköprü çeşmeleri, Taşköprü yapılarının incelenmesi sırasında kaynak olarak kullanılmış, yapıların değişimleri belgelenmiştir.

Tüm bu çalışmaların dışında hazırlanan çeşme ve su yapıları hakkındaki kaynak ve araştırmalar çalışmamıza yeni bakış açısı kazandırmıştır.

Sedat Çetintaş tarafından yazılan 1944 tarihli “Türklerde Su, Çeşme-Sebil” adlı makale, 1990 yılında Sinop Kültür Müdürlüğü tarafından hazırlanan “*Tarihi Sinop Çeşmeleri*” adlı envanter kitabı, Semavi Eyice tarafından 1993 yılında yayınlanan “Çeşme” isimli makale, Ayla Ödekan tarafından hazırlanan 1997 tarihli “Çeşme” adlı makale, Yılmaz Önge tarafından 1997 yılında tamamlanan “*Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*” adlı kitap, Örcün Barışta tarafından hazırlanan 2002 tarihli “Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri” adlı makale, Nuran Kara Pilehvarian tarafından 2002 yılında yayınlanan “Osmanlı Çeşme Mimarisi” adlı makale, Çetin Asma tarafından 2003 yılında basılan “*Bartın Su Tarihiçesi ve Çeşmeleri*” adlı kitap, Nuran Kara Pilehvarian, Nur Urfalıoğlu ve Lütfi Yazıcıoğlu’nun 2014 tarihli “*Osmanlı Başkenti İstanbul’da Çeşmeler*” adlı kitap çalışması, Esra Bölükbaşı Ertürk tarafından 2004 yılında tamamlanan “Osmanlı Döneminde Safranbolu Su Mimarisi” adlı doktora tez çalışması, Mustafa Acar tarafından 2008 yılında hazırlanan “*Tarihi Safranbolu Çeşmeleri*” adlı kitap, Hasan Uçar tarafından 2012 yılında tamamlanan “*Sipil’den Manisa’ya Ab-ı Hayat Manisa Çeşmeleri*” adlı kitap, Mehmet Mutlu tarafından 2014 yılında tamamlanan “Konya’da Su Mimarisi” adlı iki ciltlik doktora tezi, Türkan Acar tarafından yazılan 2017 tarihli “Ulubey’deki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri” adlı makale ve Sinop, Bartın, Karabük, Çankırı’daki çeşmeleri kapsayan diğer bazı bilimsel çalışmalar, referans kabul edilmiştir.

Bu temel kaynakların dışında tespit edilen eşme ile ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri, kitap, makale ile bildiriler çalışma kapsamında değerlendirilmiş ve çalışmada kullanılmıştır.

1. KASTAMONU'NUN COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ

1.1. Coğrafi Konumu

Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan, yaklaşık 790 m. yükseklikteki Kastamonu'nun, kuzeyinde Karadeniz, doğusunda Sinop'un Türkeli ve Boyabat ilçeleri, güneydoğusunda Çorum'un Kargı, İskilip, Bayat ilçeleri, güney ve güneybatısında Çankırı'nın Yapraklı, Ilgaz, Kurşunlu, Ovacık ilçeleri, batısında Bartın'ın Kurucaşile ilçesi ve aynı hatta Karabük'ün Ulus, Eflani, Safranbolu ilçeleri yer almaktadır (Bilici, 1991, s. 1; Şahin, 2001, s. 588).

Harita 1 Kastamonu İl Haritası

(http://cografyaharita.com/haritalarim/41_kastamonu_ili_haritasi.png
04.07.2019, 22:35)

Kastamonu'da merkez ilçe başta olmak üzere Abana, Ağlı, Araç, Azdavay, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, Daday, Devrekani, Doğanyurt, Hanönü, İhsangazi, İnebolu, Küre, Pınarbaşı, Seydiler, Şenpazar, Taşköprü ve Tosya olmak üzere 20 ilçe bulunmaktadır.

İstanbul ve Trabzon hattında sahil kesiminde yer alan Kastamonu'nun geniş havzaları bulunmaktadır. Vadileri ve havzaları ortalama 600 m.'nin altındadır ve

nispeten iyi su verimliliğine ve tarıma uygun arazi yapısına sahiptir. Tahıl ürünleri, meyveler ve asmaların çok iyi yetiştiği bölgede tarih öncesi yerleşim kalıntıları mevcuttur. En batıdaki Pompeiopolis, Domanitler'in semti olarak bilinmektedir (Bryer ve Winfield, 1985, s. 7, 12).

Batı Karadeniz bölgesinin en büyük ovasında bulunan Kastamonu merkez ilçesi, Gökırmak Nehri'ne sularını boşaltan Kastamonu Suyu'nun oluşturduğu geniş vadi hattının kıyısında bulunmaktadır. Ilgaz ve Küre Dağları, kenti kuzey ve güneyden tıpkı bir duvar gibi ayırmaktadır. Kuzey ve güneydeki bu dağ silsilesi kentin iklim ve ulaşımı üzerinde büyük etkiye sahiptir (Bilici, 1991, s. 1).

Kastamonu, maden yatakları konusunda zengindir. Küre Dağı'nda yer alan bakırlı pirit madenleri kentin önemli madenleri arasında yer alır. Ayrıca Kastamonu'da asbest cıva, kuvarsit, manganez, kalker, kaolin, mermer, şiferton ve taşkömürü yatakları bulunmaktadır. Kastamonu'da kuru tarım alanında tahıl ve baklagiller yetiştirilmektedir (Bilici, 1991, s. 1).

Kuzeyde Karadeniz iklimi güneyde ise İç Anadolu'nun karasal iklimi arasında kalan Kastamonu önemli bir geçiş iklimine sahiptir. Merkezde sıcaklık ortalaması yıllık 9,7 C'dir. Ocak ve şubat ayları en soğuk, temmuz ve ağustos ayları ise en sıcak dönemlerini kapsar. Yağış oranının aylara dağılımı düzenlidir (İbret, Aydınöz ve Uğurlu, 2015, s. 244).

Şehir bitki örtüsü bakımından oldukça zengindir. Küre ve Ilgaz park alanları orman bakımından zengindir. % 58.5'i ormanlık alanlarla kaplı olan Kastamonu genelinde kayın, karaçam, sarıçam, köknar, karaağaç, akçaağaç ve kestane ağaçları yetişmektedir (İbret vd. 2015, s. 244).

1.2. Tarihçesi

Kentin adının kökeni hakkında kesin olmamakla birlikte çeşitli görüşler mevcuttur (Güngördü, 2007, s. 256).

Kentin adlandırmalarından en eskisi Hilitler'in kuzey komşusu Kaşkalar'a ait Tumanna kentinin zamanla "Kaşkalar'ın kenti Tumanna" anlamına gelen "Gastumanna" olarak anılmasıdır (Kınık, 1997, s. 966). Kaşkalar'ın Kastamonu'ya

“şehir” anlamını taşıyan Tummana/Tummana adını verdikleri bilinmektedir (Güngördü, 2007, s. 256). Bu addan dolayı kentin “Kaşkalar’ın Şehri” anlamına gelen Gastumanna olarak anıldığı bilinmektedir. Gastumanna adının zamanla değişim göstererek Kastamonu halini aldığı ileri sürülmektedir (Şahin, 2001, s. 585).

Yörede yaşam süren Timonitisler’den dolayı da kente Timonion adı verilmiştir (Kınık, 1997, s. 966). Roma ve Bizans Dönemi’nde Kastamonu ve çevresi (Kuzey Batı Karadeniz) Paflagonya bölgesi olarak adlandırılmıştır (Behçet, 1998, s. 10).

Roma ve Bizans dönemlerinde önemli bir kent olan Kastamonu’da, Bizans hanedanı Komnenoslar tarafından bir kale inşa edildiği ya da tamir edildiği bilinmektedir (Şahin, 2001, s. 585). Kaleden dolayı kente “Komnenos Kalesi” anlamına gelen “Kastrâ Komnen” denilmektedir (Kınık, 1997, s. 966). Şehrin adının İlkçağ ve Ortaçağ’a ait tespit edilen eserlerde geçmemesi bu görüşün doğruluğunu tartışılır kılmaktadır (Şahin, 2001, s. 585).

Bizans kaynaklarında *Kastamon*, Ortaçağ ve Batı kaynaklarında ise *Castamea*, *Castimana*, *Castemol* şeklinde anılan kent, Osmanlı dönemi kaynaklarında *Kastamoni* olarak geçmektedir. İslami dönem coğrafyacıların eserlerinde ise kentin adı *Kastamûnî*, *Kestamûniyâ*, *Kastamûniye* gibi isimlerle anılır (Şahin, 2001, s. 585).

Çeşitli dönemlerde dönüşüme uğrayan adlandırmalar son olarak Kastamonu halini almış ve günümüzde de bu isimle adlandırılmıştır (Kınık, 1997, s. 966).

1.2.1. Türk Dönemi Öncesi

Antikçağ’da Paflagonya bölgesi sınırlarındaki Kastamonu’da Paleolitik Çağ’dan itibaren yerleşimin olduğu bilinmektedir (Kınık, 1997, s. 966). Kastamonu’da Gökyay çevresinde tespit edilen buluntular Paleolitik Dönem’e tarihlendirilmektedir. Kastamonu iç kale çevresinde ise Bakır Çağı’na tarihlendirilen buluntular da tespit edilmiştir (Yaman, 1935, s. 175-176).

Hititlerin hakim oldukları coğrafyanın kuzeyinde bulunan Kaşkalarla (Gaşkalar, Gaslar), Kastamonu, tarihte erken kavimlerin yerleşim alanları arasında gösterilmektedir (Memiş, 1989, s. 28-29). M.Ö. 1800'lerde İlk Tunç Çağı'nda yörede Kaşkalar'ın yaşam sürdüğü bilinmektedir (Güngördü, 2007, s. 256). Kaşkalar'ın ardından yörede Palalar ve Tumanalar hüküm sürmüştür (Kınık, 1997, s. 966).

M.Ö. 1800'lerde Kastamonu çevresine yerleşen Kaşkalar'ın, Hititlerin yıkılmasıyla hakimiyetleri son bulmuştur (Memiş, 1989, s. 28-29). Hitit hakimiyetinin ardından Kastamonu çevresinde Firigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Pontuslar, Roma ve Bizans hakimiyeti görülmektedir (Güngördü, 2007, s. 256).

M.Ö. 1200'lerde Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla Frigler'in bir bölümü Kastamonu çevresine yerleşmiştir. M.Ö. 695'te Kimmerlerin Karadeniz sahili ve Kastamonu'nun da içinde bulunduğu Paflagonya Bölgesini işgal ettikleri bilinmektedir. Bölgeye M.Ö. 625 yılında Lidyalılar hakim olmuştur (Anonim, 1982-1983a, s. 4580-4582).

Günümüzde Kastamonu merkezdeki Erkek Sanat Okulu'nun altında yer alan kaya mezarları ve İsmail Bey Külliyesi'nin yer aldığı bölgedeki Şehinşah Kayası olarak adlandırılan kaya mezarları, bölgenin M.Ö. 7.yüzyılda yerleşime açık olduğunu göstermektedir (Bilici, 1991, s. 2).

M.Ö. 715 civarında Phrygler (Frigler) M.Ö. 625'e kadar da Kimmerler yöreye egemen olmuştur. Bu tarihlerde Karadeniz sahil kesimlerinde İonialılar, koloniler kurmuştur. Önemli koloni kentlerinin başında Sinope (Sinop) gelmektedir (Kınık, 1997, s. 966).

M.Ö. 546'da Perslerin baskılarıyla Lidyalılar yıkılmış ve bu dönem sonrasında Pers hakimiyeti kendini göstermiştir (Anonim, 1982-1983a, s. 4580-4582). Lydia Krallığı döneminde dokunulmazlık statüsüne sahip olan Paflagonya halkı M.Ö. 546'da Persler tarafından vergiye bağlanmıştır. M.Ö. IV. yüzyılda ekonomik ve siyasal özerkliklerini yitiren kent, Persler'in Pontos Satraplığı'na bağlanmıştır (Kınık, 1997, s. 966). M.Ö. IV. yüzyılda Büyük İskender,

Kastamonu'nun da içinde bulunduğu Anadolu topraklarını kendi egemenliğine dahil etmiştir (Yaman, 1935, s. 25). Büyük İskender'in (M.Ö 336-323) M.Ö 331'de Pers İmparatorluğu'nu yıkması ve ölümünden sonra generalleri arasında başlayan paylaşım savaşları sonucu oluşan siyasal kargaşa ortamında M.Ö. 281'de Pontos Krallığı kurulmuştur (Kınık, 1997, s. 966). İskender'in ölümünden sonra Kastamonu, Pontos devletinin kuruluşunda merkez görevi üstlenmiştir (Yaman, 1935, s. 25). M.Ö. 91'de Anadolu'da Sulla yönetimindeki Roma ordusu Paflagonya'ya girerek Pontos Krallığı'na son vermiştir (Kınık, 1997, s. 966-967).

Kastamonu'da bulunan Pompeiopolis, açık ve düz zeminde inşa edilmiş önemli bir Roma şehridir. Romalılar'ın bölgede önemli derecede güvenliği sağlayamadıkları bilinmektedir (Bryer ve Winfield, 1985, s. 15-16).

Pompeiopolis, bol miktarda yiyecek ve su temin edilen bir ovada yer almaktadır. Nikomedeia'dan (İzmit) Satala'ya (Gümüşhane) giden ana karayolu hattında bulunmaktadır. Doğu-batı hattında önemli ulaşım ağına sahip Pompeiopolis'in kuzeyde Karadeniz ile daha az öneme sahip kıyı ulaşım ağı bulunmaktadır (Bryer ve Winfield, 1985, s. 12).

Önemli bir ulaşım ağı Gangra (Çankırı), Pompeiopolis (Kastamonu-Taşköprü) ve Sinope (Sinop) hattını birbirine bağlamaktadır (Bryer ve Winfield, 1985, s. 40).

Bölgede Roma dönemi ile birlikte Karadeniz sahil kentlerinin dışında fazla bir gelişme görülmemektedir. Bizans döneminde Honorias Pontos ya da Pilaimenes themasında (vilayet), IX. yüzyılda Paflagonya Themasında küçük kent olarak kayıtlıdır (Kınık, 1997, s. 966-967).

Paflagonya Bölgesi ve dahil olduğu Kastamonu çevresi uzun yıllar (M.Ö. 63 - M.S. 330) Romalıların hakimiyeti altında kalmıştır (Behçet, 1998, s. 12). Paflagonya Bölgesi Roma Dönemi'nde doğudan Pontos, güneydoğudan Halys, güneyden Galatia, batıdan ise Bithynia ile sınırlıdır (Behçet, 1998, s. 10).

Pontos ve Roma savaşları uzun yıllar devam etmiş fakat M.Ö. 57'de Roma'nın zaferiyle son bulmuştur. Roma İmparatorluğu'na bağlanan Kastamonu, Romalılar tarafından atanan yöneticiler tarafından idare edilmiştir (Yaman, 1935, s. 25).

Kastamonu bölgesi, Roma sonrasında Bizans'ın egemenliği altına girmiştir. VII. yüzyılda Sasani imparatoru Hüsrev Perviz, Anadolu'ya akın düzenleyerek Konstantinopolis (İstanbul) civarına kadar gelmiştir. Bu dönemde Sasani baskısı altında kalan bölge, Bizans imparatoru Herakleios (610-641) tarafından düzenlenen seferler doğrultusunda tekrar geri alınmıştır. Bu dönem ile birlikte Kastamonu ve çevresi Bizans kontrolünde kalmıştır (Ostrogorsky, 1999, Harita II; Yakupoğlu, 2009, s. 24). Kastamonu'nun Bizans dönemi hakkında kesin olarak bir şey söylemek pek mümkün değildir (Bilici, 1991, s. 2).

Erken Bizans Döneminde değişime uğrayan Pompeiopolis orta Bizans dönemi ile kent ve yönetim işlevini Kastamonu'ya devretmiştir (Bryer ve Winfield, 1985, s. 12). Pompeiopolis, erken Bizans döneminde, gerçek yerleşim alanından farklı bir yer alan Taşköprü'deki Kız Kalesi'nin yakınında bir tepeye taşınmıştır. Günümüzde burada Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirilen çeşitli mimari ve yerleşim kalıntıları mevcuttur (Bryer ve Winfield, 1985, s. 12).

Kentin dahil olduğu bölgenin XI. yüzyılın sonlarına doğru Türkler'in kontrolüne geçtiği bilinmektedir (Yakupoğlu, 2009, s. 24). Bu dönemde Kastamonu ve çevresinde Bizans'ın zayıflamasıyla bölgesel karışıklıklar görülmektedir (Ostrogorsky, 1999, s. 193-194). 1075 civarında Emir Karatekin, Kastamonu'yu kendi topraklarına dahil etmiştir (Turan, 1989, s. 2). XI. yüzyılda Çankırı ve hemen ardından 1084 civarında Sinop'ta kontrolü sağlayarak Karadeniz sahiline kadar sınırlarını genişleten Emir Karatekin, çok kısa bir dönemde Kastamonu başta olmak üzere Çankırı ve Sinop çevresinde kesin hakimiyetini sağlamıştır (Bilici, 1991, s. 3).

Basileios II devrinde (1025 yılı) Kastamonu, konumunu korumuştur (Bilici, 1991, s. 3). XI. yüzyıldaki karışıklık döneminde Bizans halkı küçük köy ve yerleşim alanlarını terk ederek korunaklı kale ve askeri bölgelere yerleşmiştir (Yakupoğlu, 2009, s. 25). Şehir Aleksios Komnenos (1118), Ioannes Komnenos II (1143) ve Manuel Komnenos I (1180) döneminde Bizans hakimiyetindedir (Bilici, 1991, s. 3).

Emir Karatekin hakimiyetinin bölgede XII. yüzyıl başına kadar devam ettiği bilinmektedir (Bilici, 1991, s. 3). Manuel II Palaiologos'un 1391 yılında ziyaret ettiği ve kontrolüne geçirdiği Pompeiopolis, Taşköprü'deki hattına tekrar sahip olmuştur (Bryer ve Winfield, 1985, s. 12). Kastamonu'nun da içinde bulunduğu Paflagonya Bölgesi'nde Roma ve Bizans dönemine tarihlendirilen birçok esere rastlanmaktadır. Tespit edilen eserler arasında birçok sikke, heykel, tümülüs, kale, gözetleme kuleleri, köprü, yol ve daha birçok yapı yer almaktadır (Behçet, 1998, s. 12).

Kastrakomenni adıyla bilinen Komonnos Kalesi (Kastamonu Kalesi) de bu döneme tarihlendirilen önemli yapılar arasındadır (Behçet, 1998, s. 12). Taşköprü'de yer alan Pompeiopolis ve İnebolu'da yer alan İonopolis yerleşimleri bu dönemin önemli kentlerinden sadece ikisidir (Behçet, 1998, s. 12).

1.2.2. Türk Dönemi

1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu'da ilerleyen Selçuklu komutanı Emir Karatekin, 1082'de Kastamonu'da hakimiyeti ele geçirmiştir (Kınık, 1997, s. 967). 1074 yılında Kastamonu çevresinde Selçuklular ve Danişmendler'in hakimiyeti görülür. Bu dönem sonrasında bölgede Türkleşme hız kazanmıştır.

I. Haçlı seferi sonucunda (1096), Anadolu Selçukluları Anadolu'nun iç bölgelerine çekilerek yeni bir politika uygulamıştır. Bu dönemde Kastamonu'da Selçuklu hakimiyeti son bulmuştur. Bizans ve Selçukluların içinde buldukları karmaşık dönemde Kastamonu birkaç defa Türkler ve Bizanslılar arasında el değiştirmiştir (Turan, 1989, s. 3). 1097 yılında Haçlı saldırılarına kadar bölgede Selçuklu egemenliği hakim olmuştur (Kınık, 1997, s. 967). 1097-1135 tarihleri arasında birkaç defa Bizans ve Anadolu Selçuklu arasında el değiştiren Kastamonu'da Selçuklu hakimiyetinin baskın olduğu görülür (Kınık, 1997, s. 967).

Selçuklular ve Danişmendler'in ittifak içinde bulunmaları Kastamonu'nun Bizanslılar'dan alınmasını kolaylaştırmıştır. Kent 1143'e kadar Danişmendli Melik Muhammad'in kontrolünde kalmıştır (Turan, 1989, s. 3).

1155'ten sonra bölge, tekrar Selçuklu yönetimine geçmiştir (Turan, 1989, s. 3). Selçuklu Hükümdarı II. Kılıç Arslan, 1174'te Danişmentler'in hakimiyetine son

vermiştir. Bu dönemde Kastamonu'nun ne kadar Selçuklu ne kadar da Danişmentler'in elinde kaldığı bilinmemektedir (Behçet, 1998, s. 12).

Selçuklu hükümdarı I. İzzeddin Keykavus'un, İznik ve Trabzon İmparatorları arasında yapılan savaştan faydalanarak Paflagonia'yı ele geçirdiği bilinmektedir. I. İzzeddin Keykavus'un H.607/M.1210 tarihinde tahta çıkmasıyla bu tarih sonrasında Paflagonya'daki Bizans hakimiyetinin son bulduğu düşünülmektedir. Danişmentler'in yıkılmasıyla birlikte bölgede Türklerin hakimiyet mücadelelerini hızlandırdıkları anlaşılmaktadır (Behçet, 1998, s. 12).

Anadolu Selçuklularının çöküşüyle birlikte Hüsameddin Çoban, yörede yeni fetihlere girişmiştir. 1204 Latin İstilaları ile birlikte Bizans'ın güç kaybettiği dönemde Kastamonu, Hüsameddin Çoban tarafından ele geçirilmiştir (Yücel, 1993, s. 354). Çobanoğulları Beyliği Kuzeybatı Anadolu'da Kastamonu merkezli bir beyliktir. XII. yüzyıl sonlarına doğru, Anadolu Selçuklularının Kastamonu uç beyi Emir Hüsameddin Çoban tarafından bir Türk beyliği olarak kurulmuştur (Yücel, 1993, s. 354). Hüsameddin Çoban, H.608/M.1211-1212 arasında Kastamonu beyi olarak görev yapmıştır. H.616/M.1219-1220'da I. Alaeddin Keykubad'ın tahta çıkışı döneminde Konya'ya giderek hükümdara bağlılığını arz etmiştir (Yücel, 1993, s. 354). Hüsameddin Çoban, Moğollar'ın Kırım'daki önemli ticaret merkezi Suğdak'ı işgali üzerine Alaeddin Keykubad'ın emriyle çıkarma yaparak Suğdak'ı geri almış ve 1224'te Kastamonu'ya dönmüştür (Yücel, 1993, s. 354).

Siyasi ve ekonomik bağımsızlığını kaybeden Çobanoğullarının başına 1280'de Muzafferüddin Yavlak Arslan geçmiştir. Yavlak Arslan'ın beyliği döneminde Kastamonu'da durağan bir politika hakimdir. Yavlak Arslan, başlangıçta II. Mesud'a tabi olarak Selçukluları tanımış olsa da, 1284 civarında Anadolu Selçuklularına karşı muhalefet olmuştur (Yücel, 1993, s. 354). Kastamonu 1243 Moğol hakimiyetine kadar Çobanoğulları Beyliği'nin denetiminde kalmıştır. Bu tarihle birlikte Çobanoğulları Beyliği, Moğollar'ın üstünlüğünü tanımıştır (Kınık, 1997, s. 967).

Candaroğulları Beyliği XIV. yüzyıl başlarında Kastamonu ve Sinop'a hakim olmuştur (Yücel, 1993, s. 146). I. Süleyman Paşa, 1309 yılında gerçekleştirdiği

baskınla Kastamonu'yu ele geçirmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 121). 1309'da yörede hakimiyeti eline geçiren Candaroğulları, başta Bizans, sonra ise Osmanlı ile sürekli çekişme halinde olmuştur (Kınık, 1997, s. 967).

Candaroğullarının Kötürüm Bayezid döneminde (yaklaşık 1361) Osmanlı Beyliği ile sıkı ilişkilerin olduğu görülmektedir. I. Murad, Kötürüm Bayezid ve oğulları arasındaki taht kavgalarının yaşandığı dönemde Osmanlı ordusu ve Kötürüm Bayezid'in oğlu Süleyman'ı babasına karşı kullanmış ve harekete geçirmiştir (Şahin, 2001, s. 585). Kastamonu'da gerçekleşen savaşta Bayezid büyük yenilgiye uğramış ve Sinop'a çekilmek zorunda kalmıştır. Kastamonu'da hakimiyeti ele geçiren II. Süleyman, Osmanlı himayesinde hükümdarlığını duyurmuştur. Bu dönemde ikiye ayrılan beyliğin biri Sinop, diğeri Kastamonu olmak üzere iki merkezi olmuştur (Şahin, 2001, s. 585).

I. Murad, beyliğin Kastamonu hattını kısa bir süre sonrasında Osmanlı topraklarına dahil etmiştir. Böylece Kastamonu, Osmanlı idaresine dahil olmuştur. Kastamonu'da yaşayan halkın bu dönemde Süleyman Paşa lehine harekete geçmesi üzerine I. Murad Kastamonu'yu bırakmak zorunda kalmıştır (Şahin, 2001, s. 585).

Bu dönemde Süleyman Paşa'nın Osmanlı iktidarına karşı Karamanoğulları ve Kadı Burhaneddin ile birlikte hareket etmesi kısa sürede Yıldırım Bayezid'in Kastamonu'ya harekete geçmesine sebep olmuştur. Candaroğulları'na karşı harekete geçen Yıldırım Bayezid'in Kastamonu'yu Osmanlı sınırlarına dahil ettiği görülür (Şahin, 2001, s. 585). Yıldırım Bayezid 1392 ve 1395 tarihlerinde Kastamonu'yu iki defa ele geçirmiştir (Kınık, 1997, s. 967).

Timur yenilgisinden sonraki Fetret Dönemi'nde (1402-1413) Candaroğlu Beyliği yeniden toparlanarak Çelebi Mehmed'e karşı, diğer şehzadelerin yanında yer almış, duruma göre saf değiştirerek Osmanlılar'ın Anadolu'da yeniden etkin bir güç haline gelmelerini engellemek için uğraşmıştır (Kınık, 1997, s. 967).

Çelebi Mehmed döneminde, Candaroğulları arasındaki taht kavgalarından faydalanmak isteyen ve İsfendiyar Bey'e karşı oğlu Kasım Bey'i destekleyen

Osmanlılar, belli dönemlerde Kastamonu ve çevresine kısa süreli de olsa hakim olmuştur (Şahin, 2001, s. 586).

Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul kuşatması sırasında Candaroğulları'nın kuşatmaya destek verdiği bilinmektedir (Kınık, 1997, s. 967). Osmanlılar ile daha sonrasında ilişkileri bozulduğu bilinen beyliğin, Fatih Sultan Mehmed tarafından H.865/M.1461 yılında ortadan kaldırıldığı bilinmektedir (Kınık, 1997, s. 967). Kastamonu ve çevresi bu tarihten itibaren kesin biçimde Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. Bu tarihten itibaren Kastamonu'da birçok küçük çaplı ayaklanma baş göstermiştir (Şahin, 2001, s. 586).

Kastamonu'da XVI. yüzyıl ortalarından itibaren kıtlık baş göstermiştir. XVI. yüzyıl ortalarından XVII. yüzyıla kadar devam eden süreçte Anadolu'yu büyük ölçüde etkileyen suhte (medrese öğrencileri) ayaklanmalarının merkezi olarak Kastamonu tarihte dikkat çeken yerleşim alanlarından biridir (Kınık, 1997, s. 967).

XVII. yüzyılda Anadolu'yu olumsuz etkileyen Celali İsyanları Kastamonu'yu da olumsuz etkilemiştir. 1603'te Yularkıstı isimli Celali reisi Kastamonu'ya kısa süreliğine hakim olmuştur. Bu dönemde Kastamonu'da bir yangın baş göstermiş ve yöre halkı Kastamonu'yu terk etmiştir (Şahin, 2001, s. 586).

XVIII. yüzyılda Kastamonu'da önemli bir gelişme söz konusu değildir. Kent kısmen yangın ve depremlerle sarsılmıştır. 1832-1833 yıllarında Tahmiscioğlu Vakası gerçekleşmiştir (Şahin, 2001, s. 586). Daha önceleri Tımarlı sipahi olan Tahmiscioğlu, kendini destekleyen adamlarıyla Kastamonu'yu kontrolü altına almıştır. Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın desteklediği bu isyan, kısa sürede bastırılmıştır. Bunun üzerine Tahmiscioğlu kaçarak Kastamonu'yu terk etmiştir (Şahin, 2001, s. 586).

Kastamonu, 1846 Devlet Salnamesi ile eyalet haline getirilmiştir. Kent, Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara'nın Karadeniz ile bağlantısını sağlayarak önemli görevler üstlenmiştir. Büyük bir işgal altında kalmayan Kastamonu, Pontos'u yeniden kurmak isteyen Rumlar'ın tehdidi altında kalmıştır.

Kastamonu, Osmanlı Dönemi'nde idari taksimatta önemli bir sancak merkezidir. Günümüzdeki Bolu, Sinop ve Çankırı, Kastamonu'ya bağlı sancaklardı. *1903 tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesi'ne* göre Kastamonu; Bolu, Sinop ve Çankırı sancaklarından oluşmaktadır. Bu dönemde vilayete bağlı 22 kaza ve 27 nahiye bulunur (Çelebi, 2014, s. 106).

10 Aralık 1919'da Kuvayı Milliye'ye katılan Kastamonu, 1923'te Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber il olmuştur (Kınık, 1997, s. 967). Milli Mücadele'de İnebolu, Tosya, Araç, Cide, Taşköprü, Safranbolu ve Daday ilçelerinin Kastamonu'ya bağlı olduğu bilinmektedir. Bu dönemde Kastamonu merkeze Devrekani, Göl, Kuzyaka ve Akkaya nahiyeleri bağlıdır. İnebolu'ya dahil olan Çatalzeytin ve Küre, bu dönemde önemli dağlık yerleşimdir. Safranbolu'ya, Eflani, Ulus ve Aktaş nahiyeleri dahildir. Daday kazasına Azdavay; Araç kazasına, Boyalı ve Mergüze; Cide kazasına Hoşalay; Taşköprü kazasına ise Gökçe ağaç nahiyesinin bağlı olduğu bilinir. Milli Mücadele döneminde Kastamonu genelinde toplam 424.600 kişi yaşamaktadır. 424.600 kişinin yaklaşık 12.000 kadarı Hıristiyan'dır (Çelebi, 2014, s. 106-107).

1927 yılında Kastamonu'nun nüfusu 15.000, 1935, 1940 ve 1950 yıllarında ise şehrin nüfusu 14.000'in altındadır. Kentin nüfusu 1990'da 51.560, 1997'de 59.145 (Şahin, 2001, s. 588), 2011 yılında ise Kastamonu'nun nüfusu 359.759'dur (Yıldız, 2013, s. 3)

2. TÜRK SANATINDA ÇEŞME MİMARİSİ

2.1. Tarihsel Gelişimi

Su, yeryüzünde yaşayan canlıların hayat kaynağıdır. İnsanlığın varlığında ve tarihi geçmişinde su büyük öneme sahiptir (Özer, 2008: 129). Mitolojilerden kutsal dinlere, örf, adet ve geleneklerde töresel inanışlara kadar birçok alanda sosyal kurum olarak kabul edilen su kaynakları her zaman insan hayatında var oluşlarının gerekçesi olarak yerini almıştır (Karakuş vd. 2006, s. 9).

Türk kültüründe suyun olmadığı bir alana su getirmek ve buraya bir çeşme inşa ederek canlıların kullanımına sunmak, büyük sevap kabul edilmiştir (Gültekin, 2013, s. 121).

Türkler’de “*su gibi aziz ol*” ifadesi, suya ilahi bir vasfın yüklendiğinin kanıtıdır. Tarihi çeşmelerde yer alan “*Ve Minel Mai Külli Şeyin Hayy*” ayeti suyun yaratma amacı olduğunu göstermektedir (Karakuş vd. 2006, s. 10-11).

Kur’an-ı Kerim’de suyun geçtiği ayetler, cennetten doğup aktığı ifade edilen ırmaklar ve çevresindeki bahçeler ile cehennemde zorluklarıyla susayanlara su verilmeyeceği ve ebedi susuzluğa maruz kalacakları anlatılmaktadır (Önge, 1983, s. 23).

Kur’an-ı Kerim’de suyun kutsal, canlılar için son derece önemli olduğunu ifade eden ayetler bulunmaktadır;

“.....ve her canlı şeyi sudan yarattık” (Enbiya Suresi, Ayet 30), “.... ve Allah hareket eden her canlıyı bir sudan yarattı” (Nur Suresi, Ayet 45).

İslam kaynaklarında suyun kutsal ve dini açıdan son derece önemli olduğunu belirten ifadeler yer almaktadır. Ölümsüzlük suyu ab-ı hayat’tan; cennet ırmağı ab-ı Kevser’den; cehennemde susayanlara verilen içilemeyecek nitelikteki sudan ve sonsuz susuzluktan bahsedilmesi, suyun İslam’da çok önemli olduğunu gösterir (Gültekin, 2013, s. 121-122).

Hız. Hüseýin, İbn Ziyâd'ın birliđi tarafından Kerbelâ'nın Taff Köýü civarında konaklatılmıř, Hız. Hüseýin ve yanındakilerin Fırat Nehri'nden su içmeleri engellenmiřtir (Fidan, 2017, s. 104). Hız. Hüseýin'in susuzluđu çeřmelerin kitabelerine yansıtılmıřtır (Önge, 1983, s. 23).

Dönem kaynaklarının yanında çeşitli şair ve yazarların da suyun önemini belirttikleri şiirleri ve yazıları bulunmaktadır. şair Fuzuli'nin Hız. Muhammed'e duyduğu sevgiyi ifade etmek için yazdığu "Su Kasidesi", edebiyat alanındaki manzum eserler arasındadır (Gültekin, 2013, s. 121-122).

Çeşmelere hayat veren suyun önemini *Fuzuli'nin Su Kasidesi Haşri*'ndeki şu dizeler göstermektedir;

*"Hâb-ı gaşletten olan bîdâr olanda rûz-ı haşr
Hâb-i hasretten dökende dîde-i bîdâre su
Umduğum oldur ki Rûz-i Haşr mahrûm olmayam
Çeşm-i vaslın vere ben teşne-i dîdâre su"* (İspir, 2007, s. 192)³.

Fuzuli'nin Peygamber sevgisini anlattığu kasidesinde geçen "Mecnun gözü yaşı çeşme çeşme" ifadesi de akıp giden yaş ile aralıksız akan çeşme suyunu bağdaştırmaktadır. Bu benzerlik devam eden yaş ile aralıksız akan çeşme suyunun bolluğu arasında benzerlik kurmaktadır (Banarlı, 1958, s. 3).

Çeşme kelimesi, Farsça'da "göz" anlamındaki "çeşm" kelimesinden gelmektedir (Karakuş vd. 2006, s. 23). Suyun çıktığu pınar, kaynak ve su gözlerinin çeşm olarak kullanılması, buralardan akan suların aktığu yapıların çeşme olarak adlandırılmasına sebep olmuştur (Eyice, 1993, s. 277).

Çeşme genel tanımı itibariyle herhangi bir kaynaktan su haznesine suların depolandığu ya da su boruları yardımıyla suların bu mimari yapılara getirilerek buradan akıtıldığu lüle veya musluklara sahip yapılardır. Taş, mermer, tuğla ve harç malzemeden inşa edilmiş su alma yerleridir (Bektaşoğlu, 2013, s. 43).

³ "Kıyamet günü olduğu zaman, gaşlet uykusundan uyanan dűřkün göz, (sana duyduğu) hasretten su (=hasret gözyaşı) döküğünde (o) mahşer günü, güzel yüzüne susamış olan bana, senin vuslat çeşmenin su vereceğini, (beni) mahrum bırakmayacağım ummaktayım" (Çifci, 2008, s. 217).

İslamiyet'te abdest almak için çeşme inşa ettiren kişilerin büyük sevap işlediği bilinir (Banarlı, 1958, s. 3). Dinin gereği abdest almanın yanında İslamiyet'te temizliğin şart olduğu ve önemli kaidelere bağlanması, su yapılarının sayısının artmasını sağlamıştır (Önge, 1983, s. 23).

Türkler imar faaliyetleri sırasında çok sayıda su yapısı ve çeşme inşa ettirmiştir. Vakıflarla ya da bağışlar vasıtasıyla inşa edilen çeşmeler yöre halkının sosyal ve sanatkârane işçiliklerini yansıtmaktadır (Önge, 1983, s. 23). Sanatsal değer taşıyan çeşmeler, temiz su kaynağı, içme suyu ve gündelik hayattaki işlerde kullanmak için hizmet sunan sosyal ve su yapılarıdır (Gemici, 1993, s. 1).

Kullanım koşullarının yanında çeşmeler, dönemin sosyal, inanç, düşünce, adet, örf ve gelenekleri hakkında geniş bilgi sunar (Önge, 1983, s. 23).

Genellikle kitabelerde çeşme kelimesinin yerine, Arapça karşılığı olan "Ayn" ifadesi kullanılmaktadır (Çifci, 2008, s. 218). Bunun dışında Arapça kökenli "Meska" ve "Sıkaye" kelimeleri de kullanılmaktadır (Önge, 1981, s. 115). Suların akıtıldığı küçük yapılara çeşme adının verilmesine sebep olmuştur. XIII.-XIV. yüzyıllarda yaygın bir kullanıma sahip "göz" anlamındaki "ayn" kelimesi, yaklaşık olarak XVII. yüzyılın ortalarına kadar yaygın bir şekilde uygulanmıştır (Karakuş vd. 2006, s. 23).

Sivas'ta Gök Medrese Çeşmesi (1271) (Çetintaş, 1944, s. 128) ve Bolvadin'de Alaca Çeşme (1278) kitabelerinde ayn ifadesi kullanılırken Tokat Hatun Hanı Çeşmesi (1239), Afyonkarahisar'da yıktırılan iki lüleli çeşme (1379) ve Sinop Emir Şehabeddin Çeşmesi'nde (1429) kitabelerde "ayn" ve "çeşme" yerine Arapça "sıkaye" kelimesi kullanılmıştır. Osmanlı döneminde çeşme kitabelerinde "*çeşme-i âb-ı zülâl*", "*çeşme-i kevser*" ve "*çeşme-i dilküşâ*" gibi birçok ifadenin yer aldığı görülür (Eyice, 1993, s. 277).

Çeşmeler ile kitabeleri, mimari ve edebiyatta büyük öneme sahiptir. Ayrıca çeşmelerin sunduğu temiz sulardan susamış birine su vermek kadar halkın kullanımı için çeşme inşa ettirmek Türkler'de büyük öneme sahiptir (Çetintaş, 1944, s. 126). Artuklular'dan Necmeddin İlgazi'nin Mardin'de (1109-1122) yıllarında külliye

içinde yaptırdığı çeşme, Türk sanatında bilinen en eski çeşme örneklerinden biridir (Eyice, 1993, s. 278).

Çeşmeler kent, kasaba ve yerleşim alanlarında olduğu gibi ana ulaşım hatlarında, yol kenarlarında, açık araziler ve kırlık bölgelerde çeşitli malzemelerden inşa edilmiştir (Eyice, 1993, s. 278).

Ulaşım hatlarında bulunan çeşmeler çoğunlukla “*menzil çeşmeleri*” adıyla bilinmektedir (Bektaşoğlu, 2013, s. 43). Menzil çeşmelerinde insanların su ihtiyacını karşılayan lüle ve musluk bölümlerinden başka ek olarak yalak kısımları bulunmaktadır. Bu yalaklar çoğunlukla hayvanların su ihtiyaçlarını gidermek için tasarlanmıştır. Açık arazilerdeki çeşmeler ise çoğunlukla “*çoban çeşmeleri*” adıyla anılmaktadır (Eyice, 1993, s. 278).

Yerleşim alanlarında inşa edilen çeşmelerin suyu bazen kaynaklardan sağlanmış, bazen de suyolları vasıtasıyla çeşmelere aktarılmıştır. Çeşmelerin bazılarında su hazneleri bulunurken bazı çeşmelerde su haznesi yoktur ve doğrudan suyoluna bağlanır. İhtiyaca ve suyun yapısına göre bazı çeşmelere musluk takılarak doğrudan kullanılmıştır (Eyice, 1993, s. 278).

Selçuklu devri çeşmeleri cami, medrese ve han gibi yapıların ana yola bakan cephelerine ya da iç avluya açılan kapıya yakın eyvan içine inşa edilmiştir. Bu örneklerin dışında bağımsız olarak inşa edilen çeşmelerin varlığı da bilinmektedir. Selçuklu devrinde sade olarak tasarlanmış çeşmeler bulunmakla birlikte, daha işçilikli ve süslemeli çeşmeler de dikkat çekmektedir. XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İlhanlı etkisiyle Selçuklu devri çeşmeleri cephe düzeni ve süslemesinde çeşitliliğe sahip olmuştur. Bu dönemde inşa edilen çeşmeler dönemin mimarlık tekniği ve yapı statüğü göz önüne alındığında yüzeysel niş şeklinde oluşturulmuştur (Önge, 1997, s. 11).

XIII. yüzyılda süsleme, çoğunlukla ayna taşında veya nişi çevreleyen profillerde görülmektedir. Selçuklu devrinde yapılara su, künkler aracılığıyla ulaştırılmıştır. Yapının durumuna göre kıvrım oluşturması gereken yerlerde L,T,Y şeklinde oyulmuş taş malzemeler kullanılmıştır. Bu sistemle yapılan künkler

doğrudan su haznesine bağlanmıştır. Bunun sonucu olarak akıntı kesilmeden su temini sağlanmıştır. Devşirme malzeme olan lahitler, bazen yalak olarak kullanılmıştır. Yalağın duvar örgüsünde olması ve üstüne yük bindirilmemesi bu dönemin cephe mimarisini etkilemiştir (Önge, 1997, s. 12). XIII. yüzyıldan itibaren gelişme gösteren çeşmeler çeşitli dönemlerde plan, mimari, malzeme ve teknik ile süsleme özellikleri açısından farklılaşmaktadır (Önge, 1981, s. 115).

XIII. yüzyılda dört çeşit çeşme görülmektedir. İlk grupta, çoğunlukla yapıların taçkapılarının yanına ya da ön cephelerine inşa edilmiş, çok derin olmayan nişe sahip, lüleli ve hazneli çeşmeler, ikinci grupta yapıların taçkapılarının yanına ya da ön cephelerine inşa edilmiş, çok derin nişe sahip veya mukarnaslı, lüleli ve hazneli çeşmeler, üçüncü grupta yapıların avlularında, çoğunlukla taçkapağına yakın eyvan duvarına inşa edilmiş, su hazneli ve lülenin yer aldığı tek nişli çeşmeler, son grupta ise yapıların içlerinde, eksendeki eyvan duvarlarında yer alan, mihrap görünümlü çeşmelerden oluşmaktadır (Önge, 1997, s. 37).

XIV. yüzyılda inşa edilen çeşmelerde, mimari özellikleri açısından XIII. yüzyılın plan tipleri uygulanmış ve yeni bir gelişme görülmemiştir (Önge, 1997, s. 37).

Osmanlı döneminde inşa edilen çeşmeler genellikle mescit, mektep, cami, medrese, meydan, çarşı, han, pazar, hamam, saray gibi yapılar başta olmak üzere daha birçok yapının yakınında ya da bitişiğinde, çoğunlukla halkın faydalanması için en uygun yerde inşa edilmiştir. Ayrıca Osmanlı döneminde inşa edilen mahalle çeşmeleri tüm halka hizmet edecek şekilde mahallelerin ortasında yer almaktadır. Bunların dışında, yerleşimlerin dışında ve şehirlerin yakın çevresinde, mevkiden geçenlerin ya da çalışanların su ihtiyaçlarını karşılamak için çeşmeler inşa edilmiştir (Demirel, 1992, s. 170).

Erken dönem ve Klasik dönem Osmanlı mimarlığında çeşme cephesine yön veren ana unsur sivri kemerdir (Kara Pilehvarian, 2002, s. 397). XV. yüzyıl sonu itibarıyla inşa edilen çeşmeler, tek sivri kemerli ve basit mimari yapıdır (Eyice, 1993, s. 283). Çeşitli örtü sistemine sahip su haznelerinin önüne tek cepheli, kemerli ya da mukarnas kavsaralı, derin ya da yüzeysel nişe sahip çeşmeler ile üstü ahşap

saçakla korunan çeşmeler, XV. yüzyılda çeşme mimarisine görülen yeniliklerdir (Önge, 1997, s. 37).

XV. yüzyıldan itibaren şehirlerde su ihtiyacı giderek artmış ve buna bağlı olarak su mimarisinde değişik çeşme tipleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri hazneli çeşmelerdir. Hazneli çeşmelerin inşasına bağlı olarak çok cepheli meydan çeşmeleri türetilmiştir. XV. yüzyıldan itibaren kurşun malzeme; İstanbul ve diğer önemli merkezlerde toprak künklerin yerine kullanılmaya başlansa da Anadolu'nun bazı bölgelerinde yeni sisteme geçiş hemen sağlanmamıştır (Önge, 1997, s. 15-18).

Çeşmeler XVI. yüzyılla klasik karakterini kazanmış ve Osmanlı döneminde gelişerek zengin örneklerle sahip olmuştur (Önge, 1981, s. 115). XVI. yüzyıldan itibaren çeşmelerin cephelerinde taşlık nişleri, testilik sekileri ve burma musluklar görülmeye başlanmıştır (Önge, 1997, s. 37). XVI. yüzyılın ortalarından itibaren burma muslukların kullanılmasıyla, meydan çeşmeleri abidevi yapılar haline gelmiştir. Burma muslukların kullanılmasına bağlı olarak yalak, çeşmede olmazsa olmaz bir unsur haline gelmiştir (Önge, 1997, s. 15-18).

Klasik dönemde genel şemasına sahip olan çeşmeler; suyun depolandığı, erken dönem Osmanlı mimarisinde görülen su haznesi, cephelerinde daima suların akıtıldığı musluklar (salma) ile istenilen zamanda akıtılıp ya da kesilebilen musluklar (burma), genellikle bezemelerin yer aldığı cepheler, kemerli bir niş içinde musluğun yer aldığı ayna taşı, çoğunlukla ayna taşının üzerinde, kemer içi ya da üzerinde bulunan kitabe ile musluktan gelen suların toplanıp aktığı yalak ve iki tarafındaki dinlenme sekilerinden oluşmaktadır (Karakuş vd. 2006, s. 27).

XVI. yüzyılda çeşme mimarisinde birçok yenilik görülmektedir. Bu yeniliklerden biri Namazgâh çeşmeleridir (Karakuş vd. 2006, s. 31). Bunun dışında sadece insanların su içmeleri için tasarlanmış suluklar, bu dönemin önemli çeşme yapıları arasındadır (Önge, 1981, s. 115). Bu dönemde cephelerinde lülenen görüldüğü meydan çeşmeleri ile önemli kasır, köşk ve sarayların duvarlarına inşa edilen çeşmeler, yenilikler arasındadır (Önge, 1997, s. 38).

XVII. yüzyılda inşa edilen çeşmelerde daha önceden inşa edilen çeşmelerin form ve plan özellikleri uygulanmıştır (Önge, 1997, s. 38). Önceki dönemlerden farklı olarak XVII. yüzyılda süslemeler, kitabe çevresinde ve kemer üzerinde de yer almaya başlamıştır (Kara Pilehvarian, 2002, s. 397).

Çeşmelerde, Lale Devri ile batı referanslı motifler kullanılmaya ve kemer formlarında değişiklikler yapılmaya başlamıştır. Osmanlı mimarisinde sıklıkla kullanılan sivri kemerin yerine S ve C kıvrımlarıyla oluşturulan kemerler tercih edilmiştir (Acar, 2017, s. 161-162).

Osmanlı su kültürünün gelişmesinde 1703 ve 1730 tarihleri arasında padişah olan III. Ahmed ve Sadrazamı Damat İbrahim Paşa önemli rol almaktadır (Özgen ve Kızılkayak, 2011, s. 32).

XVIII. yüzyılda çeşme mimarisi değişime uğramıştır. XVIII. yüzyıla kadar çeşme mimarisinde sadelik ön plandayken XVIII. yüzyılda süslemenin yoğun olduğu görülmektedir (Özer, 2008, s. 129). Bu dönemde kitabelik, cephe tasarımındaki yerini almıştır. Bu yüzyılda görülen bir diğer yenilik ise, ilk örneklerine XVII. yüzyılda rastlanan çeşme ve sebillerin birlikte inşa edilmesidir (Kara Pilehvarian, 2002, s. 398). XVIII. yüzyılda çeşme mimarisinde önemli bir yenilik olarak, iskele çeşmeleri inşa edilmeye başlanmıştır (Eyice, 1993, s. 279). İskele çeşmeleri olarak bilinen bu yapılar, İstanbul'da Haliç ve Boğaziçi gibi iskele kıyılarında görülür (Önge, 1997, s. 38).

XIX. yüzyılda teknolojinin gelişmesine bağlı olarak hazneli çeşmelerin yerine, yapı cephesi şeklinde inşa edilen çeşmeler görülmektedir. XIX. yüzyıl çeşmeleri tasarım ve süsleme açısından klasik formdan ayrılmaktadır (Kara-Pilehvarian, 2002, s. 398). XIX. yüzyılda Çeşmelerde alınlık kullanımının arttığı bilinir (Koçyiğit, 2014, s. 312). XIX. yüzyılda Osmanlı mimarlığında hem batı referanslı motif ve üslup, hem de geleneksel unsurlar kullanılmıştır. Bu yüzyılda, XVIII. yüzyılda kullanılan S-C kıvrımlarıyla oluşturulan kemerlere sahip ayna taşları ve kemersiz ayna taşı kullanılmıştır. XIX. yüzyılda Korent, Dor ve İyon gibi batı referanslı sütunlar; Osmanlı mimarisinde çeşmelerin cephelerinde sütun şeklinde oluşturulmuş plastırlar ya da sütunlarla sınırlandırılarak yenilik uygulanmıştır. İşınsal

tepelikler, oval çerçeve ile sınırlandırılmış tuğralar bu yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır (Kara- Pilehvarian, 2002, s. 399).

XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edilen çeşmelerin cephelerinde sade formlar ve prizmatik öğeler görülmektedir. Meydan çeşmelerinin cepheleri daha dar ve daha uzun yapılmaya başlamıştır. Bu yüzyılda ayna taşları ve lüleler daha işçilikli yapılarak cepheden bağımsız görünüm kazanmıştır (Kara-Pilehvarian, 2002, s. 400). Cumhuriyet dönemi ile birlikte kentlerde inşa edildikleri yerlere göre çeşitli tasarımlara sahip olan çeşmeler, kent dokusunun ayrılmaz parçaları haline almıştır (Özer, 2008, s. 130).

2.2. Çeşmenin Bölümleri

Osmanlı çeşme örneklerinde, çeşmeyi meydana getiren bölümleri şu şekilde açıklamak mümkündür:

Kemer: Çeşmede cepheyi biçimlendiren ve çeşme aynasını taçlandıran eleman olup, inşa edildiği döneme göre farklı formlarda yapılmıştır (Uçar, 2012, s. 19).

Kitabe: Çeşmelerin genellikle ön cephelerinde çeşmeyi inşa ettiren bani, usta ve inşa ve varsa tamir bilgilerinin yer aldığı bölümdür (Eyice, 1993, s. 282). Kitabelerde dini içerikli yazılar da bulunur (Acar, 2013, s. 2). Kitabeler düzyazı ya da şiir şeklinde düzenlenebilir (Ödekan, 1997, s. 396). Bu gibi bilgilerin yanında kitabelerde bazen çeşmede akmakta olan suyun özelliği hakkında bilgiler sunulmaktadır (Kara-Pilehvarian, 2002, s. 397). Genellikle niş yüzeyinde yer alan kitabeler, çeşmenin farklı yerlerine de yerleştirilebilir (Uçar, 2012, s. 20).

Ayna Taşı: Üzerinde sürekli akan (salma) yada kapatılabilen (burma) muslukların bulunduğu (Acar, 2013, s. 2) ayna taşları, inşa edilen dönemin mimari anlayışına uygun süslemelerin olduğu ve genellikle kemerli niş içerisinde bulunan bölümdür (Kara-Pilehvarian, Urfalıoğlu ve Yazıcıoğlu, 2004, s. 25).

Lüle/Musluk: Ayna taşı üzerinde bulunan, suyun aktığı bölüme verilen addır (Kara-Pilehvarian vd. 2004, s. 25). Doğrudan kaynağa bağlı çeşmelerde suyun devamlı aktığı salma musluk, hazneli çeşmelerde genel olarak burma musluk kullanılmıştır (Uçar, 2012, s. 20).

Lüle eskiden ölçü birimi ve aynı zamanda suyun aktığı boru anlamına gelmektedir. Tartıda ise 30 dirhem (96 gramdan biraz fazla) ile aynı ölçüye denk gelen bir kuruşun geçebileceği delik, lüle olarak ifade edilir (Çetintaş, 1944, s. 136).

Belli bir zaman içerisinde miktarı belli suyun akmasına yarayan kısa ve ince metal borulardan oluşan lüleler, tunç ve pirinç malzemelerden inşa edilmiştir (Mutlu, 2014, s. 473).

Taşlık Nişi: Bu bölüm tüm çeşmelerde bulunmamakla birlikte, çeşmenin çeşitli yerlerinde olabilen, taşın konulduğu yuvalardır (Kara-Pilehvarian, 2002, s. 397).

Yalak: Lüle veya musluktan akan suyun toplandığı bölümdür (Kara-Pilehvarian, 2002, s. 397). Çeşitli form ve malzemeden yapılmış örnekleri mevcuttur.

Testilik Sekisi: Yalakların genellikle iki yanında bulunan, insanların su içerken oturması ve dinlenmesi için yapılmış set şeklindeki alanlardır. Sekiler inşa edilme şekillerine göre, yalaklarla aynı seviyede, geniş ya da daha dar olabilir. Çeşmelerde kemerlerin üzerlerinde bulunduğu payelerin önlerine inşa edilen sekilerin paye yüzeylerine niş şeklinde yerleştirildiği de bilinir (Eyice, 1993, s. 282). Her çeşmede testilik sekisi bulunmamakla birlikte, bir ya da iki sekinin görüldüğü çeşmeler de inşa edilmiştir.

Su Haznesi: Çeşmelerde, kaynaktan gelen suyun kullanılmadan önce depolandığı bölümleri su haznesi adı verilmektedir (Mutlu, 2014, s. 472). Hazneler, özellikle suyun yetersiz olduğu bölgelerde neredeyse zorunlu çeşme elemanlarıdır (Uçar, 2012, s. 20). Çeşmeler, çeşitli örtü sistemlerine sahip bu haznelerin önüne yerleştirilmiştir (Önge, 1997, s. 15).

3. KASTAMONU ÇEŞMELERİNİ BESLEYEN SU KAYNAKLARI

3.1. Merkez'deki Su Kaynakları

Kastamonu ırmak ve tatlı su kaynaklarının bol olduğu bir şehirdir. Kastamonu'nun fiziki yapısının şekillenmesinde su yapıları büyük öneme sahiptir. Osmanlı dönemine tarihlendirilen çeşmelerin az bir bölümü günümüze özgün haliyle ulaşabilmiştir. Günümüze ulaşan tarihi çeşmelerin dışında, modern dönemde bu kültürün devamı olarak birçok çeşme inşa edilmiştir.

Diğer su yapılarında olduğu gibi Kastamonu çeşmelerine ulaşan sular şehir merkezinin çevresindeki kaynak sularından hayırseverler tarafından ahşap poyralar veya künklerle getirilerek tevzi maslaklarından taksim edilmiştir. Buralarda toplanan suların su yapılarına ve çeşmelere aktarıldığı bilinmektedir (Çifci, 2008, s. 218).

Vakıf belgeleri ve şer'iyeye sicillerine göre İsmailbey ve Hisarardı Mahalleleri Çeşme-i İsmailbey; Atabey ve Hamzaağa mahalleleri suları, Şemsizade Hacı Mustafa Bey'in Tepelce suyu; Kırkçeşme, Cebrail, İsfendiyar, Deveciler ve Hüseyin Çelebi Mahalleleri İzbeli ve Coruk; Sinanbey, Hepkebirler ve Küpciğez Mahalleleri Bedî ve Memişağa; Topçuoğlu ve Halifesultan Mahalleleri Çetinzade ve Halifesultan; Akmescit, Arız ve Honsalar mahalleleri Server Çeşmesi vakıf sularından beslenmektedir (Çifci, 2008, s. 218).

Kastamonu'da suyolları, şadırvanlar ve çeşmeler 1926 yılında Kastamonu Belediyesi'ne devredilmiştir. Bu değişikliğe adapte olamayan vakıf mütevellilerinin hesaplarını devretmekte gecikmesi üzerine Kastamonu Belediye Başkanlığı Evkaf Müdürlüğü'ne 31 Ağustos 1927 tarihli aşağıdaki yazıyı iletmiştir;

“Geçen sene suların belediyeye devri sebebiyle tahakkuk eden düyununuzu te'kidat-ı mükerreremize rağmen el'an tesviye etmediğiniz belediyenin şu inşaat mevsimindeki buhran-ı mâliyesi arasında te'diye edilmeyen düyun-u mezkur için başka bir te'kide mahal bırakmadan belediye veznesine ödenmesini tekrar rica ederim efendim” (Çifci, 2008, s. 218-219).

Kastamonu merkezdeki su kaynaklarından Çetinzade (Topçuoğlu) Suyu, İsmail Bey Suları, Kavacık (İzbelizade) Suyu, Memiş Ağa Suyu, Tepelce (Şemsizade) suyu birçok yapıya su aktarmaktadır.

3.1.1. Çetinzade (Topçuoğlu) Suyu

Çetinzade Hacı Ahmet Ağa tarafından H.1140/M.1717 tarihinde tesis edilmiştir. Budamış Mahallesi'nde Mıkırzade Muştala Efendi Bahçesi'nin üst tarafında, Dikmenbaşı adı verilen alandan çıkan suyun Saraçlar Mahallesi Çetindeğirmeni mevkisindeki (Çamlıköşk Bahçesi) deposunda, oradan çıkan suyla birleşerek Daru'l-kurra Medresesi, evler ve çeşmelere uğrayarak Topçuoğlu Camii yanındaki şadırvana ulaşır (Çifci, 2008, s. 219-220).

3.1.2. İsmail Bey Suları

İsmail Bey tarafından şehre iki kaynaktan su getirilmiştir. Bunlardan birincisi Tepelce mevkisindeki Hacı İbrahim Dağı eteğinden çıkararak kireç ocağı karşısındaki Akyol, Derbentbaşı'nda yol ayrımındaki açık maslak, Çaylayık yolu yakınındaki Kumluk ve oradan Germeç Deresi yolu ile Hisarardı (Cemaleddin) Mahallesindeki çeşme ve evlere dağıtılarak çarşıdaki İsmailbey Hanı'na kadar gelen su olup yaklaşık on kilometre mesafe kat etmektedir (Çifci, 2008, s. 219).

Vakıf kayıtlarındaki, "*Evkaf-ı mazbutadan Kastamonu'da mezraa-i mâ-i leziz-i çeşme-i İsmail Bey Vakfı*" ifadesinden, suyun güzergâhı üzerindeki arazinin de İsmail Bey tarafından vakfedilmiş olduğu anlaşılmaktadır. İsmail Bey'in şehre taşıdığı ikinci su kaynağı ise Fındıklıdere mevkisinden doğmaktadır. Fındıklıdere'den doğan kaynak, Yörökkırı, Deliklikaya, Cevizderesi, Çal, Çörten Deresi, Bostancıoğlu ve Harmankaşı mevkisinden geçerek İsmailbey Mahallesi'ndeki külliye, çeşme ve sivil yapılar, askeri kışla, tabakhane ve kız mektebine su taşımaktadır (Çifci, 2008, s. 219). Vakıf kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla İsmail Bey Mahallesi ve Hisarardı Mahallesi'nde bulunan çeşmelerin neredeyse tamamının su yolu, İsmail Bey tarafından yaptırılmıştır. Günümüzde yıkılmış olan Hisarardı Hamamı'nın suyu da bu suyolundan temin edilmektedir (Çifci, 2008, s. 219).

3.1.3. Kavacık (İzbelizâde) Suyu

Kavacık (İzbelizade) Suyu'nun kurucusu Şeyh Mustafa Efendi'dir. Kavacık Suyu, Kastamonu merkez ilçeye bağlı Örencik Köyü'nün Kavacık Mahallesi sınırındaki bir kaynaktan doğmaktadır. Buradaki menbadan kaynak bulan su, Ankara yolu, Örencik Köyü ve Kırkçeşme Mahallesi'nin sınırları içinde yer alan dereleri geçer ve Toklu Tepesi'ndeki maslağa su doldurur (Çifci, 2008, s. 219).

Şeyh Mustafa Efendi'nin Kırkçeşme Mahallesi'nde kendi adıyla anılan bir camisi bulunmaktadır. Örencik Köyü'nün Kavacık Mahallesi'ndeki suyun kaynağının bulunduğu ormanlık arazi Şeyh Mustafa Efendi'nin vakıf arazisidir. H. 1227/ M.1812 tarihli evrakta su kaynağının bakım ve onarımından sorumlu olan Şeyh Mehmet Efendi'nin bu görevini babasından devraldığı anlaşılmaktadır (Çifci, 2008, s. 219).

Kavacık (İzbelizade) Suyu, Kastamonu merkezdeki hükümet dairesi, askerlik şubesi, eski cezaevi, postahane, Zeynep Hatun Ortaokulu, Tekkealtı, Mevlevi Dergâhı, Dedesultan Dergâhı, Saray Hamamı, Dede Hamamı, Bey Hamamı ve Ferhatpaşa Hamamı gibi vakıf eserleri, Cebrail Mahallesi, İsfendiyar Mahallesi, Abdülcebbar Mahallesi, Kırkçeşme Mahallesi, Deveciler Mahallesi, Hamidiye Mahallesi ve Hacıdursun Mahallesindeki sivil yapıların ve çeşmelerin su ihtiyacını karşılamaktadır (Çifci, 2008, s. 219). H. 1337 yılında Kavacık (İzbelizade) Suyollarının tamirinde, ücretlerinin, yiyecek ve gerekli ihtiyaçların karşılanması suretiyle asker istihdam edilmiştir (Çifci, 2008, s. 219).

3.1.4. Memiş Ağa Suyu

H.1133 M. 1720-1721 yılında Somuncuzade Hacı Mehmet Efendi'nin vasiyeti üzerine sorumlu olarak belirlenen Çetinzâde Ahmet Efendi, Memiş Ağa Suyu'nun yollarını tamir ettirmiştir. Su tesisinin banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir. H.1245 M. 1829-1830'da Memiş Ağa lakaplı Mehmet Emin Ağa tarafından suyolları tekrar tamir edilmiştir (Çifci, 2008, s. 220).

Olukbaşı mevkinde Halepli Bahçe civarındaki bir menbadan doğan Memiş Ağa Suyu, çay yatağından geçip Memiş Ağa Camii'nin güneyindeki su terazisini doldurmaktadır. Memiş Ağa Suyu, Memiş Ağa Camii ve civardaki birçok çeşme ile sivil yapılara su aktarmaktadır. Tarihsiz vakıfların maslak defterlerine bakıldığında

Çerkez Hoca Mektebi ve Merdiye Medresesi'nin yer aldığı Kupçığız Mahallesi'ndeki 48 sivil yapı ile Hepkebirler Çeşmesi (1829-30), Pirinçpazarı Şadırvanı, Yılanlı Külliyesi şadırvanları ve Aşirefendi Hanı'nda yer alan bazı dükkanlar ile bedesten civarındaki yaklaşık 5 çeşme, bu su kaynağından beslenmektedir (Çifci, 2008, s. 220).

3.1.5. Tepelce (Şemsizade) Suyu

Tepelce (Şemsizade) Suyu, Çerçi Köyü Kadınsaray Mahallesi Tepelce Mevkisindeki Hacı İbrahim Dağı'ndan çıkmaktadır. Kurucusu kesin olmamakla birlikte Atabey Gazi olabileceği ifade edilmektedir (Çifci, 2008, s. 219).

Hacı İbrahim Dağı'ndan doğan Tepelce (Şemsizade) Suyu, aynı zamanda İsmail Bey Suyu'nun birincisinin de kaynağıdır (Çifci, 2008, s. 219). H.1133 M. 1720-1721 tarihli şer'iyeye sicil kayıtlarında, bu dönemde tahrip olan suyolları ile bu su kaynağının akıtıldığı Bedirgazi, Atabey, Hamzağa, Çevgani, Şeydiler, Püre, Arız, Sofular, Hacıhamza, Musafakih, Kubbeli, Şazibey ve Frenkşah Mahalleleri'nde paralar toplanmış ve tahrip olan suyollarının onarımları gerçekleştirilmiştir (Çifci, 2008, s. 219).

Kastamonu Kalesi, Yakupağa Külliyesi, Kalekapısı Mevkisinde Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-1905), Nasrullah Hamamı, Vakıf Hamamları ile Arabazade Havuzu'nun Tepelce (Şemsizade) Suyu tarafından beslendiği bilinmektedir (Çifci, 2008, s. 219). Su, Tepelce yakınında Karagöl Tepesi'ndeki ana maslaktan itibaren Gözlüçayırı Deresi'ni takip ederek açık maslağa ulaşmakta, oradan da Dizdar Eğreği, Yukarı ve Aşağı Suluk Mevkilerinden geçerek Bedirgazi Mahallesi İbrikli Mevkisinden şehre gelmektedir (Çifci, 2008, s. 219).

Tepelce (Şemsizade) Suyu'nun sorumluluğu, sonraki dönemlerde Şemsizade ailesine aktarılmıştır. Atabey Gazi Vakfı'nın da sorumluluğunu üstlenen Şemsizade aile üyelerinden biri olan Hacı Mustafa Bey tarafından “**Bey ve Efendi ve Kozluca Çeşmeleri Mai Lezizi**” adıyla düzenlenen 17 Rebiyülevvel 1304 tarihli vakfiye ile su şebekesinin masraflarının karşılanması için çarşıda dükkanlar ve Budamış mevkisinde üç gözlü bir değirmenin vakfedildiği bilinmektedir. Çeşitli dönemlerde sorumlularında değişikliklerin görüldüğü su kaynağına dükkan, fırın, mağaza ve kahvehane gibi birçok vakıf geliri dahil olmuştur. En son dahil olan vakıflar ile

birlikte H.1333 M. 1914-15 yılı itibariyle Tepelce (Şemsizade) Suyu'nun 15 civarında vakıf geliri bulunmaktadır (Çifci, 2008, s. 219).

3.2. Devrekani'deki Su Kaynakları

3.2.1. Haydar Suyu

İsmail Bey Camii'nin şadırvanı, İsmail Bey Hamamı, Haydar Çeşmesi ve buraya kadar birçok yalağı besleyen kaynak, Haydar Suyu olarak adlandırılmaktadır. Yöre halkı tarafından bu üç yapı başta olmak üzere birçok yalağa su temin eden Haydar Suyu'nun, İsmail Bey Külliyesi'nin yaklaşık 2.00 km. güneybatısındaki İsmail Temel ve varislerinin arazisinde bulunduğu öğrenilmiştir (Fotoğraf 1) ⁴.

Fotoğraf 1. Haydar Suyunun Kaynağı ve Beslediği Yalıklar

Sultan Bayezid'in (1481-1512) çocuklarından en küçüğü Şehzade Mahmud'un Kastamonu Vilayeti'nde (1484-1504) arasında valilik yaptığı ve bu dönemde önemli yapılar inşa ettirdiği bilinmektedir (Yakupoğlu, 2010, s. 319). İnşa ettirdiği yapılar arasında kendi adıyla anılan bir çeşmesi bulunmaktadır. Devrekani ilçesi Çayırıcık Köyü'nde inşa ettirilen çeşmenin bakımları için Çayırıcık Köyü'ndeki Candaroğlu II. İbrahim Bey tarafından inşa edilen hamam ile merkezdeki bir bahçeden elde edilen gelirler vakfedilmiştir. Zaman içinde çeşmenin tahrip olduğu ve yıkıldığı bilinmektedir (Yakupoğlu, 2010, s. 327).

---

⁴ Haydar Suyu'nun kaynağı, 41°36.146' K-33°50.335' D koordinatlarında ve 1093.021 m. rakımda, tarım arazilerinin ortasında bulunmaktadır.

3.3. İhsangazi'deki Su Kaynakları

Kastamonu İhsangazi'de bir tane tarihi çeşme günümüze ulaşmıştır. H. 1290 / M. 1873-74 tarihli Haraçoğlu Camii Çeşmesi'ne su temin eden Asa Suyu (kaynak), hala faaldir.

3.3.1. Asa Suyu

Haraçoğlu Camii Çeşmesi'nin (1873-74) bulunduğu avluda aynı adla anılan bir camii ve türbe yer almaktadır. Külliye'nin bir parçası konumundaki Haraçoğlu Camii ve Türbesi'nin Horasan'dan gelen Hoca Saadettin-i Harecî Efendi tarafından, Nakşibendi Dergâhı olarak kullanılmak üzere inşa edildiği rivayet edilmektedir. Fakat Dergâh yapıları günümüze gelememiştir. Ahlat Köyü'nde (Benli Sultan Köyü) Külliyesi bulunan Benli Sultan hazretleriyle dost oldukları dolayısıyla Nakşibendi Dergâhı'nın XVI. yüzyılda kurulduğu düşünülür. (Küçükbasmacı, 2017, s. 211).

Dergâh inşa edildikten sonra Saadettin-i Harecî Efendi'nin namaz vaktinde su bulamaması üzerine elindeki asayı yere vurarak "Allah'ım namaz kılacağım, abdest almak için su ihsan eyle" demesi üzerine yerden süt fişkırmıştır. Sonrasında tekrardan Allah'a yakaran Saadettin-i Harecî Efendi'nin "Süt ile abdest alamam, su niyaz ederim" sözleriyle sütün suya dönerek günümüzdeki Haraçoğlu Camii Çeşmesi'ne (1873-74) ulaşan suyun kaynağını oluşturduğu bilinmektedir. Bundan dolayı halk tarafından suyun kaynağı Asa Suyu olarak adlandırılmıştır (Küçükbasmacı, 2017, s. 211-212).

3.4. Tosya'daki Su Kaynakları

Kastamonu'nun büyük ilçelerinden biri olan Tosya, Osmanlı döneminde önemli bir ticaret merkezidir. İlçe, Ilgaz Dağları'nın Devrez Çayı'na bakan güney etekleri üzerinde akan Kurudere Vadisi hattında kurulmuş ve zamanla güneye genişlemiştir (İbret, 2003, s. 1). Tarihi kayıtlarda Tosya'da Abhane, Aşağı Pınar ve Kuyumcu Pınar adlarına sahip su kaynakları bilinmektedir.

3.4.1. Abhâne ve Sakahâne (Taşlı Pınar / Yukarı Pınar) Su Kaynağı

Abhâne olarak adlandırılan kaynak, günümüzde Pınarbaşı Mahallesi'nde Karabaş Sokak ile Acbe Pazarı Sokak'ın kesiştiği güneydoğu arazide yer almaktadır (Fotoğraf 2-3).

Abhâne Suyu'nun çok gür olduğu, mahalle halkının kapısına kadar su aktarıldığı gibi İsfendiyaroğulları'ndan II. İbrahim Bey tarafından inşa ettirilen Büyük Hamam, Abdürrezzak Camii'nin şadırvanı, Pazar Camii yakınındaki şadırvan ve Şehir dışına taşınan tabakhanenin suları Abhâne Suyu'ndan sağlanmaktadır (Köker, 1962, s. 258).

Fotoğraf 2. Abhâne Su Kaynağı, Orijinal Hali (Köker, 1962, s. Fotoğraf 2)

Fotoğraf 3. Abhâne Su Kaynağı, Günümüzdeki Hali

Kaynağın üzerindeki su toplama ve dağıtım merkezi yenilenmiştir. Şeyh Karabaş Türbesi'nin 25 m. güneybatısında yer alan su kaynağı, 1985 sonrasında birkaç defa onarılmış, en büyük onarımını 1990 sonrası gerçekleştirmiştir. Güneyindeki yedi basamakla su kaynağına ulaşılmakta, buradan büyük salma bir musluk yardımıyla suyu, kanala aktılmaktadır. Günümüzde güney cephede yer alan dikdörtgen bir kapı yardımıyla su deposuna giriş sağlanmaktadır.

3.4.2. Aşağı Pınar ve Kuyumcu Pınar Su Kaynağı

İlçenin güneyindeki Aşağı Pınar ile birkaç km. doğusundaki Kuyumcu Pınar isimli su kuyularının kaynakları zayıf ve bakımsızdır (Köker, 1962, s. 258).

1760 yılında Debbağhane'nin sularının boşa akması üzerine kadı eşliğinde bir karar alınmış ve günümüzde Fevzi Paşa Okulu'nun bulunduğu Musalla mevkisine su aktarılması kararlaştırılmıştır (Köker, 1962, s. 258).

4. KATALOG

4.1. Kastamonu Merkez'deki eşmeler

H. 1299 / M. 1881/1882 tarihli Salname kayıtlarında, Kastamonu'da 124 çeşmenin bulunduğu yazılıdır (Karcı, 2012, s. 125). 1889-1894 yılları arasında ise merkezdeki çeşme sayısı azalarak 112 olarak tespit edilmiştir (Cuinet, 1894, s. 463). Kastamonu merkezde 36 çeşme tespit edilmiştir.

4.1.1. Kanlı çeşme

Yeri : Kastamonu Merkez, Akteke Mahallesi, Deveciler Sokak'ta, Deveciler Camii'nin yaklaşık 10. m. batısında, 14 numaralı sivil yapının kuzeyine bitişik vaziyettedir⁵.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 30.03.2019

Çizim No : 1-2

Fotoğraf No : 4-6

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde, etrafı silmelerle çevrilmiş olan ayna taşının üzerinde iki tane mermer kitabesi bulunmaktadır. Bunlardan üstteki inşa kitabesi iken, alttaki ise tamir kitabesidir (Foto. 6).

İnşa kitabesi 0.34 x 1.00 m. ölçülerinde, iki sütun iki satır halinde dört kartuş içine alınmıştır. Kitabe celf ta'lik hatla yazılmış olup, dili Farsça'dır. Kabartma tekniği ile yazılmış olan kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Birinci Kitabe:

Metni:

۱-.....(?)بتشنس بهری چشمه صافاباهش / بدین-ی عابدست المیاک کی کردو خدا باهش

۲-کوزین-ی اب-ی حاستا بینوشد شیفایافی / زان-ی روشده تاریه-ی بینا ابی دواباهش ۹۱۶

Okunuşu:

- 1- .....Beteşnes beheri çeşme safabahş / Bedin-i abdest alemyan ki gerdu
huda bahş
- 2- Güzin-i ab-i hasta Binüşed şifayafi / Zan-i ruşde tarih-i bina abi devabahş
916.

Anlamı:

⁵ Eser 41°22.677' K - 33°46.967' D koordinatlarında olup rakımı 821.02 m. olarak ölçülmüştür.

Her çeşme su içene ferahlık verir, Alah'ın nasip ettiği bu suyla abdest al, kase ile ölümsüzlük suyu içermiş gibi iç, şifa bulursun.

Bu kitabeye göre çeşme, H. 916 / M. 1510-1511 yılında inşa edilmiştir. İnşa tarihi, son satırın hemen ardında rakamsal olarak verilmişken, son satırdaki cümle yapısından “abi devabahş” kelimeleri ile inşa tarihinin ebced tekniği ile de düşüldüğü anlaşılmaktadır. Kitabe, eserin banisi ve ustasıyla ilgili bilgi vermemektedir.

İkinci Kitabe:

Onarım kitabesi 0.27 x 0.99 m. ölçülerinde celî sülüs hatlı, iki sütun ve üç satırlı, altı kartuş içinde yer almaktadır. Kabartma tekniğinde ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Kitabenin okunuşu ve anlamı şöyledir:

Okunuşu:

- 1 Cinci oğlu İbrahim Ağa Hüseyin'in bu eser / Himmetiyle çeşme tamir oldu abiruyidir
- 2 Fi sebilillah yapıldı bundaki maileziz / İzbe suyu ile karışmış suluca öz suyudur
- 3 Ey ahali kana kana su için abdest alın / Halkın efvahinde kanlı çeşme güftü güyüdür (1321) (Gökoğlu, 1952, s. 403).

Anlamı:

Bu çeşme Cincizâde İbrahim Ağa'nın oğlu Hüseyin'in yardımlarıyla tamir olmuştur. Allah rızası için onarılarak suyu faal hale getirilen çeşmenin lezzetli suyu, İzbe suyu ile Sulucaöz suyunun karışımıdır. Ey ahali! Kana kana su için, abdest alın, bu çeşme halkın dilinde Kanlı çeşme adıyla bilinir.

Kitabeye göre çeşme H. 1321 / M. 1903-1904 Cincizâde İbrahim Ağa'nın oğlu Hüseyin'in yardımlarıyla tamir edilmiştir.

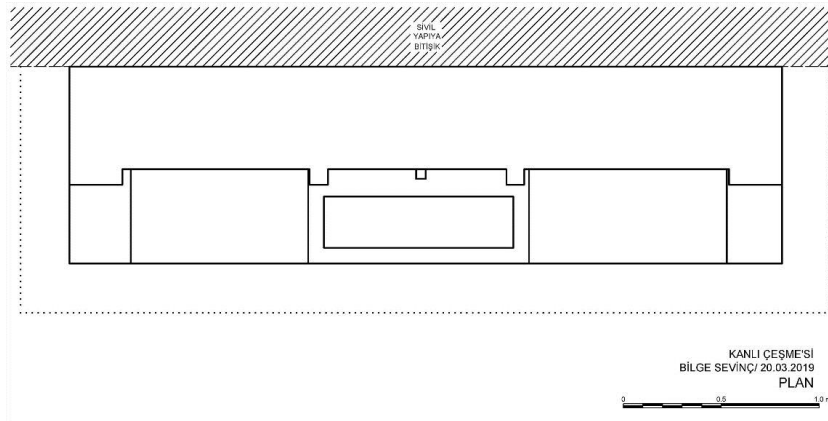
1941 yılında da tamir edildiği bilinen çeşmenin bu dönemde birçok yeri çimento ile sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır (Gökoğlu, 1952, s. 403). Kanlı Çeşme'nin yanında bulunduğu Deveciler Camii şadırvanı ile beraber vakıflarının olduğu şeriyecilerinden tespit edilmiştir (Gökoğlu, 1952, s. 403). Kanlı Çeşme, 1996 yılında

Kastamonu Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Bu onarım sırasında, yalak taşı ve sekiler büyük ölçüde yenilenmiştir.

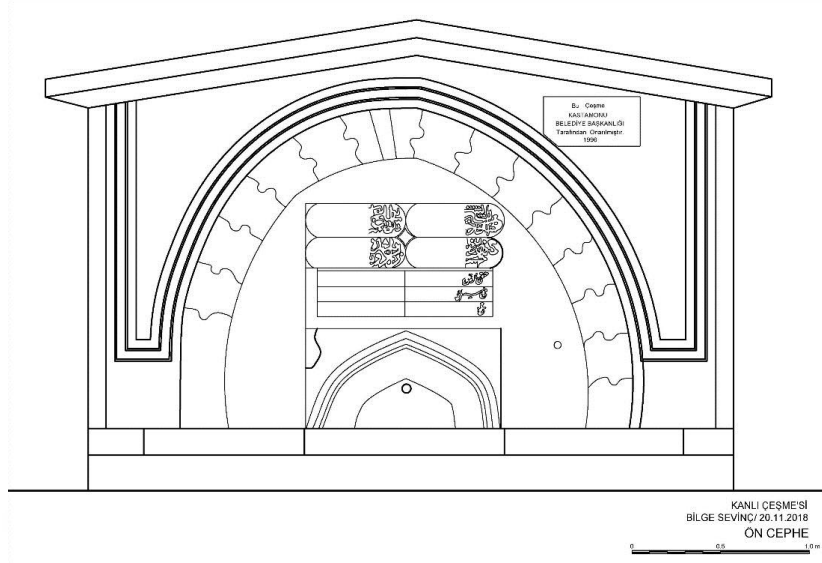
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, sivri kemerli ve üçgen tepelikli bir sokak çeşmesidir. İki kademeli olarak oluşturulmuş kemer düzenlemesinde, içteki kemer çeşme yüzeyi ile aynı seviyede tutulmuşken dıştaki kemer ise silmelerle hareketlendirilmiş ve yanlarda ayaklara oturtulmayıp konsol olarak konumlandırılmıştır (Çizim 2). Cephede dikkat çekici durumda bulunan çifte kemer uygulamasında, içteki kemer hem kemer taşlarının birbirleriyle oluşturdukları geçmelerle ve hem de kırmızı-beyaz renkteki almaşık görüntüsüyle özellik arz etmektedir (Foto. 4).

Çeşme, 3.64 x 1.00 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır. Doğu ve batı cepheler, 2.30 m., güney cephe ise 2.70 m. yüksekindedir (Çizim 1-2). Çeşme düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmenin alt bölümünde, yine silmelerle hareketlendirilmiş, teğet kemerli bir ayna taşı ve bu bölümün içinde de musluk yer almaktadır. Taslık nişi bulunmayan çeşmede zincire bağlı tas, çeşme üzerine gelişigüzel asılarak kullanılmaktadır. Ayna taşının hemen üstünde, alt alta konumlandırılmış tamir ve inşa kitabeleri bulunmaktadır. Alt bölümde ise, her iki tarafta bulunan testilik sekileri ile ortada yalak yer almakta olup, hem sekiler hem de yalak bölümü günümüzde beton malzeme ile yenilenmiş vaziyettedir (Foto. 5).

Üst bölümü beşik formu ile sonlanan çeşmenin basit silmeli bir saçakla üç yönden çevrelenmiş olduğu görülmektedir. Eserin arka cephesi, önüne inşa edildiği evin duvarına bitişiktir. Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 1. Kanlı Çeşme, Plan

Çizim 2. Kanlı Çeşme, Güney Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme tamamen kesme taş malzemeden yapılmış olup kitabesi ve aynalık düzleminde bulunan içteki sivri kemer, mermer malzemeden inşa edilmiştir. Diğer bölümler yoğun olarak taş malzemeden inşa edilmişken, yapının geçirdiği onarımlar sırasında cephelere yer yer mermer malzeme ilave edilmiştir. Yalağın doğu ve batısında kademeli olarak tasarlanmış testilik sekileri, beton malzeme ile yakın zamanda yenilenmiştir. Çeşmenin ana cephesinde yapılan onarımlar sırasında taş aralarına çeşitli tonlara sahip derzler çekilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin kuzey cephesi dışında diğer cepheler tamamen sade olarak tasarlanmıştır. Eserde, ana cephede bulunan dıştaki kemer ve ayna taşında bulunan teğet kemerdeki silmelerin yanı sıra, daha çok süsleme amacıyla inşa edilen içteki kemerin taşlarındaki geçmeler görülür. Çeşmede renk çeşitlenmesi dışında, kitabenin merkezinde bir çiçek yer alır.

Fotoğraf 4. Kanlı Çeşme, Güney ve Doğu Cepheler

Fotoğraf 5. Kanlı Çeşme, Güney ve Batı Cepheler

Fotoğraf 6. Kanlı Çeşme, İnşa Kitabesi (üstte) ve Onarım Kitabesi (altta)

4.1.2. Namazgâh Çeşmesi

Yeri : Eski Namazgâh ve Abdülbaki Medreseleri'nin yerine inşa edilen Gazi Paşa İlkokulu'nun doğusunda, avlu duvarının kuzey köşesine yakın konumda inşa edilmiş olup, günümüzde Hepkebirler Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi üzerinde, derenin hemen kuzeyinde bulunmaktadır⁶.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 07.04.2019

Çizim No : 3-6

Fotoğraf No : 7-10

Kitabesi ve Tarihçesi : Günümüzdeki durumu itibarıyla kitabesi bulunmayan çeşmenin, orjinalinde kitabesinin bulunup bulunmadığıyla ilgili de herhangi bir bilgi mevcut değildir. Yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. İnşa tekniği, plan ve süsleme özellikleri bakımından çeşmeyi XVI. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Zamanla yol seviyesinin aşağısında kalan çeşme, 2008 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından ana caddenin kenarına taşınmıştır (Çifci, 2008, s. 233). Günümüzde şebeke suyundan beslenen çeşme, büyük ölçüde yenilenmiş olarak kullanılmaya devam edilmektedir.

Fotoğraf 7. Namazgâh Çeşmesi, 1952 (Gökoğlu, 1952, s. 403, Fotoğraf 142)

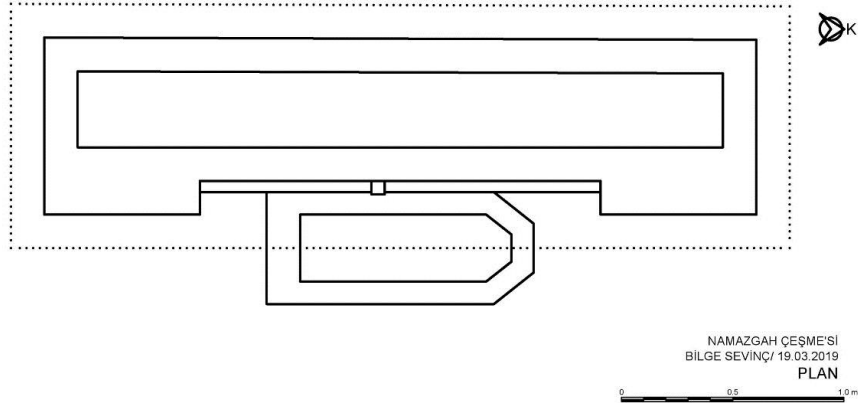
⁶ Eser 41°22.549' K - 33°46.564' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı 802,02 m. olarak ölçülmüştür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız ve sivri kemerli bir sokak çeşmesidir.

Yüksekliği 3.45 m. olan çeşme, 3.20. x 0.80 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır (Çizim 3-4). Sivri kemer, ön cepheye hakim bir görünümündedir. Kemerin bittiği noktadan kemer köşelerini de içine alacak şekilde yüzeyden dışa taşkın yarım daire kesitli silmelerle bu bölüm sınırlandırılmıştır. Kemer nişinin içinde uzunlamasına dört mukarnas sırası yer alır. Bu mukarnas sıraları; yanlarda birer, ortada iki olmak üzere ayna taşının bittiği noktada sütuncelerle son bulur (Foto. 8). Çeşmenin ayna taşı bitkisel süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Musluk, ayna taşının dışına yapılmıştır.

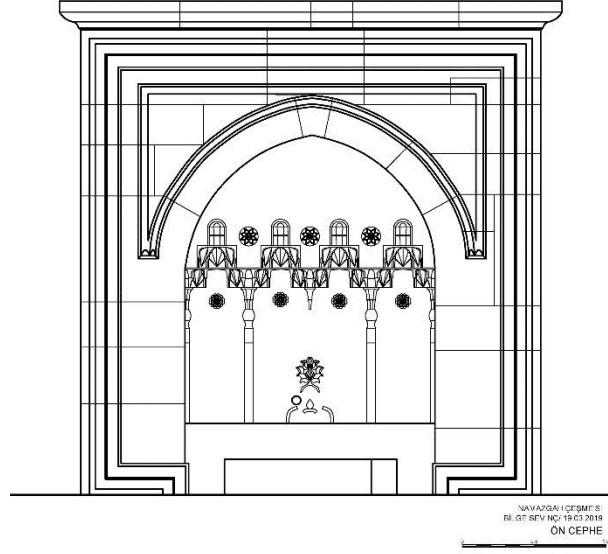
Taslık nişi olmayan çeşmede zincire bağlı tas, ayna taşının hemen üzerine asılmaktadır. 1.20 x 0.50 m. ölçülerindeki yalak, cephenin ortasındadır. Yapıda testilik sekisi yoktur. Çeşme üç yönden içten dışa doğru; iç bükey ve yarım daire kesitli dış bükey olarak profillendirilmiş bir silme ile sonlanır. Duvarların üzerinde 0.20 m. çıkıntı yapan bir düz, iki içbükey silmeli saçak bulunmaktadır. Saçak çeşmeyi, dört yönden dolandır.

Zamanla tahrip olan ve yol çalışmaları sırasında yol seviyesinin altında kalan çeşme Kastamonu Belediyesi tarafından onarılmıştır⁷. Şebeke suyu bağlanan çeşme, günümüzde halen kullanılmaktadır.

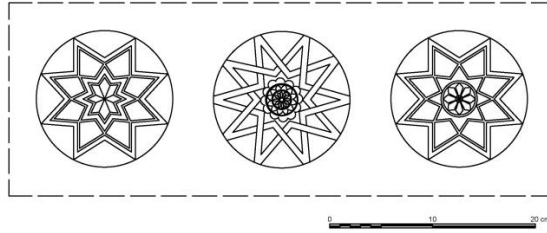

Çizim 3. Namazgâh Çeşmesi, Plan

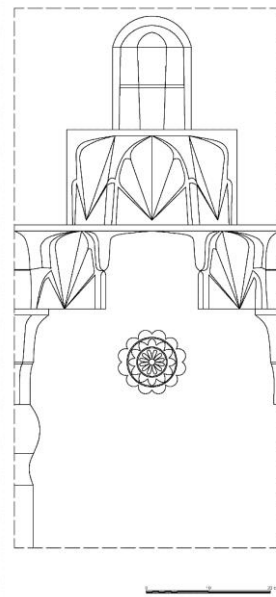
⁷ Yapı üzerinde Kastamonu Belediyesi tarafından gerçekleştirilen 1996 tarihli onarımın kitabesi bulunmaktadır.

Çizim 4. Namazgâh Çeşmesi, Doğu Cephe, Görünüş

Çizim 5. Namazgâh Çeşmesi, Doğu Cephe, Süsleme, Detay

Çizim 6. Namazgâh Çeşmesi, Süsleme, Detay

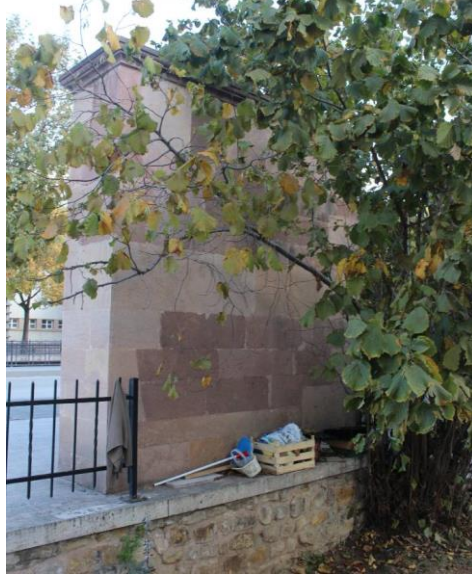
Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme tamamen kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin ana cephesinde geniş bir sivri kemer, çevresinde ise 0.04 m. genişliğinde bir silme ile en dışta aynı genişlikteki silme, tüm cepheyi dolanmaktadır.

Çeşmede mukarnaslar, rozetler ve ayna taşında gül motifi görülür. Niş içerisinde, mukarnas başlangıç sırasının aralarında, her birinin üzerinde geometrik rozet yer alır (Çizim 4-5). Rozetlerden ortadaki on kollu, yanlardakiler ise sekiz kollu yıldızlara sahiptir. Yıldızların ortalarında herbiri diğerinden farklı bitkisel rozetler görülür (Foto. 10). Dört bölümlü niş olarak düzenlenen mukarnas sırasının altında, ortalarına gelecek biçimde yerleştirilmiş bitkisel rozetler bulunmaktadır (Çizim 6). Rozetler oyma tekniğinde yapılmış olup kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 8. Namazgâh Çeşmesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 9. Namazgâh Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler

Fotoğraf 10. Namazgâh Çeşmesi, Doğu Cephe, Süslemeler

4.1.3. Server Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkezde, Akmescit Mahallesi'nde, Ballık Sokak ile Kırkodalı Sokak birleşiminde⁸, Server Camii'nin doğusunda yer almaktadır⁹.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017

Çizim No : 7-8

Fotoğraf No : 11-14

Kitabesi ve Tarihçesi : Kitabesi bulunmayan çeşmenin ne zaman ve kim tarafından inşa ettirildiği bilinmemektedir.

H.1104/ M. 1692-93 tarihine ait Şer'iyeciler Sicilinde çeşmenin adı "Selver" olarak geçmektedir. Buna göre çeşme, bu tarihten önce yapılmıştır. Çeşmenin suyolu, zamanla yaşanan toprak kaymaları yüzünden tahrip olmuştur. Suyolu H. 1331/ M. 1912-13 yılında yenilenmiştir (Çifci, 2008, s. 233).

Kastamonu merkez Kanlı Çeşme (1510-11), İstanbul Mehmed Paşa Çeşmesi (1570) (Kara-Pilehvarian vd. 2004, s. 46) ve Safranbolu Taş Minare Çeşmesi (1691) (Acar, 2008, s. 12) ile plan, mimari ve cephe özellikleri açısından benzer özelliklere sahip çeşmeyi XVI. yüzyıl sonu ile XVII. yüzyıl başlarına tarihlendirmek mümkündür. Çeşme, 1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Bu onarım sırasında çeşmenin kaplama taşları ve örtü sistemi büyük ölçüde yenilenmiş ve değiştirilmiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, sivri kemerli sokak çeşmesidir. Düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Çeşme 4.70 x 5.00 m. ölçülerinde ve 3.00 m. yüksekliğe sahiptir (Çizim 7-8).

Yapının doğusu ön cephe olarak düzenlenmiştir. Doğu cephede sivri kemer içinde 1996 tarihli bir onarım kitabesi, altta ise 0.96 x 0.36 m. ölçülerinde ve 0.30 m.

⁸ 1952 kayıtlarında Ak Mescit Mahallesi'nde Başveren Sokak'ta yer alırken günümüzde adres farklıdır (Gökoğlu, 1952, s. 411; Çifci, 2008, s. 233).

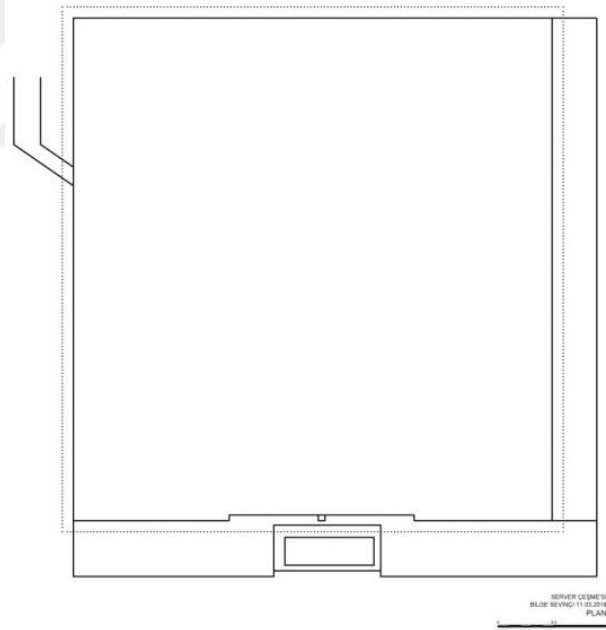
⁹ Eser, 41°22.86' K - 33°46.146' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı 815.16 m.olarak ölçülmüştür.

derinliğe sahip dikdörtgen bir yalak bulunur. Yalak bölümünün 0.10 m. yukarısında bulunan salma musluk ile onun da 0.15 m. yukarısında, sonradan iptal edilmiş bir musluk yer alır (Foto. 12).

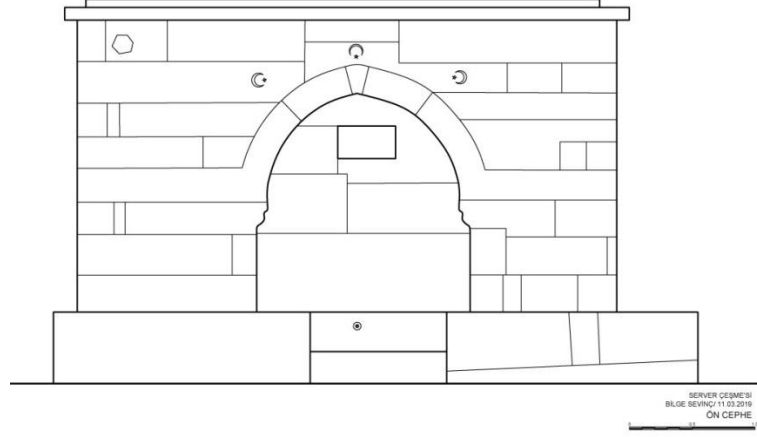
Yalağın güneyinde 1.80 x 0.55 m. ölçülerinde, yalağın kuzeyinde ise 2.24 x 0.55 m. ölçülerinde yenilenmiş birer testilik sekisi yer alır. Çeşmede taslık nişi bulunmamaktadır.

Çeşmenin güney, batı ve kuzey cepheleri sade bir görünüme sahiptir. Güneydoğu köşesi ile batısı Server Camii'nin avlu duvarı içinde kalmıştır. Saçak ile son bulan çeşmenin örtü sistemi kırma çatıdır. Doğu cephede 0.55 m. yüksekliğindeki seki, güney cephede açığı sebebiyle batıdan doğuya yükselmiştir. Kuzey cephede ortalama 0.70 m. yükseklikindedir.

Örtü sistemi ve cephelerindeki taşlar 1996 yılında gerçekleştirilen restorasyon işlemleri sırasında yenilenmiştir.

Çizim 7. Server Çeşmesi, Plan

Çizim 8. Server Çeşmesi, Doğu Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilen çeşmenin taşları ile yalاک ve testilik sekileri onarım esnasında yenilenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Çeşme sade bir düzenlemeye sahiptir. Doğu cephede kemerin güney, kuzey ve üst bölümlerinde 1996 sonrası ilave edilmiş üç ay-yıldız görülür.

Doğu cephenin güneyinde altı köşeli rozet içinde aşınmış bitkisel süsleme yer almaktadır¹⁰. Çeşmenin kuzey cephesinin doğusunda sekiz köşeli geometrik rozet bulunur (Foto. 13). Rozetler oyma tekniğinde yapılmış, kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 11. Server Çeşmesi, Güney Cephe

¹⁰ Kemerin sol üst köşesindeki rozet, 1996 tarihli restorasyon öncesinde kemerin sağ üstünde görülür.

Fotoğraf 12. Server Çeşmesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 13. Server Çeşmesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 14. Server Çeşmesi, Doğu Cephe, Kitabe, Ay-yıldız ve Rozet

4.1.4. Atlanbaç Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, İbn-i Neccar Mahallesi Atabey Yolu güzergâhında, Kubbeli Mescid'in güneyinde yer almaktadır¹¹.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 30.03.2019

Çizim No : 9-10

Fotoğraf No : 15-18

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde, teğet kemerli niş içinde kitabe bulunmaktadır. Dört sütun, iki satır halinde sekiz kartuş içine alınan kitabe, 0.70 x 0.32 m. ölçülerindedir (Foto. 18). Kitabe celi sülüs hatla yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir.

Kabartma tekniği ile hakkedilmiş kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir¹²:

Metni¹³:

۱ - كزمه بويله تشن-لب نوش ايله بوندان كل شهآ / بو هارآرتدن اكر سن اولماق ايسترسك رهآك

۲ - شويله بر مآ-ى لزيز بو كآيكآت هر تشنيه / قاترسى جان باهشى در هم نوش ايدايين ايلر صافآ

۳ - بو ماهالده آب-ى سوكوكو كوروپ موشريف-ى هارآب / قيلمادان زولهايير بونده آب-ى لوتفوندان جراً

۴ - ضى سزا تاريه فيراقى چشم-ى والايا سن / حاجى شمسددین افندى زوجسى اتى بينا ۱۱۵۷

Okunuşu:

1- Gezme böyle teşne-leb nûş eyle bundan gel şehâ / Bu harâretten eğer sen olmak istersen rehâ

2- Şöyle bir mâ-i lezîz bu kâinât her teşneye / Katresi cân bahş eder hem nûş eden eyler safâ

¹¹ Eser 41°22.461' K - 33°46.296' D koordinatlarında olup rakımı 810.85 m. olarak ölçülmüştür.

¹² Bu kitabe Gökoğlu ve Çifci tarafından farklı şekillerde okunmuştur (bkz: Gökoğlu, 1952, s. 404 ve Çifci, 2009, s. 227-228).

¹³ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

3- Bu mahalde âb-ı sûyunu görüp müşrif-i harâb / Kılmadan zülhayır bunda âb-
ı lütfundan cerâ

4- Di seza tarih firakı çeşme-i valaya sen / Hacı Şemseddin Efendi zevcesi etti
bina 1157

Anlamı:

Ey susayan! eğer harareten kurtulmak istersen, susuz gezme gel bu çeşmenin suyundan iç. Bu su öyle lezzetli bir sudur ki her damlası içene can ve mutluluk verir. Bu hayır sahibi tarafından çeşme inşa edilmeden önce burada su değil serap bile görülmezdi.

Kitabeye göre çeşme H.1157 / M.1744-45 yılında Hacı Şemseddin Efendi'nin eşi tarafından inşa edilmiştir.

Kitabede ismi geçen Şemseddin Efendi, Atabey Tekke Şeyhleri'ndendir (Gökoğlu, 1952, s. 404). Kitabede inşa tarihi, son satırın hemen ardında rakamsal olarak verilmişken, son satırdaki cümle yapısından, inşa tarihinin aynı zamanda ebced tekniği ile de düşüldüğü anlaşılmaktadır.

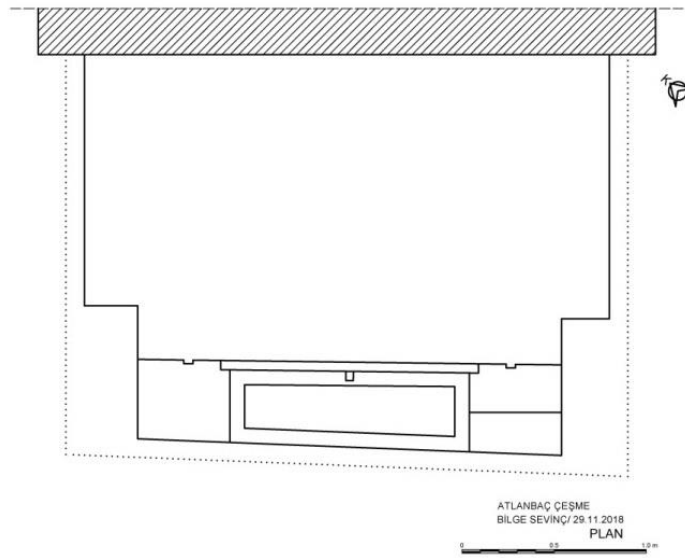
Günümüzde kitabesi, zemini mavi, metni ise yaldızlı renkle boyanmış durumdadır.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesidir. Çeşme 2.17 x 2.85 m. ölçülerinde, güneybatı kuzeydoğu doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Çeşmenin yüksekliği 2.96 m.'dir (Çizim 9-10). Ön cephe kademeli şekilde (0.25 m.) daralarak dışa taşkın yapılmıştır. Teğet kemer üç yönden içbükey silmeyle vurgulanmıştır. Çeşmenin aynalığı, genellikle Osmanlı çeşmelerinde görmeye alışık olmadığımız bir düzende, lüle kısmı dışarıda bırakılacak şekilde bir miktar içe alınarak niş meydana getirilmiştir. Teğet kemerli nişin içindeki yüzeysel dilimli kemerin üstünde, kitabe yer alır. Nişin alt bölümünde, ayna taşı olmayan bir musluk bulunmaktadır. Çeşmenin alt bölümü içten dışa doğru sütunce, silme ve zikzak motifi ile hareketlendirilmiştir (Foto. 16, Çizim 10). Taslık nişi bulunmayan çeşmede zincire bağlı tas, çeşme üzerine gelişigüzel asılarak kullanılmaktadır.

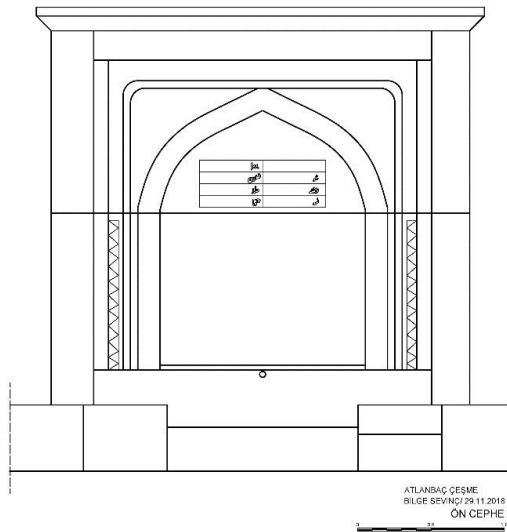
Alt bölümde ise her iki tarafta bulunan testilik sekileri ile ortada yalak kısmı yer almakta olup, bu bölümler günümüzde beton malzeme ile yenilenmiş durumdadır.

Eserin kuzeydoğu cephesi Kubbeli Mescit'in duvarına bitişiktir. Yapının üst kısmı üç yönden saçaklarla son bulur. Saçak bölümünü oluşturan taşlar yer yer kırıktır.

Tamamen düzgün kesme taş malzemedен inşa edilen çeşme, 1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 9. Atlambaç Çeşmesi, Plan

Çizim 10. Atlambaç Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri :Yapının bütün cephelerinde kesme taş malzeme kullanılmış olup, kitabesi de aynı malzemedен inşa edilmiştir. Yalak ve testilik sekileri, günümüzde beton malzeme ile yenilenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin güneybatı cephesi dışında diğer cepheler sade bir düzenlemeye sahiptir. Teğet kemerli nişin çevresini dışta, üç yönden içbükey silme dolanmaktadır. Dışa taşkın yapılan kemerli bölümde, kemer başlangıç seviyesine kadar zikzak süslemeler görülmektedir (Foto. 17). Taşıyıcılar, iki yanda sütuncelerle hareketlendirilmiştir.

Fotoğraf 15. Atlambaç Çeşmesi, Güneybatı Cephe

Fotoğraf 16. Atlambaç Çeşmesi, Kuzeybatı ve Güneybatı Cepheler

Fotoğraf 17. Atlambaç Çeşmesi, Güneybatı ve Güneydoğu Cepheler

Fotoğraf 18. Atlambaç Çeşmesi, Kitabe

4.1.5. Tarakçılar Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Honsalar Mahallesi'nde, Tarakçılar Sokak ile Püre Sokak'ın kesiştiği yerde bulunmaktadır¹⁴.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 30.03.2019

Çizim No : 11-14

Fotoğraf No : 19-21

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının üzerinde dört bölüm halinde yazılmış üç kitabe bulunmaktadır (Foto. 21).

Eserin esas kitabesi, teğet kemerin üzerinde, diğer kitabelerin altında yer almaktadır. 0.60 x 0.34 m. ölçülerindeki iki sütun beş satır halinde, 10 kartuş içine alınmış kitabe, celi sülüs hatla yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir.

Kabartma teknikli mermer kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir¹⁵:

Metni¹⁶:

- ۱- باعث جاری اولان بو چاشمدن ماءى لاتيف / حق تاعلى ايلسون عمر فزون رودون مونيف
- ۲- اينيدر ما ذللي هم جان فذاذر لولثي / كلثه كفوزنا بل جومله صولردندر حفيف
- ۳- اولدو بو چشمدير كى كوزل يرده بينا/ كاكولونه روب-رو ديپلر دوكر دورماز زاريف
- ۴- غويآ اولدو لولسى اينن توسمما سلسبيل/ ايچ حوسيين اشكينا بو چشمدن زآت-ى شريف
- ۵- ايكي لب دمه قارآري تشنه ايچ تاريهله/ عافيتلر اولاي بيسمىلا هلا ايچ آب-ى لاطيف ۱۱۸۰

Okunuşu:

¹⁴ Eser, 41°22.775'K - 33°46.316' D koordinatlarında olup rakımı 834.68 m. olarak ölçülmüştür.

¹⁵ Kitabe araştırmacılar tarafından farklı şekillerde okunmuştur (Gökoğlu, 1952, s. 405; Çifci, 2008, s. 235).

¹⁶ Kitabe, Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

- 1- Bâis-i cârî olan bu çeşmeden mâ-i latîf / Hak Teâlâ eylesün ömrün füzûn
rûzun-i münîf
- 2- Aynıdır mâ-i zülâli hem cân-fezâdır lülesi / Gelse keff ü vezne bil-cümle
sulardandır hafîf
- 3- Oldu bu çeşmedir ki güzel yerde bina / Kâkülüne rû-be-rû diller döker durmaz
zarîf
- 4- Gûyâ oldu lülesi aynen tüsemmâ selsebîl / İç Hüseyin aşkına bu çeşmeden zât-ı
şerîf
- 5- İki leb deme Karârî teşne iç tarihle / Afiyetler ola Bismillâhla iç âb-ı latîf 1180.

Anlamı:

Allah, bu çeşmede tatlı ve berrak suyun akmasına sebep olanın, mahşer gününde sevabını çok kılsın. Bu çeşmenin can veren lülesinden akan su, ölçüye gelse bütün sulardan daha hafiftir. Güzel yerde inşa edilmiş bu çeşmenin başına su almaya gelene, çeşme tatlı diller döker. Ey şerefli insan Hz. Hüseyin aşkına bu çeşmeden su iç, çünkü bu çeşmenin lülesi Cennet çeşmesi gibi su akıtır. Besmele çekerek bu çeşmeden afiyetle su iç.

Kitabelerden ikincisi, cephenin en üst kısmında, küçük bir şerit halinde bulunmaktadır. 0.25 x 0.07 m. ölçülerindeki kitabe, tek satır halinde, kabartma tekniği ile ve Osmanlı Türkçesi kullanılarak yazılmıştır. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹⁷: Okunuşu:

تعميره باعث حمامجازادا احمد چالابی Tamîre bâis Hamâmcızâde Ahmed Çelebi

Anlamı:

Hamamcızade Ahmet Çelebi tarafından tamir edilmiştir.

Kitabelerden üçüncüsü, ikinci kitabenin altında, iki madalyonun arasında, birer dikdörtgen kartuş içinde yer almaktadır. 0.21 x 0.44 ve 0.20 x 0.47 m. ölçülerindeki

---

¹⁷ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

tek satır, iki sütun halinde yazılan kitabe, Kelime-i Tevhid olup, kabartma tekniği ile ve Arapça olarak yazılmıştır. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹⁸: **Okunuşu:**
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ / مُحَمَّدُ الرَّسُولُ اللَّهُ   Lâ İlâhe İllallah / Muhammedün Resûlüllâh

Anlamı:

Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Allah'ın Resülü'dür.

Kitabeye göre çeşme Hamamcızade Ahmet Çelebi tarafından tamir ettirilmiştir. İki kartuş halinde düzenlenmiş olan ortadaki kitabede Kelime-i Tevhid yazılmıştır. Çeşmenin esas kitabesinin son satırında ise H.1180 / M.1766-67 tarihi bulunmaktadır. Bu tarihin inşa ya da tamir tarihi mi olduğu bilinmemektedir. Çeşmenin banisi ile ilgili bilginin bulunmadığı kitabede usta ismi olarak, Kelime-i Tevhid'in alt tarafına “Amelü Nakkaş ....” olarak bilgi düşülmüştür. İmzadan sanatkârın ismi okunamamıştır¹⁹.

Kitabede tarih, son satırın hemen ardında rakamsal olarak verilmişken, son satırda inşa tarihinin ebced tekniği ile de düşüldüğü anlaşılmaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser, tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesidir. Çeşme, 3.27 x 2.35 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 11). Doğu ve batı cepheler, saçak dahil 1.35 m., güney cephe ise 3.12 m. yükseklikindedir. Çeşmenin, cephesinin üst bölümü çatıya bağlı olarak üçgen şeklinde sonlanmaktadır (Çizim 13). Ön cephenin merkezindeki teğet kemerle son bulan 1.78 x 1.58 m. ölçülerindeki bölüm, yüzeyden 0.05 m. dışa taşkındır. Ayna taşının hemen üzerinde yer alan kemer, beden duvarlarına oturmaktadır (Foto. 19-20).

Musluk, teğet kemerin altında yer almaktadır. Taslık nişi olmayan çeşmede zincire bağlı tas, kemere asılı durumdadır. Testilik sekisi olmayan çeşmenin yalağı, zamanla yolun yükselmesiyle altta kalmıştır. Çeşme, ahşap beşik çatı ile örtülü ve marsilya kiremit ile kaplıdır (Foto. 19). Çatı, yanlarda yaklaşık 0.30 m. taşırılarak saçak meydana getirmiştir. Ön kısım ise yaklaşık 1 m taşırılarak çeşmeyi kullananların

¹⁸ Kitabeye Fatma Gür tarafından okunmuştur.

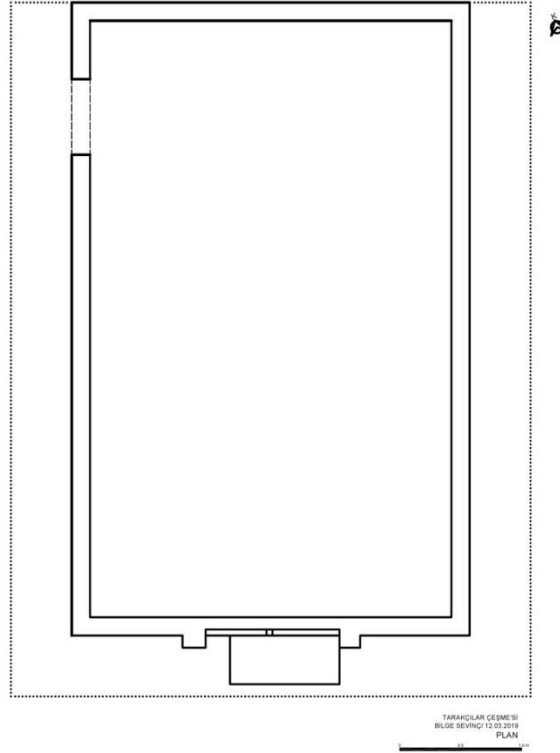
¹⁹ Araştırmacılar, sanatkâr ismini “Nakkaş Ali” olarak okumuştur (Çifci, 2008, s. 235).

güneşten ve yağmurdan korunmaları sağlanmıştır. Ön cephenin bir kısmı ile yan cepheler sıvanmıştır.

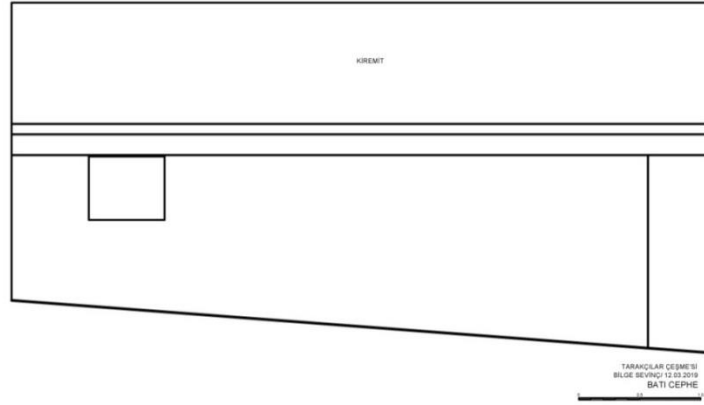
Batı cephede, 0.50 x 0.50 m. ölçülerinde, haznenin temizlik işlemleri için açılmış pencere yer alır (Çizim 12). Çeşmenin kuzey cephesi evin duvarına bitişiktir.

Yapının tamamı bir bütün olarak değerlendirildiğinde, alınlık ve kemeri ile beraber, nişin üzengi hizasının üzerinde kalan kısımlarının, diğer kısımlarla teknik olarak bir bütünlük arzemediği görülmektedir. Ancak bu uyumsuzluk, orijinal görünen kısımların bir başka yerden mi taşındığı ya da zaman içinde tahrip olan orijinal çeşmenin, formu bozulacak şekilde farklı bir malzemeyle mi sağlamlaştırıldığı hakkında fikir vermemektedir.

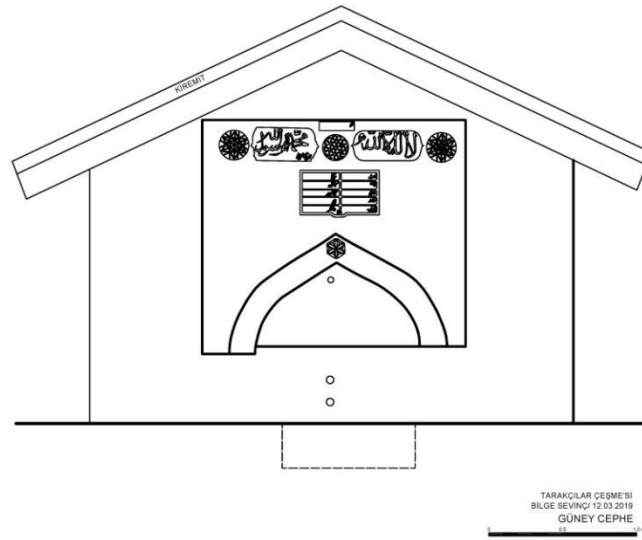
Günümüzde şebeke suyu bağlı olan çeşme, halen kullanılmaktadır.

Çizim 11. Tarakçılar Çeşmesi, Plan

Çizim 12. Tarakçılar Çeşmesi, Batı Cephe

Çizim 13. Tarakçılar Çeşmesi, Güney Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Tamamen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş olan yapının çoğu kısmı sıvanarak yer yer boyanmıştır. Teğet kemer üzerindeki kitabe, Kelime-i Tevhid panoları ve madalyonlar, mermer malzemeyle, kabartma tekniğinde oluşturulmuştur.

Süsleme Özellikleri : Güney cephede, mermer kitabenin üzerinde, üç geometrik rozet ve bu rozetlerin arasında iki pano halinde Kelime-i Tevhid yer alır. İki yandaki rozetler birbirinin aynı, merkezdeki ise farklıdır (Foto. 21,

Çizim 14). İki yandaki rozetlerde Mührü Süleyman (altı kollu yıldız) yer alır²⁰. Kemerin kilit taşı üzerinde ise geometrik bir rozet bulunmaktadır.

Mermer kitabe ve rozetlerin zemini lacivert, süsleme ve yazılar ise altın yaldızdır. Oyma tekniğinde yapılmış olup, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 19. Tarakçılar Çeşmesi, Güney ve Doğu Cepheler

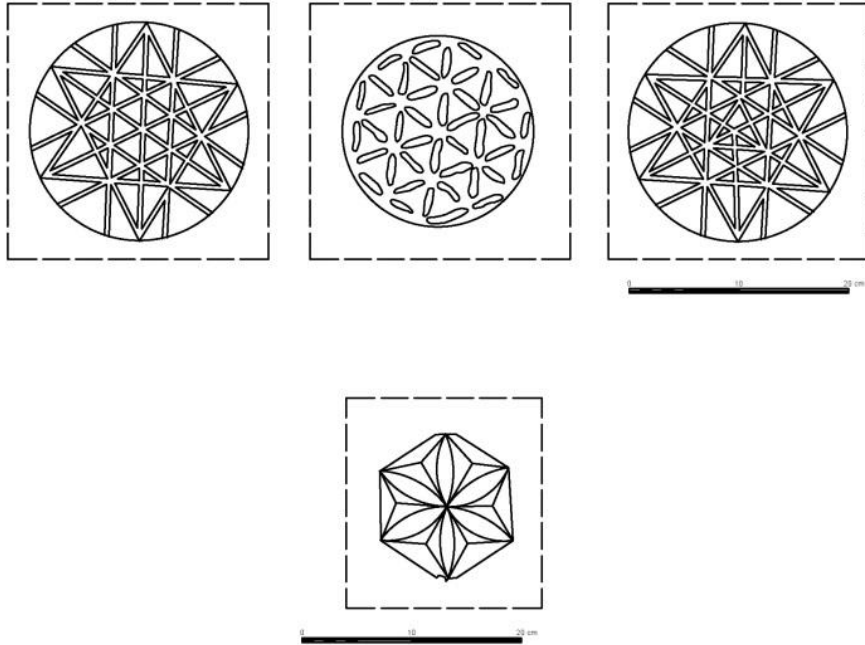

Fotoğraf 20. Tarakçılar Çeşmesi, Batı ve Güney Cepheler

²⁰Müslümanlar arasında “Hâtem-i Süleyman” (Pala, 2006, s. 524) “Davud Mührü”, “Davud Yıldızı” ya da “Davud Kalkanı” gibi farklı isimlerle adlandırılan, iki eşkenar üçgenin düz ve ters yerleştirilmesiyle oluşturulmuş altı köşeli yıldızdır (Ersoy ve Ersoy, 2012, s. 290-291). Yıldızın yukarı bakan kolları iyiliği aşağı bakan kolları ise kötülüğü simgelemektedir. Altı köşeli yıldızın Ortadoğu’da Tunç çağından itibaren kullanıldığı bilinmektedir. Helen, Roma, İbrani, Asur, Sümer, Bizans gibi medeniyetlerden günümüze ulaşan eşya ve eserler üzerindeki bu yıldız eski Türkler’in on iki hayvanlı Türk takviminde bir sembol olarak kullanılmıştır (Pala, 2006, s. 524-525).

Fotoğraf 21. Tarakçılar Çeşmesi, Güney Cephe, Kitabe ve Süslemeler

Çizim 14. Tarakçılar Çeşmesi, Güney Cephe, Süsleme Detayı

4.1.6. Taş Çeşme

Yeri : Kastamonu Merkez, İsmail Bey Mahallesi, Taş Çeşme Sokak'ta, İsmail Bey Camii'nin 30 m. güneybatısında, üç katlı sivil yapının güneydoğusunda yer almaktadır²¹.

İnceleme Tarihi : 14.11.2017 - 26.11.2018

Çizim No : 15-16

Fotoğraf No : 22-24

Kitabesi ve Tarihçesi : Günümüzde, eserin üzerinde herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak kaynaklarda, çeşmenin üzerinde üç adet kitabe olduğu söylene de kitabeler günümüze ulaşmamıştır. 1952 yılında kitabelerden ikisi okunabilirken üçüncüsü tamamen aşınmıştır (Gökoğlu, 1952, s. 406).

Sivri kemerli alınlıkta, daha sonradan yerleştirildiği bilinen mermer kitabede, Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Hacı Mehmet Sene 1175 yazmaktadır (Gökoğlu, 1952, s. 406).

Kitabelerin okunuşu ve anlamları şöyledir:

Birinci Kitabe;

Okunuşu:

Hayır ve hasenat sahibi Hacı Mehmet H. 1175

Anlamı:

Hayır ve hasenat sahibi Hacı Mehmet H. 1175 / M. 1761

İkinci kitabe:

Okunuşu:

---

²¹ Eser 41° 23.01' K - 33° 46.648' D koordinatlarında olup rakımı 822.75 m. olarak ölçülmüştür.

Mâşâallâh, İnnellahe ala küllü şey'in kadir. Tevekkeltü Alellah (Bakara Suresi, Ayet 148, Ankebut Suresi, Ayet 20)

Anlamı:

Mâşâallâh (Allah'ın dediği olur! Allah'a tevekkül ettim) (Bakara Suresi, Ayet 148, Ankebut Suresi, Ayet 20)

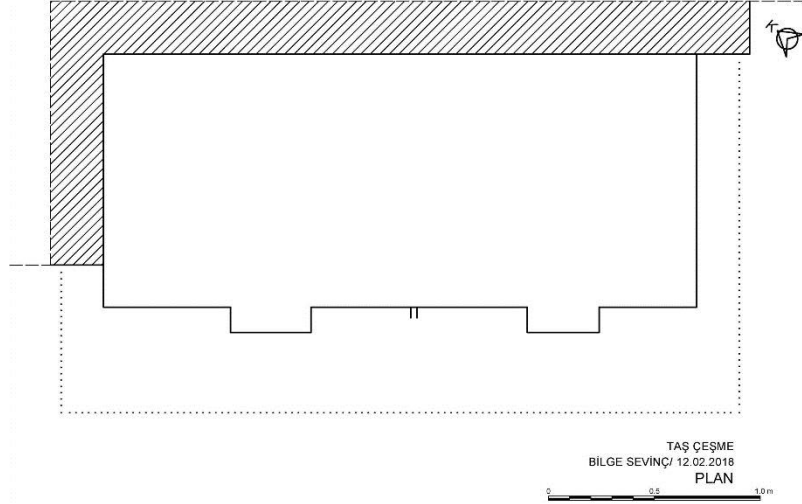
Çeşmenin ön cephesinde yer alan kitabeye göre çeşme, H. 1175 / M. 1761-62 yılında Hacı Mehmed tarafından yaptırılmıştır. H. 1237 / M. 1821-22'de tamir görmüştür (Gökoğlu, 1952, s. 406). Kitabenin okunan bölümlerinden yapının ustası hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, sivri kemerli sokak çeşmesidir. Çeşme, 2.80 x 1.32 m. ölçülerinde, kuzeydoğu güneybatı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 15). Güneybatı cephenin yüksekliği 2.10 m.'dir (Çizim 16). Çeşme tamamen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

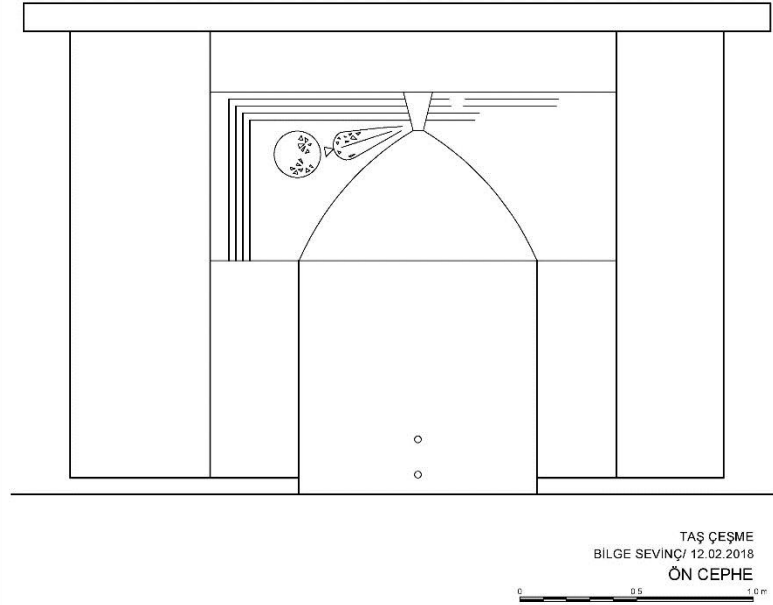
Sivri kemerli bölüm, yüzeyden taşkın olarak inşa edilmiştir. Sivri kemeri, taşıyıcı sistemin başlangıç seviyesine kadar; üç yönden iki içbükey silme dolanır. Sağdaki silme zamanla aşınmıştır. Sivri kemerde kilit taşı kullanılmıştır. Kemerin köşelerinde rozet ve servi ağacı kabartmaları yer almaktadır.

Çeşmenin hazne tahliyesinin, günümüzde ahşap bir tıpa ile kapatılmış olan, nişin üst bölümünden yapıldığı anlaşılmaktadır. Lülenin altında bir tahliye deliği daha bulunmakta olup, burası muhtemelen haznenin temizliğinde kullanılmaktadır. Taslık nişi olmayan çeşmenin farklı noktalarına tasın asılması için kullanılan kancaların tespit edildiği delikler mevcuttur. Çeşmenin üstüne yerleştirilmiş beton örtü ve cephede yer yer görülen sıvalı bölümler, çeşmenin orijinalliğini büyük ölçüde bozmuştur.

Muslukları yerinden sökülmüş, yalak bölümü toprak altında kalmış ve doldurulmuş, tahliye borusu ağaç tıpa ile kapatılmış olan çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 15. Taş Çeşme, Plan

Çizim 16. Taş Çeşme, Güneybatı Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri :Çeşme düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Onarım işlemleri sırasında çeşmenin yüzeyi sıvanmış, örtünün hemen altına, kemer kilit taşının üzerine, özgün olmayan seramik yerleştirilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin sivri kemer köşelerinde; batıda daha belirgin, karşılıklı geometrik rozetler ve servi ağaçları yer alır. Rozetler ve servi ağaçların içi geometrik üçgenlerden oluşmaktadır (Foto. 24, Çizim 16). Rozet ve servi ağaçları oyma tekniğinde yapılmış olup kabartma ve kazıma tekniği ile süslenmiştir.

Fotoğraf 22. Taş Çeşme, Güneybatı Cephe

Fotoğraf 23. Taş Çeşme, Güneydoğu Cephe ve Örtü Sistemi

Fotoğraf 24. Taş Çeşme, Güneybatı Cephe, Detay

4.1.7. Safalan Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Aktekke Mahallesi Arnavutoğlu / Bakımevi Caddesi üzerinde Safalan Camii'nin kuzey avlu duvarında bulunmaktadır²².

İnceleme Tarihi : 13.11.2017 - 09.03.2019

Çizim No : 17-19

Fotoğraf No : 25-27

Kitabesi ve Tarihçesi : İnşa kitabesi bulunmayan yapının, birisi niş yüzeyinde, diğeri de saçağının üzerinde olmak üzere iki adet onarım kitabesi bulunmaktadır²³.

Birinci Kitabe

Birinci kitabe, çeşmenin saçağının üzerinde yer almaktadır. 0.30 x 0.35 m. ölçülerinde, iki satır halinde, dikdörtgen panonun içindedir. Kitabe celî ta'lik hatla yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli kitabelerin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni: Okunuşu:

۱- ۱۲۰۱

۲- نا خوش تعمیر اولوندو همتي اهلی فتوتلی 2- Ne hoş tamîr olundu himmet-i ehl-i fütüvvetle

۳- مصلا فرج باخشا باقن بر طرز دیل جودا 3- Musallâ, ferec-bahşâ bakın bir tarz-ı dil-cûda

Anlamı:

H.1201 / M. 1786-87 yılında hayırseverlerin yardımıyla hoş biçimde tamir edildi. Huzur veren ve camiye bakan çeşme, gönül okşayıcı bir tarzda onarıldı.

²² Çeşme 41° 23.048' K - 33° 46.948' D koordinatlarında olup rakımı 816.19 m. olarak ölçülmüştür.

²³ Kitabeler, Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Kitabeden, çeşmenin ilk olarak H.1201 / M.1786-87 yılında tamir edildiği anlaşılmaktadır. Kitabe, çeşme üzerine tespit edilmiş vaziyette bulunmayıp, saçağın üzerine eserin bütünüyle kompozisyon oluşturmayacak şekilde konulmuştur. Kitabe, aynı yapıya ait tamir kitabesi olma ihtimalinin yanısıra, bir başka yapıdan da getirilmiş olabilir.

İkinci Kitabe

Niş üzerinde, kemerin hemen altında yer alan kitabe, elips bir kartuş içine, kabartma tekniğinde hakkedilmiştir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni: **Okunuşu:**

١ تمري   1-Tamiri

٢ سنه   2-Sene

١٢٧١٣   3-1271

Anlamı:

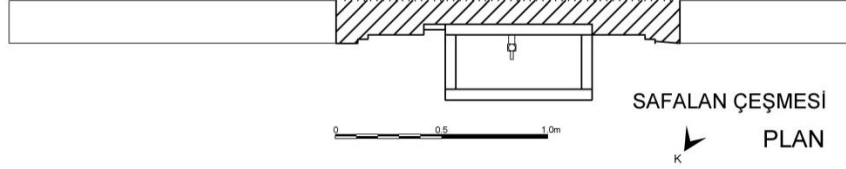
Çeşme, H.1271 / M. 1854-55 senesinde tamir edilmiştir. Tamir kitabesinde ustanın ve baninin adı geçmemektedir.

Plan ve Mimari özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, teğet kemerli, mukarnas saçaklı sokak çeşmesidir. Safalan Camii'nin avlu duvarları arasında kalan yapının yüksekliği 1.75 m. genişliği ise 1.60 m.'dir (Çizim 17-18). Düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilen çeşme, yol seviyesinin yükselmesi ile belli oranda zeminin altında kalmıştır.

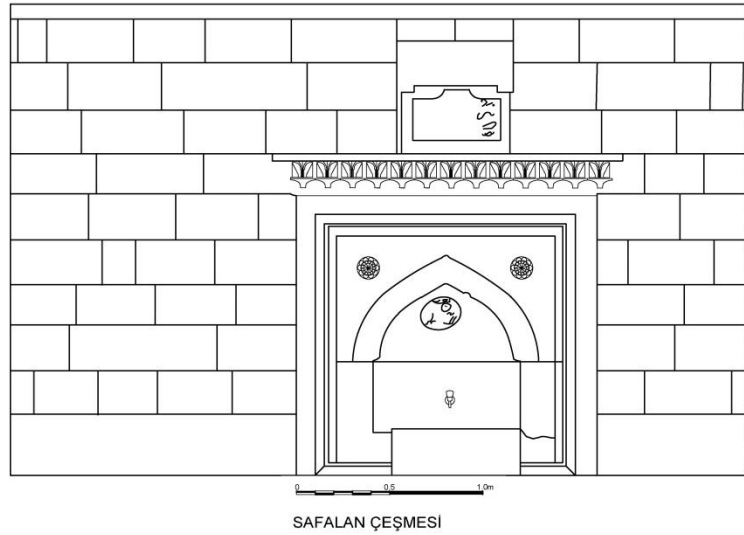
Ayaklara oturan teğet kemerin çevresini; dört yönden içbükey, dışbükey ve düz silme çevreler. Kemer köşeleri birer bitkisel rozet ile hareketlendirilmiştir. Teğet kemer içinde kabartma teknikli tamir kitabesi bulunur. Ayna taşı olmayan çeşmede yenilenmiş musluk ve bu bölümün altında yenilenen yalak bulunmaktadır. Taslık nişi olmayan çeşmenin, taşı asmak için kullanılan kancası kemer köşesindedir. Çeşme, iki sıra mukarnastan oluşan saçak ile son bulmaktadır (Foto. 25).

Yapı, adını aldığı Safalan Camii'nin avlu duvarları içinde yer almaktadır. İnşa edildiği avlu duvarı 5.00 m. genişliğinde ve 3.00 m. uzunluğunda kesme taş malzemeden yapılmış geri kalan bölümleri ise moloz taş malzeme ile tamamlanmıştır.

Çeşme 1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Eser günümüzde kullanılmaktadır.

Çizim 17. Safalan Çeşmesi, Plan

Çizim 18. Safalan Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Yapıda tamamen düzgün kesme taş malzeme, saçak üzerinde bulunan kitabesinde ise mermer malzeme kullanılmıştır. Cephe süslemelerinde kabartma tekniği dikkat çekmektedir.

Süsleme Özellikleri : Çeşmede teğet kemerli niş, dıştan silmelerle vurgulanmıştır. Kemer köşelerindeki bitkisel rozetler (Çizim 19) oyma tekniğiyle yapılmış, kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Saçak kısmındaki iki sıra mukarnas, cepheye hareketlilik katmıştır (Foto. 25).

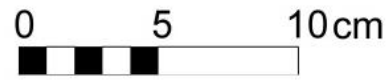
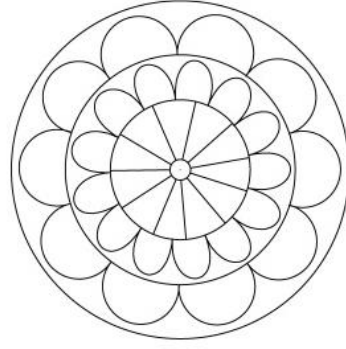
Fotoğraf 25. Safalan Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 26. Safalan Çeşmesi, Birinci Kitabe

Fotoğraf 27. Safalan Çeşmesi, İkinci Kitabe ve Süslemeler

Çizim 19. Safalan Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Süsleme Detay

4.1.8. Harmankaşı Sokak Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, İsmailbey Mahallesi, İnebolu Caddesi üzerinde Harmankaşı Sokak'ta, Arslanlı Çeşme'nin yaklaşık 80 m. kuzeyinde bulunmaktadır²⁴.

İnceleme Tarihi : 14.11.2017- 09.03.2019

Çizim No : 20-22

Fotoğraf No : 28-31

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının kuzey cephesinde teğet kemerli nişin içinde iki kitabe bulunmaktadır²⁵ (Foto. 31). Bunların dışında, kitabelerin hemen altında, tarih veren bir bilgi mevcuttur.

Birinci kitabe:

Birinci kitabe; 0.21 x 0.53 m. ölçülerinde, tek kartuş içine tek satır olarak nesih hatla yazılmış olup, dili Arapça'dır. Kabartma tekniği ile yazılmış olan kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni: Okunuşu:

ما شاء الله Mâşâallâh

Anlamı:

Allah'ın dediği olur!

İkinci kitabe; 0.21 x 0.95 m. ölçülerinde iki sütun iki satır halinde dört kartuş içine alınmıştır. Mermer malzemeli kitabe nesih hatla yazılmış olup, dili Osmanlıca'dır. Kabartma tekniği ile yazılmış olan kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

İkinci kitabe:

---

²⁴ Eser 41° 23.13' K - 33° 46.616' D koordinatlarında olup rakımı 828.91 m. olarak ölçülmüştür.

²⁵ Kitabeler Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Metni: Okunuşu:

- ١- ثحانوش ايل كل آب حياتي / 1- Şehâ nûş eyle gel âb-ı hayâtı /
بدئت حضروشبالئ نجاتي Be-dest-i Hızır-veş bal-ı necâtı
٢- ثقحم ربحم جامك اچنلر / 2- Sekâhüm Rabbühüm²⁶ câmın içenler
ديلرمي شربي قندي نباتي ١٢١٣ / diler mi şürb-i kand-i nebâtı 1213

Anlamı:

Gel, Hızır Aleyhisselam'ın elinden hayat suyu içercesine bu kurtuluş suyundan iç ki Rableri bu sudan içenlerin susuzluğunu gidermiştir. “Sekâhüm Rabbühüm” Rableri onlara tatlı ve daima akan sudan içirecektir (Kur'an-ı Kerim, İnsân: 21).

Bunların dışında, niş yüzeyinde, yukarıda verilen kitabelerin hemen altında, kazıma tekniği ile yazılmış, tarih veren bir bilgi mevcuttur.

Metni: Okunuşu:

- ١٣٠٨.....١ 1- 1308
٢١-٢ 2-21

Kitabeye göre çeşme H. 1213 / M. 1798-99 yılında inşa edilmiştir²⁷. Kitabe, çeşmenin banisi ve ustası hakkında bilgi vermemektedir. Kitabenin alt bölümünde H.1308 tarihi okunmaktadır. Bu tarihe göre, çeşmenin M. 1891 yılında tamir edildiği düşünülebilir.

Plan ve Mimari Özellikler : Eser, tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesidir. Çeşmenin güney ve batı cephesi yola bitişiktir. Yapı tamamen düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir.

²⁶ İnsan Suresi 21. Ayette geçmektedir.

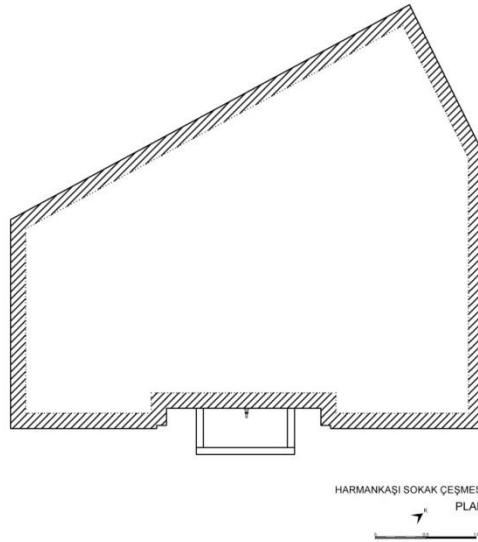
²⁷ Eser, bazı araştırmacılar tarafından Candaroğulları Beyliği dönemine tarihlendirilmektedir (Farklı tarihlendirmeler için bkz.: Gökoğlu, 1952, s. 402 Ancak kitabeden, böyle bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Yazılı belgelerden de böyle bir bilginin teyit edilmesi mümkün olmamıştır. Ancak, çeşme nişinin dışını çevreleyen silme ile, Candaroğlu İsmail Bey Külliyesi Camii'nin giriş kapısında, kemerin altında bulunan benzer süslemeden dolayı böyle bir tarihlendirme yapılmış olmalıdır.

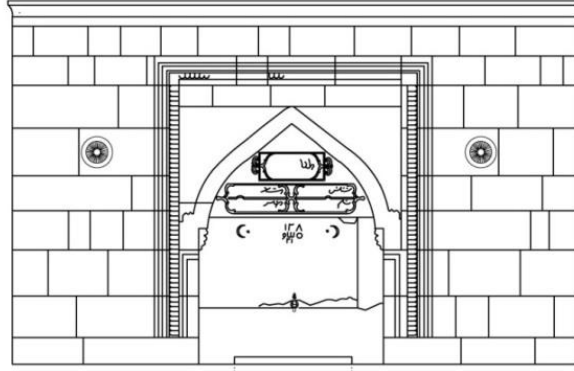
Harmankaşı Sokak Çeşmesi, 4.50 x 4.80 m. ölçülerinde ve asimetrik planlıdır (Çizim 20). Doğu ve güney cepheler 3.15 m. batı ve kuzey cepheler ise 3.30 m. yüksekliğindedir.

Doğu cephede 1.55 m. genişliğindeki teğet kemer, 0.30 m. derinliğe sahiptir. Ayaklara oturan teğet kemerli bölüm derin niş şeklinde düzenlenmiştir. Kemerin alt bölümünün iç yüzeyine, taşıyıcı sisteme geçerken “S” ve “C” kıvrımları verilmiştir. Kemer altında iki kitabe bulunur. Teğet kemerli nişin çevresi üç yönden kuşak ile vurgulanmıştır. Kuşak içten dışa, sol tarafı üçgen biçimde sağ tarafı da dikey iki hat biçiminde oyulmuş ve üç dışbükey silmeden mevcuttur. Taşların yer yer kırık olmasından dolayı kuşak tam izlenememektedir. Kuşağın iki yanında, kemer hizasında birer rozet bulunur (Foto. 30).

Burma musluk aynalık bölümünün alt kısmında, orta akstadır. Çeşmede taslık nişi ve testilik sekisi bulunmamaktadır. Yalak, yol seviyesinin yükselmesi ile yolun altında kalmış ve 1996 tarihinde Kastamonu Belediyesi tarafından gerçekleştirilen onarımlar sırasında büyük ölçüde yenilenmiştir. Örtü elemanı düz dam olan yapının ön cephesi saçak ile sonlandırılmıştır. Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 20. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Plan

HARMANKAŞI SOKAK ÇEŞMESİ
ÖN CEPHE

Çizim 21. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşmenin beden duvarları düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Kemer içinde üstteki kitabe kesme taş malzemeliyken, alttaki kitabe mermer malzemeli ve kabartma tekniktir.

Süsleme Özellikleri : Teğet kemerin altında, üstteki kitabe kartuşunun her iki ucunda yaprak motifi yer alır. Kitabe kartuşuna oturan vazo içerisine yerleştirilmiş oyma tekniğinde yapılmış kıvrım dallar görülür. Çeşmenin teğet kemerli ana cephesinde çeşme nişini üç yönden çevreleyen kademeli şekilde oluşturulmuş kuşak cepheye hareket katmıştır. Kuşak içten dışa, sol tarafı üçgen biçimde sağ tarafı da dikey iki hat biçiminde oyulmuş ve üç dışbükey silmeden oluşturulmuştur. Kemer seviyesinde, kemerin kuzey ve güneyinde, oyma tekniğinde yapılmış çok kollu yıldız ve dıştaki zincir, süsleme programı açısından önem arz etmektedir (Foto. 30, Çizim 22). Süslemeler, kabartma ve kazıma tekniktir.

Fotoğraf 28. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm

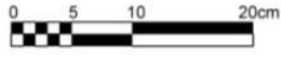
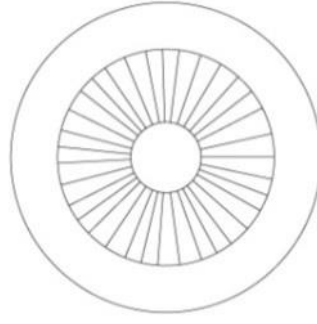
Fotoğraf 29. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler

Fotoğraf 30. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 31. Harmankaşı Sokak Çeşmesi Kitabe

Çizim 22. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe, Süsleme Detay

4.1.9. Kancı Çeşme

Yeri : Kastamonu merkez, Cebrail Mahallesi, Şehitler Sokak No. 4 ile No. 6 numaralı sivil yapıların bahçe duvarı arasında yer almaktadır²⁸.

İnceleme Tarihi : 14.10.2018 - 24.03.2019

Çizim No : 23-24

Fotoğraf No : 32-35

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde teğet kemer içinde dikdörtgen kitabelik yer alır fakat içindeki kitabe günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşamayan kitabede “Nûş eylesin atşân (susayanlar) Kancı Çesmesinden âb-ı hayatı, tamirine sebep oldu ..... hak istedi ..... hayrâtı ....” yazmaktadır (Çifçi, 1995, s. 313).

Plan, malzeme, teknik ve cephe özellikleri açısından Safranbolu’daki Dağdelen Camii Çeşmesi (1767-68) (Acar, 2008, s. 15), Paşapınarı Çeşmesi (1794-95) (Acar, 2008, s. 19-20), Bartın’daki Çörtlebaşı Çeşmesi (1785) (Asma, 2003, s. 51) ve Manisa’daki Kaynak Mahallesi Çeşmesi (XVII.-XVIII. yüzyıl) (Uçar, 2012, s. 100, Foto. 1, Şekil, 1) ile plan ve cephe tasarımları açısından benzerlik gösteren Kancı Çeşme’yi XVIII. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesidir. 2.25 x 1.88 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı (Çizim 23) çeşmenin yüksekliği 2.59 m., duvar kalınlığı ise 0.30 m.’dir. Çeşmenin ön cephesi düzgün kesme taş, diğer cepheler ise kesme taş, kaba yonu taş ve moloz taş malzemedен inşa edilmiştir.

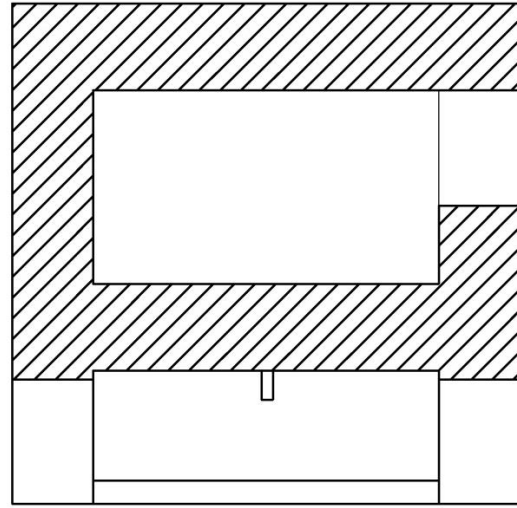
Ön cepheye hakim teğet kemer, ayakların taşıdığı konsollara oturur. Kemer köşeleri ve nişi sade bir düzenlemeye sahiptir. Kemerin altında zeminden içerde dikdörtgen bir kitabelik yer almaktadır. Ayna taşı kaş kemer şeklinde olup merkezinde lüle deliği yer alır (Foto. 32).

---

²⁸ Eser 41° 22.677' K - 41° 22.666' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı alınamamıştır. Çeşme, mahalle sakinleri tarafından Cebrail Mahallesi Sokak Çeşmesi adıyla anılmaktadır.

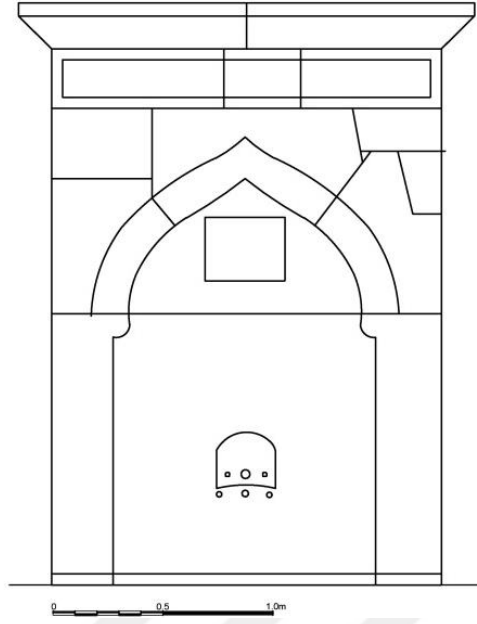
Taslık nişi bulunmayan çeşmede tasın asılması için kullanılan zincirin bağlı bulunduğu kanca, kemer nişinin güneyinde bulunmaktadır. Yol seviyesinin zamanla yükselmesiyle çeşmenin yalak bölümü yolun altında kalmıştır (Foto. 32). Bu sebeple testilik sekisi de izlenmemektedir.

Yapının ön cephesi saçak ile sonlandırılan çeşme, düz örtü sistemine sahiptir. Saçak altında kesme taşların üzerine dikdörtgen formlu panolar kazınmış olup bu panoların içleri boş bırakılmıştır. Hazne temizlik penceresi güneybatı cephede yer alır. Örtü, arka kısımda kısmen yıkılmıştır (Foto. 33). Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

PLAN

Çizim 23. Kancı Çeşme, Plan

Çizim 24. Kancı Çeşme, Batı Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Yapının ön cephesi düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmişken diğer cephelerde yer yer moloz taş malzeme kullanılmıştır (Foto. 32-33).

Süsleme Özellikleri : Batı cephede, ayna taşı kaş kemer şeklinde düzenlenmiş ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

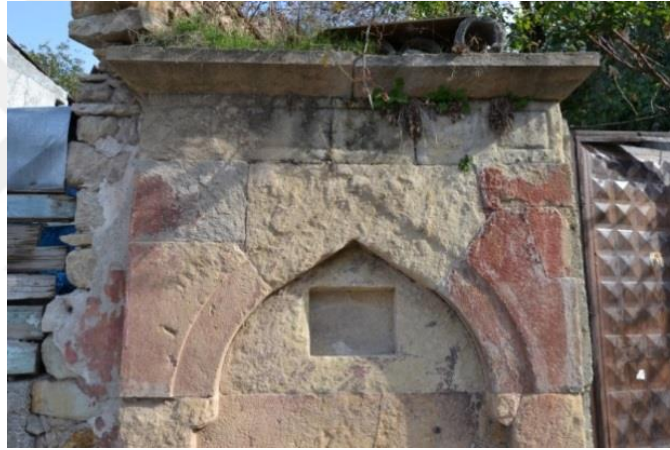

Fotoğraf 32. Kancı Çeşme, Batı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 33. Kancı Çeşme, Güney Cephe

Fotoğraf 34. Kancı Çeşme, Batı Cephe

Fotoğraf 35. Kancı Çeşme, Ayna Taşı

4.1.10. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Gümüşlüce Yolu üzerinde, Hisarardı Mahallesi, Şeyh Şaban-ı Veli Caddesi 95 numaralı taşınmazın kuzey cephesinde bulunmaktadır²⁹.

İnceleme Tarihi : 13.10.2018 - 24.11.2018

Çizim No : 25-26

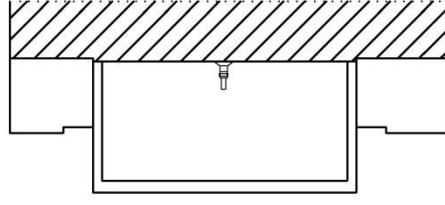
Fotoğraf No : 36-37

Kitabesi ve Tarihçesi : Eserin üzerinde kitabesi bulunmamaktadır.

Plan özellikleri ve cephe tasarımı açısından merkezdeki Atabeygazi Camii Çeşmesi II. (XIX. yüzyıl), Safalan Çeşmesi (1889) (Katalog No. 4.1.7), Safranbolu'daki Köprülü Çeşmesi (1715-16) (Acar, 2008, s. 9-10), Dağdelen Camii Çeşmesi (1767-68) (Acar, 2008, s. 15), Kaymakampınarı Çeşmesi (1895-96) (Acar, 2008, s. 74), Alabekir Çeşmesi (1847-48) (Acar, 2008, s. 38-39), Hacı Hafız Çeşmesi (1845) (Acar, 2008, s. 37-38), Hamide Hatun Çeşmesi (1819-20) (Acar, 2008, s. 31-32), Tuzcupınarı Çeşmesi (1813-14) (Acar, 2008, s. 28-29) ve Bartın'da Hacı Ali Kadı Çeşmesi (1844) (Asma, 2003, s. 57) ile cephe düzenlemesi ve plan özellikleri açısından benzerdir. Bu özellikleri düşünüldüğünde çeşmeyi XVIII. yüzyıl sonu XIX. yüzyıl başına tarihlendirmek mümkündür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız ve teğet kemerli sokak çeşmesidir. Kesme taş malzemedен inşa edilen çeşme 2.05 m. yükseklikte, 1.75 x 0.41 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır (Çizim 25). Çeşmenin aynalığında süsleme mevcuttur. Bu bölümün altında, yenilenmiş burma musluk yer alır. Taslık nişi olmayan çeşmede zincire bağlı tas niş yüzeyine asılıdır. Basit silmeli saçak ile son bulan çeşmeye geçirdiği onarımlar sırasında harç malzeme eklenmiş ve yalak yenilenmiştir. Çeşmenin testilik sekisi yoktur (Foto. 36). Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

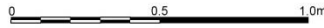
²⁹ Eser, 41°22.461' K - 33°45.937' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı alınamamıştır.

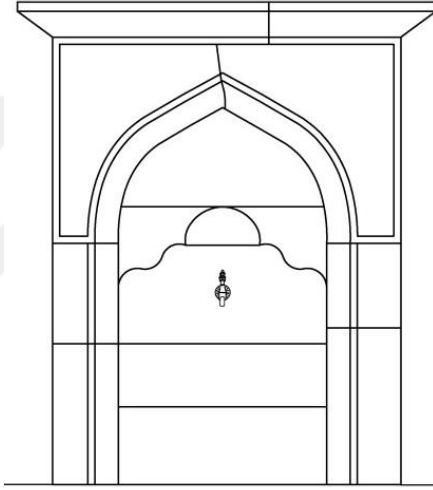
GÜMÜŞLÜCE YOLU VAKIF ÇEŞMESİ

PLAN

Çizim 25. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Plan

GÜMÜŞLÜCE YOLU VAKIF ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

Çizim 26. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Kuzey Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme, düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Sade bir düzenlemeye sahip çeşmenin aynalığında yarım yuvarlak son bulan, yanlarda ise 1/4 yarım yuvarlak, içe ve dışa kıvrım yapan süsleme bulunmaktadır (Çizim 26).

Fotoğraf 36. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 37. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Kuzey Cephe

4.1.11. Kuru eşme

Yeri : Kastamonu merkez, Aktekke Mahallesi Geçitbaşı Sokak başında, Deveciler Camii'nin 50 m. güneydoğusunda yer almaktadır³⁰.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 09.03.2019

Çizim No : 27-28

Fotoğraf No : 38-41

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin kuzeye bakan ana cephesinde ayna taşı üzerinde, kemer içinde kitabesi yer alır. 0.35 x 0.57 m. ölçülerinde, üstü dilimli düzenlenen mermer kitabe, üç sütun şeklindeki kitabenin ikinci ve üçüncü sütunları iki satır halinde dört kartuş içine alınmıştır (Foto. 41). Celî sülüs hatla kabartma tekniğinde yazılmış olan kitabenin dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni³¹:

۱۲۱۵ - ۱

- ۲ خجي ابطولله اغالمدن اب يجرايا / فى سبيل الله بنا اتدي انا يوقدر زوال

- ۳ دديلر تارحيني قلسون دوا / اولدي جاري نوش ادن بو چشمندن اب زلال

Okunuşu:

- 1- 1215
- 2- Hacı Abdullah Ağa Ademden ab-1 icra eyledi / Fi sebilillâh bina etdi ona yoktur zeval
- 3- Dediler tarihini kıl sun dua / Oldu cari nuş edin bu çeşmeden ab-1 zülâl

³⁰ Eser, 41° 22.677' K - 33° 46. 967' D koordinatlarında olup rakımı 831.84 m. olarak ölçülmüştür.

³¹ Kitabe Dr. Öğretim Üyesi İsmail Yücedağ tarafından okunmuştur.

Anlamı:

Çeşmeyi inşa edip suyunun akmasını sağlayan Hacı Abdullah Ağa'ya Allah zeval göstermesin, ömrü uzun olsun. Bu çeşmenin temiz suyundan aktığı süreçte içenler, çeşmeyi inşa ettirene (Hacı Abdullah Ağa) dua etsin.

Çeşme, kitabesine göre H.1215 / M.1800-01 yılında Hacı Abdullah Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Son satırdaki cümle yapısından ab-i zülâl kelimeleri ile inşa tarihinin ebced tekniği ile de düşüldüğü anlaşılmaktadır. Kitabe, çeşmenin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

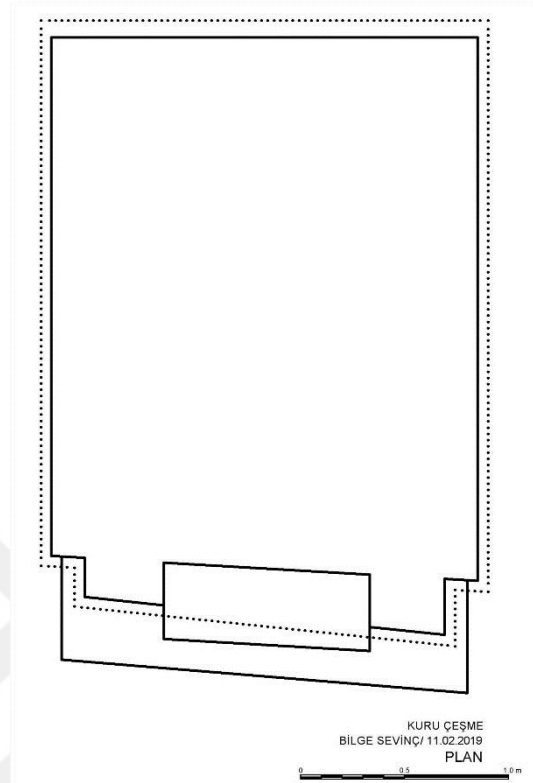
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, dilimli yuvarlak kemerli sokak çeşmesidir. Eğimli bir arazi üzerine konumlandırılmış çeşme, 3.10 x 2.05 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 27). Kuzey cephenin yüksekliği 2.60 m. iken güney cephe arazi eğiminden dolayı 1.70 m. yüksekliğe sahiptir (Foto. 39).

Çeşme düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup onarım sırasında kaplama malzeme kullanılmıştır (Foto. 40). Çeşmenin ön cephesi restorasyon öncesinde daha dar iken restorasyon sonrasında yan cepheler genişletilmiş ve ön cephe bu genişletmede dışa taşkın ve kademeli yapılmıştır. Günümüzde ön cephenin genişliği 1.65 m.'dir. Dilimli kemer, iç yüzeyleri sütünce biçiminde yapılmış ayaklara oturur. Dilimli kemer 1.00 m. genişliğinde ve 0.25 m. derinliğindedir. Çeşmenin aynalığında kitabenin altında boş bir kitabelik onunda altında, üstü bursa kemeri biçiminde yapılmış süsleme bulunmaktadır. Süslemenin altında yenilenmiş burma musluk yer alır. Çeşmede taslık nişi yoktur (Foto. 38).

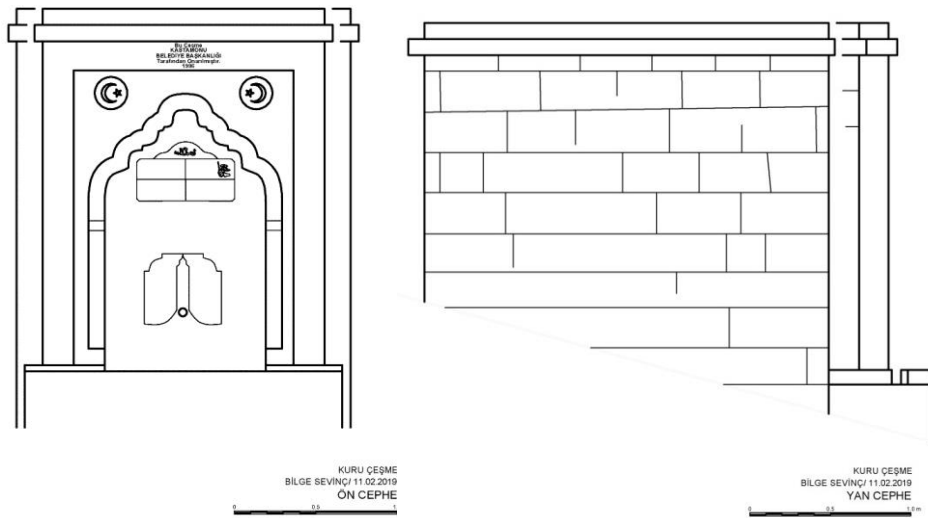
Kemer nişiyle aynı genişlikte olan yalak, niş yüzeyinden 0.30 m. kadar çıkıntı yapmaktadır. Çeşme yalağı 0.35 m. genişliğinde, 1.00 m. uzunluğunda ve 0.40 m. derinliğindedir. Yalağın iki yanında, düzgün kesme taş malzemeyle yenilenmiş testilik sekisi yer almaktadır. Düz örtü sistemine sahip çeşmede, saçak çeşmeyi tüm cephelerden dolandır.

Kuru Çeşme, 1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Bu onarım sırasında çeşme büyük ölçüde yenilenmiş ve düzgün kesme taş malzemelerle kaplanmıştır. Günümüzde güneybatı ve güneydoğu köşelerdeki kaplama

taşları dökülmüş ve tahrip olmuştur. Şebeke suyu bağlı olan çeşme, günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 27. Kuru Çeşme, Plan

Çizim 28. Kuru Çeşme, Kuzey ve Doğu Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikler : Çeşme, özgününde tamamen düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. 1996 yılında yapılan onarımla birlikte çeşme

kesme taş malzemelerle kaplanmıştır. Kemer içinde bulunan kitabe, kesme taş malzeme ile kabartma tekniğinde yapılmıştır.

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin kuzey cephesi dışında diğer cepheleri sadedir. Kuzey cephede celî sülüs hatla yazılmış mermer kitabe bulunmaktadır. Oyma tekniğinde yapılmış Bursa kemeri biçimindeki süsleme cepheye hareketlilik katmıştır.

1996 tarihli restorasyon öncesinde, kemer köşelerinde boş madalyonlar bulunurken, onarımlar sırasında madalyonların yerine oyma tekniğinde yapılmış ay-yıldız motifi ilave edilmiştir

Fotoğraf 38. Kuru Çeşme, Doğu ve Kuzey Cepheler

Fotoğraf 39. Kuru Çeşme, Güney ve Doğu Cepheler

Fotoğraf 40. Kuru Çeşme, Batı Cephe

Fotoğraf 41. Kuru Çeşme, Kuzey Cephe, Kitabe ve Ay-yıldız

4.1.12. Çukur Çeşme

Yeri : Kastamonu merkez, Akmesic Mahallesi, Engin Çeşme Sokak'ta, 47/1 numaralı sivil yapının batısında yer almaktadır³².

İnceleme Tarihi : 02.03.2019

Çizim No : 29-30

Fotoğraf No : 42-46

Kitabesi ve Tarihiçesi : Yapının ana cephesinde sivri kemer içinde, ayna taşının üzerinde kitabe yer alır. 0.58 x 0.35 m. ölçülerindeki kitabe iki sütun dört satır halinde sekiz dikdörtgen kartuş içine alınmıştır (Foto. 46). Kitabe celî ta'lik hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir³³:

Metni³⁴:

- ۱- حاجی اسیبید مهمدی زوی ل-خایر/.....صو
- ۲- نوش ایدوپ فیز...../ برکورور چشم-ی حایات-ی نو بو
- ۳- سانما کیم آب-ی حایات .....یان / آهدت-ی اتشان قیلوریر رانا ایله
- ۴- تانزیم اولدو سانما تاریحین /.....اتشانان در کول تاریحی ۱۲۲۶

Okunuşu:

- 1- Hacı es-Seyyid Mehmed-i zevi l-hayr /.....su
- 2- Nûş edüp feyz...../ İrgürür çeşme-i hayât-ı nev bu
- 3- Sanma kim âb-ı hayat .....yan / Ahdet-i atşân kıluerir rana ile
- 4- .....tanzîm oldu sanma târîhin /.....atşana der kul tarihi 1226

³² Eser 41° 22.687' K - 33° 46.122' D koordinatlarında olup, rakımı 860.23 m. olarak ölçülmüştür.

³³ Çeşmeyi inceleyen Gökoğlu, kitabenin okunamadığını ve sadece tarihinin görülebildiğini belirtmiştir. Kitabedeki tarihi sehven H.1217 okumuş ve çeşmeyi M.1802 yılına tarihlendirmiştir (Gökoğlu, 1952, s 407).

³⁴ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Anlamı:

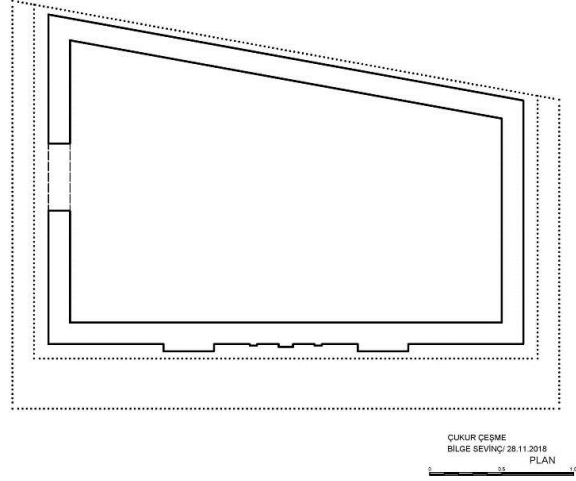
Kitabe kısmen okunmuş ve tarihteki hata fark edilerek düzeltilmiştir. Kitabeye göre çeşme H. 1226 / M. 1811-12 yıllarında Hacı Seyid Mehmet tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabe tamamen okunamadığı için çeşmenin ustası hakkında bilgi edinilememiştir.

İnşa tarihi son satırın hemen ardında rakamsal olarak verilmişken, son satırdaki cümle yapısından inşa tarihinin ebced tekniğiyle de düşüldüğü anlaşılmaktadır. Günümüzde mavi boyalıdır.

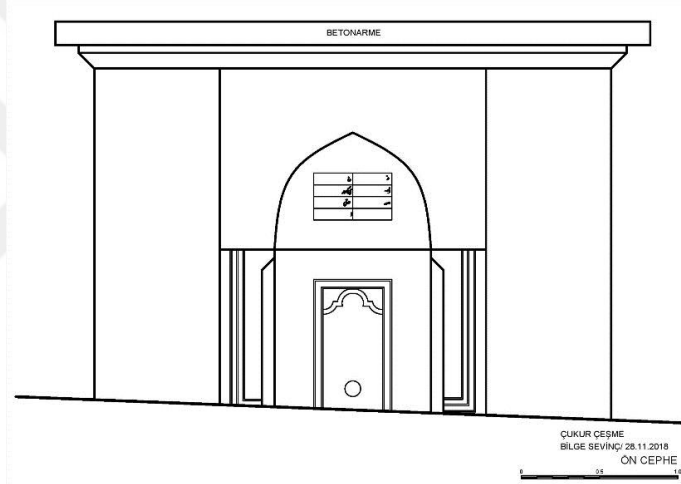
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, sivri kemerli sokak çeşmesidir. 2.40 m. yükseklikteki çeşme, 2.30 x 3.35 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 29). Ön cepheye hakim şekilde yapılmış sivri kemerli nişi dışta üç yönden çeviren silmeler, kesintili olarak izlenmektedir. Kemerli bölüm yüzeyden dışa taşkın olarak yapılmıştır. Kemer, silmelerle hareketlendirilmiş ayaklara oturmaktadır. Ayakların iç yüzeyleri pahlanarak içbükey bir görünüm elde edilmiştir. Kemer köşelikleri üçgenlerle hareketlendirilmiştir (Foto. 43).

Ayna taşı dikdörtgen bir çerçevenin içinde, yanlarda yukarı, ortada aşağı bakan kıvrımlardan oluşturulmuş süsleme ile vurgulanmıştır. Ayna taşının alt bölümünde yer alan musluk sökülmüş ve çevresi harçla sıvanmıştır. Taslık nişi bulunmayan çeşmede tasın asılması için niş yüzeyine bir kanca yerleştirilmiştir. Saçak, kemer köşeleri ve alınlığı sıvanmıştır. Kısmen dökülmüş sıvaların altından düzgün kesme taş yüzey görülmektedir.

Yalak bölümü zamanla yolun yükselmesi sebebiyle yolun altında kalmıştır. Haznenin yuvarlak kemerli temizlik penceresi batı cephededir (Foto. 42). Kuzey cephe düzgün kesme taş ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmenin güney cephesi saçak ile son bulur. Bilinmeyen bir tarihte çeşmenin üzerine beton döşeme yapılarak örtü sistemi oluşturulmuştur. Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 29. Çukur Çeşme, Plan

Çizim 30. Çukur Çeşme, Güney Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Yapı düzgün kesme taş ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 42-43,45). Onarımlar sırasında çeşmenin cephelerine çimento harcı eklenmiştir. Örtü sistemi beton malzemeyle yenilenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin ön cephesi dışında diğer cepheler sade bir düzenlemeye sahiptir. Ön cephede silmeler, kemer köşesindeki üçgen ve ayna taşındaki dikdörtgen çerçeve ile içindeki süsleme dışında çeşmede süsleme unsuru yoktur. Dikdörtgen çerçeve içindeki süslemeler, kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 42. Çukur Çeşme, Batı ve Güney Cepheler

Fotoğraf 43. Çukur Çeşme, Güney Cephe

Fotoğraf 44. Çukur Çeşme, Ayna Taşı

Fotoğraf 45. Çukur Çeşme, Kuzey Cephe

Fotoğraf 46. Çukur Çeşme, Güney Cephe, Kitabe

4.1.13. Yıldırım Sokak Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Cebrail Mahallesi, Yıldırım Sokak 1 A numaralı sivil yapının duvarında yer almaktadır³⁵.

İnceleme Tarihi : 24.11.2018 - 24.03.2019

Çizim No : 31-32

Fotoğraf No : 47-49

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde yuvarlak kemer formunun içinde tarih veren kitabesi bulunmaktadır. 1231 yazısı okunmaktadır. Kitabenin metni ve okunuşu şöyledir:

Metni³⁶: Okunuşu:

(?) ١٢٣١ 1231(?)

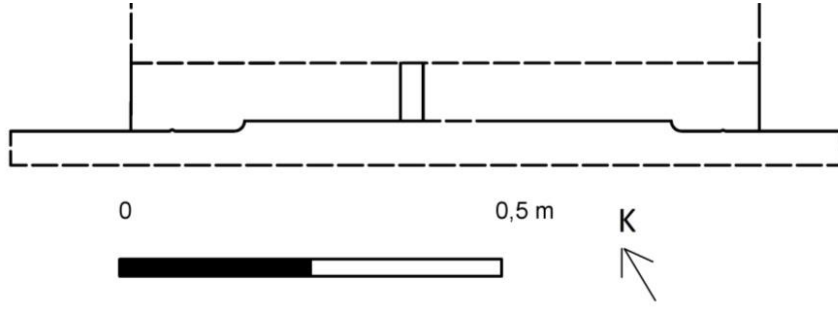
Çeşme H. 1231 (?) / M. 1815-16 (?) yılında inşa edilmiştir. Kitabede eserin banisi ve ustası hakkında bilgi bulunmamaktadır

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Sivil yapının avlu duvarı arasında yer alan çeşme, 1.12 m. genişliğinde ve 1.20 m yüksekliğindedir (Çizim 31-32). Düz cepheli çeşmenin aynalığine yuvarlak kemer formu verilmiştir. Kemer, taşları da dahil olmak üzere kazınarak elde edilmiş ve cephede ön plana çıkarılmıştır (Foto. 47).

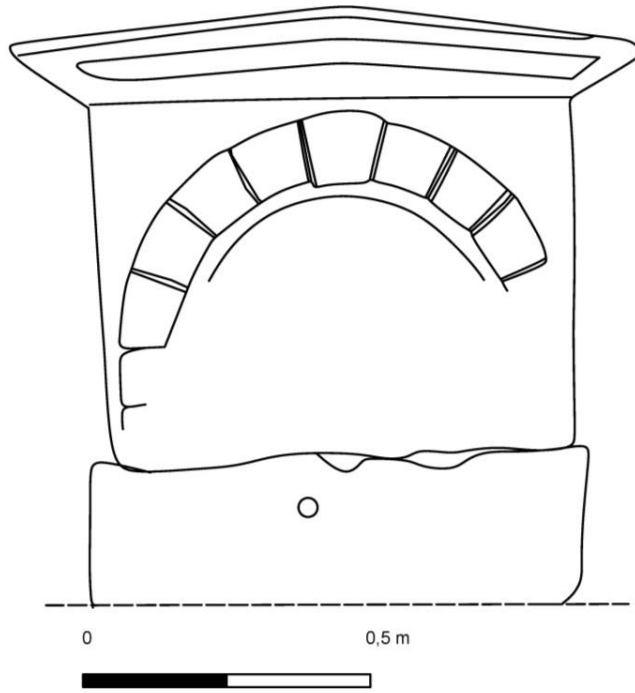
Taslık nişi bulunmayan çeşmede, tas zincirinin asılması için kemerin alt bölümünde metal bir kanca yer alır. Lüle deliği, eksenden bir miktar sola kaydırılmıştır. Yapının yalağı günümüze ulaşmamıştır. Çeşme 0.10 m. dışa taşkın üçgen tepelik ile son bulur. Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

³⁵ Eser 41° 22.368' K - 33° 46.757' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı alınamamıştır.

³⁶ Kitabe Arş. Gör. Durmuş Gür tarafından okunmuştur.

Çizim 31. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Plan

Çizim 32. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme, yerel özellikler taşıyan düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Malzemesi kolay aşınan bir yapıya sahiptir. Yuvarlak kemer formu, kazıma tekniğiyle elde edilmiştir (Foto. 47)

Süsleme Özellikleri : Çeşmede, yuvarlak kemer formu ve üçgen tepelik dışında cepheye hareketlilik kazandıran bir süsleme unsuru yoktur. Tepelik, kenarlara paralel olarak yivlenerek vurgulanmıştır (Çizim 32).

Fotoğraf 47. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Güneybatı Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 48. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Güneybatı Cephe

Fotoğraf 49. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe

4.1.14. Hepkebirler Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Savla Sokak'ta, Hepkebirler Camii'nin kuzey avlu duvarında bulunmaktadır³⁷. Hepkebirler Çeşmesi, mahalle halkı tarafından Kebkebirler Çeşmesi olarak da adlandırılmaktadır.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 30.03.2019

Çizim No : 33-35

Fotoğraf No : 50-54

Kitabesi ve Tarihçesi : Kuzey cephede, teğet kemer ile saçak arasında kitabe yer alır. 0.75 x 0.50 m. ölçüsündeki mermer kitabe, beş sütun iki satır halinde 10 parça dikdörtgen kartuş içine alınmıştır (Foto. 53). Kitabe, celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir³⁸:

Metni³⁹:

- ۱- محضا رضاء حق ایچونلطفیویوب بو اثری \ ایتدی متسلم بنابو چشمه زبا پیکر
- ۲- مولا ایده عیمرن فزون اقداردان اول مصون \ دشمنلری اولسون زبون ملجا اول خاکء درئ
- ۳- اول زات پاکیزه کیزن حم نام فخرال مرسیلن \ بیل اصمی محمّدامین خضر والسون اکین رحبری
- ۴- حیرآتدادیر هر ان لی، هم متسلیم هم ولی / اوصافینیک یوق قابیلی، معمور ایدر هریرلری
- ۵- بندیک ناخیف امریک ایل، عتشانا در تاریخله / کل ایچ بیسمیلاّه ایل، بو ما-ی صافی کوسری سنه

۱۲۴۵

³⁷ Eser 41°22.461' K - 33°46.296' D koordinatlarında olup rakımı 807.94 m. olarak ölçülmüştür.

³⁸ Kitabe Çifci tarafından farklı okunmuştur (Çifci, 2012, s. 406-407).

³⁹ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Okunuşu:

- 1- Mahzâ rızâ-yı Hakk için lütfeyleyüp bu eseri / Etdi mütesellim binâ bu çeşme-i zibâ-peykeri
- 2- Mevlâ ede ömrün füzûn ekdârdan ola masûn / Düşmanları olsun zebûn melce ola hâk-i deri
- 3- Ol zât-ı pâkîze-güzîn, hem-nâm-ı fahr-ul mürselîn / Bil, ismi Muhammed Emin, Hızr olsun ânın rehberi
- 4- Hayrâtdadır her an eli, hem mütesellim hem velî / Evsâfının yok kâbili, mamûr eder heryerleri
- 5- Bendin Nahîf emrin ile, atşâna der târîhle / Gel iç Bismillâh ile, bu mâ-i sâfi kevseri Sene 1245.

Anlamı:

Bu güzel eseri sadece Allah rızası için inşa edip su içenlerin hizmetine sunduğu için Allah O'nun ömrünü uzatsın, kederlerden (hüzün) korusun, düşmanlarını kahredip, kapısındaki toprağa muhtaç kılsın ki O seçkin ve temiz olan Muhammed Emin'in adıyla Peygamberlerin iftiharî olan Hz. Muhammed adı aynıdır. O Veli zatın eli sürekli hayır işleriyle meşguldür, her yeri imar etmede O'nun eşi ve benzeri yoktur. Bu susamış zayıf kulun, çeşmenin tarihini şöyle der: Besmele çekerek gel bu temiz Kevser suyundan iç.

Bazı araştırmacılar, yapının banisinin Mütesellim Mehmed Emin olduğunu öne sürer (Çifci, 2012, s. 406-407). Ancak, kitabeye göre, çeşmenin banisinin Mehmed Emin değil Muhammed Emin olduğu anlaşılır. Kitabenin altıncı satırında geçen ifadede yapının banisinin Hz. Muhammed ile aynı ada sahip Muhammed Emin olduğu yazar. Buna göre çeşme, H.1245 / M. 1829-30 yılında Muhammed Emin isimli bir hayırsever tarafından inşa edilmiştir. Kitabede eserin ustası hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Kitabede inşa tarihi, son satırın hemen ardında rakamsal olarak verilmişken, son satırdaki inşa tarihinin ebced tekniği ile de düşüldüğü görülmektedir. Çeşme, baninin torunu olan Dr. Halit Esen tarafından 1997 yılında restore edilmiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser iki cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesidir. Kuzeydeki ana cephe 2.50 m. yüksekliğinde ve 1.50 m. genişliğinde, diğer cepheler ise 2.00 m. genişliğinde ve 2.50 m. yüksekliğinde, beşgen planlıdır (Çizim 33).

Kuzey cephede saçak ile teğet kemer arasında büyük, yatay dikdörtgen kitabe yer alır. İç yüzeyleri pahlanmış, içe doğru konsollu ayaklar üzerindeki teğet kemer üç yönden içbükey silme ile sınırlandırılmıştır (Çizim 34). Çeşmenin aynalığında dikdörtgen çerçeve içinde bitkisel ve nesneli süslemeler bulunmaktadır. Ayna taşı bulunmayan çeşmenin musluğu yerinden sökülmüş, tahliye borusunun içine şebeke suyu bağlı olan musluk eklenmiştir. Eserde taslık nişi bulunmayıp zincire bağlı tas, çeşme üzerine gelişigüzel asılmıştır. Çeşmenin yalağı tahrip olmuştur (Foto. 51).

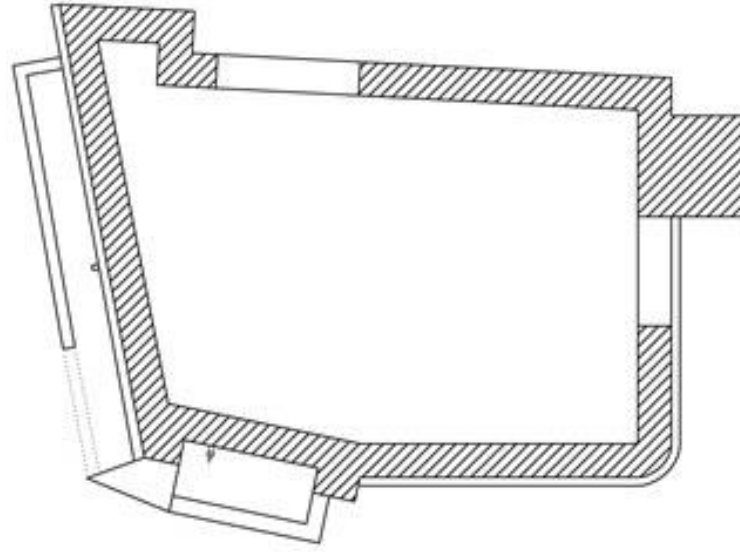
Doğu cepheye dikey dikdörtgen formlu, kabartma teknikli üç adet pano yerleştirilmiştir. Merkezdeki panoda lüle deliği bulunmaktadır. Doğu cephede yalak ve testilik sekisi bulunmaktadır (Foto. 50).

Çeşme günümüzde, kemer başlangıç seviyesinde saçak ile yatay hatta ikiye bölünmüştür⁴⁰. Hazne temizlik penceresi, güney cephede, zemin seviyesine yakın konumda bulunmaktadır.

Güney cephe dışında yapı, basit silmeli bir saçak ile sonlanmaktadır. Çeşme, kırma çatı ile örtülü olup, alaturka kiremit ile kaplıdır. Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

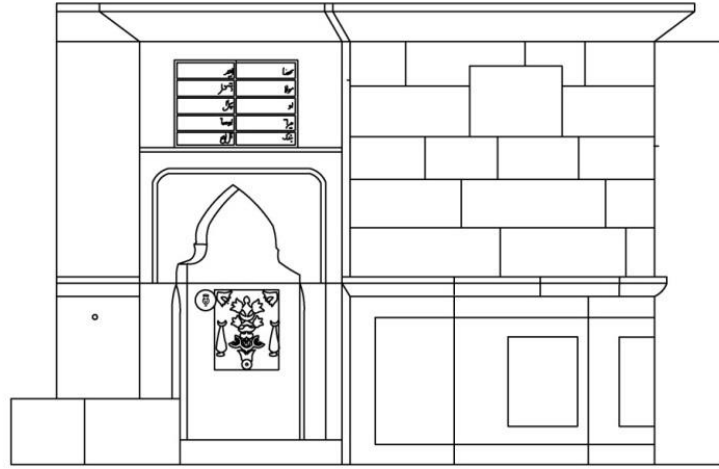
⁴⁰ 1995 yılında çekilen fotoğrafta doğu cephe düzdür (Çifçi, 1995, s. 310 Resim 133).

HEPKEBİRLER ÇEŞMESİ
PLAN

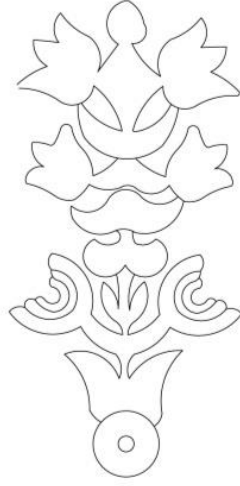
Çizim 33. Hepkebirler Çeşmesi, Plan

HEPKEBİRLER ÇEŞMESİ
ÖN CEPHE

Çizim 34. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey Cephe

Çizim 35. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey Cephe, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser, tamamen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Onarım sırasında kitabenin zemini maviye, yazılar ise yaldız rengine boyanmıştır. Çeşmenin geçirdiği onarımlar sırasında, aslına uygun olmayacak şekilde beyaz renkli derz çekilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin kuzey cephesi dışında diğer cepheler sade olarak tasarlanmıştır. Kemer üç yönden silmeyle çevrelenmiştir. Aynalıkta, bitkisel motife benzeyen vazodan çıkan lale motifi, iki yanında hilal ile sonlanan birer servi ağacı ve köşelerde ise lale yer almaktadır (Foto. 54, Çizim 35). Oyma tekniğinde yapılmış, kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 50. Hepkebirler Çeşmesi, Güney ve Doğu Cepheler

Fotoğraf 51. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler

Fotoğraf 52. Hepkebirler Çeşmesi, Güney Cephe

Fotoğraf 53. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabe

Fotoğraf 54. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey Cephe, Süsleme

4.1.15. Arslanlı Çeşme

Yeri : Kastamonu merkez, İsmailbey Mahallesi, Sirkeci Sokak'ta yer alır⁴¹

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 03.03.2019

Çizim No : 36-38

Fotoğraf No : 55-58

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin kuzey cephesinde, teğet kemerli niş yüzeyinde, dikdörtgen pano içinde kitabe yer alır. 0.75 x 0.48 m. ölçülerindeki kireçtaşı kitabe ikişer satır halinde dört eşit parçaya bölünmüştür (Foto. 58). Celî sülüs hatlı kitabenin dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir⁴²:

Metni⁴³:

- ۱- الآ، عآبدولخاميد حآن غاوس-ى اقتآبى س-سلآطين / اتآلالآهو ييآمن بي-قى يسريب و باطآ
- ۲- حو'ل-موسوفو بي'ل-ادلى وه كوللى'ل-فادلى يو'تيهى / لهو ت-توفيقو وه ت-تيدو هاقآن مآ ناخآ كفآ
- ۳- لقاد جر'ل هالى سلسبيلى فى سببلى'للآه / حنين ف'شرابو مينحا اشبيين شاريقان سوبحا
- ۴- بي-ناظمين كه ل-لآلى ررخال-فآيقو هوا ل-والى / صقاهوم رابوهوم ازابن فوراتن جارين سبحا

Okunuşu:

- 1- Elâ, Abdülhamid Hân gavs-i aktâbi selâtîn / Etâlallâhu eyyâmen bi-hakkı Yesrib ve Bathâ
- 2- Huve'l-mevsufü Bi'l-adli ve külli'l-fadli yü'tihi / Lehü t-tevfiku ve t-teyîdü hakkân mâ nahâ kefâ

⁴¹ Eser 41°23.328' K - 33°46.849' D koordinatlarında olup rakımı 828.91 m. olarak ölçülmüştür.

⁴² Kitabe, Gökoğlu ve Çifci tarafından bazı farklılıklarla okunmuştur. İki araştırmacının da metin incelemelerinde bazı hatalar mevcuttur (Gökoğlu, 1952, s. 409 ve Çifci, 2008, s. 226-2012: 399).

⁴³ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

- 3- Lekad ecre'l ehali selsebilen fi sebili'llâh / Henîen fe'srabû minha aşiyyen şarikan subha
- 4- Bi-nazmin ke l-leâlî erreha'l Fâiku hüve l-vâlî / Sekaahüm Rabbühüm⁴⁴ azaben fûraten cariyen sebha

Anlamı:

Biliniz ki Abdülhamid Han, sultanların, kutupların lideridir. Allah, Medine ve Mekke'nin hürmetine (hakkı için) O'nun saltanatını uzun etsin. O ki (Abdülhamid Han) adalet ve erdem sahibidir. Bir hediye, bir bahşış ve adalet ve erdemine karşılık Allah'ın yardımı O'nunladır. Halk, O'nun (Abdülhamid Han) zamanında Allah rızası için bu çeşmenin suyunun akmasını sağladı. Sabah, akşam ve her vakit huzur içinde rahat rahat ve kana kana bu çeşmenin suyundan içiniz. Vali Faik, inci gibi bir şiir ile bu çeşmenin inşasına tarih düşürdü: "Sekâhüm Rabbühüm" Rableri onlara tatlı ve daima akan sudan içirecektir (Kur'an-ı Kerim, İnsân: 21). Kitabenin merkezinde ise H.1309 tarihi yer almaktadır.

Kitabeye göre çeşme, H.1309 / M.1891-92 de II. Abdülhamit döneminde halkın yardımlarıyla inşa edilmiştir. Kitabe eserin ustası hakkında bilgi vermemektedir. Yapının kitabesi, Kastamonu Belediyesi tarafından 1996 yılında gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarında kahverengiye boyanmıştır.

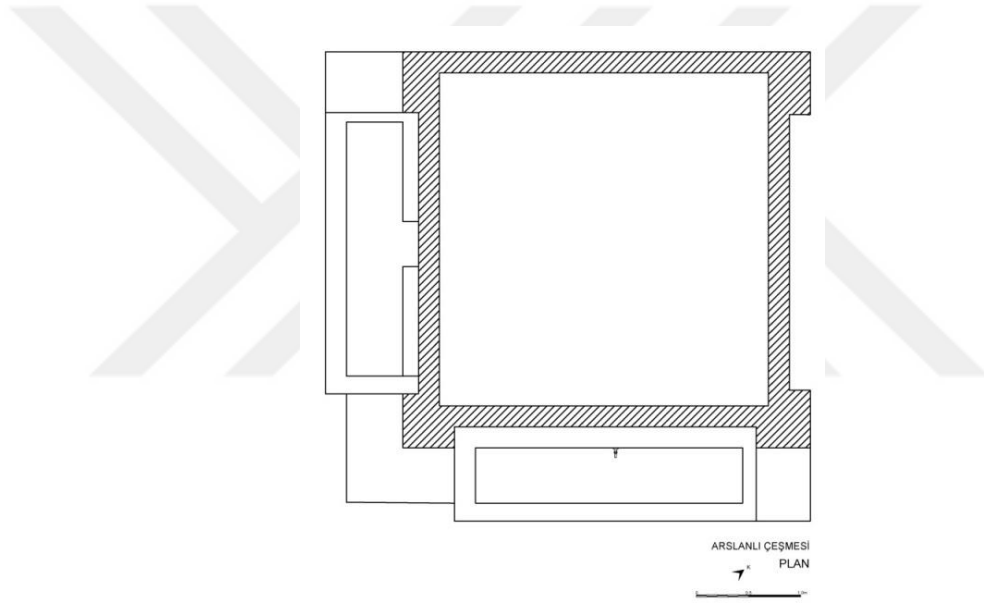
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser üç cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli meydan çeşmesidir. 2.90 m. cephe yüksekliğine sahip çeşme, 4.40 x 4.64 m. ölçülerinde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda, dikdörtgen planlıdır (Çizim 36). Çeşmenin üç cephesinde de cepheye tamamen hakim olan birer teğet kemer vardır (Çizim 37). Bu kemerler üç yönden silmelerle vurgulanmıştır. Güneydoğu cephede alınlığın çevresi solda kademeli sağda ise keskin hatlı silme ile hareketlendirilmiştir. Kemer içinde yatay dikdörtgen kitabe bulunur. Kitabenin altında yenilenmiş musluk mevcuttur. Kemer nişiyle eş genişlikteki yalak, 1.90 x 0.40 m ölçülerindedir. Testilik sekileri ve yalak zeminin yükselmesiyle kısmen yol seviyesinin altında kalmıştır (Foto. 55). Çeşmede taslık nişine yer verilmemiştir.

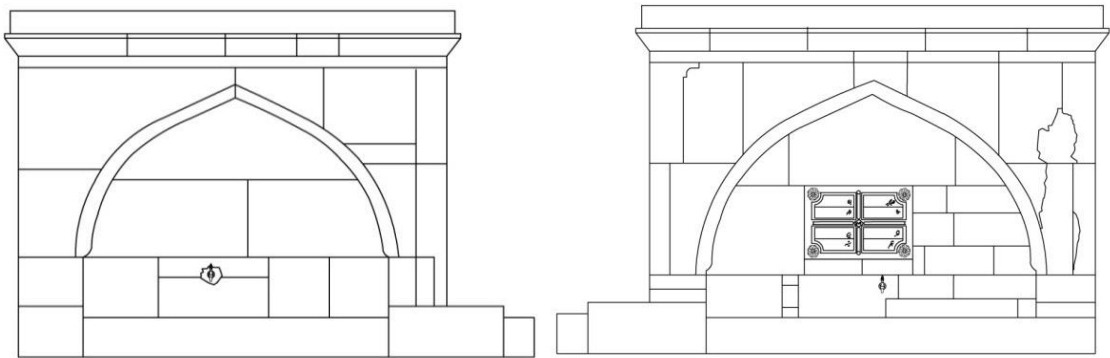
⁴⁴ İnsan Suresi 21. Ayette geçmektedir.

Güneybatı cephe güneydoğu cephe ile aynı cephe özelliklerine sahip olmakla birlikte, bu cephede kitabe mevcut değildir. Musluğu yenilenen çeşmenin yalağı 1.80 x 0.40 m. ölçülerindedir. İki cephede de yalıkların yanlarında 0.50 x 1.00 m. ölçülerinde ve 0.45 m. yüksekliğinde testilik sekileri yer alır.

Cephe düzenlemesi aynı olan kuzeydoğu cephenin bir bölümü toprak kotunun yükselmesiyle yarı seviyesine kadar kapanmıştır. Kuzeybatı cephe dışında diğer cepheler basit silmeli saçak ile sonlanmaktadır. Yapı, kesme taş malzemeden oluşturulmuş düz örtü sistemine sahiptir. Kastamonu Belediyesi tarafından 1996 yılında restore edilen yapı, özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 36. Arslanlı Çeşme, Plan

Çizim 37. Arslanlı Çeşme, Güneybatı ve Güneydoğu Cephe Görünüşleri

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Yapı kesme taş malzemedен inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Yapının kuzeybatı cephesi dışında, teğet kemerli nişler, nişleri üç yönden çevreleyen silmeler, kemerlerin tabanından saçak bölümüne kadar uzanır. Kitabenin köşelerinde kabartma teknikli, sekiz dilimli bitkisel rozet mevcuttur (Foto. 58, Çizim 38).

Fotoğraf 55. Arslanlı Çeşme Güneybatı ve Güneydoğu Cepheler

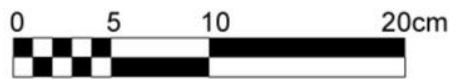
Fotoğraf 56. Arslanlı Çeşme Güneydoğu ve Kuzeydoğu Cepheler

Fotoğraf 57. Arslanlı Çeşme, Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Cepheler

Fotoğraf 58. Arslanlı Çeşme, Güneydoğu Cephe, Kitabe

Çizim 38. Arslanlı Çeşme, Kitabe, Süslemesi Detay

4.1.16. Abdülcebbar Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Abdülcebbar Mahallesinde, Abdülcebbar Camii'nin 10. m. güneybatısında yer almaktadır⁴⁵.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 09.03.2019

Çizim No : 39-41

Fotoğraf No : 59-63

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde tepelik bölümünde ve tepelik alınlığında kitabe yer alır (Foto. 63). Kitabelerin ikisi de aynı tarihi vermektedir.

Tepelik bölümündeki kitabe, 0.38 x 0.30 m. ölçülerinde, tek sütun dört satır halinde, dikdörtgen kartuş içine alınmıştır. Kitabe celî ta'lik hatla yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma tekniği ile yazılmış olan kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir⁴⁶:

Metni⁴⁷: Okunuşu:

۱- ماشاالله	1-Mâşâallâh
۲- لقاد اجرل جراو سلسبيلن في سبيلالله	2-Lekad ecre'l cerâü selsebîlen fî sebîlillah
۳- حنين تشرابو مينحاً أشييين صارिका صوبحاً	3-Henîen teşrabü minhâ âşiyyen sarîkan subhâ
۴- بينازمين كللالى ل-فايق هو'ل والي	4-Binazmin Kella'li el-Fâik hüve'l Vali
۵- صكا'هوم راببو'هوم ازآبن فورآتن جآريين صابحاً ۱۳۰۹	5-Sekâhüm Rabbühüm azâben fûrâten câriyen sebhâ 1309

⁴⁵ Eser 41°22.677' K - 33°46.967' D koordinatlarında olup rakımı 821.53 m. olarak ölçülmüştür.

⁴⁶ Kulahta yer alan kitabe Gökoğlu ve Çifci tarafından okunmuştur. Çifci, Gökoğlu tarafından eksik okunan kitabeyi yeniden değerlendirmiştir (Gökoğlu, 1952, s. 409-410).

⁴⁷ Kitabe için bkz. (Çifci, 2012, s. 399).

Anlamı:

Mâşâallâh (Allah'ın dediği olur! Allah'a tevekkül ettim) (Bakara Suresi, Ayet 148, Ankebut Suresi, Ayet 20). Halk Allah yolunda bu çeşmeyi inşa ettirdi. Sabah akşam bu çeşmenin suyundan afiyetle içiniz. Bu şiiri Vali Faik yazdı. "Sekâhüm Rabbühüm" Rableri onlara tatlı ve daima akan sudan içirecektir (Kur'an-ı Kerim, İnsân: 21).

Kitabenin merkezinde ise H.1309 tarihi yer almaktadır. Kitabeye göre çeşme H.1309 / M.1891-92 yılında halk tarafından yaptırılmıştır. Kitabe eserin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Beşinci satırda Kur'an-ı Kerim, İnsan: 21'inci ayeti "Rableri onlara tatlı ve daima akan sudan içirecektir" yazar.

Tepelik Alınlığında Yer Alan Kitabe, 0.59 x 0.06 m. ölçülerinde üç sütun tek satır halinde üç kartuş içine alınmıştır. Kitabe celî ta'lik hatla yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni⁴⁸: Okunuşu:

۱- ورود اتیکجه بونا دمه فلك - 1- Vürûd ettikçe buna deme felek

۲- بكأسینا دوا ایلر اینس او ملك ۱۳۰۹ - 2- Bekâsına dua eyler ins ü melek 1309

Anlamı:

Bu çeşme sağlam duruyorsa (felekten) duruyor sanma, çünkü insanlar ve melekler ona dua ediyor⁴⁹.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Kesme taş malzemedен inşa edilen çeşmenin üstünde yekpare taştan bir tepelik yer alır.

Eser, diğer merkez çeşmelerinden farklı olarak değişik bir üslupta oluşturulmuştur. Çeşme 0.65 m. yüksekliğinde olup 1.10 m. x 0.75 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 39-40).

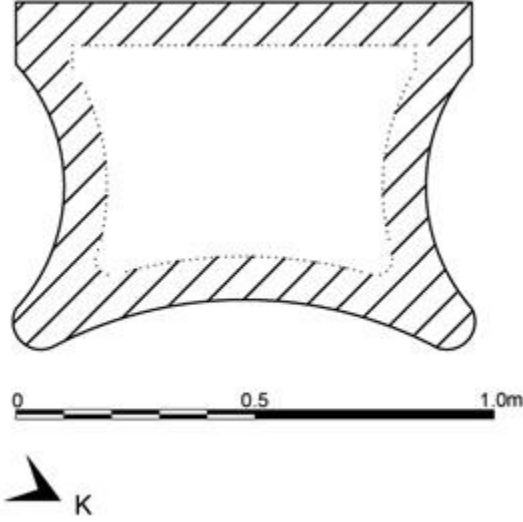
⁴⁸ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

⁴⁹ Kitabenin sadeleştirilmesi Arş. Gör. Muhammet İnce tarafından yapılmıştır.

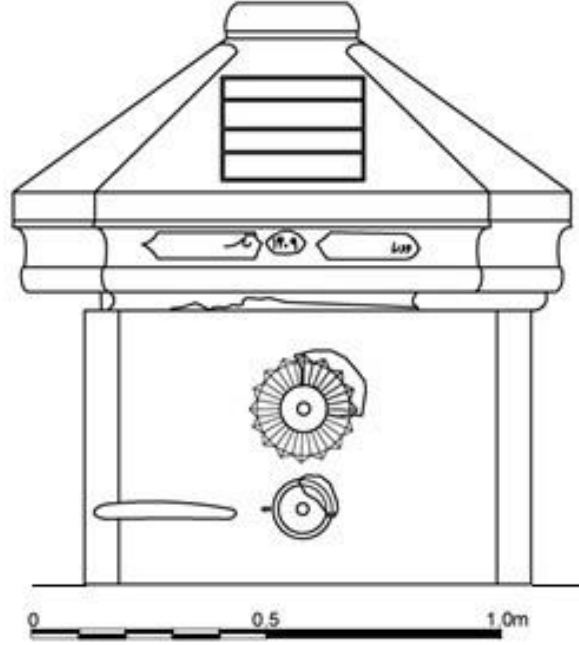
Örtü sisteminde yekpare taştan piramidal bir tepelik bulunur. Tepelik düzgün bir yapıya sahip olmamakla birlikte tam tepesinde arkadan öne doğru eğimli, başlık biçiminde bir çıkıntı yer alır. Tepeliğin kaidesi bir sıra içbükey bir sıra dışbükey silmelidir.

Toprak seviyesinin altında kalmış gövde bölümünün ön cephesi içten dışa doğru oval biçimde, iki köşesi yarım yuvarlaktır. Kuzey cephede üst üste yerleştirilmiş, altta lüle, üstte ise tahliye borusu yer alır. Ayna taşı daire biçimindedir. Toprak seviyesinin yükselmesiyle yalak kısmı yolun altında kalmıştır (Foto. 60).

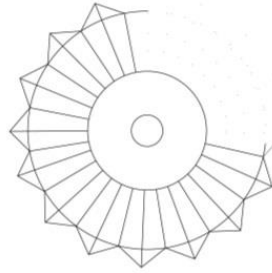
Çeşmenin güneyine, yakın zamanda tuğla duvar inşa edilmiştir. Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 39. Abdülcebbar Çeşmesi, Plan

Çizim 40. Abdülcebbar Çeşmesi, Doğu Cephe

Çizim 41. Abdülcebbar Çeşmesi, Doğu Cephe, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Yapı kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Kitabe, kabartma tekniğiyle yazılmıştır.

Süsleme Özellikleri : Lülenin çevresi kabartma tekniğiyle daire biçimli, geometrik süslemeye sahiptir. Lülenin hemen üzerinde kabartma teknikli bitkisel süsleme yer alır (Çizim 41). Kuzey cephede yukarıdan aşağıya doğru genişleyerek uçları yuvarlak biten tepeliğin köşeleri, zeminden içerdedir (Foto. 61).

Fotoğraf 59. Abdülcebbar Çeşmesi, Güney ve Doğu Cepheler

Fotoğraf 60. Abdülcebbar Çeşmesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 61. Abdülcebbar Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler

Fotoğraf 62. Abdülcebbar Çeşmesi, Örtü Sistemi

Fotoğraf 63. Abdülcebbar Çeşmesi, Kitabeler

4.1.17. Eligüzel Çeşmesi

Yeri : Çeşme Kastamonu merkez, İbn-i Neccar Mahallesi'nde, Eligüzel Yolu üzerinde, İbn-i Neccar Camii'nin kuzey avlu duvarında yer alır⁵⁰. Yanında yer aldığı İbn-i Neccar Camii'nden dolayı "İbn-i Neccar Çeşmesi" adıyla da bilinmektedir.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 09.03.2019

Çizim No : 42-44

Fotoğraf No : 64-67

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin kuzey cephesinde teğet kemer içinde kitabe yer alır. 0.90 x 0.55 m. ölçülerindeki kitabe, dört sütun iki satır halinde sekiz kartuş içine alınmıştır (Foto. 67). Kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir. Mermer malzemeli, kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir⁵¹:

Metni⁵²:

- ۱- یاپمیش ایدی عآبدی-زاده بو چشمیی قصتی سواب / کیتمیش ایدی اونون صویو بیر زمان اولوب خاراب
- ۲- حاجی قادین غولسم اتدی چشمصاری ایخیا / دوختر-ی هایر-ی شریف و فاطیما'نین روھونا
- ۳- حاجی ایبراهیم آغا جنتت مکانین روحونه / حاق اینایت هان اولوب الخاج موھاممد آغا
- ۴- ایلیه تاي بیر الفینی دنیلدی تاریخ انین / مای خایاتی اییلدی ..... روھیچون .....

Okunuşu:

- 1- Yapmış idi Abdi-zade bu çeşmeyi kastı sevab / Gitmiş idi onun suyu bir zaman olub harab

⁵⁰ Eser 41°22.418' K - 33°46.274' D koordinatlarında olup rakımı 807.95 m. olarak ölçülmüştür.

İbn-i Neccar Camii (1353) için bakınız; (Kurul ve Serin, 2016, 765-801).

⁵¹ Çeşmenin kitabesi araştırmacılar tarafından farklı şekillerde okunmuştur (Çifçi, 2000, s. 308), (Kurul ve Serin, 2016, s. 792).

⁵² Kitabe İsmail Yücedağ tarafından okunmuştur.

- 2- Hacı kadın Gülsem etdi çeşme sari ihya / Dühter-i hayr-ı Şerif ve Fatıma'nın ruhuna
- 3- Hacı İbrahim Ağa cennet mekânın ruhuna / Hak inayet han olub elhac Muhammed Ağa
- 4- Eyleye tay bir elfini denildi tarih anın / Mai hayatı eyledi ..... ruhiçün ...

Anlamı:

Abdizade tarafından sevabına inşa edilen bu çeşmenin zamanla suyu kesilmiş ve çeşme harap olmuştur. Hacı Kadın Gülsüm, Fatma'nın ruhu için bu çeşmeyi hayrına onartmıştır. Hacı Muhammed Ağa, Cennet mekan Hacı İbrahim Ağa'nın Allah'ın inayetine kavuşmasında vesile olduğu için O'nun bu iyiliği karşılık bulsun ve iyiliğini bire bin katlasın. Tarih ..... (?).

Kitabenin okunabilen kısımlarında tarih bulunmamaktadır. Son satırda ebcede işaret edilmekle birlikte, bu satır da tam olarak okunamamıştır. Kitabeye göre çeşme, Abdizade isimli bir hayır sahibi tarafından inşa edilmiş, daha sonra ise Hacı Gülsüm Hanım tarafından Hacı İbrahim Ağa'nın ruhu için yeniden düzenlenmiştir. Kitabe, eserin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Çeşme plan ve mimari özellikleri bakımından Kastamonu merkezde bulunan Arslanlı Çeşme (1891-92), Safranbolu Çatalpınarı Çeşmesi (1833-34) (Acar, 2008, s. 34) ile plan, mimari özellikleri ve cephe düzenlemesi, Ordu Ulubey Beşoluk Çeşmesi (XIX. yüzyıl) ile plan ve örtü sistemi bakımından (Bayhan, 2015, s. 8-18) benzerlik göstermekte olup, eseri XIX. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser iki cepheli, hazneli, bağımsız ve teğet kemerli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 2.35 olan çeşme 2.23 x 2.35 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 42). Çeşme düzgün kesme taş malzemededen inşa edilmiştir.

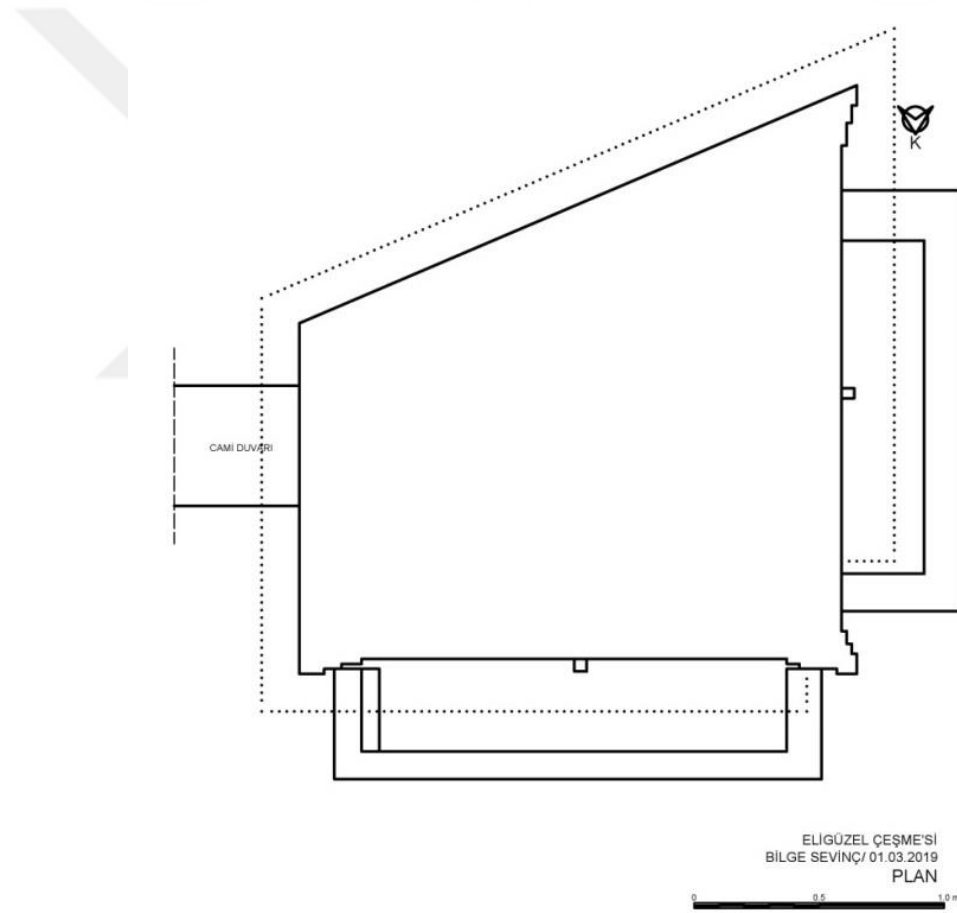
Kuzey ve batı cephesinde, cepheye hakim derin niş şeklinde düzenlenmiş birer teğet kemer bulunmaktadır (Çizim 43-44). Kemerler, ayaklara oturur.

Kuzey cephede teğet kemer içinde büyük kitabe yer alır. Kitabenin altında lüle deliği bulunur.

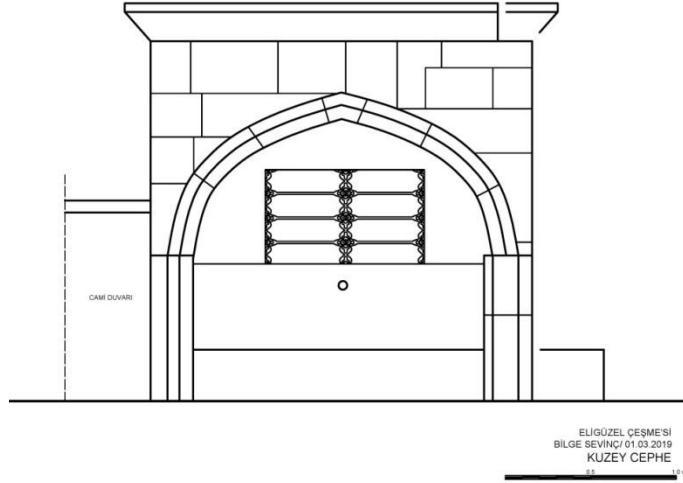
Kuzey cephe ile aynı cephe özelliklerine sahip olan batı cephede kitabe bulunmamaktadır. Günümüzde yenilenmiş olan musluk kuzey cephedeki ile aynı seviyededir. Batı cephedeki kemerin kuzeyindeki taşıyıcısı kırılmıştır. Batı cephede kemer kilit taşında oyma tekniğinde yapılmış ay-yıldız süslemesi mevcuttur.

Çeşmenin taslık nişi yoktur. Yalıklar restorasyon ile birlikte beton malzemeden inşa edilmiştir. Yapı, güney cephe dışında saçaklarla sonlandırılmıştır (Foto. 65-66).

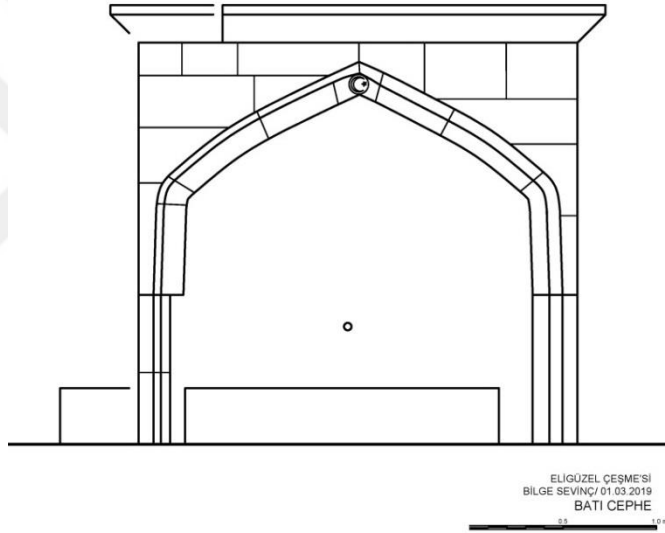
Düz örtü sisteminin merkezinde piramidal külah yer alır. Şebeke suyu bağlı olan çeşme, günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 42. Eligüzel Çeşmesi, Plan

Çizim 43. Eligüzel Çeşmesi, Kuzey Cephe

Çizim 44. Eligüzel Çeşmesi, Batı Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme kesme taş malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 64). Çeşmenin güney cephesinde kesme taş malzemeyle birlikte kaba yonu ve moloz taş da kullanılmıştır (Foto. 66). Kuzey cephede yer alan kitabe, kesme taş malzemeden kabartma tekniğinde yapılmıştır. Restorasyon sırasında kemer aralarına ve cephe duvarlarına derz çekilmiştir. Dikdörtgen yalıklar kesme taş malzeme ile yenilenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Kuzey cephedeki zemini maviye boyanmış kitabenin kartuş aralarında dört dilimli çiçek yer alır.

Çeşmenin batı cephesi de, kuzey cephesi gibi genelde sade tutulmuş olmakla beraber, teğet kemerin kilit taşının üzerinde, dairesel bir madalyon içerisinde, oyma tekniği ile yapılmış ay-yıldız süsleme bulunmaktadır. Bu süsleme Kastamonu Belediyesi tarafından 1996 yılında gerçekleştirilen onarımlarla eklenmiş olmalıdır.

Fotoğraf 64. Eligüzel Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler

Fotoğraf 65. Eligüzel Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler

Fotoğraf 66. Eligüzel Çeşmesi, Güney Cephe

Fotoğraf 67. Eligüzel Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabe

4.1.18. Atabeygazi Camii Çeşmesi I

Yeri : Kastamonu merkez, Atabeygazi Mahallesi, Kale Sokakta, Atabey Camii'nin kuzeyinde, Madendede Türbesi'nin güneybatı duvarında bulunmaktadır⁵³.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 25.03.2019

Çizim No : 45-46

Fotoğraf No : 68-70

Kitabesi ve Tarihçesi : Eserin üzerinde kitabesi bulunmamaktadır.

Cephe düzenlemesi ve plan özellikleri açısından Kastamonu merkez ve Bartın'daki XIX. yüzyıla tarihlendirilen çeşmelerle benzerlik gösterir. merkezdeki Taş Çeşme (1761-62) (Katalog No. 4.1.6), Çukur Çeşme (1811-12) (Katalog No. 4.1.12), Bartın'daki Hamamyanı Çeşmesi (1815) (Asma, 2003, s. 52), Hacı Ali Kadı Çeşmesi (1844) (Asma, 2003, s. 57) ile cephe düzenlemesi ve plan özellikleri açısından benzer özelliklere sahip Atabeygazi Camii Çeşmesi, XIX. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, sivri kemerli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 2.68 m. olan çeşme 2.45 x 1.96 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır (Çizim 45-46). Düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilmiştir.

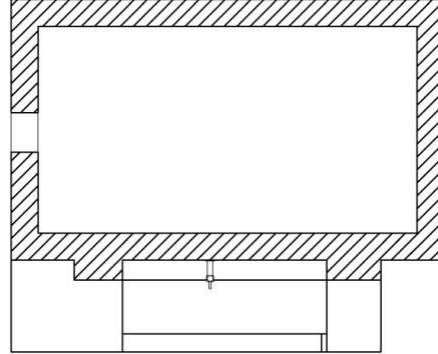
Yapının güneyi ön cephe olarak düzenlenmiştir. Cephenin ortasındaki kemerli bölüm, 0.13 m. dışa taşkın olarak inşa edilmiştir. Kemerin altında kabartma teknikli dilimli kaş kemer mevcuttur. Sivri kemerli nişin çevresini ters "U" şeklinde silme dolanmaktadır (Foto. 69, Çizim 46).

Aynalıkta, altta bir musluk mevcuttur. Taslık nişi bulunmayan çeşmede, kemer içinde zincirin asıldığı metal bir kanca yer alır. Batı cephede, hazne temizlik penceresi bulunur. 1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından onarılan çeşmenin yalağı beton malzemeyle yenilenmiş, yalağı sağlamlaştırmak için metal bir gergi yerleştirilmiştir.

⁵³ Eser, 41°22.548' K - 33°46.265' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı 893. 48 m. olarak ölçülmüştür.

Atabeygazi Camii'nin kapısında H. 672 / M. 1273 tarihli tamir kitabesi yer almaktadır (Behçet, 1998, s. 42-43).

Testilik sekisi bulunmayan çeşme, kesme taş malzemeli düz örtü sistemine sahiptir. Örtü aynı zamanda cephelerden dışarı taşırılarak saçak görevi de görmektedir. Eserin kuzey cephesi Madendede Türbesi'ne bitişik durumdadır (Foto. 70).

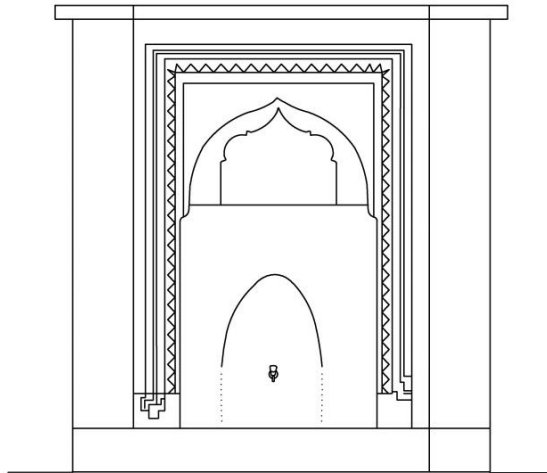

ATABEYGAZI CAMİ ÇEŞMESİ I

PLAN

Çizim 45. Atabeygazi Camii Çeşmesi I, Plan

ATABEYGAZI CAMİ ÇEŞMESİ I

ÖN CEPHE

Çizim 46. Atabeygazi Camii Çeşmesi I, Güney Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Tamamen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilen çeşmeye onarımlarda beton malzeme eklenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Eserin güney cephesinde, sivri kemerli nişin çevresini üç yönde silme dolanmaktadır. Silmeler içten dışa sırasıyla zikzak,

içbükey ve dışbukey şekilde düzenlenmiştir (Çizim 46). Sivri kemerli nişin içinde oyma tekniğinde yapılmış kaş kemerli süsleme yer alır.

Fotoğraf 68. Atabeygazi Camii Çeşmesi I, Kuzeybatısındaki Madendede Türbesi

Fotoğraf 69. Atabeygazi Camii Çeşmesi I, Güney Cephe

Fotoğraf 70. Atabeygazi Camii Çeşmesi, Doğu Cephe

4.1.19. Atabeygazi Camii Çeşmesi II

Yeri : Kastamonu merkez, Atabeygazi Mahallesi, Kaplan Sokak, 7/ A numaralı sivil yapının kuzey duvarında Atabey Camii'nin yaklaşık 20 m. güneybatısında yer almaktadır⁵⁴.

İnceleme Tarihi : 14.10.2018 - 03.03.2019

Çizim No : 47-49

Fotoğraf No : 71-72

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin kitabesi yoktur.

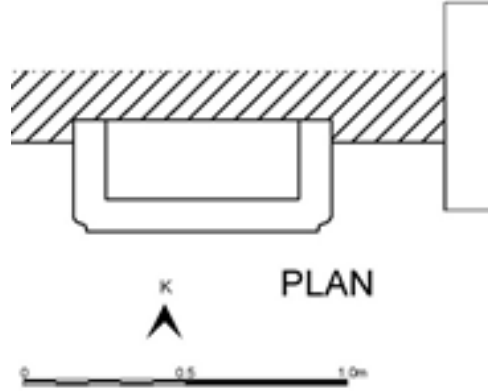
Eser, merkezdeki Safalan Çeşmesi (1889) (Katalog No. 4.1.7), Safranbolu'daki Kaymakampınarı Çeşmesi (1895-96) (Acar, 2008, s. 74), Alabekir Çeşmesi (1847-48) (Acar, 2008, s. 38-39), Hacı Hafız Çeşmesi (1845) (Acar, 2008, s. 37-38), Hamide Hatun Çeşmesi (1819-20) (Acar, 2008, s. 31-32), Tuzcupınarı Çeşmesi (1813-14) (Acar, 2008, s. 28-29), Bartın'daki Hacı Ali Kadı Çeşmesi (1844) (Asma, 2003, s. 57) ve Malatya'daki Hekimhan İmampınarı Çeşmesi (1864) (Özkul-Fındık, 2006, s. 101-102), Bağyolu Hüseyin Ağa Çeşmesi (1866) (Özkul-Fındık, 2006, s. 107), Hekimhan Gariboğlu Çeşmesi (1862) (Özkul-Fındık, 2006, s. 102-103) ile cephe düzenlemesi ve plan özellikleri açısından benzerdir. Bu özellikleri düşünüldüğünde çeşmenin XIX. yüzyıla tarihlendirilmesi mümkündür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesidir. 1.40 m. yükseklikteki çeşmenin genişliği 1.55 m.'dir (Çizim 47-48). Çeşme düzgün kesme taş malzemedden inşa edilmiştir.

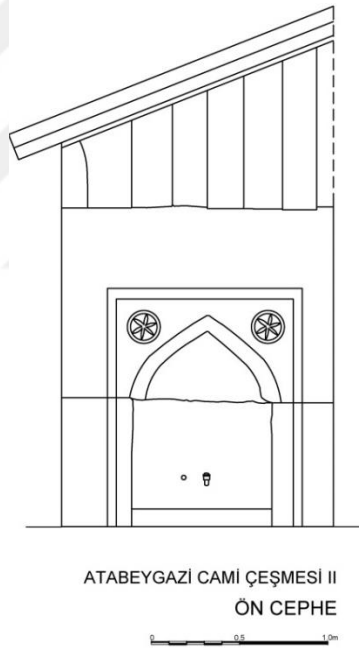
Çeşmenin güneyine sonradan sivil yapı inşa edilmiş ve çeşme bu yapıya dahil edilmiştir. Ayaklar üzerindeki teğet kemerli niş, dışta ters "U" şeklinde bir sıra dışbükey silme ile vurgulanmıştır (Çizim 48). Kemer köşeliklerinde aşınmış bitkisel rozetler mevcuttur (Foto. 72).

⁵⁴ Eser, 41°22.515' K - 33°46.267' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı 855.71 m. olarak ölçülmüştür.

Çeşmenin ortasında orijinal burma musluk yer alır. Taslık nişi ve testilik sekisi olmayan çeşmenin yalak bölümü toprak seviyesinin yükselmesiyle kısmen altta kalmıştır. Çeşmede testilik sekisi yoktur. Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 47. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Plan

Çizim 48. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Güney Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser, tamamen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmenin güneyine inşa edilen sivil yapı nedeniyle çeşme, yapıya dahil olmuş ve üzerine tuğla ve harç malzemeden duvar örülerek duvarın yüzeyi sıvanmıştır (Foto. 71).

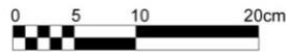
Süsleme Özellikleri : Güney cephede ters “U” şeklinde silme dolanır. Silmeler ile teğet kemerin aralarındaki üçgen alanlarda kabartma teknikli bitkisel rozet bulunmaktadır (Foto. 72, Çizim 48-49).

Fotoğraf 71. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Kuzey Cephe

Fotoğraf 72. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Kuzey Cephe, Kitabe ve Dairesel Rozetler

Çizim 49. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Süsleme Detay

4.1.20. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Hisarardı Mahallesi, Kerpiçlik Sokakta, Hacı Hamza Efendi Türbesi'nin⁵⁵ doğu avlu duvarında bulunmaktadır⁵⁶.

İnceleme Tarihi : 13.10.2018 - 03.03.2019

Çizim No : 50-51

Fotoğraf No : 73-75

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin üzerinde kitabesi bulunmamaktadır.

İnebolu'daki Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04), Safranbolu'daki Alabekir Çeşmesi (1847-48) (Acar, 2008, s. 38-39), Hacı Hafız Çeşmesi (1845) (Acar, 2008, s. 37-38), Hamide Hatun Çeşmesi (1819-20) (Acar, 2008, s. 31-32), Tuzcupınarı Çeşmesi (1813-14) (Acar, 2008, s. 28-29) ve Bartın'da Hacı Ali Kadı Çeşmesi (1844) (Asma, 2003, s. 57) ile cephe düzenlemesi ve plan özellikleri açısından benzer olan çeşmeyi XIX. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, sivri kemerli sokak çeşmesidir. 2.70 m. yükseklikteki çeşme, 2.28 x 1.85 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 50). Düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Yapının ön cephesi dışa taşkın olarak yapılmıştır. Dışa taşkın yapılan bu bölüm eksenden güneye doğru yaklaşmış olarak inşa edilmiştir (Çizim 51).

Eserin doğu cephesinde yer alan sivri kemer, ayaklara oturur. Sivri kemerli niş, yüzeysel dikdörtgen silme ile vurgulanmıştır. Ayna taşı yaprak biçimindedir. Ayna taşında yenilenmiş musluk mevcuttur. Taslık nişi olmayan çeşmede; tas, niş yüzeyine asılmıştır (Foto. 74).

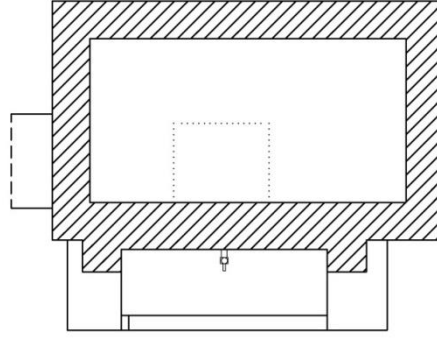
---

⁵⁵ Hacı Hamza Efendi Türbesi'nin ilk inşa tarihi bilinmemektedir. Osmanlı dönemine tarihlendirilen Türbe'nin çevresinde Osmanlı Dönemi mezar taşları bulunmaktadır. Çeşmenin arkasındaki mezar taşları aşındığı için okunamamıştır. Ayrıca mezar taşları beton harç içine yerleştirildiği için tarihleri görülmemektedir.

⁵⁶ Eser, 41°22.504' K - 33°45.947' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı alınamamıştır.

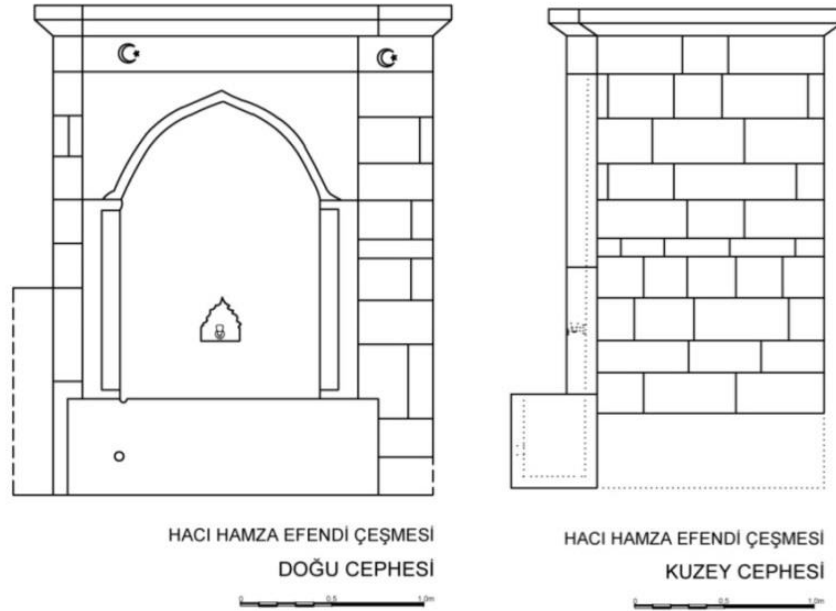
Testilik sekisi olmayan çeşmenin yalağı derin ve geniş tutulmuştur. Yalakta biriken fazla suyun dışarıya sevki için delik açılmıştır. Örtü sisteminde yer alan hazne girişi taş kapak ile kapatılmıştır. Düz örtü sistemine sahip çeşme, kesme taş malzemeli saçak ile sonlanmaktadır. Kastamonu Belediyesi tarafından 1996 yılında restore edilen eser, günümüzde halen kullanılmaktadır.

HACI HAMZA EFENDİ ÇEŞMESİ
PLAN

0 0.5 1.0m

Çizim 50. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Plan

HACI HAMZA EFENDİ ÇEŞMESİ
DOĞU CEPHESİ

HACI HAMZA EFENDİ ÇEŞMESİ
KUZEY CEPHESİ

Çizim 51. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eserin inşasında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Onarım sırasında saçak altına, orijinalinden farklı renk ve türde olan kesme taş malzeme eklenmiştir (Foto. 74).

Süsleme Özellikleri : Ayna taşında bulunan oyma tekniğinde yapılmış yaprak, çeşmedeki tek süslemedir (Foto. 74, Çizim 51). Silmeler ve kemer de eserin cephesine hareketlilik katmıştır.

1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından onarılan çeşmenin doğu cephesinde, saçak altına üç ay-yıldız yapılmıştır.

Fotoğraf 73. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 74. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Doğu Cephe ve Örtü Sistemi

Fotoğraf 75. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Örtü Sistemi

4.1.21. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Akmescit Mahallesi, Yukarıpazar Sokak'ta, 24/1 nolu sivil yapının güneyinde yer almaktadır⁵⁷.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 03.03.2019 - 01.05.2019

Çizim No :52-53

Fotoğraf No : 76-79

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır.

Merkez Çukur Çeşme (1811-12) (Katalog No. 4.1.12), Safranbolu Cilbirpınarı Çeşmesi'nin (1889-90) (Acar, 2008, s. 51) aynalığındaki süsleme kompozisyonu ile Yukarıpazar Sokak Çeşmesi'nin kemer köşeliklerindeki süsleme kompozisyonunun aynı olması, Kastamonu merkez Honsalar II (Gökdere) Çeşmesi (1930) ve Uşak İnay Köyü, Yedi Oluklu Çeşmeyle (1904-05) (Acar, 2018, s. 633) kemer düzenlemesi, plan, mimari ve cephe düzenlemesi açısından büyük benzerlik göstermesi ile dikkat çeken çeşme, XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başına tarihlendirilebilir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, dilimli sivri kemerli sokak çeşmesidir. 2.40 x 3.43 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlı çeşmenin yüksekliği 2.80 m.'dir (Çizim 52-53). Çeşme 0.20 m. duvar kalınlığına sahiptir.

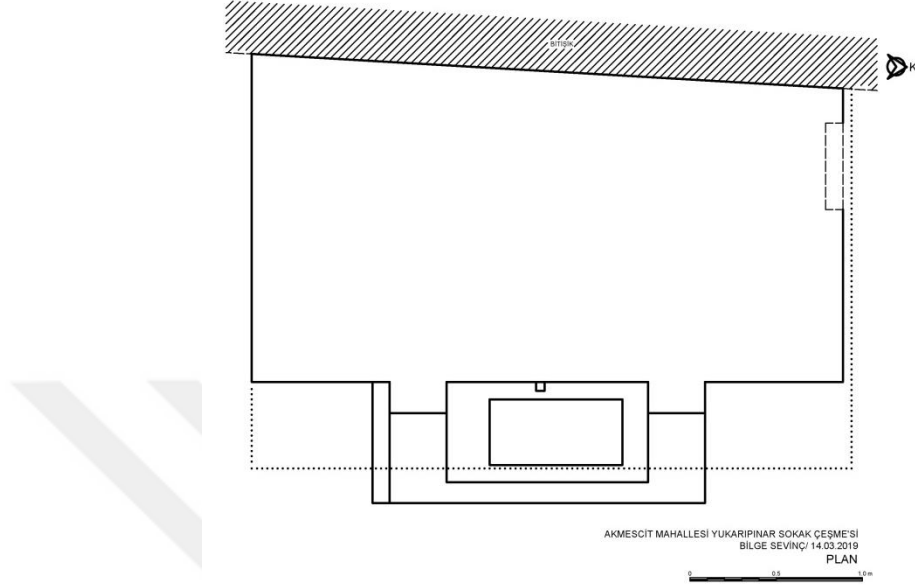
Başlıklı iki ayak üzerindeki kemerli bölüm, duvardan dışa taşkın yapılarak niş oluşturulmuştur. Kemer köşeleri ve alınlığında bitkisel süslemeler mevcuttur.

Cephenin orta aksında lüle deliği bulunur. Tahliye borusu üst seviyede, kemer başlangıç hizasındadır. Testilik sekisi olmayan çeşmenin, orijinal yalağının dışına, sonradan beton malzemeli yalak inşa edilmiştir. Çeşmenin haznesine açılan yuvarlak kemerli 0.80 x 0.60 m. ölçülerindeki pencere, kuzey cephededir (Foto. 77, Çizim 53). Pencere günümüzde metal bir kapak ile kapatılmıştır.

---

⁵⁷ Eser 41°22.627'K - 33°46.157'D koordinatlarında olup, rakımı 865.87 m.'dir.

Üstüne sonradan inşa edilen beton örtü sistemi, çeşmenin görünümünü büyük ölçüde bozmaktadır. Çeşmenin batı cephesi, sivil yapının doğu avlu duvarına bitişiktir (Foto. 77-78). Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 52. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Plan

Çizim 53. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser, düzgün kesme taş, moloz taş ve harç malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmenin kemer yüzeyi ve cepheleri yer yer sıvanmıştır (Foto. 76).

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin güney ve kuzey cepheleri sade bir düzenlemeye sahipken, doğu cephe işçiliklidir. Kemer köşelerinde ve alınlığında oyma tekniğinde yapılmış karşılıklı iki dalın belli noktalarda kapanıp açılmasıyla gelişen kompozisyon bulunmaktadır. Kompozisyon ile dilimli kemer arasındaki üçgen alanlarda bitkisel kompozisyon hakimdir. Kemer köşelerinden güneydeki daha sağlamdır ve süsleme kompozisyonu daha net görülebilmektedir. Bitkisel kompozisyonda dal, yaprak ve farklı açılara yönelmiş laleler bulunur. Kemerin içi, günümüzde tahrip olmuş ve sıvalar kısmen dökülmüştür. Günümüze sağlam ulaşan yüzeylerde yapraklar yer almaktadır. Oyma tekniğinde yapılmış olup kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 79).

Fotoğraf 76. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Güney ve Doğu Cepheler

Fotoğraf 77. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler

Fotoğraf 78. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 79. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe, Süslemeler

4.1.22. Pehlül Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Hisarardı Mahallesi, Kerpiçlik Sokakta, Halk Eğitim Merkezi olarak kullanılan binanın doğu duvarına bitişiktir⁵⁸.

İnceleme Tarihi : 13.10.2018 - 03.03.2019

Çizim No : 54-55

Fotoğraf No : 80-81

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin üzerinde kitabe bulunmamaktadır.

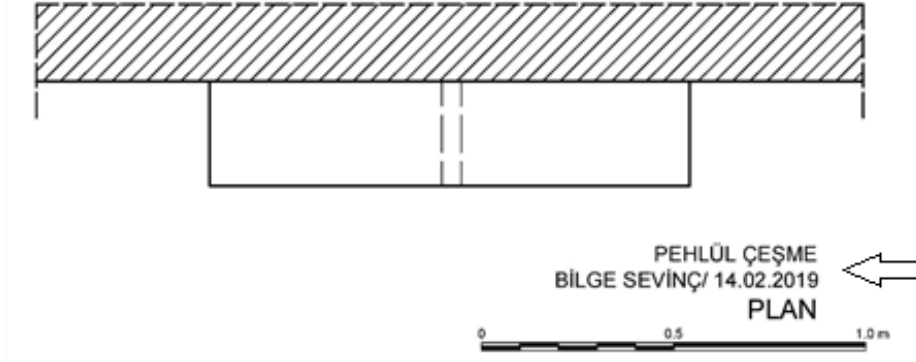
İnebolu'da; Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) ve Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) ile benzer plan ve form özellikleri gösteren eser, XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başına tarihlendirilebilir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, kaş kemerli sokak çeşmesidir. Kesme taş malzemedен inşa edilen çeşmenin yüksekliği 1.90 m. genişliği ise 1.25 m.'dir (Çizim 54-55). Çeşme Halk Eğitim Merkezinin duvarına gömülü durumda olduğundan, sadece ön cephesi incelenebilmiştir. Kaş kemer, yekpare taştan yapılmıştır. Konsolların desteklediği kemer, yüzeyden 0.27 m. taşkın yapılmıştır (Çizim 55). Cephede orta aksta lüle deliği yer almaktadır. Taslık nişi bulunmayan çeşme, dışbükey saçak ile sonlanır. Yalak zemin seviyesinin altında kalmıştır (Foto. 81). Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

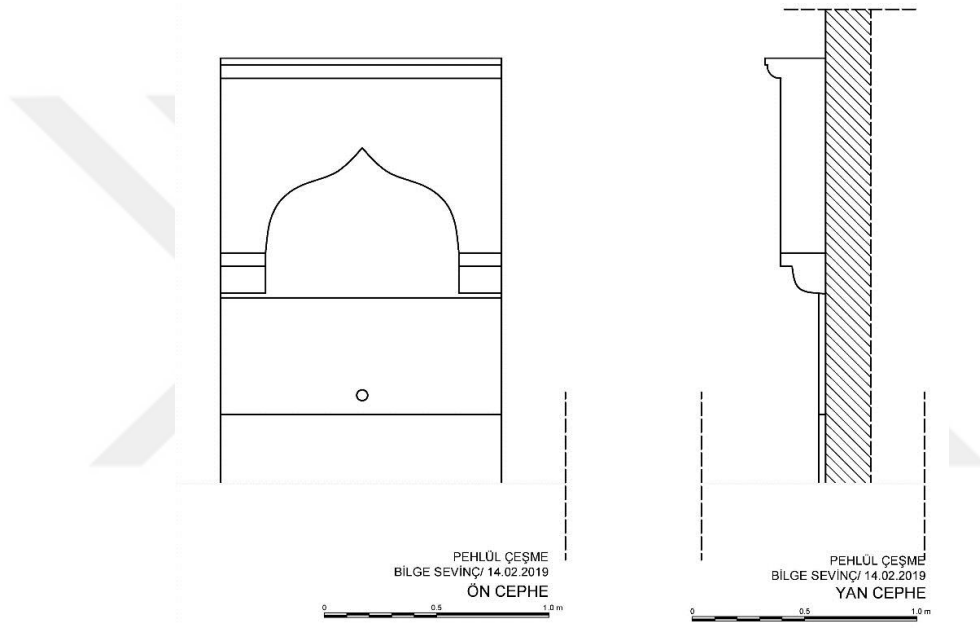
---

⁵⁸ Eser, 41°22.481' K - 33°45.819' D koordinatlarında yer almaktadır.

Çizim 54. Pehlül Çeşmesi, Plan

Çizim 55. Pehlül Çeşmesi, Batı ve Güney Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Kesme taş malzemeden inşa edilen çeşme, onarım sırasında sıvanarak kırmızı renge boyanmıştır. Boya zamanla kısmen dökülmüştür (Foto. 81).

Süsleme Özellikleri : Süsleme bulunmayan çeşmede kaş kemer ve konsollar yapıya hareketlilik katmıştır.

Fotoğraf 80. Pehlül Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 81. Pehlül Çeşmesi, Batı Cephe, Görünüş

4.1.23. Hacı Abdullah Çeşmesi

Yeri : Honsalar Mahallesi⁵⁹, Kale Kapısı Caddesi, Çınar Sokak Köşesi'nde No.: 22/A karşısında Aşıklı Sultan Türbesi'nin güneyinde yer almaktadır.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 30.03.2019

Çizim No : 56-59

Fotoğraf No : 82-85

Kitabesi ve Tarihçesi : Eserin kitabesi, yapının ana cephesinde ayna taşının üzerinde yer almaktadır. 0.40 x 0.50 m. ölçülerinde kitabe tek sütun yedi satır halinde, yedi kartuş içine alınmıştır (Foto. 85). Kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir.

Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni⁶⁰: **Okunuşu:**

۱- پرتوی خایراتی شمسی ظاد'نین جاری اولوپ	1- Pertev-i hayratı Şemsi Zade'nin cari olup
۲- ایلدی بو بلدی شاداپ ایچین وادی-ی نیل	2- Eyledi bu beldeyi şadap için Vadi-i Nil
۳- حاجی آبدوللاه آغا بیر شوبسین اخزیلدی	3- Hacı Abdullah Ağa bir şubesin ahzeyledi
۴- بوندا یاپتی جننتول-م'وعایا جاری بیر سبیل	4- Bunda yaptı cennetü'l-me'vaya cari bir sebil
۵- جوهری ماقبول اولاه هر قاترسی طوفیک انین	5- Cevher-i makbul ola her katresi Tevfik anın
۶- ظیکری هایرا اولصا بو تاریخه-ی مواللا هم دلیل	6- Zikr-i hayra olsa bu tarih-i mualla hem delil
۷- سنه ۱۳۲۲	7- Sene 1322

⁵⁹ 1950'lerde Püre Mahallesi'nde Kale Kapısı Yolu üzerinde yer almaktadır (Gökoğlu, 1952, s. 410). Eser 41°22.769' K - 33°46.376' D koordinatlarında olup rakımı 864.01 m. olarak ölçülmüştür.

⁶⁰ Kitabe için bkz.: (Gökoğlu, 1952, s. 410).

Anlamı:

Pertev-i Şemsi Zade'nin akan bu hayratı Nil Nehri gibi belde halkını suya doyurdu (su ihtiyacını karşıladı). Hacı Abdullah Ağa çeşmenin inşasıyla Nil Nehri'nin bir şubasını burada taşıdı. Cennetül-Meva'ya (İçinde toplu halde yaşanan yer) (Necm Suresi, Ayet 15) akan bir çeşme inşa etti. Suyunun her bir damlası değerli bir cevher gibi kabul görsün. O'nun hayırla anılmasına bu yüce çeşme delil olsun.

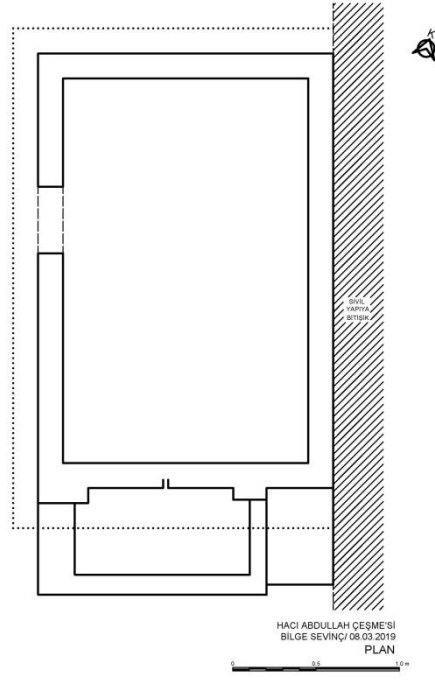
Kitabesine göre çeşme, H.1322 / M. 1904-05 yılında Hacı Abdullah Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabe, eserin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Kitabede inşa tarihi, son satırın hemen ardında rakamsal olarak verilmişken, son satırdaki cümle yapısından inşa tarihinin ebced tekniğiyle de düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

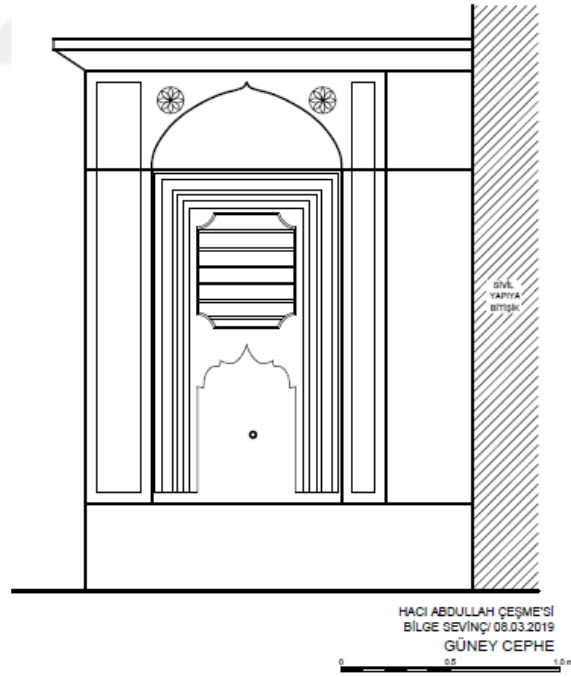
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, kaş kemerli sokak çeşmesidir. Eğimli bir sokak üzerinde bulunan çeşme 1.77 x 3.25 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır (Çizim 56). Güney cephenin yüksekliği 2.53 m.'dir. Çeşme tamamen düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Yapının ön cephesi olan güney cephede bir kaş kemer, kemer içinde bir kitabe ve ayna taşı yer almaktadır. Ayna taşı, sivri ve oval hatların kıvrımlarıyla oluşturulmuş kaş kemerlidir. Ayna taşıdaki musluk yenilenmiştir. Niş içten; sırasıyla düz, içbükey ve dışbükey silme ile sınırlandırılmıştır. Taslık nişi bulunmayan çeşmede zincire bağlı tas, çeşme üzerine gelişi güzel asılarak kullanılmaktadır (Foto. 83).

Kaş kemerli niş dışta, doğu ve batı yönde dikdörtgen silmelerle vurgulanmıştır (Çizim 57). Kemer köşelerinde bitkisel rozetler yer alır. Çeşmenin ön cephesindeki yalak, niş ile hemen hemen eşit uzunluktadır. Çeşmede testilik sekisine yer verilmemiştir.

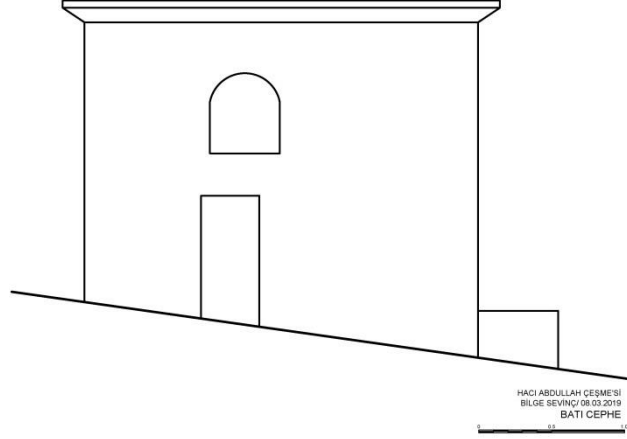
Çeşmenin batı cephesinde, haznenin temizlik işlemleri için açılmış yuvarlak kemer biçiminde pencere bulunmaktadır (Çizim 58). Yapının güney ve batı cephesi saçakla sonlandırılmıştır. Çeşme düz örtü sistemine sahiptir. Çeşmenin doğu cephesi, sivil yapının duvarına bitişik durumdadır. Eser, 1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Çeşme günümüzde halen kullanılmaktadır.

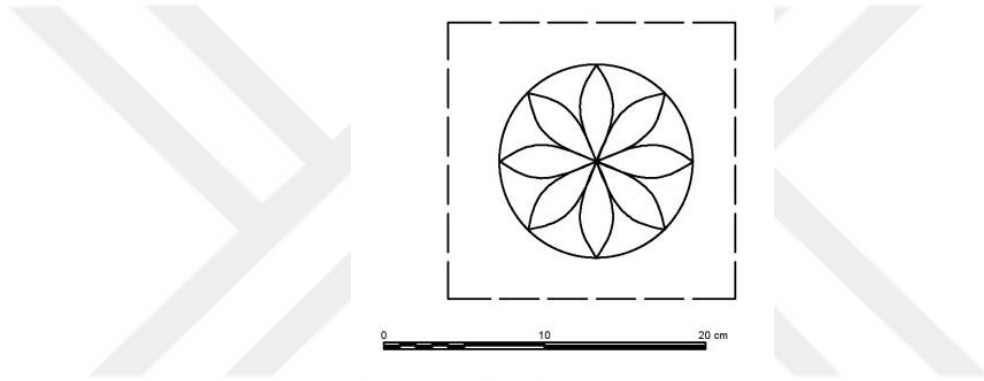
Çizim 56. Hacı Abdullah Çeşmesi, Plan

Çizim 57. Hacı Abdullah Çeşmesi, Güney Cephe

Çizim 58. Hacı Abdullah Çeşmesi, Batı Cephe

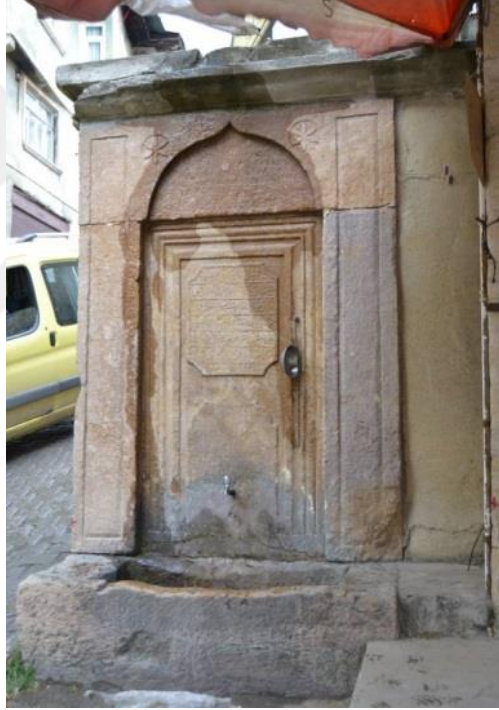
Çizim 59. Hacı Abdullah Çeşmesi, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Yapıda bütün cepheler kaplama tekniğinde kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Güney cephedeki silmeler ve kitabe, yapıya hareketlilik katmıştır. Kaş kemerin köşelerinde karşılıklı bitkisel rozet yer almaktadır (Çizim 59). Ayna taşı kaş kemer şeklinde düzenlenmiştir (Foto. 83). Oyma tekniğiyle yapılmış olup kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 82. Hacı Abdullah Çeşmesi, Batı ve Güney Cepheler

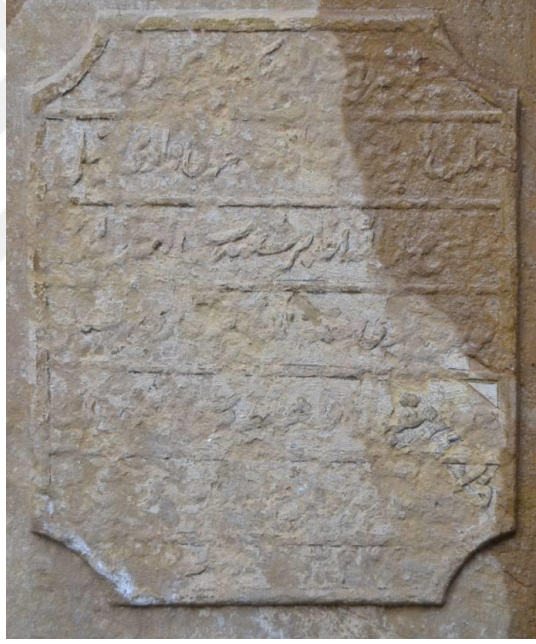

Fotoğraf 83. Hacı Abdullah Çeşmesi, Güney Cephe

Fotoğraf 84. Hacı Abdullah Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler

Fotoğraf 85. Hacı Abdullah Çeşmesi, Güney Cephe, Kitabe

4.1.24. Çevkani Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Akmescit Mahallesi, Çankırı Sokakta, Çevkani Camii'nin yaklaşık 10 m. kuzeydoğusunda yer almaktadır⁶¹

İnceleme Tarihi : 24.11.2018 - 23.03.2019

Çizim No : 60-62

Fotoğraf No : 86-88

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde sivri kemerli niş yüzeyinde oval kartuş içinde kitabesi yer alır (Foto. 88). Üç satırlık celf sülüs hatlı kitabenin dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni⁶²: Okunuşu:

تعمیری - ۱ 1- Tamiri

سنه - ۲ 2- Sene

۱۳۲۳ - ۳ 3- 1323

Anlamı:

1323 senesinde tamir edilmiştir.

Kitabeye göre çeşme H. 1323 / M.1905-06 yılında onarılmıştır. Çeşmenin inşa tarihi, banisi ve ustası bilinmemektedir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Yapı tek cepheli, hazneli, bağımsız, sivri kemerli sokak çeşmesidir. Düzgün kesme taş ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir.

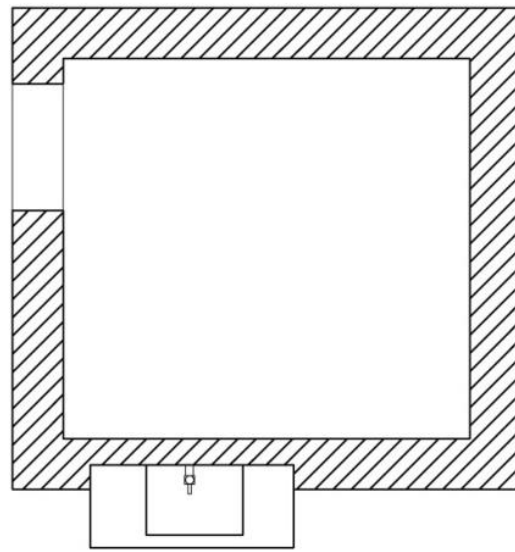
Çeşme 1.70 x 2.13 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır (Çizim 60). Yapının yüksekliği 2.17 m.'dir. Sivri kemerli niş dışta, dıştan içe dışbükey ve iki içbükey silme ile vurgulanmıştır. Kemer köşeleri iç içe geçmiş üçgenlerle hareketlendirilmiştir (Foto. 87, Çizim 61).

⁶¹ Eser, 41°22.776' K - 33°46.097' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı 893.61 m. olarak ölçülmüştür.

⁶² Kitabe Fatma Gür tarafından okunmuştur.

Ayna taşı olmayan çeşmede, yenilenmiş musluğun altında bir delik daha bulunmakta olup bu delik muhtemelen haznenin temizliğinde kullanılmaktadır. Taslık nişi ve testilik sekisi bulunmayan çeşmede; yalak, niş ile eş uzunluktadır. Yalak metal gergi ile sağlamlaştırılmıştır. Hazne temizlik penceresi, yapının güney cephesinde, örtü seviyesinin altındadır.

Yapı, düz örtü sistemine sahiptir. Çeşme, güney ve doğu cephelerde 0.43 m. çıkıntı yapan beton saçak ile sonlanmaktadır. Yapının kuzey ve güneyi sivil yapının duvarına bitişiktir. Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

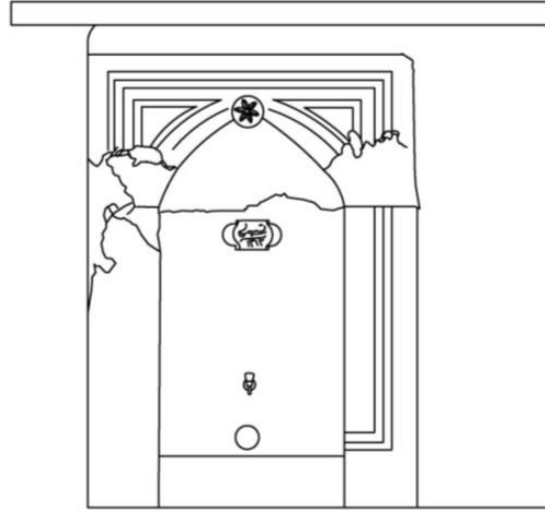
ÇEVKANI ÇEŞMESİ

PLAN

0 0.5 1.0m

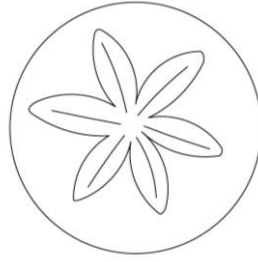
Çizim 60. Çevkani Çeşmesi, Plan

ÇEVKANI ÇEŞMESİ
ÖN CEPHE

0 0.5 1.0m

Çizim 61. Çevkani Çeşmesi, Doğu Cephe, Görünüş

0 5 10 20cm

Çizim 62. Çevkani Çeşmesi, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Yapının ön cephesi kesme taş, güney cephesi moloz taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşme onarımlar sırasında boyanmıştır. Sivri kemerin ortasındaki geometrik rozet oyma, kitabe ise kabartma tekniğiyle yapılmıştır (Foto. 87-88).

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin ön cephesini ters “U” şeklinde dıştan içe, dışbükey ve iki içbükey silme dolanmaktadır. Kemer köşeleri üçgenlerle hareketlendirilmiştir. Kemerin ortasındaki bitkisel rozet, çeşmede bulunan tek

süslemedir (Çizim 62). Oyma tekniğiyle yapılmış olup kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 86. Çevkani Çeşmesi, Doğu Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 87. Çevkani Çeşmesi, Doğu Cephe Detay

Fotoğraf 88. Çevkani Çeşmesi, Doğu Cephe, Kitabe

4.1.25. Yadigâr Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez İsfendiyar Mahallesi'nde, Hükümet binasının önündeki meydanda yer alır. Yöre halkı tarafından “Hükümet Çeşmesi” adıyla da bilinmektedir.

İnceleme Tarihi : 03.03.2019-20.04.2019

Çizim No :63-66

Fotoğraf No :89-92

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin güney cephesinde, ikinci katta kabartma teknikli iki kitabe bulunmaktadır (Foto. 89). Kitabe celî ta'lik hatlı olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabelerin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Birinci Kitabe:

Metni⁶³: **Okunuşu:**

يادگار Yadigâr

İkinci Kitabe:

Metni: **Okunuşu:**

۱۳۲۶ 1326

Kastamonu çeşmelerinden tamamen farklı bir plan ve cephe tasarımına sahip çeşmenin güney cephesinde üstte Yadigâr yazmaktadır. Güney cephede, Yadigâr yazıtının hemen altında ise H. 1326 / 1908-09 tarihi yer almaktadır. Kitabeye göre çeşme 1908-09 yıllarında inşa edilmiştir.

30 Nisan 1917 tarihli Kastamonu Gazetesi'nde Yadigâr Çeşmesi ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir;

“Her masrafı kise-i hamiyet ve fütüvvetlerinden karşılanmak suretiyle kesme taştan dört cepheli olarak inşa edilen çeşmenin inşa tarzının pek latif ve nazar rüba”⁶⁴ (Çifci, 2008, s. 230).

⁶³ Kitabeler Fatma Gür tarafından okunmuştur.

Gazetede ki ifadeler Şu anlama gelmektedir: Tüm masrafları ve giderleri, dostların yardımlarıyla karşılanmak suretiyle kesme taş malzemededen, dört cepheli olarak inşa edilen eşme, inşa tarzıyla güzel, nazara gelecek Şekilde özenle yapılmıŐtır⁶⁵.

Araştırmacılar tarafından daha önce kitabe fark edilmemiŐ ve okunmamıŐtır. Araştırmacılar tarafından kitabesi okunmayan eşme 1917 tarihli gazetenin haberine göre sehven 1917 yılına tarihlendirilmiŐtır.

Plan ve Mimari zellikleri : Eser dört cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli meydan eŐmesidir. Kare planlı eşme kademeli bir Şekilde (yukarıya doğru daralan Şekilde) inşa edilmiŐtır. eşme, genel hatları itibariyle üç kademeli bir düzenlemeye sahiptir (izim 64). stte külah formlu piramidal bir çatısı bulunan eşme, tamamen düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilmiŐtır. Yapının birinci kademesinde dört cepheye yerleştirilmiş birer lüle ve birer yalak bulunmaktadır. Çeşmenin birinci kat yüksekliği 1.70 m. olup genişliği ise bütün cephelerde 1.30 m.'dir. Çeşmenin cephelerinde, merkezde üsluplaştırılmış yaprak süslemeleri, ortalarında ise birer burma musluk yer alır (Foto. 90).

Cephelerin köşelerinde küçük sütün kaideleri üzerinde ince uzun sütünceler, üstlerinde ise İon sütün başlıkları görülmektedir. Birinci ve ikinci katlar, üzerinde kabartma teknikli bitkisel süslemelerin bulunduğu bordürler vasıtasıyla birbirinden ayrılmakta, üst bölümde daralarak devam etmektedir.

Yapının ikinci kat yüksekliği birinci kat ile aynı olup, genişliği 0.90 m.'dir. Yapıda iki kademe de saçak düzenlemesine yer verilmiŐtır. Yapının saçak kısmı bir sıra düz, bir dış bükey ve alt seviyede bir sıra düz olacak Şekilde tasarlanmıştır. Birinci kademedeki saçak genişliği 1.70 m., ikinci kademedeki saçak ise yukarıya doğru daralmadan dolay küçülerek dört cephede de 1.30 m.'dir.

İkinci katta köşelerde kaideler üzerinde yükselen sütünceler alttakilere oranla daha kısa ve incedir. Bu stncelerin baŐlıklarında kabartma teknikli akantus yaprakları görülmektedir. Stncelerin ortasında üsluplaştırılmış yaprak süslemeleri

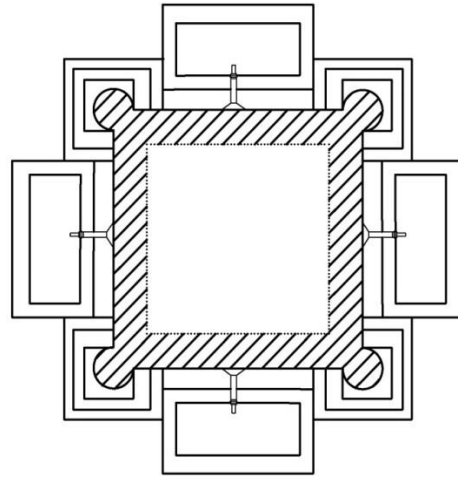
---

⁶⁴ 30.04.1917 Tarihli Kastamonu Gazetesi'nde ifade edilmektedir (ıfci, 2009, s. 230).

⁶⁵ Metnin sadeleştirilmesi Dr. Öğretim yesi İsmail Yücedağ tarafından yapılmıştır.

görülmektedir. Bu bölümün üzerinde Osmanlıca olarak, çeşmenin adı olan “Yadigâr” yazar. Çeşmenin kuzey cephesinde günümüzde beyaza boyanmış metal kapaklı, tahliye penceresi görülür.

Üçüncü kat olarak tasarlanan piramidal külahın cephelerinde kabartma teknikli S-C kıvrımları ile uçlarında volütlerin yer aldığı yapraklardan oluşan süslemeler, karşılıklı olarak düzenlenmiştir. Yapının yalak kısımları yapılan onarımlar sırasında yenilenmiştir. Geçirdiği onarımlar ve değişimlerle günümüze ulaşan Yadigâr Çeşmesi, halen kullanılmaktadır.

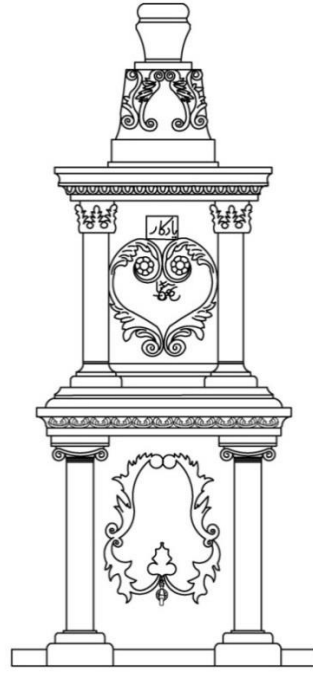

YADIGAR ÇEŞMESİ

PLAN

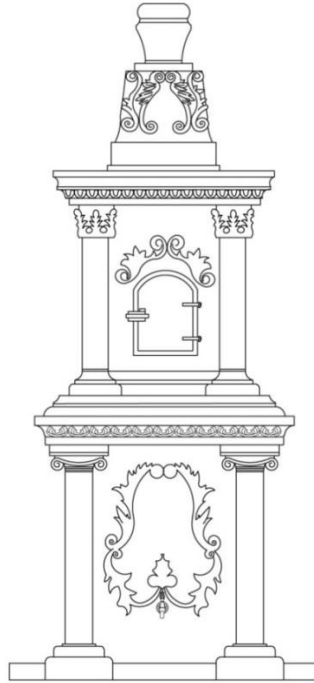
0 0.5 1.0m

Çizim 63. Yadigâr Çeşmesi, Plan

YADIGAR ÇEŞMESİ
ÖN CEPHE

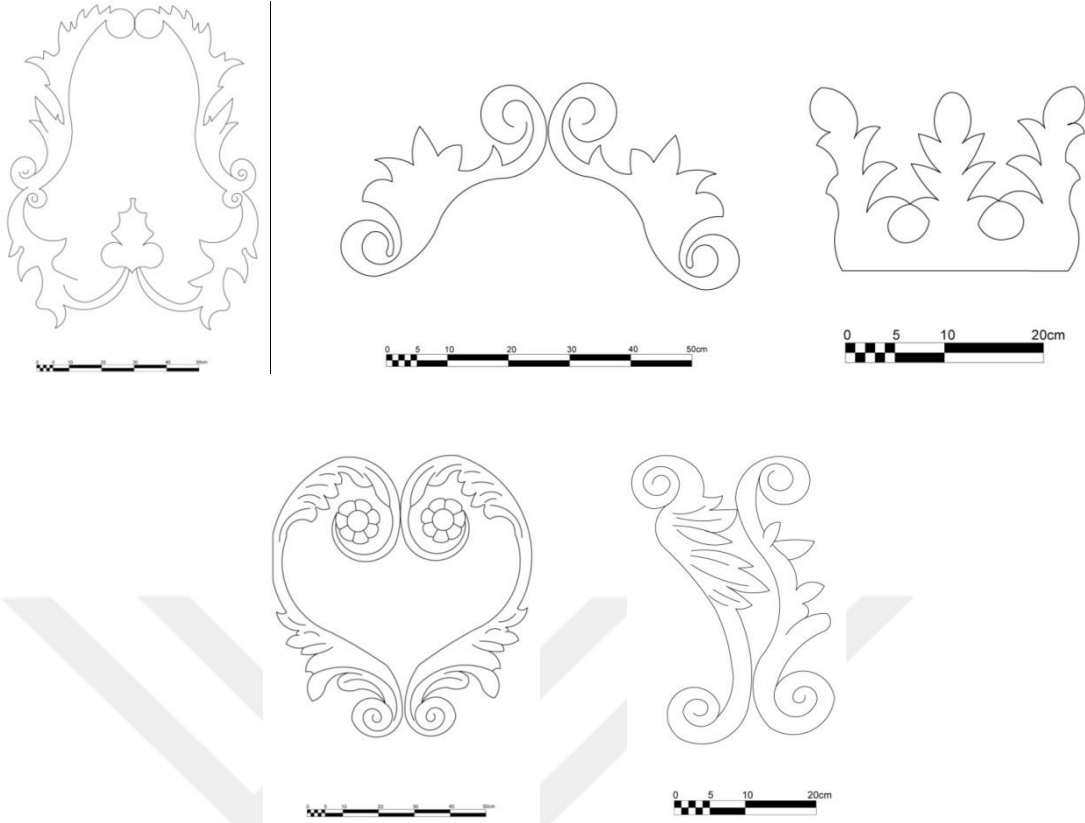
Çizim 64. Yadigâr Çeşmesi, Güney Cephe

YADIGAR ÇEŞMESİ

Çizim 65. Yadigâr Çeşmesi, Kuzey Cephe

Çizim 66. Yedigâr Çeşmesi, Süsleme Detayları

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilen çeşmenin yalıkları yenilenmiştir. Yapının köşeleri pahlanmış ve buralara kabartma teknikli sütünceler ilave edilmiştir. Sütünceler de düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 91). Üç kademedен oluşan yapının bütün cephelerinde yer yer oyma teknikli işçilik dikkat çekmektedir. Kademeler arasında harç kullanılarak yapı sağlamlaştırılmıştır.

Süsleme Özellikleri : Yapının köşelerinde, sütun kaideleri, sütünceler ve sütun başlıkları bulunmaktadır. Kademeli olarak tasarlanan çeşmenin her katında ve cephelerde bitkisel süslemeler görülür (Çizim 65-66).

Yapının, birinci katında tüm cephelerde aynı kompozisyon görülür. Köşelerdeki sütunlarda üsluplaştırılmış İon sütun başlıkları, ayna taşlarında ise yaprak motiflerinden oluşan bitkisel süslemeler bulunur.

İkinci katta, sütunların başlıkları üsluplaştırılmış kenger yapraklarıyla bezenmiştir. Ayna taşı olmayan çeşmede musluğun üzerinde yaprak motiflerinden oluşan bitkisel süslemeler görülmektedir. İkinci katta, güneyde ön cephe olarak

tasarlanan alanda iki kitabe, alttaki kitabenin hemen altında ise bitkisel süsleme yer almaktadır. Üçüncü kat piramidal şekilde düzenlenmiş olup, cephelerinde yapraklar ve uçları boynuz şeklinde düzenlenmiş bitkisel süsleme görülmektedir. Katları birbirinden ayıran yatay kornişlerde üsluplaştırılmış kenger yaprakları bulunmaktadır. Oyma tekniğiyle yapılmış olup, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 89-92, Çizim 66).

Fotoğraf 89. Yadigâr Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 90. Yadigâr Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 91. Yadigâr Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler

Fotoğraf 92. Yadigâr Çeşmesi, Güney ve Batı Cepheler

4.1.26. Honsalar eşmesi II

Yeri : Kastamonu merkez, Honsalar Mahallesi, Honsalar Caddesi'nde Taş Mektep Sokak'ta Muharrem Celal Bayar'a ait 18 numaralı sivil yapının güney avlu duvarında yer almaktadır⁶⁶. eşme avlu duvarının güneybatısından güneydoğusuna (L formunda) uzanmakta olup yöre halkı tarafından "Gökdere eşmesi" adıyla da anılmaktadır. eşme Honsalar eşmesi I'in yaklaşık 60 m. batısında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 24.03.2019

Çizim No : 67-68

Fotoğraf No : 93-95

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde, kemer köşelerinde dairesel zemin içinde, günümüz Türkçesiyle yazılmış kitabe yer alır. Kemer'in batısında "Nisan 20", doğusunda ise 1930 yazar⁶⁷ (Foto. 95).

Eserin üzerinde bulunan tarih kitabesine göre çeşme, 20 Nisan 1930 tarihinde inşa edilmiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, dilimli yuvarlak kemerli sokak çeşmesidir. Sivil yapının avlu duvarının güney köşe duvarına bitişik olan çeşmenin güneybatısı ön cephe olarak tasarlanmıştır. Ön cephe 4.60 m. genişliğinde (Çizim 67) ve 2.75 m. yüksekliğindedir. Cephenin ortasında dilimli yuvarlak kemerli niş silmelerle vurgulanmış ve cephe düzeninde ön plana çıkarılmıştır. Kemer köşelerinde kitabe yer alır (Çizim 68).

Kemer, içleri pahlanmış iki ayak üzerindedir. Onarım sırasında niş, beton malzeme ile yenilenmiştir. Ayna taşı olmayan çeşmede bir musluk ve üst konumda tahliye deliği yer almaktadır. Tahliye deliğine günümüzde şebeke suyunun bağlı

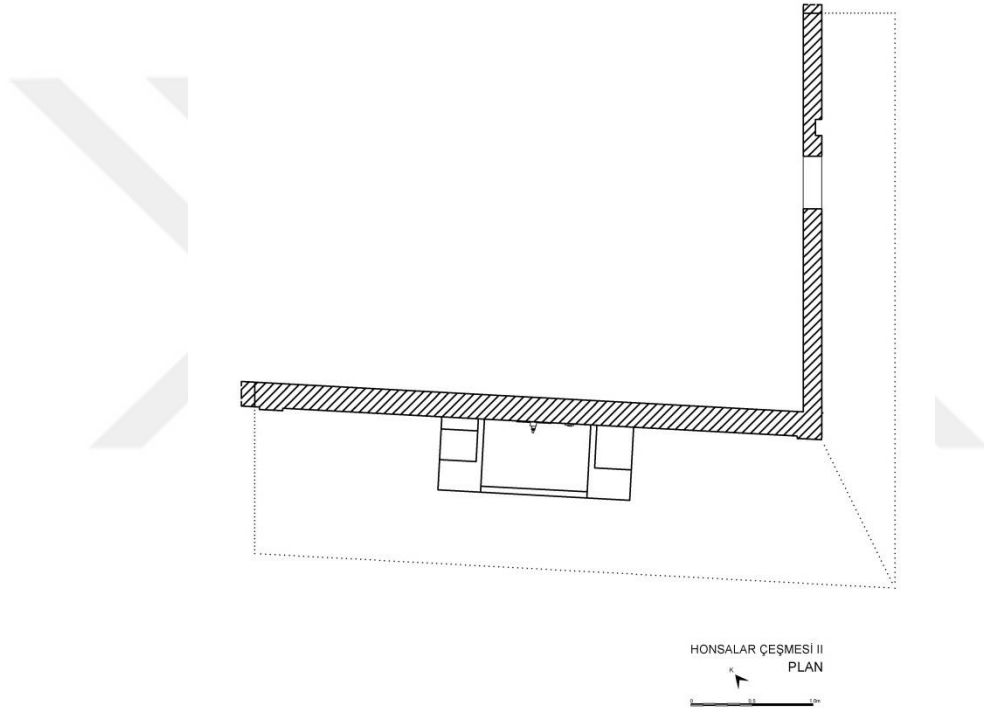
⁶⁶ Eser, 41°22.791' K - 33°46.242' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı 824. 15 m. olarak ölçülmüştür.

⁶⁷ Muharrem Celal BAYAR'ın vasilerine kalan yapının güneyindeki çeşmenin yaklaşık 150-200 yıllık olduğu, bu bilginin kendilerine de dedeleri tarafından aktarıldığı ifade edilmektedir. eşme yapıldığı dönemde suyunu, kuzeybatı hattındaki, Okmeydanı Mezarlığı'nın batısındaki Honsalar Su Kaynağı'ndan temin etmektedir.

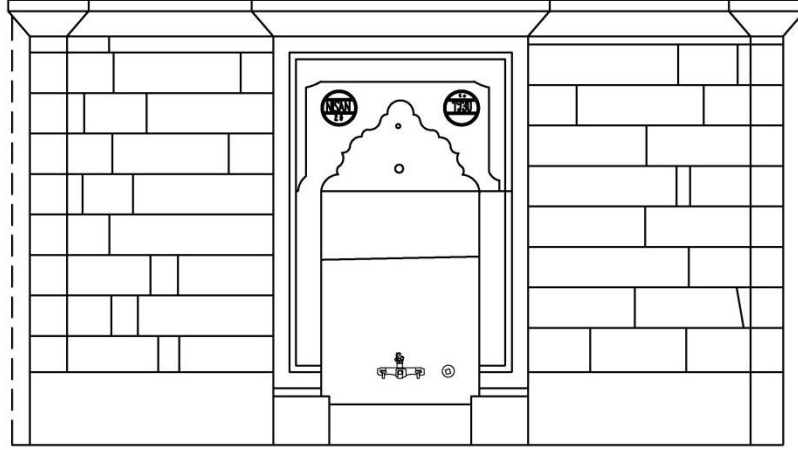
olduğu demir boru eklenmiştir. Taslık nişi yoktur. Kesme taş malzemededen inşa edilen yalak, niş ile eşit uzunluktadır (Foto. 93).

Güneydoğu cephe 3.47 m. genişliğinde ve 2.50 m. yüksekliğindedir. Herhangi bir süslemenin yer almadığı bu cephenin kuzeyinde iki su borusu doğrudan hazneye bağlanmaktadır. Su borularının hemen güneyinde ise yerden 1.50 m. yüksekliğinde 0.43 m. x 0.52 m. ölçülerinde hazne temizlik penceresi yer almaktadır (Foto. 94).

Saçak ile sonlanan çeşmenin üzeri ahşap çatı ile örtülüdür. Ahşap çatı güneybatı cephede 1.20 m. güneydoğu cephede ise 0.60 m. çıkıntı yapmaktadır.

Çizim 67. Honsalar Çeşmesi II, Plan

HONSALAR ÇEŞMESİ II
ÖN CEPHE
0 0.5 1m

Çizim 68. Honsalar Çeşmesi II, Güneybatı Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser, tamamen düzgün kesme taş ve harç malzemeden inşa edilmiştir. Onarım sırasında yapının bazı yerleri sıvanmıştır.

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin güneybatı cephesindeki dilimli yuvarlak kemer ve ters “U” şeklindeki silmeler yapıya hareketlilik katmaktadır (Foto. 93, 95).

Fotoğraf 93. Honsalar Çeşmesi II, Güneybatı Cephe

Fotoğraf 94. Honsalar Çeşmesi II, Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 95. Honsalar Çeşmesi II, Güneybatı Cephe, Kemer ve Kitabeler

4.1.27. Miralay M. Nedim eşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Akmescit Mahallesi, Çankırı Sokak, Özel Bahçeşehir Kastamonu Ortaokulu'nun bahçe duvarında yer almaktadır⁶⁸.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 09.03.2019

Çizim No :69-70

Fotoğraf No :96-98

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin güneydoğu cephesinde kornişin altında dikdörtgen kitabelik içinde kitabe yer alır (Foto. 98). Günümüz Türkçesiyle yazılmış üç satırlık kitabenin okunuşu şöyledir:

Okunuşu:

- 1 Bu suyu 131. Alay
- 2 K. Miralay Nedim
- 3 B. Akıttı. 8.12.931.

Kitabeye göre çeşme, 131. Alay Komutanı Miralay Nedim Bey tarafından, 8 Aralık 1931 yılında yaptırılmıştır.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız düz cepheli sokak çeşmesidir. eşme, alışılmış Kastamonu çeşmelerinden farklı bir üslupta inşa edilmiştir.

Çeşmenin güneydoğusu ön cephe olarak düzenlenmiştir. Güneydoğu cephe 1.85 x 2.70 m.ölçülerinde ve 1.00 m. derinliğindedir (Çizim 70). Ön cephede dört katlı bir düzenleme görülmektedir. Çeşmenin ön cephesinde aşağıdan yukarıya sırasıyla 0.90 x 1.85 m. ölçülerinde moloz taş, düzgün kesme taş ve harç malzemelerle inşa edilen kaide, doğu ve batıda 0.60 x 0. 35 m. ölçülerinde dikdörtgen kaide üzerinde yüzeyden ortalama 0.15 m. kabartma teknikli bordürler yer almaktadır. Bu alanların

---

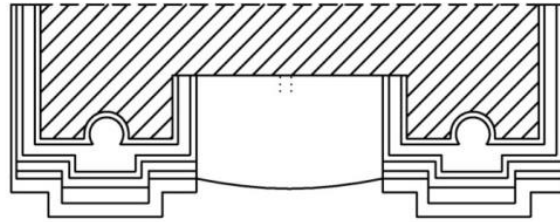
⁶⁸ Eser 41°22.675' K - 33°46.109' D koordinatlarında olup, rakımı 840.01 m. olarak ölçülmüştür.

merkezindeki sütunlar günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşmayan sütuncelerin yerlerine monte ettirilmesinde ve dönmesinde kullanılan metal aksam, sütuncelerin işlevleri hakkında bilgi vermektedir (Foto. 96).

Çeşmenin ayna taşı 1.70 x 0.78 m. ölçülerindedir. Aşağıdan yukarıya üç parça olarak dikdörtgen panolar halinde tasarlanan ayna taşında, en altta bitkisel çelenk ve ortasında bir musluk yer alır. Özgün musluk günümüze gelmemiştir. Bu alanın hemen üzerinde alttakinden daha dar dikdörtgen pano içerisinde yatay oval tasarımlı bitkisel çelenk, köşelerde ise kabartma teknikli bitkisel süslemeler görülmektedir. Buranın üzerindeki dikdörtgen pano içerisinde 0.50 x 0.22 m. ölçülerindeki inşa kitabesi yer alır.

Çeşmenin üst bölümünde iki kademeli bordür düzenlemesi görülmektedir. Çeşmenin yüzeyindeki geometrik tasarımı takip eden ve keskin hatlara sahip bölümler en üstte düz bir yüzey şeklinde son bulur (Foto. 96-97).

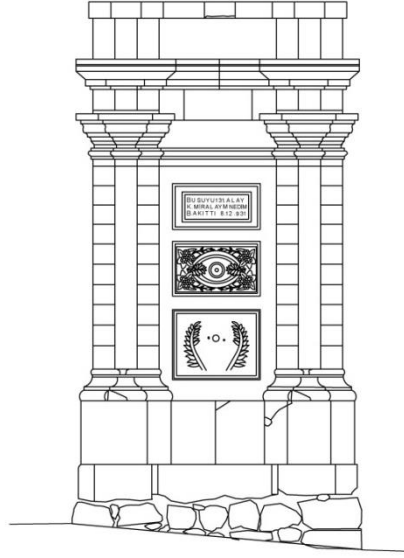

MİRALAY M. NEDİM ÇEŞMESİ

PLAN
K

0 0.5 1.0m

Çizim 69. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Plan

MİRALAY M. NEDİM ÇEŞMESİ
ÖN CEPHE

Çizim 70. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Güneydoğu Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser, düzgün kesme taş, moloz taş ve harç malzemedен inşa edilmiştir. Günümüze ulaşmayan sütuncelerin dönmeleri için yapılmış yuvalar ve içlerindeki kanallarda metal parçalar bulunmaktadır.

Süsleme Özellikleri : Ayna taşında, karşılıklı bitkisel çelenk bulunmaktadır. Ayna taşının üstünde tahliye borusunun olduğu bölümde oval çelenk, köşelerinde ise yaprak ve çiçekler görülmektedir. Oyma tekniğiyle yapılmış olup kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 98).

Fotoğraf 96. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 97. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Güneybatı ve Kuzeydoğu Cepheler

Fotoğraf 98. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Güneydoğu Cephe, Kitabe, Ayna Taşı ve Süslemeler

4.1.28. Honsalar eşmesi I

Yeri : Kastamonu merkez, Honsalar Mahallesi'nde Gökdere eşmesi'nin yaklaşık 60 m. doğusunda, Honsalar Camii'nin güneyinde, avlu duvarında bulunmaktadır⁶⁹.

İnceleme Tarihi : 10.12.2017 - 03.03.2019

Çizim No : 71-74

Fotoğraf No : 99-101

Kitabesi ve Tarihçesi : Örtünün hemen altında, günümüz Türkçesiyle yazılmış inşa kitabesi yer alır (Foto. 99).

Okunuşu:

- 1- Kara Hüseyinzade H. Hüsnü B. Yaptırmıştır
- 2- 11 Mayıs / 1935

Kitabeye göre çeşme, 11 Mayıs 1935 yılında, Kara Hüseyinzade H. Hüsnü Bey tarafından yaptırılmıştır.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. 2.28 x 3.05 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı çeşme, çatı hariç 2.65 m. (çatı dahil 3.75 m.) yüksekliğe sahiptir (Çizim 71-72).

Güney cephe 2.65 m. yüksekliğinde ve 3.05 m. genişliğinde, doğu cephe 2.28 m. genişliğinde ve 2.72 m. yüksekliğinde, batı cephe 2.08 m. genişliğinde ve 2.65 m. yüksekliğinde, kuzey cephe ise 3.50 m. genişliğinde ve 2.95 m. yüksekliğindedir.

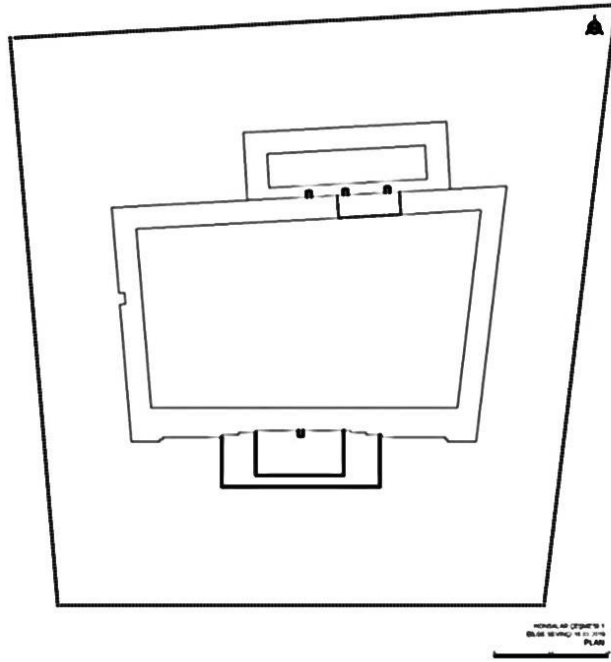
Orta bölüm iki kademeli bir geçişle çeşmenin aynalık kısmını meydana getirmekte olup, üst bölüm ise yine iki kademeli yarım daireyle sonlanmaktadır. Çeşme dıştan içbükey bir silmeyle çerçeve içine alınmıştır. Çeşmenin aynalığı mozaikle kaplanmıştır. Ayna taşı olmayan çeşmenin musluğu da yenilenmiştir. Musluğun batısında ve alt seviyedeki tahliye borusu, büyük ihtimalle haznenin

---

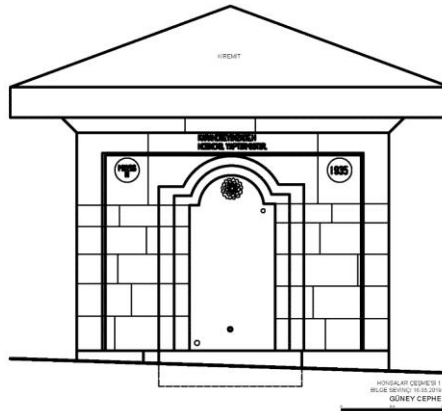
⁶⁹ Eser, 41°22.768' K - 33°46.242' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 866. 81 olarak ölçülmüştür.

temizliği sırasında kullanılmaktadır. Çeşmenin aynalığının üst seviyesinde de tahliye borusu mevcuttur. Yapının kesme taş malzemeli yalağı, kısmen onarılmıştır.

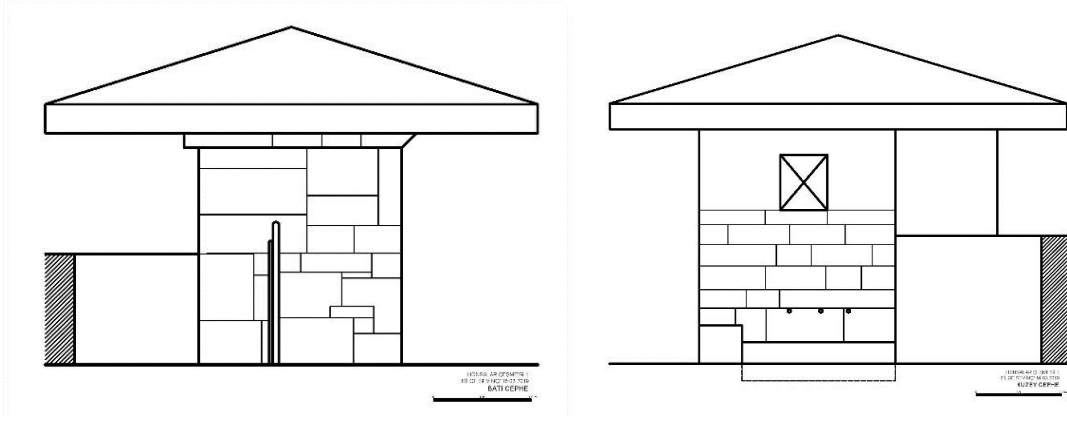
Çeşmede taslık nişi ve testilik sekisi bulunmamaktadır. Çeşmenin cami avlusunun içinde yer alan kuzey cephesi restorasyon çalışmalarıyla yenilenmiş olup bu bۆlüm şadırvan olarak kullanılmaktadır. Hazne penceresi, kuzey cephenin üst bۆlümündedir. Ahşap saçaklı çeşmenin ۆrtüsü; alaturka kiremit kaplı kırma çatıdır (Foto. 99, 101). Kaynak suyu ile beslenen eşme, gۆnümüzde halen kullanılmaktadır.

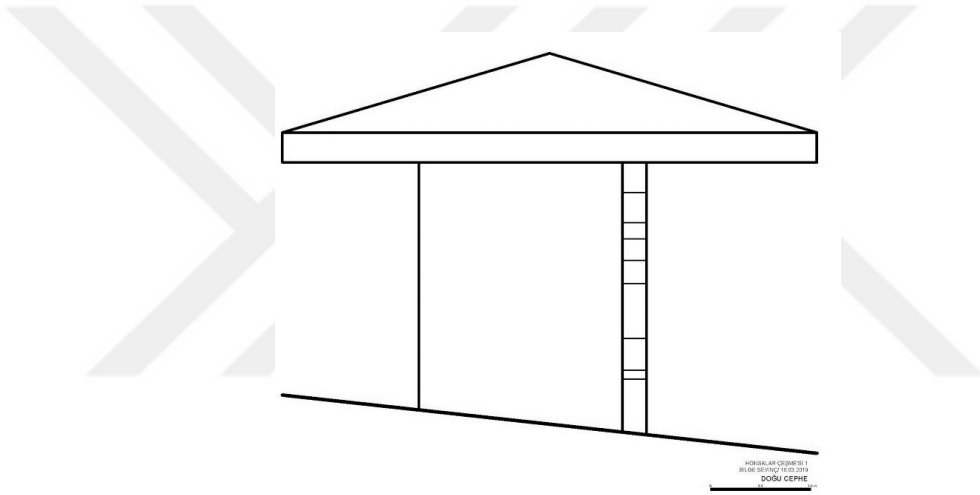
Çizim 71. Honsalar eşmesi I, Plan

Çizim 72. Honsalar eşmesi I, Güney Cephe, Görünüş

Çizim 73. Honsalar Çeşmesi I, Doğu ve Kuzey Cepheler, Görünüş

Çizim 74. Honsalar Çeşmesi I, Batı Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikler : Çeşme düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmenin örtü sisteminde ahşap ve kiremit malzemeler kullanılmıştır. Onarımlar sırasında çeşmenin aynalığı mozaikle kaplanmış, doğu, batı ve kuzey cepheleri de bu onarımlar sırasında sıvanmıştır.

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin aynalığında, büyük bir bitkisel rozet yer alır. Kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 100).

Fotoğraf 99. Honsalar Çeşmesi I, Batı ve Güney Cepheler

Fotoğraf 100. Honsalar Çeşmesi I, Güney Cephe ve Süsleme

Fotoğraf 101. Honsalar Çeşmesi I, Doğu ve Kuzey Cepheler

4.1.29. İsmail Bey Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, İsmail Bey Mahallesi, İmaret Sokakta, 39 numaralı sivil yapının güneydoğusunda yer almaktadır⁷⁰.

İnceleme Tarihi : 14.10.2018 - 03.03.2019

Çizim No : 75-76

Fotoğraf No : 102-104

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ön cephesinde silmelerin altında kesme taş üzerine günümüz Türkçesiyle yazılmış “Haziran 1936” yazısı yer almaktadır (Foto. 104).

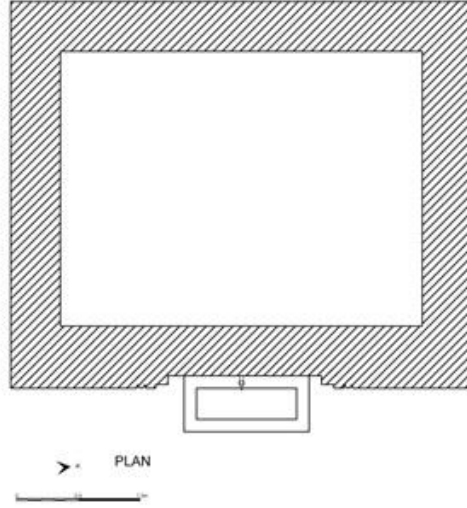
Buna göre eser 1936 yılı haziran ayında inşa edilmiş olup, kitabede bani ve usta bilgisi yer almamaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilen ve yüksekliği 2.75 m. olan çeşme, 3.97 x 3.10 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 75). Çeşmenin aynalığı dıştan içe bir sıra dışbükey ve bir sıra düz silme ile vurgulanmıştır. Bu bölümün hemen altında kitabe, üst bölüme yakın konumda ise onarımlar sırasında yenilenen bitkisel rozet bulunmaktadır (Çizim 76). Alt bölümde eksende yenilenmiş musluk ve küçük yalak bulunmaktadır. Silmelerin üst hizasındaki ay-yıldız, onarım sırasında eklenmiş olmalıdır (Foto. 103).

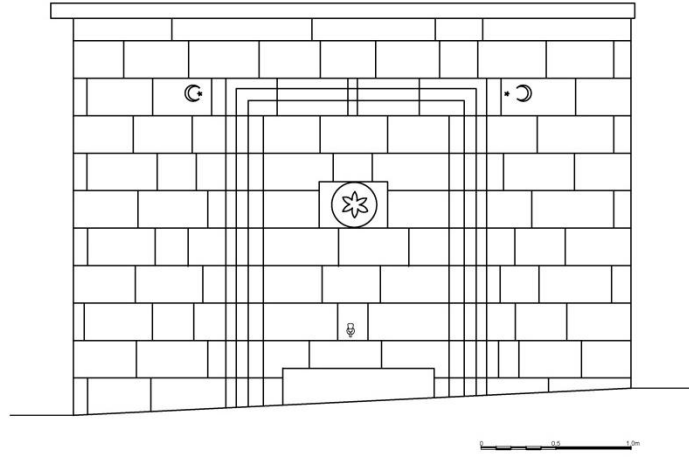
Çeşmede taslık nişi ve testilik sekisi bulunmamaktadır. Yenilenmiş saçak ile sonlanan çeşme, düz örtü sistemine sahiptir. Yapı 1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından onarılmıştır.

---

⁷⁰ Eser 41°23.063' K - 33°46.623' D koordinatlarında olup, rakımı alınamamıştır.

Çizim 75. İsmail Bey Çeşmesi, Plan

Çizim 76. İsmail Bey Çeşmesi, Doğu Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser, düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Silmelerin çevrelediği bölümde onarımlar sırasında yenilenen altı kollu bitkisel rozet (Foto. 104), silmelerin köşelerinde ise karşılıklı ay-yıldızlar görülür.

Fotoğraf 102. İsmail Bey Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Örtü Sistemi

Fotoğraf 103. İsmail Bey Çeşmesi, Doğu Cephe, Genel Görünüm

Fotoğraf 104. İsmail Bey Çeşmesi, Doğu Cephe, Kitabe ve Süsleme

4.1.30. Hacı Kadın Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Akmescit Mahallesi
Yukarı Pazar Sokak'ta Abdulhakhamit Okulu'nun duvarında yer almaktadır⁷¹.

İnceleme Tarihi : 14.10.2018

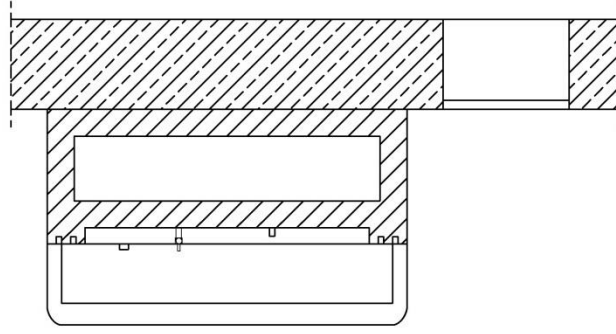
Çizim No : 77-78

Fotoğraf No : 105-107

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaşmayan, yapının ana cephesinde ters eğmeçli kemerin içinde, dikdörtgen bir pano üzerine Latin harfleriyle "Ekmekçi Ağa Hüseyin zevcesi Halime Hanım tarafından 1938" yılında yaptırıldığını belirten" kitabe yer almaktadır (Çifci, 1995, s. 309-310).

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 3.08 m. olan çeşme, 2.00 x 1.20 m. ölçülerinde ve kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 77). Çeşme yatay düzlemde ikiye bölünmüştür. Üst kısım teğet kemer formuyla vurgulanmış, alt bölüm ise kare şekilde düzenlenmiştir. Bu iki bölümü üç yönden içbükey silme çevirmektedir (Çizim 78). Ayna taşı olmayan çeşmede yan yana bulunan iki musluktan biri kırılmıştır. Doğu cephenin güneyinde, yalak başlangıç seviyesinde tıpa ile kapatılmış delik, muhtemelen haznenin temizliği sırasında kullanılmaktadır. Buranın üzerinde, aynı hizada tahliye borusu vardır. Çeşmede taslık nişi ve testilik sekisi yoktur. Yalak, çeşmenin ön cephesiyle aynı ölçülerde olmakla birlikte, yol seviyesinin yükselmesiyle zemin kotundan aşağıda kalmıştır. Eser, 0.70 m. dışa taşkın beton saçak ile örtülmüştür. Saçağın ortasında pramidal külah yer alır. Hazne temizlik penceresi, yapının güney cephesindedir (Foto. 106). Günümüzde şebeke suyu bağlı çeşme halen kullanılmaktadır. Çeşme bilinmeyen bir tarihte yeşil renge boyanmıştır (Foto. 105).

⁷¹ Eser, 41°22. 664' K - 33°46.309' D koordinatlarında olup, rakımı alınamamıştır.

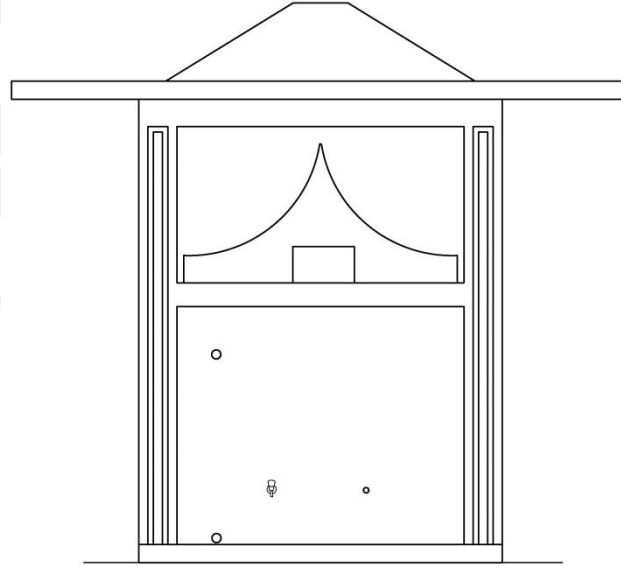

HACI KADIN ÇEŞMESİ

PLAN

0 0.5 1.0m

Çizim 77. Hacı Kadın Çeşmesi, Plan

HACI KADIN ÇEŞMESİ

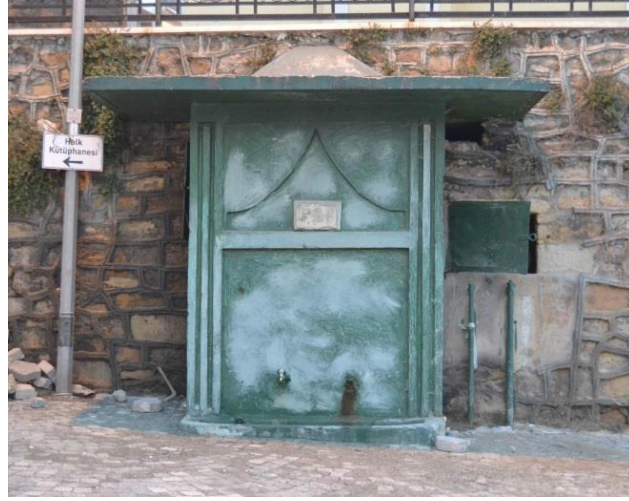
ÖN CEPHE

0 0.5 1.0m

Çizim 78. Hacı Kadın Çeşmesi, Doğu Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser, beton malzemeden inşa edilmiştir. Saçak da beton malzemelidir.

Süsleme Özellikleri : Çeşme süsleme açısından sade tutulmuştur. Teğet kemer formu ve silmeler yapıya hareket katması açısından önem arz etmektedir.

Fotoğraf 105. Hacıkadın Çeşmesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 106. Hacıkadın Çeşmesi, Güney ve Doğu Cephe Görünüm

Fotoğraf 107. Hacıkadın Çeşmesi, Doğu Cephe, Yalak

4.1.31. İbrikli Sokak Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Akmescit Mahallesi, İbrikli Sokak No.:7' de kayıtlı sivil yapının kuzeydoğu bahçe duvarında yer almaktadır⁷².

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 23.03.2019 – 01.05.2019

Çizim No : 79-80

Fotoğraf No : 108

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının saçağının altında, üçgen alınlığın güney ve kuzeyinde dikdörtgen pano içinde Latin harfleriyle yazılmış kitabe yer alır. Bu kitabelerden güneydekinde İkinci Teşrin; kuzeydekinde ise 1939 yazılıdır (Foto. 108).

Kitabeye göre çeşme, Kasım 1939 yılında inşa edilmiştir⁷³.

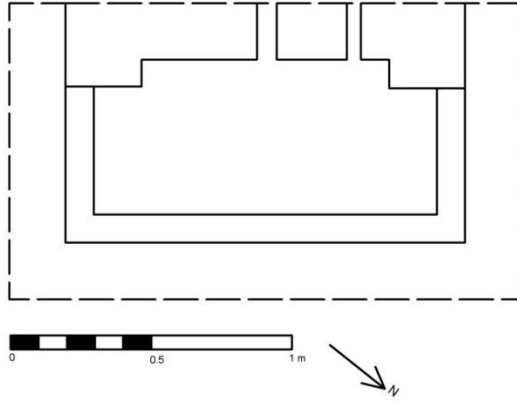
Plan ve Mimari Özellikleri : Çeşme tek cepheli, hazneli⁷⁴, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Çeşme 3.03 m. yükseklikte 1.42 m. genişliktedir (Çizim 79). Yalak da dahil olmak üzere duvardan 0.65 m. çıkıntı yapan çeşme, beton malzemeden inşa edilmiştir

Çeşme yatay hatta ikiye bölünmüştür. Üst bölümde üçgen alınlık ve iki yanında kitabe, alt bölümde ise boyuna dikdörtgen bölüm şeklindedir. Dikdörtgen bölümün üstü enine zikzaklarla vurgulanmıştır (Çizim 80). Aynalığın ekseninde musluk yer alır. Musluğun kuzeyinde üst seviyede tahliye borusu, alt seviyesinde ise tıpa ile kapatılmış bir delik bulunur. Musluğun alt seviyesinde tıpa ile kapatılmış delik, büyük olasılıkla haznenin temizliği sırasında kullanılmaktadır. Testilik sekisi ve taslık nişi bulunmayan çeşme, düz örtü sistemine sahiptir. Örtü, doğu ve batıda 0.20 m. güneyde 0.70 m. çıkıntı yaparak saçak meydana getirmektedir (Foto. 108). Çeşme günümüzde halen kullanılmaktadır.

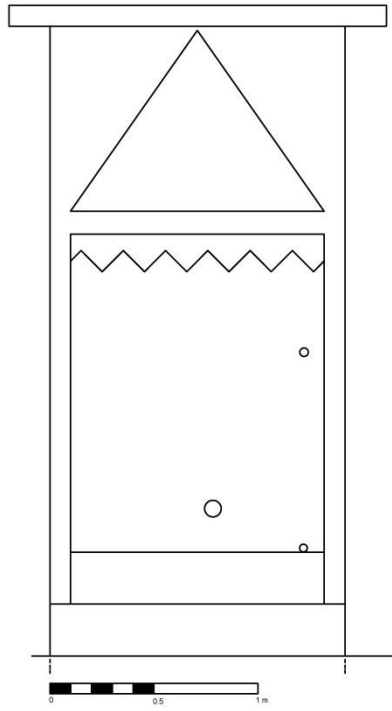
⁷² Eser 41°22.663' K - 33°46.104' D koordinatlarında olup rakımı 849.04 m. olarak ölçülmüştür.

⁷³ 26 Aralık 1925 tarihinde çıkartılan bir yasa ile Miladi Takvime geçilmiş ve yeni takvim 1 Ocak 1926'dan itibaren kullanılmaya başlamıştır. Ancak burada verilen tarihte ay, Rumi takvime göre verilmiş olup, Miladi takvime göre kasım ayına karşılık gelmektedir.

⁷⁴ Eserin arka bölümü, özel mülkiyet alanında kalmaktadır. Bu yüzden çeşmenin hazne bölümü incelenememiştir. Bununla beraber cephede, musluğa göre daha yüksek bir kotta bulunan tahliye deliği çeşmenin hazneli çeşme olduğunu göstermektedir.

Çizim 79. İbrikli Sokak Çeşmesi, Plan

Çizim 80. İbrikli Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Beton malzemedен inşa edilen çeşme, bilinmeyen bir tarihte boyanmıştır. Saçağı üç yönden dolanan şerit ve saçak altındaki eşkenar dörtgen ile üçgenler zeminden içerdendir.

Süsleme Özellikleri : Kuzeydoğu cephe yatay hatta ikiye bölünmüştür; üstte üçgen bir alınlık altta ise musluk ve tahliye borusunun bulunduğu alan dikey dikdörtgen bölüm halindedir. Dikdörtgen bölümün üstünde yatay zikzak

kuşak yer almaktadır (Çizim 80). Saçağın altında, ortada eşkenar dörtgen, iki yanında ise birer üçgen bulunmaktadır.

Fotoğraf 108. İbrikli Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Genel Görünüm

4.1.32. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, İsmail Bey Mahallesi, Aşağı İmaret Sokakta, 2 numaralı sivil yapının yaklaşık 10 m. batısında yer alır⁷⁵.

İnceleme Tarihi : 14.10.2018

Çizim No : 81-82

Fotoğraf No : 109-112

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının kuzey cephesinde yuvarlak kemer içinde, günümüz Türkçesiyle yazılmış “1940” tarihi yer alır (Foto. 111).

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser üç cepheli, hazneli, bağımsız, yuvarlak kemerli meydan çeşmesidir. Altıgen planlı çeşmenin cepheleri 1.02 m. genişliğinde ve örtüye kadar 2.30 m. (örtü ile birlikte 2.90 m.) yüksekliğe sahiptir (Çizim 81-82).

Çeşmenin doğu cephesi yuvarlak kemerlidir. Doğü cephedeki yuvarlak kemer, zeminden 0.65 m. yukardan başlayan duvara yerleştirilmiş sütunceler üzerinde yükselmektedir (Çizim 82). Yuvarlak kemerin üçgen köşeleri zeminden içerdedir. Doğü cephedeki yuvarlak kemer içinde tarih kitabesi mevcuttur.

Kuzeydoğu ve güneydoğu cepheler birbiriyle aynı düzene sahiptir. Bu cephelerin aynalıklarına kaş kemer formu verilmiştir (Foto. 109). Çeşme köşeleri, alt başlık ve üst başlık ile belirgin hale getirilmiştir.

Bu üç cephenin önünde de 0.80 x 0.50 m. ölçülerinde, yenilenmiş birer yalak bulunmaktadır. Yalaklar ortalama 0.37 m. derinliğe sahiptir. Batı cephede 0.47 x 0.42 m. ölçülerinde hazne penceresi yer almaktadır (Foto. 110).

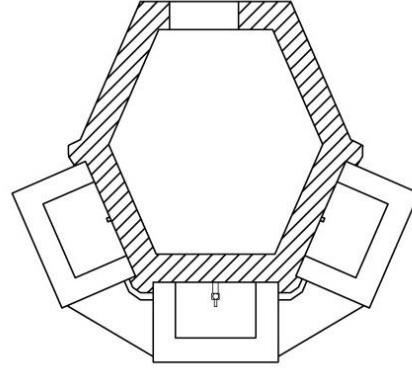
Profilli saçak ile sonlanan çeşme, düz örtü sistemine sahiptir. Örtü doğü cephede 1.00 m., kuzeydoğu ve güneydoğu cephelerde daha kısa olmak üzere dışa

---

⁷⁵ Eser, 41° 22.938' K - 33° 46.564' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 803.00 m. olarak ölçülmüştür.

taşırılarak saçak görevi görmektedir. Örtü sisteminin merkezi, piramidal şekilde düzenlenmiştir (Foto. 109-110).

Çeşmenin muslukları kırılmış olup, haznesi günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının güneydoğu ve kuzeydoğu cephelerindeki musluklar kapatılmış, doğu cepheye ise şebeke suyu bağlanmıştır.

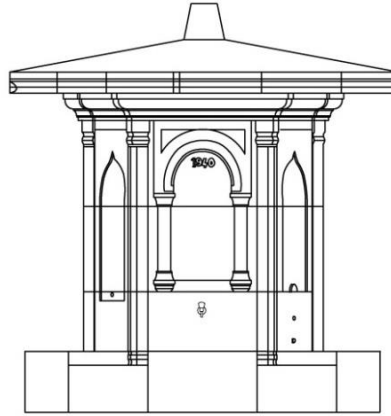

İMARET SOKAK ÇEŞMESİ

PLAN

0 0.5 1.0m

Çizim 81. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Plan

İMARET SOKAK ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

0 0.5 1.0m

Çizim 82. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Doğu Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilen çeşmenin yalıkları beton malzemeyle yenilenmiştir. Tarih kitabesi kabartma tekniktir.

Süsleme Özellikleri : Sade bir görünümde inşa edilmiş çeşmede sütunceler, kaş kemer formları ve başlıklar cephelere hareketlilik katmıştır (Foto. 111).

Fotoğraf 109. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Güneydoğu, Doğu ve Kuzeydoğu Cepheler

Fotoğraf 110. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Güneybatı, Batı ve Kuzeybatı Cepheler

Fotoğraf 111. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 112. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Güneydoğu, Doğu ve Kuzeydoğudaki Yalaklar

4.1.33. Atabeygazi Camii Çeşmesi III

Yeri : Kastamonu merkez, Atabeygazi Mahallesi, Kaplan Sokakta, Atabey Camii'nin yaklaşık 100 m. güneydoğusunda yer almaktadır⁷⁶.

İnceleme Tarihi : 14.10.2018 - 24.03.2019

Çizim No : 83-84

Fotoğraf No : 113-114

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının doğu cephesinde üst bölümde "1941" tarihi yer alır.

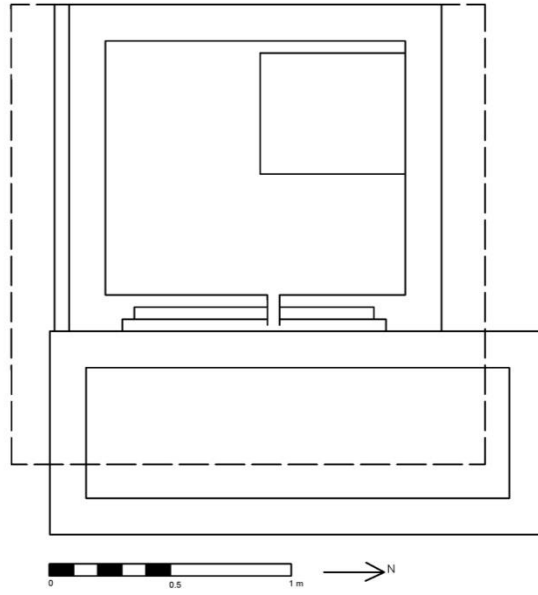
Çeşme 1941 yılında inşa edilmiş olup, banisi ve ustası bilinmemektedir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 2.13 m. olan çeşme, 2.05 x 1.90 m. ölçülerinde, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 83). Duvarların kalınlığı 0.15 m.'dir. Ön cephesi beton malzeme ile kaplanmış olan çeşmenin arka cephesinde moloz taş malzeme kullanıldığı görülmektedir.

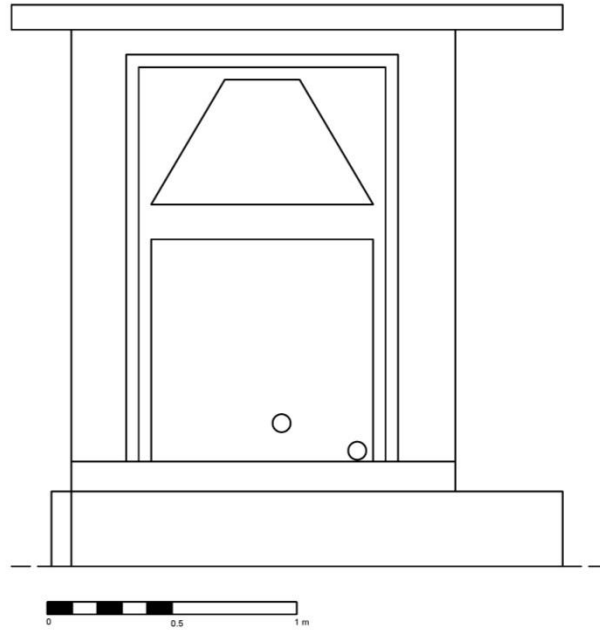
Çeşmenin ön cephesi yatay hatta zeminden içerde iki bölüm şeklinde yapılmıştır. Üst bölümde, aşağıdan yukarıya doğru daralarak devam eden hat, üstte düz şekilde kesilmiştir. Alt bölüm ise kare biçimdedir (Çizim 84). Alt bölümde eksende lüle deliği ve kuzeyinde, alt seviyede hazne temizliği sırasında kullanılan tahliye deliği bulunur. Bu iki bölümü üç yönden içbükey silme çevrelemiştir. Haznenin tahliye borusu saçak altındadır. Devşirme lahit, çeşmede yalak olarak kullanılmıştır. Taslık nişi ve testilik sekisi bulunmayan çeşmenin üzeri, beton saçak ile sonlanmaktadır. Hazne girişi, çeşmenin örtü bölümündedir (Foto. 114). Çeşme sıvanmış ve sarıya boyanmıştır⁷⁷. Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

⁷⁶ Eser, 41°22.527' K - 33°46.295' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı alınamamıştır.

⁷⁷ No.: 1'in sahibi çeşmenin sıvanma ve sarıya boyanma işleminin yaklaşık 50 yıl önce yapıldığını belirtmektedir.

Çizim 83. Atabeygazi Camii Çeşmesi III, Plan

Çizim 84. Atabeygazi Camii Çeşmesi III, Doğu Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Moloz taş, harç ve beton malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmenin yüzeyi tamamen sıvanarak sarıya boyanmıştır (Foto. 113).

Süsleme Özellikleri : Çeşmede süsleme yoktur. Yapının yatay hatta iki bölüm şeklinde ele alınmış olması, cephe düzenlemesine hareket katması bakımından önemlidir.

Fotoğraf 113. Atabeygazi Camii Çeşmesi III, Güney ve Doğu Cepheler

Fotoğraf 114. Atabeygazi Camii Çeşmesi III, Batı ve Güney Cepheler ile Örtü Sistemi

4.1.34. Nuri Fırtına eşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, İsfendiyar Mahallesi, Samancı Sokakta, 19/A numaralı sivil yapının yanında yer alır⁷⁸.

İnceleme Tarihi : 14.10.2018 - 24.03.2019

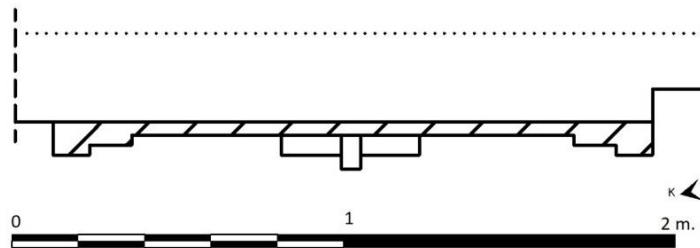
Çizim No : 85-87

Fotoğraf No : 115-116

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ön cephesinde, teğet kemer formunun köşelerinde madalyon içinde, günümüz Türkçesiyle “1946” tarihi ve iç içe geçmiş MA yazmaktadır (Foto. 115). Eserin banisi ve ustasıyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Çeşmenin genişliği 1.75 m.’dir (Çizim 85). Üç yönden kademeli geçişle vurgulanan çeşmenin aynalığına, teğet kemer formu verilmiştir (Çizim 86).

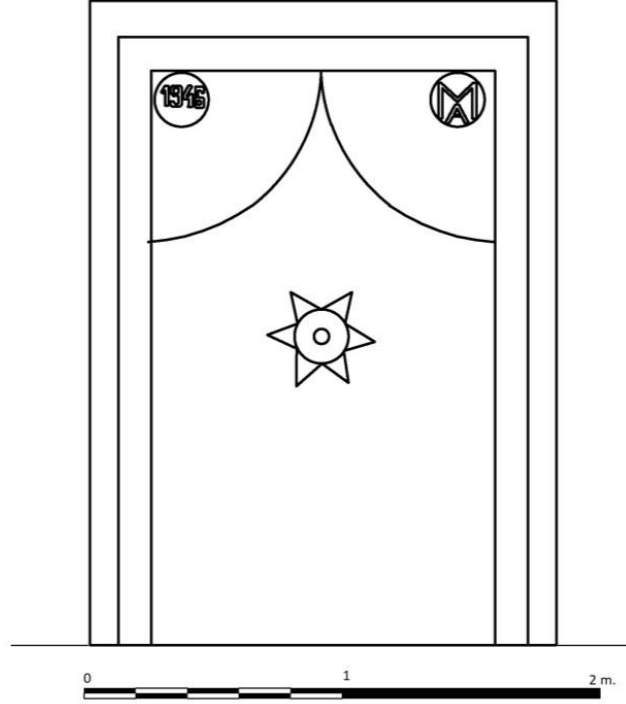
Altı kollu yıldız şeklindeki ayna taşının ortasındaki lüle kırılmıştır. Çeşmede taslık nişi yoktur. Yapının önüne bazı malzemeler istiflendiğinden ve bu malzemelerin kaldırılarak fotoğraf çekilmesini özel mülkün sahibinin izin vermemesi sebebiyle, yapının tamamı tasvir edilememiştir (Foto. 115). Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır⁷⁹.

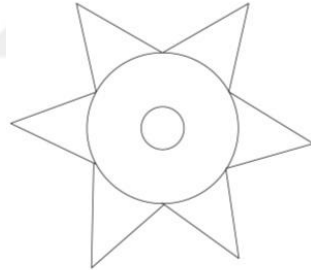
Çizim 85. Nuri Fırtına Çeşmesi, Plan

⁷⁸ Eser, 41° 22.498' K - 33° 46.423' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı alınamamıştır.

⁷⁹ Nafiz Fırtına ile yapılan sözlü görüşme sırasında, çeşmeye 6 km.uzaklıkta bulunan Örencik Köyünden, İsfandiyar Mahallesine künklerle su temin edildiği öğrenilmiştir.

Çizim 86. Nuri Fırtına Çeşmesi, Batı Cephe

Çizim 87. Nuri Fırtına Çeşmesi, Batı Cephe, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme beton malzemeden inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Çeşme genelde sade tutulmuş olup, ayna taşı, kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiş altı kollu yıldız biçimindedir (Foto. 116, Çizim 87).

Fotoğraf 115. Nuri Fırtına Çeşmesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 116. Nuri Fırtına Çeşmesi, Kuzey Cephe, Ayna Taşı

4.1.35. Mahir Özçelik Çeşmesi

Yeri : Kastamonu merkezde, İsfendiyar Mahallesi Kırılmalı Sokak'ta 16/A numaralı sivil yapının 2 m. güneyinde yer almaktadır⁸⁰.

İnceleme Tarihi : 14.10.2018

Çizim No : 88-89

Fotoğraf No : 117-118

Kitabesi ve Tarihçesi : Saçağın hemen altında, yüzeyden içerde, dikdörtgen kitabelik yer almaktadır. Günümüz Türkçesi'yle yazılmış kitabe şöyledir:

- 1- Mahir Özçelik
- 2- Hayratı
- 3- Tarihi 1948

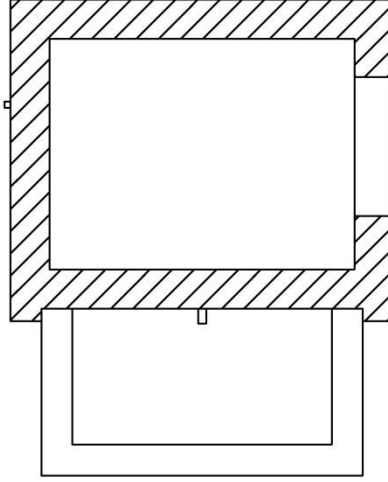
Kitabeden de anlaşıldığı gibi eser 1948 yılında, hayır sahibi Mahir Özçelik tarafından inşa ettirilmiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. 1.70 m. yükseklikteki çeşme 1.54 x 1.43 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 88). Beton malzemedен inşa edilmiş çeşme, onarım esnasında boyanmıştır. Eserin aynalığı az derinlikli bir kademelenmeyle bir tepe noktasında birleşerek üçgen bir form elde edilmiştir (Çizim 89). Saçağın hemen altında, yüzeyden içerde dikdörtgen kitabe yer alır (Foto. 117).

Ayna taşında, eksende lüle deliğı bulunan çeşmenin yalağı yapının genişliğinden 0.10 m. kısadır. Yalak, beton malzeme ile inşa edilmiştir. Hazne temizlik penceresi güney cephededir. Çeşmede taslık nişi ve testilik sekisi yoktur (Foto. 118). Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

---

⁸⁰ Eser 41°22.331' K - 33°46.578' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı alınmamıştır.

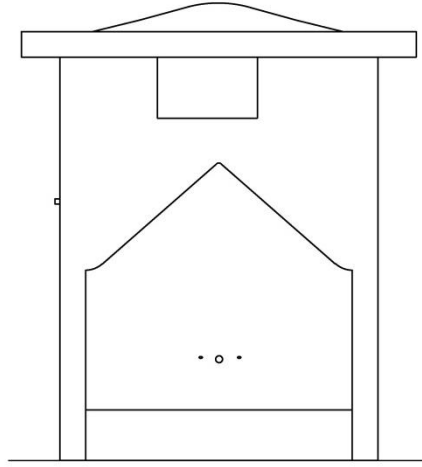
ISFENDİYAR MAHALLESİ MAHIR ÖZÇELİK ÇEŞMESİ

PLAN

0 0,5 1,0m

Çizim 88. Mahir Özçelik Çeşmesi, Plan

ISFENDİYAR MAHALLESİ MAHIR ÖZÇELİK ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

0 0,5 1,0m

Çizim 89. Mahir Özçelik Çeşmesi, Batı Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme beton malzemeden inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Yapı sade olmakla birlikte eserin aynalığı az bir miktar içeri çekilmek suretiyle cephede bir hareketlilik meydana getirilmiştir.

Fotoğraf 117. Mahir Özçelik Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 118. Mahir Özçelik Çeşmesi, Kuzey, Batı ve Güney Cepheler

4.1.36. Duttubi Sokak eşmesi

Yeri : Kastamonu merkez, Akmesoit Mahallesi, Duttubi Sokak'ta, Hayati Uncu'nun evinin 3 m. kuzeydoğusunda bulunmaktadır⁸¹.

İnceleme Tarihi : 14.10.2018 - 24.11.2018 - 01.05.2019

Çizim No : 90-91

Fotoğraf No : 119-120

Kitabesi ve Tarihçesi : Kitabe bulunmamaktadır.

Hacı Kadın eşmesi (1938) (Katalog No. 4.1.30) , Atabeygazi Camii eşmesi III (1941) (Katalog No. 4.1.33) ve Nuri Fırtına eşmesi (1946) (Katalog No. 4.1.34) ile benzer plan ve malzeme özelliklerine sahip olup, XX. yüzyıla tarihlendirilebilir.

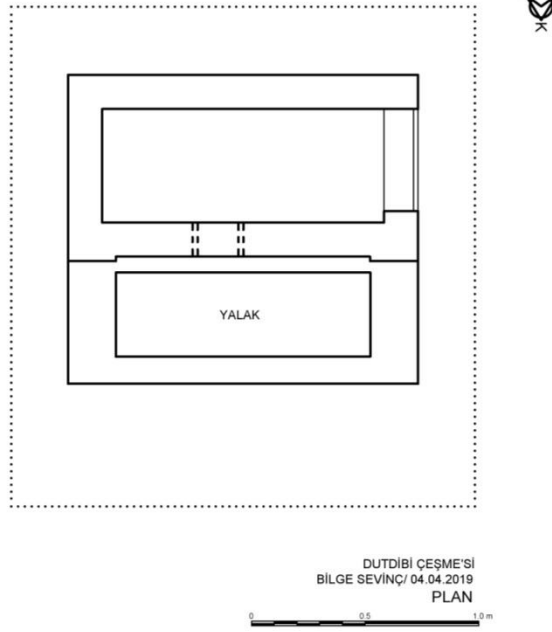
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. 2.45 m. yükseklikteki çeşme 1.54 x 1.66 m. ölçülerinde, doğu batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 90). Çeşmenin aynalığına üst kısmı yükseltilmiş kaş kemer formu verilmiştir (Çizim 91). Ayna taşına yer verilmeyen çeşmenin musluğu kırılmıştır. Musluğun sağ çaprazındaki tahliye borusu muhtemelen haznenin temizliğinde kullanılmaktadır. Taslık nişisi yoktur (Foto. 119).

Testilik sekisi olmayan yapının yalağı, çeşmenin ön cephesiyle eşit uzunluktadır. Hazne penceresi çeşmenin kuzey cephesindedir. Düz örtü sistemine sahip çeşme, uzun bir beton saçak ile sonlanır (Foto. 120).

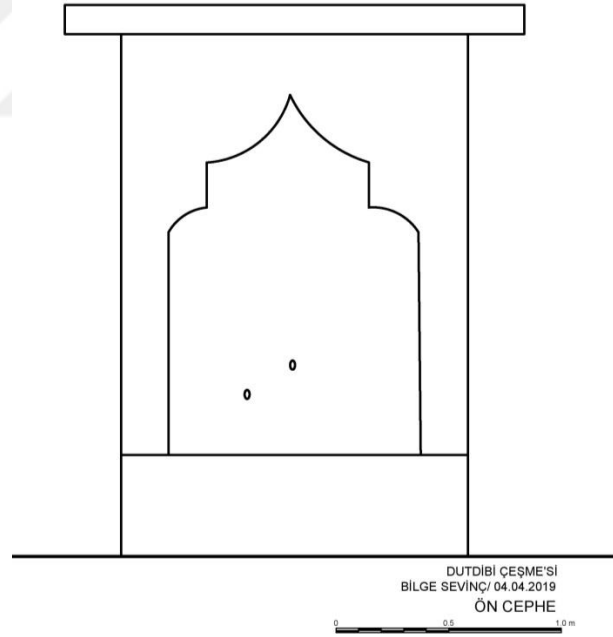
Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

---

⁸¹ Eser 41°22.587' K - 33°46.142' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı alınamamıştır.

Çizim 90. Duttubi Sokak Çeşmesi, Plan

Çizim 91. Duttubi Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Kesme taş ve moloz taş malzemeden inşa edilen çeşmenin bazı bölümleri beton malzeme ile yenilenmiştir. Düz örtü sistemi de beton malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 120).

Süsleme Özellikleri : Sade bir düzenlemeye sahip çeşmenin kuzey cephesindeki taş kemer formu cepheye hareketlilik katmıştır.

Fotoğraf 119. Duttibi Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 120. Duttibi Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe

4.2. Kastamonu Abana'daki eşmeler

Abana'da günümüze ulaşan bir çeşme tespit edilmiştir.

4.2.1. Hacı Veli Camii Çeşmesi

Yeri : Kastamonu Abana Çatalzeytin yolu üzerinde Abana'ya 3.00 km mesafede sahil kıyısında, Hacı Veli Mahallesi'nde, 8/A numaralı sivil yapının doğusunda yer almaktadır⁸².

İnceleme Tarihi : 17.05.2018 - 15.12.2018

Çizim No : 92-94

Fotoğraf No : 121-123

Kitabesi ve Tarihçesi :Eserin üzerinde kitabesi bulunmamaktadır.

Yanında yer alan Hacı Veli Camii (1805)⁸³ ve benzer örneklerin mimarisi, cephe tasarımı, plan ve süsleme özellikleri açısından karşılaştırıldığında Hacı Veli Camii Çeşmesi'ni XIX. yüzyıl başlarına tarihlendirmek mümkündür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser beş cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli meydan çeşmesidir. Günümüzde güney cephe bahçe duvarına bitişiktir. Çeşmenin kuzey, güneybatı ve güneydoğu cepheleri 0.86 m. genişliğinde, kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri ise 0.79 m. genişliğindedir (Çizim 92).

Yapının yüksekliği 1.79 m.'dir. Genişliği ise 0.35 m., yüksekliği 0.25 m. olan yalak, beşgen planlı olarak çeşmeyi çevreler (Foto. 121).

Güneydoğu cephe tahrip olmuş ve sarmaşık dallarıyla kapanmıştır. Güneydoğu cephenin aynalığında iki lüle, üstte ise bir tahliye deliği bulunur.

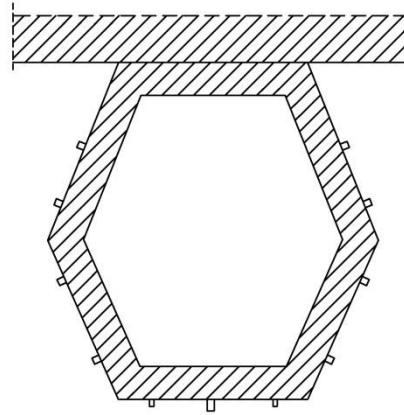
⁸² Eser, rakımı 10.00 m. olup koordinat alınamamıştır.

⁸³ Hacı Veli Camii'nin inşa kitabesinde 1805 tarihi yazmaktadır. 26 Temmuz 1729 tarihli belgede Çatalzeytin İskelesi yakınlarında camii bulunmadığı için Hacı Velizade Hacı Mustafa tarafından bir camii bina etmesi için İzn-i Hümayun talebi bulunmaktadır. Bu karar sonrasında Hacı Veli Camii ve Hacı Veli Camii Çeşmesi'nin inşa edildiği düşünülmektedir (BOA.H.23.12.1141. Dosya No: 99, Gömlek 4934, Kurum/Fon Kodu C..EV).

Kuzeydoğu cephede, ayna taşında simetrik iki lüle deliği yer alır. Üst bölümde kaş kemer formu ve yanlarında süslemeler bulunmaktadır (Foto. 122).

Kuzey cephenin üst bölümünde, birinin yarıçapı diğerinden daha küçük olan iki yarım dairenin ardışık olarak içe ve dışa bakar biçimde yerleştirilmesiyle oluşturulmuş dilimli kemer formu bulunur. Kemerin içinde, kısa iki kenarı yuvarlak olan dikdörtgen bir kitabelik yer alır. Kitabeliğin içi boş bırakılmıştır (Foto. 123). Ayna taşında yüzeysel kaş kemer, kemerin altında, doğu ve batısında birer lüle deliği, kemerin içinde üstte de bir tahliye deliği bulunmaktadır.

Kuzeybatı cephe tahrip olmuş ve günümüzde sarmaşık dallarıyla kapanmıştır. Bu cephede ayna taşında simetrik iki lüle deliği bulunur. Güneybatı cephe de tamamen sarmaşık dallarıyla kaplı olduğu için tasvir edilememiştir. Çeşmede taslık nişi ve testilik sekisi yoktur. Yapının üstü 0.05 m. kalınlığında düz beton ile örtülüdür. Örtünün üzeri yoğun bir şekilde sarmaşık dallarıyla kaplıdır. Eser günümüzde kullanılmamaktadır (Foto. 121).

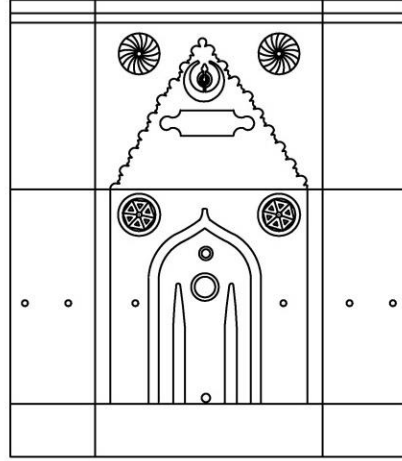

KASTAMONU ABANA ÇEŞMELERİ

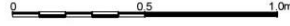
PLAN

0 0.5 1.0m

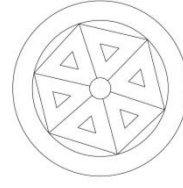
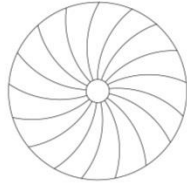
Çizim 92. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Plan

KASTAMONU ABANA ÇEŞMELERİ
ÖN CEPHE

Çizim 93. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe

Çizim 94. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe, Süslemeler, Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşmenin tüm cepheleri saçak seviyesine kadar düzgün kesme taş ve harç, saçak bölümü ise beton malzemeden inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Ayna taşı sade bir düzenlemeye sahip güneydoğu cephenin, üst bölümünde bitkisel süslemeler görülür. Üstteki süslemeler tahrip olduğu için tasvir edilememiştir.

Kuzeydoğu cephenin üst bölümünde, en dışta tahrip olmuş dilimli kemer içinde kaş kemer yer alır. Kaş kemerin kuzey ve güneyinde üsluplaştırılmış birer hayat ağacı, kemerin içinde ise simetrik servi ağaçları bulunur. Servi ağaçlarının ortasında tahrip olmuş dairesel rozet, kaş kemerin ucunda ise bir hilal bulunur. Bu süsleme

kompozisyonu, dilimli kemerin içinde yer almakta, kemer köşeliklerinde ise geometrik birer rozet bulunmaktadır. Rozetler ve kemer zamanla aşınmıştır.

Kuzey cephede ayna taşında bir kaş kemer, kemerin içinde uçları merkeze doğru kıvrılmış birer servi ağacı ve ortalarında tahrip olmuş geometrik rozet, kemer köşelerinde ise üçgenlerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş geometrik rozet bulunur (Çizim 94).

Kuzey cephenin üst bölümünde, birinin yarıçapı diğerinden daha küçük olan iki yarım dairenin ardışık olarak içe ve dışa bakar biçimde yerleştirilmesiyle oluşturulmuş dilimli kemer mevcuttur. Kemerin içinde, iki ucu yarım daire şekilde sonlanan, dikdörtgen bir kitabelik yer alır. Kitabeliğin üzerinde hilal, kemer köşelerinde ise birer çarkıfelek yer almaktadır (Çizim 93).

Kuzeybatı ve güneybatı cephelerin üst kısımlarında kısmen bitkisel süslemeler görülmektedir. Bu alanlar tamamen sarmaşık dallarıyla kaplı olduğu ve aşındığı için tasvir edilememiştir. Süslemeler, oyma tekniğinde yapılmış, kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 121. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 122. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Kuzey ve Kuzeydoğu Cepheleri

Fotoğraf 123. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe Süslemeleri

4.3. Kastamonu Araç'taki eşmeler

Araç'ta XVIII.-XX. yüzyıl arasına tarihlendirilen çeşmeler tespit edilmiştir. Araç'ın merkezinde Eflanilioğlu eşmesi (1914-15) yer almaktadır. Araç'ın Gökçeçat, Akıncılar, Peritören ve Gemi Köyü'nde birer çeşme tespit edilmiştir.

4.3.1. Akıncılar Köyü Çeşmesi

Yeri : Kastamonu Araç, ilçe merkezine 2.5 km. mesafede yer alan Akıncılar Köyü'nde, Akıncılar Köyü Camii'nin 15.00 m. kuzeydoğusunda yer almaktadır⁸⁴.

İnceleme Tarihi : 19-22.10.2017 - 08.03.2019

Çizim No : 95-97

Fotoğraf No : 124-127

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ön cephesinde teğet kemerli niş yüzeyinde 0.85 x 0.45 m. ölçülerinde mermer kitabe yer alır. Kitabe iki sütun beş satır halinde 10 kartuş içine alınmıştır (Foto. 127). Kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni⁸⁵:

Okunuşu:

ح ایذا ابراهیم آغا نامدار / معما ایلسن دولاتلی خدا	1- Habbezâ İbrahim Ağa nâmdâr / Muamma eylesün devletle Hudâ
میراخور قبلئلزاده ایکن / ایلدی بر بویله نو چشمی اجرا	2- Mîrâhûr-ı Kibleli-zâde iken / Eyledi bir böyle nev çeşmeyi icrâ
سعی ایله خیراتنی مقبول ایدا / رتبئی حادّ قبول کبریآ	3- Sa'y ile hayrâtını makbûl ede / Rütbe-i hadd-i kubûl-i kibriyâ
همتایل بو مخالفه جریان / ایتدی بر چشمی طینت صفآ	4- Himmetiyle bu mahalde cereyân / Etdi bir çeşme-i tıynet-safâ
بر ضدا کلدی لولسی دید تاریخ / ایچ صلادرزمره آظشان صلا	5- Bir sadâ geldi lülesi dedi târîh / İç, salâdır zümre-i atşân salâ
سنه ۱۱۴۳	6- 1143 Sene

Anlamı:

⁸⁴ Eser, 41°14.748' K - 33°18.08' D koordinatlarında olup, rakımı 751.92 m. olarak ölçülmüştür.

⁸⁵ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Namı Habbezâ İbrahim Ağa'dır. Nimete nail olmuş kişilerle mükâfatlandırılınsın. Sarayda atlarla ilgilenen Kiblelizade iken bu çeşmeyi inşa ettirdi. Çalışmalarını (çabalarını) hayratını kabul etsin Allah'ın azameti ve kudretine nail olsun (o mertebeye erişsin). Onun, çabalarıyla bu yerde inşa edilen bu çeşme bulunduğu yere huzur ve ferahlık yarattı. Bir ses geldi lülesi tarihini sundu. Gelin ey susayanlar çeşmenin suyundan için⁸⁶.

Kitabeye göre çeşme H. 1143 / M. 1730-31 yılında inşa edilmiştir. Çeşmenin banisi Habbezâ İbrahim Ağa'dır. Kitabe çeşmenin ustası hakkında bilgi vermemektedir. Kitabede rakamsal olarak çeşmenin inşa tarihi yazmasına rağmen son satırda ebced tekniği ile de tarih düşülmüştür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, teğet kemerli meydan çeşmesidir. Yüksekliği 2.55 m. olan çeşme, 1.93 x 1.00 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 95-96). Ön cephesi mermer, diğer cepheler ise kaba yonu taş, moloz taş ve harç malzemeden inşa edilmiştir.

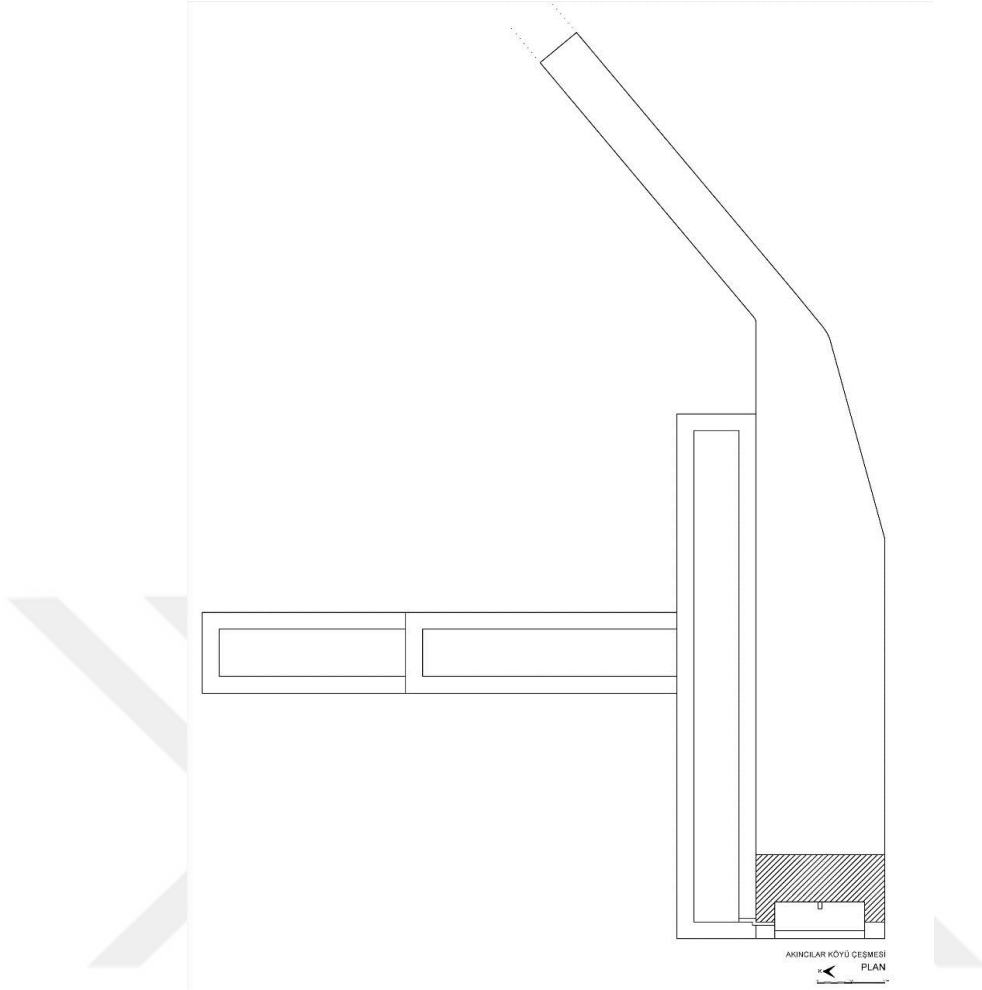
Ön cephede birbirine geçme taşlardan yapılmış bir teğet kemer, kemer içinde yatay dikdörtgen kitabe, en alta ise lüle yer almaktadır. Teğet kemer, içe doğru uzanan konsollu ayaklara oturmaktadır. Çeşmenin taslık nişi ve testilik sekisi yoktur (Foto. 125, Çizim 97).

Çeşmenin ön cephesinde 1.38 x 0.37 m. ölçülerinde dikdörtgen bir yalak yer almaktadır. Çeşmenin kuzey yönünde iki yalak daha mevcuttur. Ön cephedeki yalak dolduktan sonra suyunu kuzeyindeki yalağa boşaltmaktadır. Yalaklardan biri 7.80 x 0.69 m. ölçülerinde ve çeşmenin suyolu ile aynı aksta, diğeri ise bunu dik kesecek şekilde kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir. Bu iki yalak bilinmeyen bir tarihte yapının özgün dokusundan tamamen farklı olarak yerel taş ve harç malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 125). Saçak ile sonlanan çeşmenin örtüsü sundurma şeklindedir.

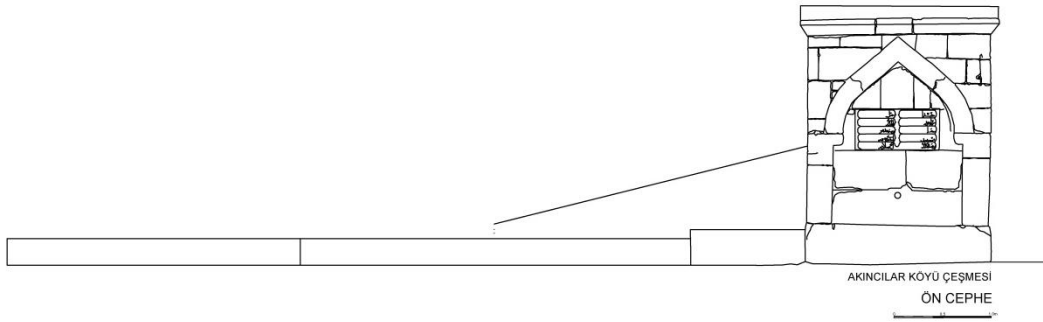
Çeşmenin doğusunda, doğudan güneybatıya yönelen su kanalı yer almaktadır. 2.00 m. genişliğindeki su kanalı ortalama 13.20 m. uzunluğunda ve ortalama 1.00 m. yüksekliğindedir (Foto. 126).

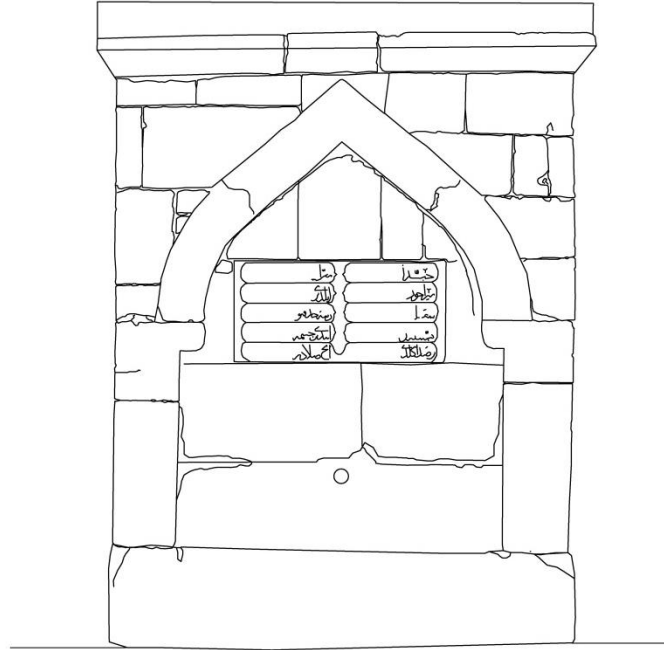
⁸⁶ Kitabenin sadeleştirilmesi Dr. Öğretim Üyesi İsmail Yücedağ tarafından yapılmıştır.

Çizim 95. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Plan

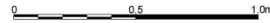

Çizim 96. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Batı Cephe

AKINCILAR KÖYÜ ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

Çizim 97. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Batı Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Ön cephede tamamen mermer, diğer cephelerde ise moloz taş, kaba yonu taş ve harç malzeme kullanılmıştır. Batı cephe diğerlerine oranla daha ince işçiliğe sahiptir. Kitabe mermer malzemelidir (Foto. 125, 127).

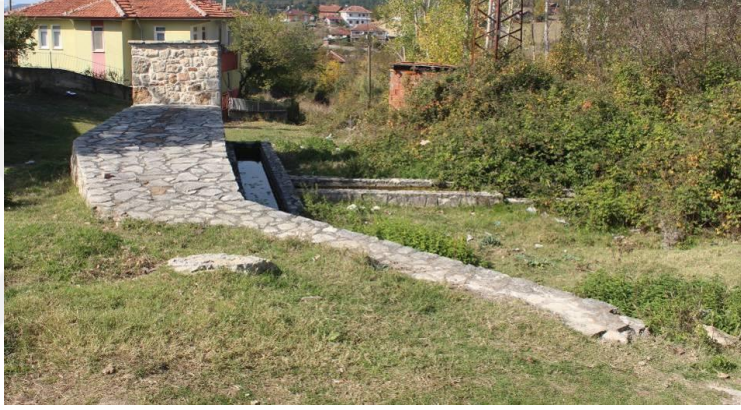
Süsleme Özellikleri : Çeşmede süsleme bulunmamaktadır. Teğet kemer ve konsollar dışında, sade bir düzenlemeye sahiptir.

Fotoğraf 124. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Batı ve Güney Cepheler

Fotoğraf 125. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler

Fotoğraf 126. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 127. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Batı Cephe, Kitabe

4.3.2. Acaroğlu Çeşmesi

Yer : Eser, Araç ve Daday yolu üzerinde, ilçe merkezine yaklaşık 12 km. mesafede, Peritören Köyü sınırlarında yer alır⁸⁷. Köy halkı tarafından “Hacı Ahmet Çeşmesi”, “Hacı Ahmet Acar Çeşmesi” ve “Macaroğlu Çeşmesi” gibi çeşitli isimlerle de anılmaktadır.

İnceleme Tarihi : 19.01.2017 - 22/10/2017 - 02.03.2019

Çizim No : 98-99

Fotoğraf No : 128-133

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin ana cephesinde teğet kemer içinde tamir kitabesi bulunur. 0.40 x 0.54 m. ölçülerindeki mermer kitabe beş satır halinde dikdörtgen bir pano içindedir (Foto. 130). Kitabe celi ta'lik hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni⁸⁸: **Okunuşu:**

صاحبالخيرات والحسنات	- 1	1-Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât
اش بو خيراتثابقيك تعميراتنا موفق	- 2	2-İşbu hayrât-ı sâbıkanın tamirâtına muvaffak
اولان مجارزاده بخادر بكيك طلبن لي مرضات	- 3	3-Olan Macarzâde Bahadır Bey'in taleben li-merzâti'
الله خيراتيذراج شفا اولسون في ثهيبيل الله	- 4	4-Lillâh hayrâtıdır. İç şifâ olsun fi sebîlillâh
سنه ١٢٩٣	- 5	5-1293 sene

Anlamı:

Bu çeşme Macarzâde Bahadır Bey'in talebesi (öğrencisi) tarafından hayırına tamir edilerek kullanılabilir hale getirildi. Allah yolunda hayır için inşa edilen çeşmenin suyundan iç şifa olsun.

⁸⁷ Eser, 41°18.004' K - 33°19.241' D koordinatlarında yer almakta olup, rakımı 1099.36 m. olarak ölçülmüştür.

⁸⁸ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

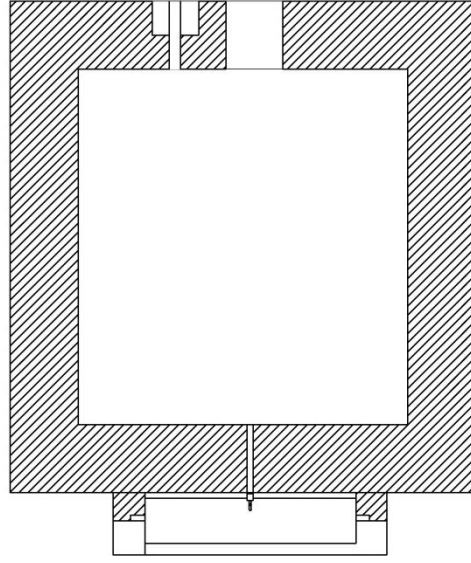
Kitabeye göre çeşme H. 1293 / M. 1876-77 yıllarında Macarzâde Bahadır Bey'in talebesi (öğrencisi) tarafından, onun hayrına tamir ettirilmiştir. Çeşmenin hangi tarihte inşa edildiği bilinmemektedir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde Acaroğlu Çeşmesi hakkında bir belge tespit edilmiştir. H.1154 / M.1741-42 tarihli belgede burada bir çeşmenin ve vakfının bulunduğu öğrenilmiştir. Çeşmenin onarımından sorumlu kişinin de adı geçmektedir. Belgede Pelidviran Karyesi olarak geçen Pelitören Köyü'ndeki çeşme ve suyollarından sorumlu Hacı İbrahim'in ölümü üzerine vakıf şartlarına uygun olarak gerekli düzenlemenin yapılması gerektiği anlatılmaktadır. Buna göre 1876-77 tarihlerinde onarılan çeşmenin 1741-42 yıllarında faal olduğu anlaşılmaktadır (BOA. H-08-11.1154, Kutu: AE.SMHD.I., Gömlek: 126, Sıra: 9205).

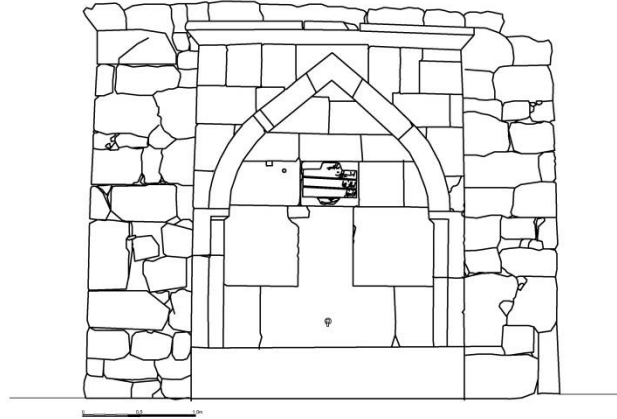
Plan ve Mimari Özellikleri : Yapı tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli meydan çeşmesidir. Yüksekliği 3.61 m. olan çeşme; 4.34 x 4.42 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır (Çizim 98-99). Cephenin ortasındaki teğet kemer düzgün kesme taş, diğer cepheler ise kaba yonu taş, moloz taş ve harçtan inşa edilmiştir. Teğet kemerli bölüm, dışa taşkın olarak yapılmıştır. Teğet kemerli niş yüzeyinde dikdörtgen kitabe yer alır.

Çeşmenin ayna taşı yoktur. Musluk alt seviyede ve eksendedir. Taslık nişi bulunmayan çeşmede musluğun sağ üstünde, tas zincirinin tutturulduğu demir bir halka bulunur. Güneydoğu cephede, cephe ile sınırlı, 2.45 x 0.48 m. ölçülerinde, 0.40 m. derinliğinde dikdörtgen bir yalak bulunur. Cephe saçak ile sonlanır. Yapının örtü sistemi içten beşik tonoz, dıştan ise düz örtüdür (Foto. 129,132).

Kuzeybatı cephede (arka cephe) 0.60 x 0.65 m. ölçülerinde hazne temizlik penceresi yer almaktadır (Foto. 131). Pencerenin 0.24 m. batısında, 0.26 m. genişliğinde ve 1.80 m. uzunluğundaki su kanalı içinde, 0.10 m. çaplı su künkü yer alır. Çeşmenin duvar kalınlığı 0.90 m.'dir. Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 98. Acaroğlu Çeşmesi, Plan

Çizim 99. Acaroğlu Çeşmesi, Güneydoğu Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Güneydoğu cephedeki 2.45 x 3.35 m. ölçülerindeki teğet kemerli bölüm, yalak ve cephenin köşeleri düzgün kesme taş, diğer cepheler ve örtü sistemi kaba yonu taş, moloz taş ve harç malzemeden inşa edilmiştir.

Yalak taşları demir kenetlerle birbirine tutturulmuş ve harç malzemeye onarılmıştır (Foto. 129).

Süsleme Özellikleri : Çeşmede süsleme bulunmamakla birlikte güneydoğu cephe daha özenli işçilikli olarak inşa edilmiştir.

Fotoğraf 128. Acaroğlu Çeşmesi, Batı ve Güney Cepheler

Fotoğraf 129. Acaroğlu Çeşmesi, Güney Cephe

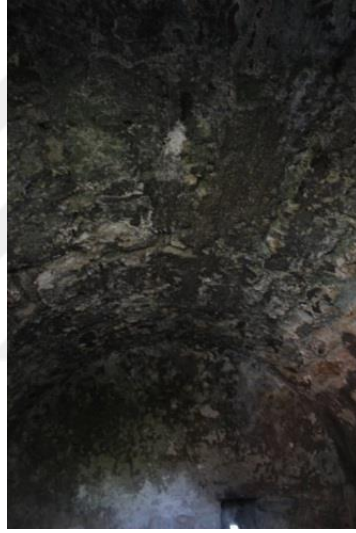

Fotoğraf 130. Acaroğlu Çeşmesi, Güney Cephe, Kitabe

Fotoğraf 131. Acaroğlu Çeşmesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 132. Acaroğlu Çeşmesi, Tonz Örtü, Kuzeyden Güneye Bakış

Fotoğraf 133. Acaroğlu Çeşmesi, Doğu Cephe

4.3.3. Gemi Köyü Camii Çeşmesi

Yeri : Araç, Kastamonu yolu üzerinde, ilçe merkezine 3.5 km. mesafede Gemi Köyü sınırlarında, Gemi Köyü Camii'nin kuzeyinde yer alır⁸⁹. Mahalle halkı tarafından "Aşağı Çeşme" adıyla da anılmaktadır.

İnceleme Tarihi : 19.10.2017

Çizim No : 100-102

Fotoğraf No : 134-137

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde ayna taşının üzerinde 0.68 x 0.50 m. ölçülerinde mermer malzemeli dikdörtgen bir inşa kitabesi yer almaktadır (Foto. 137). Kitabe celî ta'lik hatla yazılmış olup dili Arapça'dır. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni⁹⁰: Okunuşu:

۱ - بيسمىلاھىرراھمانىرراھىم 1- Bismillâhirrahmânirrahîm

۲ - ۱۲۹۷ 2-1297

Anlamı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. 1297.

Kitabeye göre çeşme H. 1297 / M. 1879-80 yılında inşa ettirilmiştir. Kitabe, çeşmenin banisi ve ustası hakkında bilgi vermemektedir.

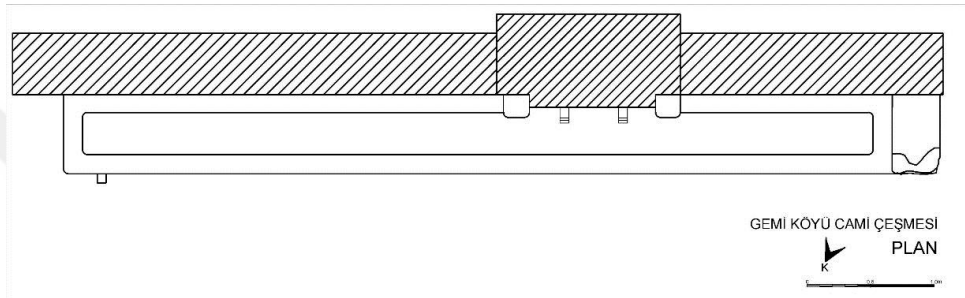
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 1.75 m. olan çeşme, 1.35 x 1.15 m. ölçülerinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 100). Çeşme, sonradan ilave edilen kuzey ve güneydeki beton bölümlerin arasında yer almaktadır (Çizim 101). Çeşmenin ayna taşı yekpare devşirme malzemedir. 0.80 x 0.48 m

⁸⁹ Eser, 41°16.498' K - 33°21.947' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı alınamamıştır.

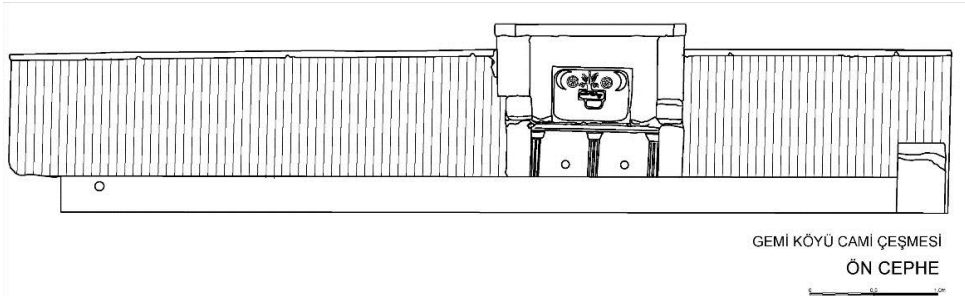
⁹⁰ Kitabe Fatma Gür tarafından okunmuştur.

ölçülerindeki ayna taşında yan yana iki lüle mevcuttur. Ayna taşının üstünde iki yanda yaklaşık 0.10 m. çıkıntı yapan konsollar yer almaktadır (Foto. 135).

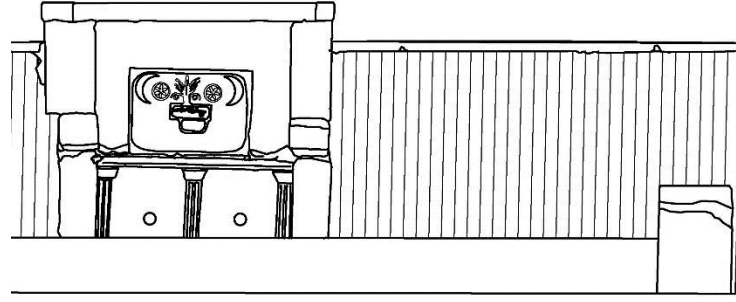
Ayna taşının üzerinde 0.68 x 0.50 m. ölçülerinde mermer bir kitabe yer alır. Kitabenin bulunduğu ve iki yanındaki yüzeyler mozaikle kaplanmıştır. Taslık nişi olmayan çeşmede tas, çeşme üzerine gelişigüzel asılarak kullanılmıştır. Derinliği 0.35 m. olan yalak, bilinmeyen bir tarihte genişletilmiş ve kuzey-güney doğrultusunda uzatılmıştır. Beton saçak ile sonlanan çeşme, düz örtü sistemine sahiptir (Foto. 134). Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

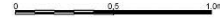
Çizim 100. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Plan

Çizim 101. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe

GEMİ KÖYÜ CAMİ ÇEŞMESİ
ÖN CEPHE

Çizim 102. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Devşirme malzemeli ayna taşının üstündeki konsollar ve kitabe mermer malzemedir. Diğer bölümler ise mozaikle kaplanmıştır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu çeşmenin önüne yalak ilave edilmiş ve duvar genişletilmiştir. Yalak ve örtü, beton malzeme ile yenilenmiştir (Foto. 135-136).

Süsleme Özellikleri : Kabartma teknikli kitabenin hemen üzerinde merkezde; bir çiçek, iki tarafında ise karşılıklı ay-yıldız bulunur (Foto. 137, Çizim 102). Oyma tekniğinde yapılmış kabartma tekniğinde süslenmiştir.

Fotoğraf 134. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 135. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 136. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Güneydoğu Cephe

Fotoğraf 137. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Kitabe ve Süslemeler

4.3.4. Gökçeçat Köyü Çeşmesi

Yeri : Araç, Karabük yolu üzerinde, Araç'a 12 km. mesafede, otoyolun 40 m. güneyinde, Gökçeçat Köyü Mezarlığı'nın 50 m. kuzeybatısında yer almaktadır⁹¹. Yakınındaki mezarlık alanı yakın döneme kadar yöre halkı tarafından "Gemet Hanı" adıyla bilinir, bundan dolayı da çeşme "Gemet Hanı Çeşmesi" adıyla da anılmaktadır.

İnceleme Tarihi : 19.10.2017 - 24.03.2019

Çizim No : 103-104

Fotoğraf No : 138-140

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde üçgen alınlığın altında mermer bir kitabe yer almaktadır. 0.17 x 0.34 m. ölçülerindeki kitabe, tek sütun üç satır halinde üç dikdörtgen kartuş içine alınmıştır (Foto. 140). Kitabe celî ta'lik hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli mermer kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni⁹²: **Okunuşu:**

صاحبالخيرات والحسنات	- ۱	1- Sâhibü'l-hayrât ve'l hasenât
وراغببول جاناتي والداراجات عرب	- ۲	2- Ve râğibü'l-cennâti ve'l-derecât Arab
اوغلي حسن بن صلح سنه ۱۳۳۲	- ۳	3- Oğlu Hasan bin Salih, Sene 1332

Anlamı:

Hayır ve hasenat sahibi olan Arab oğlu Salih oğlu Hasan'ın hayrını Allah (Hak Teâli) kabul etsin, sene 1332.

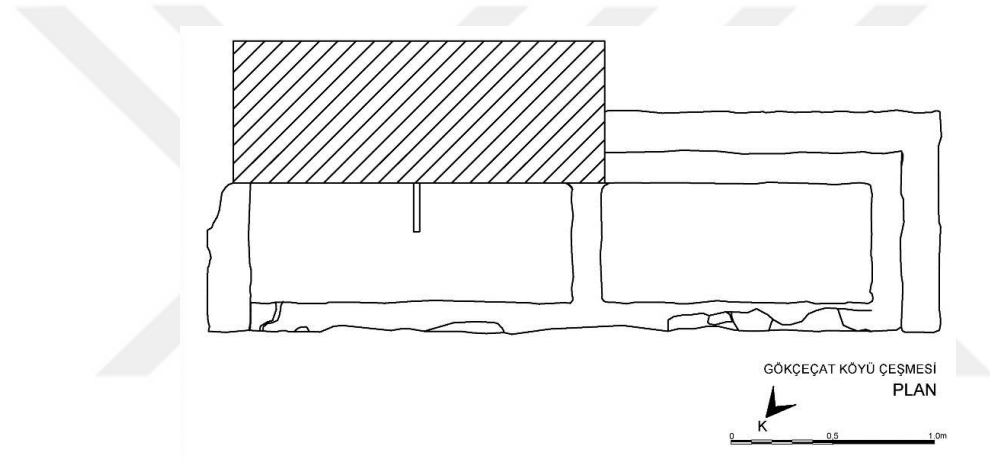
Kitabeye göre çeşme H. 1332 / M.1913-14 tarihinde Araboğlu Salih oğlu Hasan tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabe, eserin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

⁹¹ Eser, 41°13.232' K - 33°12.945' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 691.04 m. olarak ölçülmüştür.

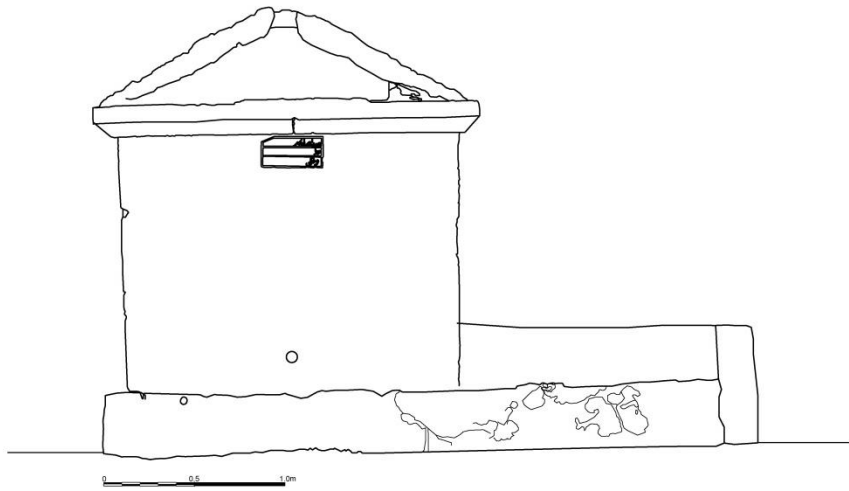
⁹² Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, üçgen tepelikli, düz cepheli meydan çeşmesidir. Kesme taş malzemeden inşa edilen 2.07 m. yükseklikteki çeşme, 0.70 x 1.83 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. Üstte yatay bir saçak, onun da üzerinde 0.49 m.yükseklikte üçgen alınlıklı tepelik vardır (Çizim 103-104). Saçak altında dikdörtgen kitabe yer alır. Çeşmede taslık nişi ve testilik sekisi bulunmamaktadır. Çeşmenin lülesi, yalaktan 0.15 m. yukarıda yer alır.

Çeşmenin kuzeybatısında, derinliği 0.35 m. olan iki mermer yalak bulunmaktadır. Yapının kuzeybatısındaki yalağın güney ve batı yönlerinde yerden yaklaşık 0.55 m. yükseklikte düzgün kesme taş duvar örgüsü vardır (Foto. 139). Eser, günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 103. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Plan

Çizim 104. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Arka cephesinde kesme taş malzemeyle birlikte moloz taş malzeme de kullanılmıştır. Onarımlar sırasında harç malzeme eklenmiştir. Kitabe mermer malzemedir (Foto. 139). Yalak bölümünün bazı kesimleri zamanla kırılmış bu bölümler de harç malzeme ve demir kenetlerle desteklenerek onarılmıştır.

Süsleme Özellikleri : Çeşme sade bir düzenlemeye sahiptir.

Fotoğraf 138. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 139. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Kuzeybatı ve Güneydoğu Cepheler

Fotoğraf 140. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Kitabe

4.3.5. Eflanilioğlu eşmesi

Yeri : Araç ilçesi, Belediye binasının 100 m. kuzeybatısı, askeri kışlanın gúneyinde (Rıfkı Pencereci'ye ait sivil yapının gúneydoğusunda) yer alır⁹³. Bundan dolayı da yóre halkı tarafından ‘‘Rıfkı Pencereci Sokak eşmesi’’ olarak da adlandırılmaktadır.

İnceleme Tarihi : 22.10.2017 - 03.03.2019

Çizim No : 105-107

Fotoğraf No : 141-144

Kitabesi ve Tarihçesi : Ayna taşının úzerinde 0.35 x 0.51 m. ölçülerinde kitabe yer alır. Kitabe iki sütun dórt satır halinde sekiz dikdórtgen kartuş içine alınmıştır (Foto. 144). Kitabe celî ta'lik hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni⁹⁴:

- 1- اول خاجى احمد اغاتك روحو اپپون احيا / ي ابطى ومصطفى و احمد بكر بو خيراتى عجاب
- 2- تاشناكان افلانيليداده روحنو ياد ايلتون / خاشرا دك اولدقجا جارى آب خيرى بى حساب
- 3- حثبتن لله بويلا امري خايرن فاعلى / حثبتن لله بويلا امري خايرن فاعلى / اولماسون مى نايل طوبى و حثتال ماآب
- 4- جوهر عصا ..... توفوقا جارى بويلا صو / ايچ بو دلجو چاشمادن فيذ ايلاسون روحونده آب
- 5- ۱۳۳۳

Okunuşu:

⁹³ Eser, 41°14.463' K - 33°19.396' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 701.02 m. olarak ölçülmüştür.

⁹⁴ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

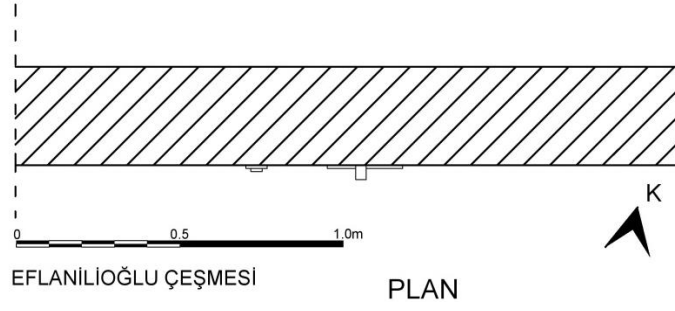
- 1- Ol Hacı Ahmed Ağa'nın rûhu için ihya / Yapdı Mustafa ve Mehmed beyler bu hayrâtı ucâb
- 2- Teşnegân Eflanilizâde rûhunu yâd eylesün / Haşre dek oldukca cârî âbı hayrı bî-hesab
- 3- Hasbeten lillâh böyle emr-i hayrın fâili / Olmasın mı nâil-i tûbâ ve hüsne'l-meâb
- 4- Cevher-âsâ ..... Tevfik-i cârî böyle su / İç bu dil-cû çeşmeden feyz eylesün rûhunda âb
- 5- 1333

Anlamı:

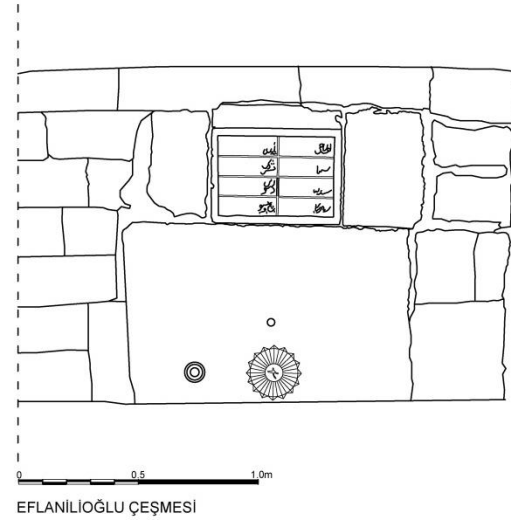
Mustafa ve Mehmed Beyler bu güzel çeşmeyi (hayratı), Hacı Ahmed Ağa'nın ruhu için inşa ettiler. Susayanlar çeşmenin suyundan içerken Eflanilizâde'yi anarak dua etsinler, bu çeşmenin suyu aktıkça Eflanilizâde'nin hayırları Kıyamet gününe kadar sonsuz olsun. Böyle hayırlı bir işi Allah rızası için yerine getirenler Cennetle müjdelensin. Cevher gibi değerli bu sudan iç, bu gönül çeken çeşmenin suyundan içenlerin ruhu suyla feyz bulsun. Sene H.1333 / M. 1914-15.

Kitabeye göre çeşme H. 1333 / M. 1914-15 yılında, Hacı Ahmed Ağa'nın hayrına, Mustafa ve Mehmed Bey tarafından inşa edilmiştir. Kitabede usta ismi bulunmamaktadır.

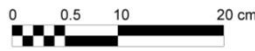
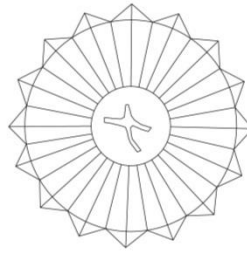
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Çeşme günümüzde özel mülkiyetin bahçe duvarı arasında kalmıştır. Çeşme 1.32 m. yükseklikte 1.12 m. genişliktedir (Çizim 105-106). Düz cepheli çeşmenin üst bölümünde kitabe yer alır. Taslık nişi yoktur. Ayna taşı on altı dilimli rozet şeklindedir. Yol seviyesinin yükselmesiyle yapının büyük bölümü ve yalak kısmı toprak altında kalmıştır (Foto. 141). Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 105. Eflanilioğlu Çeşmesi, Plan

Çizim 106. Eflanilioğlu Çeşmesi, Güney Cephe

Çizim 107. Eflanilioğlu Çeşmesi, Güney Cephe, Ayna Taşı

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser, tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Onarımlar sırasında harç malzeme eklenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Sade düzenlemeye sahip çeşmenin ayna taşında on altı dilimli bitkisel rozet bulunur (Çizim 107). Rozet oyma tekniğinde yapılmış ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 142).

Fotoğraf 141. Eflanilioğlu Çeşmesi, Güney Cephe

Fotoğraf 142. Eflanilioğlu Çeşmesi, Güney Cephe

Fotoğraf 143. Eflanilioğlu eşmesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 144. Eflanilioğlu eşmesi, Güney Cephe, Kitabe

4.4. Kastamonu Cide'deki eşmeler

Cide'de günümüze ulaşmış bir çeşme tespit edilmiştir.

4.4.1. Gideros Camii Çeşmesi

Yeri : Cide İlçesi sahil kıyısında, Gideros Koyu'nda, Gideros Camii'nin batısında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi : 24.08.2018 - 14.01.2019

Çizim No : 108-109

Fotoğraf No : 145-148

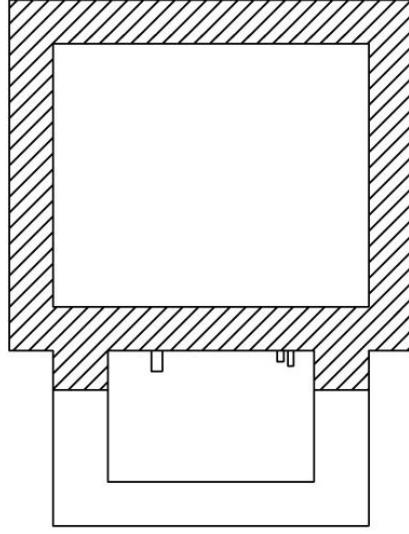
Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır. Çeşmenin doğusunda H.1313 / M.1896-97 tarihli Gideros Camii yer almaktadır. Buna göre çeşmeyi XIX. yüzyıl sonlarına tarihlendirmek mümkündür (Foto. 148).

Oldukça harap vaziyette bulunan cami ve çeşme, 2013-2014 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli, sokak çeşmesidir. Çeşme 2.45 x 1.98 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olup, yüksekliği 2.51 m.'dir (Çizim 108-109).

Teğet kemerli çeşmenin kuzey cephesi kesme taş, diğer cepheleri ise kaba yonu taş, moloz taş ve harç malzemelerden inşa edilmiştir. Kuzey cephede eksenin doğusunda salma musluk yer alır. Testilik sekisi bulunmayan çeşmenin yalağı zamanla yol seviyesinin altında kalmıştır. Yalak çeşme ile aynı genişliktedir. Çeşmenin saçağı mermer malzeme ile yenilenmiştir (Foto. 145-146).

Restorasyon sırasında tamamen yıkılan çeşme, aynı malzemeyle yeniden inşa edilmiştir. Çeşme daha önceden sıvanmış ve bu sıva zamanla dökülmüştür. Kış aylarında suyu akan çeşmenin yazın suyu kurumaktadır. Eser, günümüzde halen kullanılmaktadır.

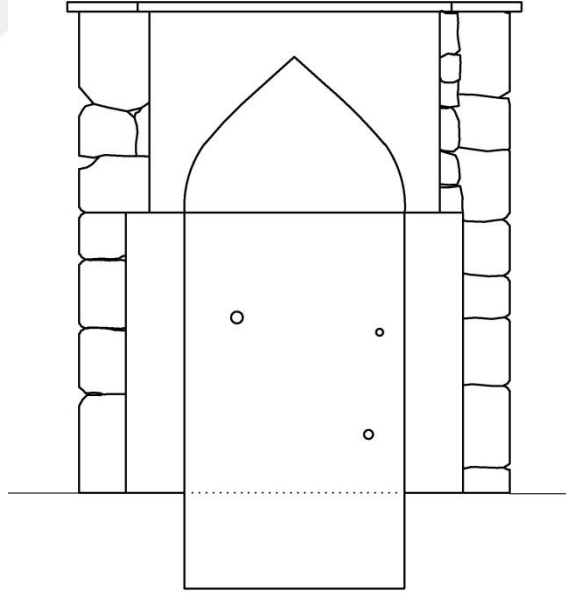

ÇİDE GİDEROS CAMİİ ÇEŞMESİ

PLAN

0 0,5 1,0m

Çizim 108. Gideros Camii Çeşmesi, Plan

ÇİDE GİDEROS CAMİİ ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

0 0,5 1,0m

Çizim 109. Gideros Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşmenin kuzey cephesi ve yalak, kesme taş, diğer cepheler ise moloz taş ve kaba yonu taş malzemelerden inşa edilmiştir (Foto. 146-147).

Süsleme Özellikleri : Çeşme sade bir düzenlemeye sahiptir.

Fotoğraf 145. Gideros Camii Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler

Fotoğraf 146. Gideros Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 147. Gideros Camii Çeşmesi, Güney Cephe

Fotoğraf 148. Gideros Camii, İnşa Kitabesi

4.5. Kastamonu Daday'daki Çeşmeler

Kastamonu'nun Daday ilçesinde gerçekleştirilen araştırmalar doğrultusunda Karacaören Köyü'nde bir çeşme tespit edilmiştir. Çeşme ilçe merkezine 21 km., şehir merkezine ise 48 km. uzaklıktadır.

4.5.1. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi

Yeri : Daday, Karacaören Köyü Merkez Mahallesi'nde, Karacaören Köyü Camii'nin yaklaşık 50 m. kuzeybatısında yer alır⁹⁵. Köy halkı tarafından "Şadırvan Çeşmesi" adıyla da bilinmektedir.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 02.03.2019

Çizim No : 110-114

Fotoğraf No : 149-151

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin aynalığında üç kitabe bulunmaktadır⁹⁶. Birinci kitabe üçgen içinde olup, tarih ibaresidir. İkinci kitabe dikdörtgen pano içinde tek sütun beş satır halindedir (Foto. 151). Üçüncü kitabe ise yuvarlak içine alınmış olup, tek satırdır. Celî ta'lik hatla, kabartma tekniğiyle yazılmış kitabelerin dili Osmanlı Türkçesi'dir. Bunların dışında, sonradan eklenen üçgen tepelikte günümüz Türkçesiyle yazılmış 1952 tarihli bir onarım kitabesi bulunmaktadır. Kitabelerin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Birinci kitabe:

Metni:	Okunuşu:
بيك اوج يوزاونيكيده اتدردم بو چشمي عحيا ۱۳۱۲ سنه	1312 Sene

İkinci kitabe:

Metni:	Okunuşu:
--------	----------

بيك اوج يوزاونيكيده اتدردم بو چشمي عحيا ۱-۱	1-Bin üç yüz on ikide etdirdim bu çeşme ihyâ
---	---

⁹⁵ Eser, 41°29.997' K - 33°13.04' D koordinatlarında bulunmakta olup rakımı alınamamıştır.

⁹⁶ Kitabeler Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

- ۲- نه قدار عمروك اولسه اخرت باقدر فاني دونيا 2-Ne kadar ömrün olsa âhîret bâkîdir, fânî dünya
- ۳- يا محمد قيل شفاعة امتيك قومشولرم اولسن صافا 3-Yâ Muhammed kıl şefâat ümmetine komşularım olsun safâ
- ۴- صاحبالخيرات والحسنات ال خاج موصطافي اغا 4-Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât el-Hâc Mustafa Ağa
- ۵- روحچون الفاتحه 5-Rûhiyçün el-Fâtiha

Anlamı:

H. 1312 senesinde (Bin üç yüz on ikide) bu çeşmeyi inşa ettirdim. Ömrün ne kadarsa, sonsuz olan ahirettir ve dünya geçicidir. Hz. Muhammed şefâat et ümmetine komşularım huzur bulsun. Hayır ve hasenat sahibi Hâcî Mustafa Ağa'nın rûhu için Fatiha oku.

Üçüncü kitabe:

Metni: Okunuşu:

ماشاء الله Mâşâallâh

Anlamı:

Mâşâallâh (Allah her şeye kadirdir. Allah'a tevekkül ettim) (Bakara Suresi, Ayet 148, Ankebut Suresi, Ayet 20).

Kitabeye göre çeşme H. 1312 / M. 1894-95 Hacı Mustafa Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabe, çeşmeyi inşa ettiren Hacı Mustafa Ağa'nın konuşma diliyle sunulması açısından son derece önemlidir. Kitabe çeşmenin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Onarım Kitabesi:

Okunuşu:

- 1 13-6-1952
- 2 BU DUV
- 3 ARI YAPANDURA
- 4 N EVLİYAZADE

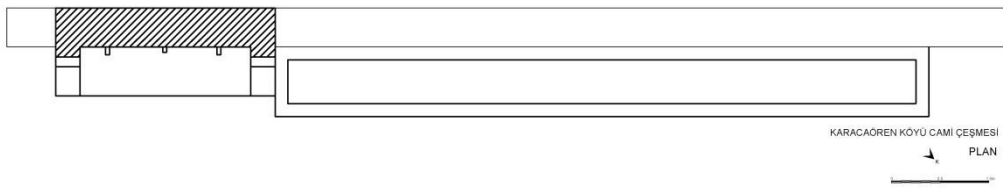
5 HAMİYDE HANIM MAŞALLA

Anlamı:

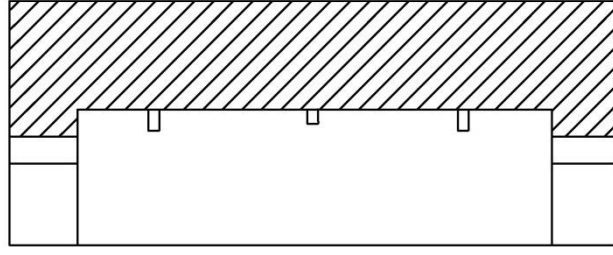
Üçgen tepelikteki kitabede, 13-6-1952 tarihinde, çeşmenin arkasındaki duvarın Duran Evliya'nın Kızı Hamiyde Hanım tarafından inşa ettirildiği, sonda ise "Allah'ın dediği olur" anlamındaki Mâşâallâh yazar.

Plan ve Mimari Özellikleri : Çeşme tek cepheli, haznesiz, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 2.65 m. olan çeşme 2.26 x 0.90 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 111). Çeşmenin üzerinde saçak, saçığın üzerinde ise üçgen tepelik şeklinde olan 1952 tarihli onarım kitabesi yer alır. Düz cepheli çeşmenin üst bölümünde kitabesi bulunmaktadır. Ayna taşında eksende üstü yarım yuvarlak çizgisel bir pano, bu panonun içinde bitkisel süsleme ve ahşap tıpa ile kapatılmış lüle deliği mevcuttur. Panonun iki yanında üst tarafları ters eğmeçli kemer tarzında yapılmış çizgisel iki dikdörtgen pano daha yer alır. Bu panolarda birer tahliye deliği vardır (Foto. 150).

Taslık nişi bulunmayan çeşmede tasın tutturulduğu zincir, ayna taşının güneyine asılmıştır. Testilik sekisi yoktur. Yalak çeşme ile eş genişliktedir. Yalağın kuzeybatısına, sonradan uzun bir yalak daha ilave edilmiştir (Foto. 149, Çizim 112). Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

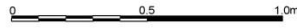
Çizim 110. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Plan

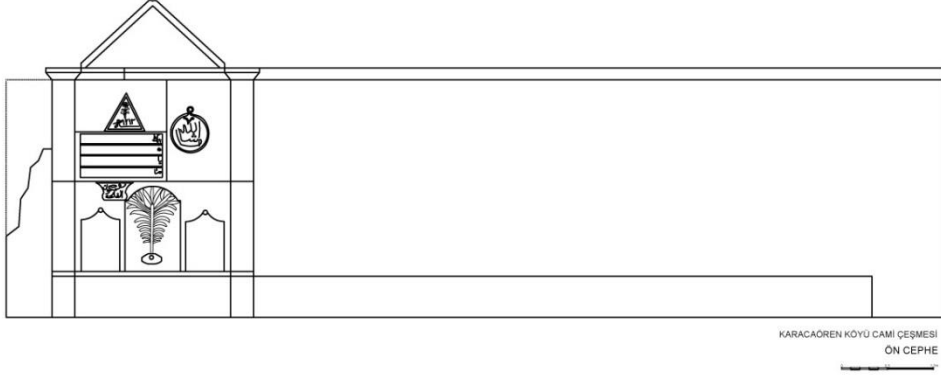
KARACAÖREN KÖYÜ CAMİ ÇEŞMESİ

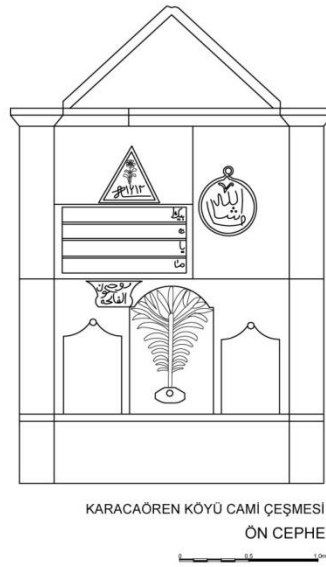
PLAN

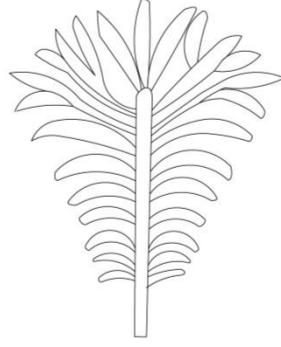
Çizim 111. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Plan

Çizim 112. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş

Çizim 113. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş

Çizim 114. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Ayna Taşı

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmeye onarımlar sırasında harç malzeme eklenmiştir. Kitabe mavi renge boyanmıştır (Foto. 150).

Süsleme Özellikleri : Tarih yazılı kitabenin üzerinde üçgen içinde bitkisel süsleme, üçgenin kuzeyinde, içinde Mâşâallâh yazan yuvarlak kartuş yer alır. Ayna taşında çizgisel yarım yuvarlak bir pano içinde aşağıdan yukarıya doğru genişleyen hayat ağacı görülür (Çizim 113-114). Kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 149. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 150. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş

Fotoğraf 151. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Kitabeler

4.6. Kastamonu İhsangazi'deki Çeşmeler

İhsangazi ilçesinde tarihi özelliği olan bir çeşme günümüze ulaşmıştır. H.1290 / M. 1873-74 tarihli Haraçoğlu Camii Çeşmesi'ne su temin eden Asa Suyu (kaynak) hala faaldir.

4.6.1. Haraçoğlu Camii Çeşmesi

Yeri : İhsangazi ilçesi, İsalâr Mahallesi'nde, Haraçoğlu Camii'nin kuzey avlu duvarında yer almaktadır⁹⁷.

İnceleme Tarihi : 06.10.2018

Çizim No : 115-118

Fotoğraf No : 152-156

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının güney cephesinde üçgen alınlık içinde dokuz satırlık kitabe yer alır (Foto. 154). Kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma tekniği ile yazılmış olan kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni⁹⁸: Okunuşu:

۱- ماشا لله	1- Mâşâallâh
۲- ۱۲۹۰	2- 1290
۳- سنه	3- Sene
۴- خراج زاده السيد احمد حمدي	4- Harâc Zâde Es-Seyyid Ahmed Hamdî
۵- يا الهي قيل بو خير ات صاحبين دائم	5-Yâ İlâhî Kîl Bu Hayrât Sahibîn Dâim
۶- دو ام هم شكور سيك هم غفور سيك اتم محتاج بني المه	6-Devâmı Hem Şekûrsun Hem Ğafûrsun Etme Muhtâç Bî Eleme
۷- سن بلور سين اقوال افعالمي باب خير ات قابول سنده	7-Sen Bilirsin Akvâli Efâ'limi Bâb-ı Hayrât Kapısında
۸- حفظيك ايله هم همام خدمت ايدام اوليايه	8-Hıfzîn ile Hem Hümâm-ı Hizmet Edem Evliyâyâ

⁹⁷ Yapının koordinatları ve rakımı alınamamıştır.

⁹⁸ Kitabe Arş. Gör. Durmuş Gür tarafından okunmuştur.

Anlamı:

Mâşâallâh (Allah'ın dediği olur) (Bakara Suresi, Ayet 148, Ankebut Suresi, Ayet 20). H.1290 / M. 1873-74 senesinde Haraç Zade Es-Seyid Ahmet Hamdi tarafından inşa edilmiştir. Allah'ım bu hayır sahibinin hayrını daim kıl. Sen hem bağışlayan hem de şükürümüzün karşılığını verensin. Bizi, acı bilmeyenlere muhtaç etme. Sözlerimi ve amellerimi sen bilirsin. Senin koruman altında hayır kapısında evliyaya hizmet eden ben kulunu her zaman dost eyle, El-Eman.

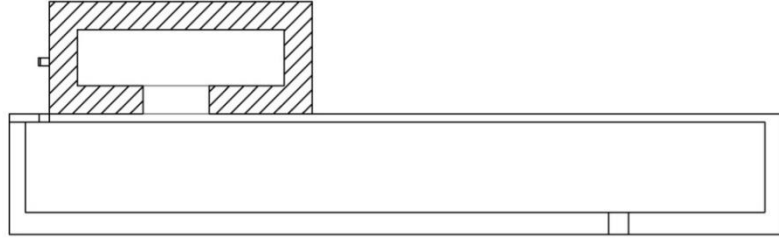
Kitabeye göre çeşme H. 1290 / M. 1873-74 yılında Haraçoğlu Seyid Ahmet Hamdi tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabe çeşmenin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Çeşme üç cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli, üçgen alınlıklı meydan çeşmesidir. 1.30 x 0.60 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı çeşmenin yüksekliği 2.23 m.'dir (Çizim 115-116). Çeşmenin duvar kalınlığı 0.14 m.'dir. Çeşmenin alt bölümü yatay dikdörtgen, üstü ise üçgen alınlık şeklindedir. Yapının bitiş noktasında Osmanlı dönemine ait mezar taşı başlığı vardır. Dikdörtgen bölüm büyük olasılıkla devşirme malzemedir.

Kuzey cephede; üçgen alınlıkta, hazne temizlik penceresi bulunur. Çeşmenin ayna taşı hafif doğuya kaydırılmış olup, on üç dilimli çiçek şeklindedir. 2003 yılında batıya doğru genişletilen yalak, günümüzde 0.56 x 3.90 m. ölçülerindedir (Foto. 152).

Güney cephede üçgen alınlığın açısına uygun şekilde yazılmış kitabe bulunur. Devşirme malzeme olduğu düşünülen bölüm, ortaları daire, uçları daralarak devam eden süsleme ile düşeyde üç bölüme ayrılmıştır. Her üç bölümde birer musluk deliği, üstte ise iki yanda birer tahliye deliği bulunan çeşmenin taslık nişi yoktur. Güney cephedeki yalak, günümüze ulaşmamıştır (Foto. 154).

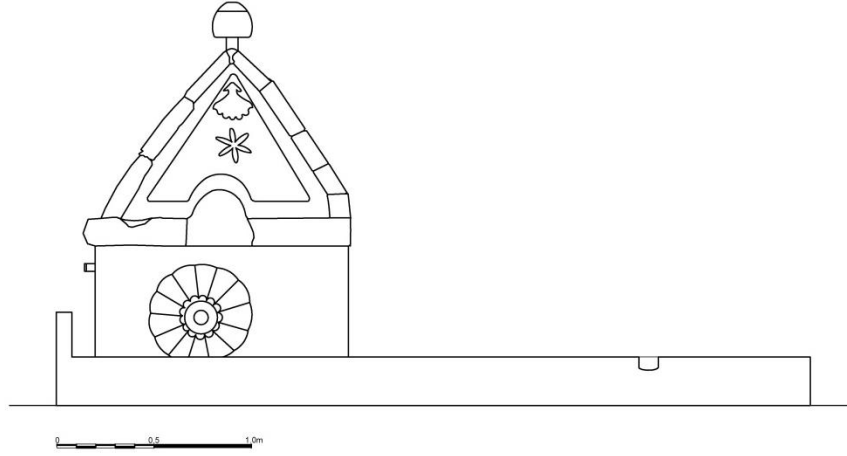
Doğu cephede, alt bölümü kırılmış ayna taşının üstünde salma musluk yer alır. Yapılan onarımlarla birlikte doğu cepheye avlu duvarı eklenmiştir. Çeşmede testilik sekisi yoktur. Çeşme günümüzde halen kullanılmaktadır.

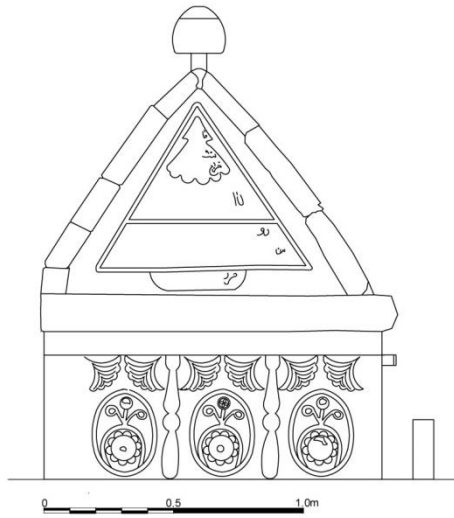
HARAÇOĞLU ÇEŞMESİ
PLAN

0 0.5 1.0m

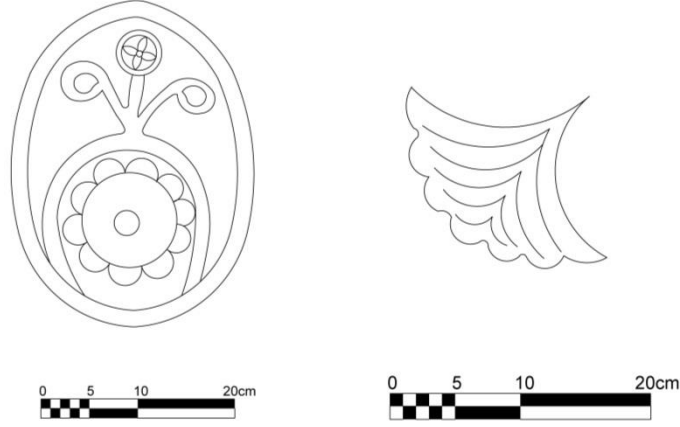
Çizim 115. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Plan

Çizim 116. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe

Çizim 117. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Güney Cephe

Çizim 118. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Güney Cephe, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme, düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup onarımlar sırasında harç malzeme eklenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Kuzey ve güney cephede; üçgen alınlığın açısına uygun şekilde yapılan kitabeliğin alt bölümü dilimlidir. Kuzey cephede ayna taşında on üç dilimli bitkisel bir rozet bulunur (Foto. 153).

Devşirme olduğunu düşündüğümüz güney cephedeki ayna taşı; ortaları daire, uçları daralarak devam eden süsleme ile düşeyde üç bölüme ayrılmıştır. Bu bölümlerin üst köşelerinde yapraklar yer alır. Oval madalyonların içinde lülelerin geleceği yerlerde bitkisel rozet üstlerinde ise üç loblu çiçek vardır (Çizim 118). Doğu cephede yarısı kırılmış bitkisel rozet bulunur.

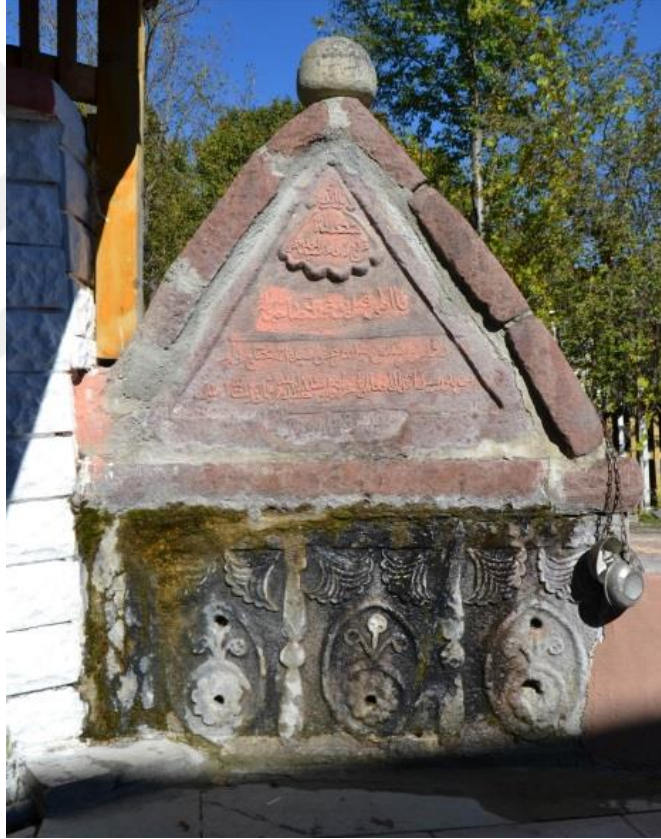
Süslemeler oyma tekniğinde yapılmış, kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 152. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe Genel Görünüm

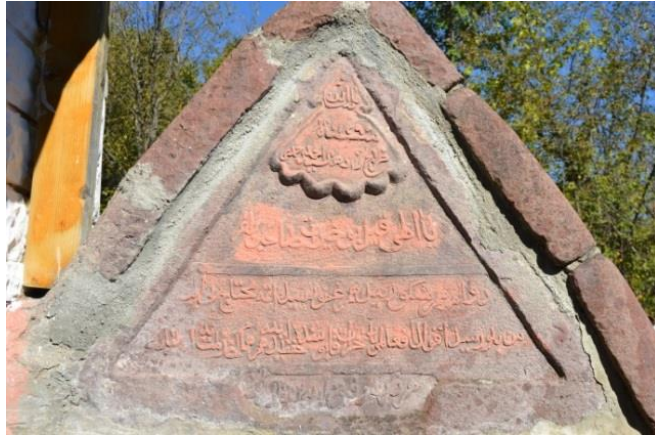
Fotoğraf 153. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe Genel Görünüm

Fotoğraf 154. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Güney Cephe

Fotoğraf 155. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Doğu cephe

Fotoğraf 156. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Güney Cephe, Kitabe

4.7. Kastamonu İnebolu'daki Çeşmeler

İnebolu'da günümüze gelebilmiş 22 çeşme tespit edilmiştir.

4.7.1. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi

Yeri : İnebolu, Yukarı Karaca Mahallesi'nde, Yukarı Karaca Camii'nin yaklaşık 150 m. güneydoğusunda, ormanlık arazi sınırında yer alır⁹⁹. Çeşme yakın döneme kadar "Abbas Çeşmesi" ve "Doktor Suyu" gibi çeşitli isimlerle anılmıştır (Çerkez, 2005: 147).

İnceleme Tarihi : 09.03.2019

Çizim No : 119-120

Fotoğraf No : 157-159

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının kuzey cephesinde, teğet kemer içinde tek sütun üç satır halinde, kısa kenarları uzatılarak yuvarlak sonlandırılan 0.25 x 0.65 m. ölçülerinde dikdörtgen kartuşlu kitabe yer alır (Foto. 159). Kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹⁰⁰: **Okunuşu:**

۱- صاحب‌الخیرات والحسنات   1-Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât

۲- درویشزادا ال حاجی مثطفي   2-Dervîşzâde El Hâc Mustafa

۳- سنه ۱۲۱۸   3-Sene 1218

Anlamı:

Hayır ve hasenat sahibi Derviş oğlu Hacı Mustafa tarafından sene H. 1218 yaptırılmıştır.

Kitabesine göre H. 1218 / M. 1803-04 tarihinde inşa edildiği anlaşılan eserin ustası hakkında bilgi bulunmamaktadır.

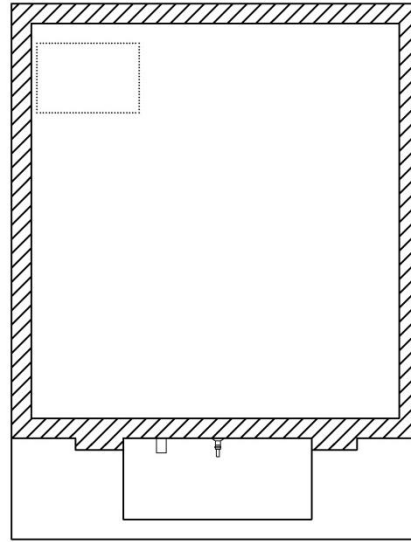
⁹⁹ Eser 41°58.422' K - 33°46.458' D koordinatlarında olup, rakımı belirlenememiştir.

¹⁰⁰ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesidir. Çeşme, 2.25 x 2.75 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlıdır (Çizim 119). Orman sınırında eğimli bir araziye inşa edilmiş çeşmenin arka cephesi olan güney cephe ve batı cephesi zemine yaslanmış durumdadır. Çeşmenin kuzey cephesi ön cephe olarak düzenlenmiştir. Bu cephenin yüksekliği 1.90 m.'dir. Teğet kemerli bölüm dışa taşkın yapılarak vurgulanmıştır. Kesme taştan inşa edilen teğet kemer ayaklar tarafından taşınmaktadır. Kemerli niş yüzeyinde dikdörtgen kitabe yer alır. Kitabenin kısa kenarları yanlara doğru uzatılmış ve yuvarlak olarak sonlanmıştır (Çizim 120). Kitabenin altında, doğu yönde tahliye borusu yer alır (Foto. 158).

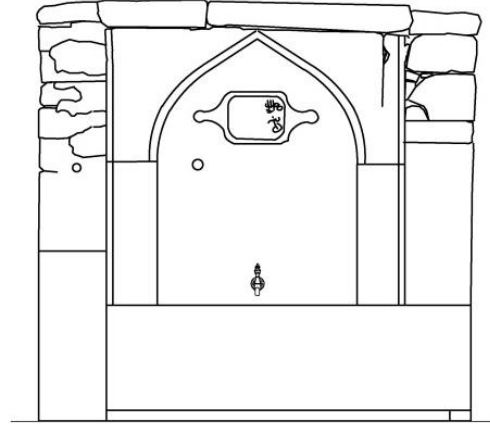
Testilik sekisi olmayan çeşmenin yalağı yenilenmiştir. Düz örtü sistemine sahip çeşmede kuzey cephe, saçakla son bulur. Hazne girişi örtünün doğusundadır.

INEBOLU - DERVİŞZADE HACI MUSTAFA ÇEŞMESİ

Çizim 119. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Plan

İNEBOLU - DERVİŞZADE HACI MUSTAFA ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

Çizim 120. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Kuzey Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşmenin kemerli bölümü kesme taş malzemedendir, diğer cepheleri ise kesme taşla birlikte kaba yonu taş ve moloz taş malzemedendir inşa edilmiştir. Yalak beton malzemeyle yenilenmiştir (Foto. 158).

Süsleme Özellikleri : Sade bir düzenlemeye sahip olan çeşmede, dikkat çeken kitabe formundan başka herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Fotoğraf 157. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cephe

Fotoğraf 158. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 159. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabe

4.7.2. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi

Yeri : İnebolu ilçesi, Camii Kebir Mahallesi, Mehmet Şevki Caddesi, Eyüpzade Mehmet Efendi'ye ait 3 numaralı sivil yapının kuzeybatısındadır¹⁰¹.

İnceleme Tarihi : 02.03.2019, 09.03.2019

Çizim No : 121-123

Fotoğraf No : 160-163

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının güneybatı cephesinde, atnalı kemer içinde iki satır halinde kitabe yer alır (Foto. 163). Kabartma teknikli kitabe celi ta'lik hatla yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni ¹⁰² :	Okunuşu
١٢٨٢ -١	1-1282
سنة -٢	2-Sene

Anlamı:

H. 1282 (M. 1865-66) senesi.

Kitabeye göre çeşme H. 1282 / M. 1865-66 yıllarında inşa edilmiştir. Banisi ve ustası bilinmemektedir.

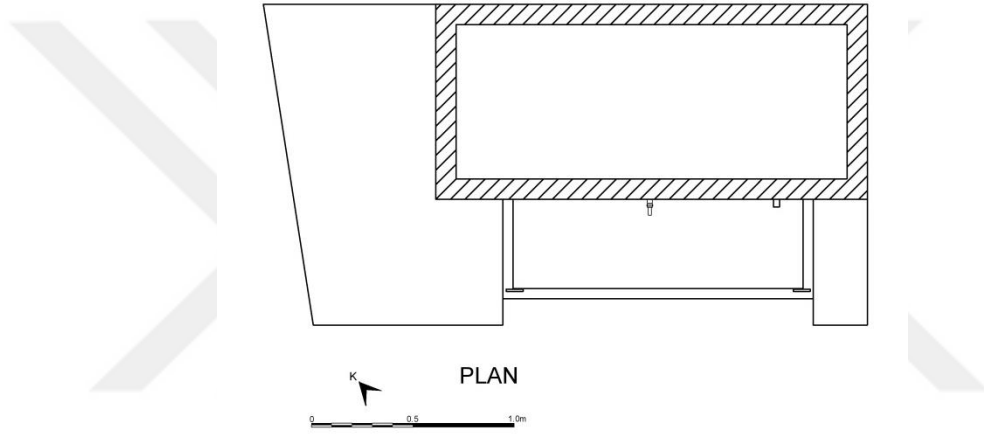
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda 1.58 x 2.90 m. ölçülerindeki dikdörtgen planlı çeşmenin yüksekliği 1.40 m.'dir (Çizim 121-122). Çeşmenin güneybatısı ön cephe olarak düzenlenmiştir. Ön cephe iki yanda, köşeleri dışbükey çeyrek daire olarak yumuşatılmış, orta kısım ise içe bakan çeyrek daire ile tamamlanmış panolar ve eksende üç atnalı kemer formu ile beş bölüm şeklinde ele alınmıştır (Çizim 122). Eksende yüzeysel atnalı kemer formu içinde kabartma teknikli kitabe, ayna taşında ise yenilenmiş musluk yer alır. Ortadaki musluk, servi ağacının

¹⁰¹ Eser 41°58.667' K - 33°45.709' D koordinatlarında yer alır.

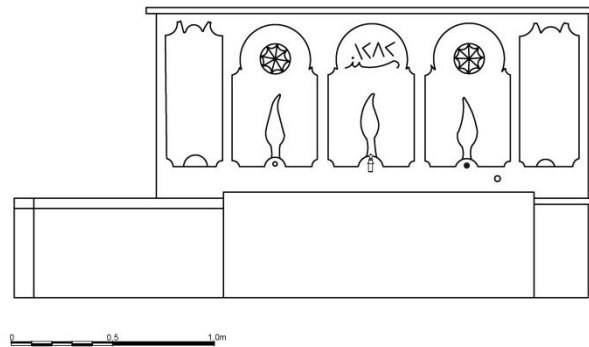
¹⁰² Kitabe Fatma Gür tarafından okunmuştur.

gövdesine yerleştirilmiş olup, kuzeybatı ve güneydoğudaki servi ağaçlarının gövdelerinde de musluk deliği görülür. Kuzeybatıda, saçak altında tahliye borusu yer almaktadır.

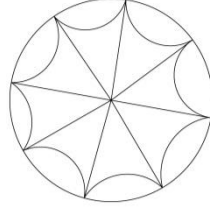
Alt bölümde, demir kenetlerle sağlamlaştırılmış dikdörtgen bir yalak, yalağın kuzey ve güneyinde ise birer testilik sekisi bulunur. Sekiler, yalak yüzeyinden öne doğru çıkıntı yapacak şekilde inşa edilmiştir. Düz örtü sistemine sahip çeşme, kuzeydoğu cephe hariç, 0.05 m. kalınlıkta bir saçakla son bulur. Hazne girişi, düz örtü sisteminin güneydoğusunda yer alıp bu bölüm beton kapakla örtülüdür (Foto. 160). Şebeke suyu bağlanmış olan çeşme günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 121. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Plan

Çizim 122. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Görünüş

Çizim 123. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Örtü sistemi ve hazne kapağı beton malzemelidir.

Süsleme Özellikleri : Eksendeki atnalı kemer formu içinde kabartma teknikli, iki satırlık kitabe, eksenin iki yanındaki atnalı kemer formları içinde ise üçgenlerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş geometrik birer rozet yer almaktadır. Ayrıca ortadaki bu üç bölümün alt seviyesinde birer servi ağacı mevcuttur. Ortadaki ve kuzeybatıdaki servi ağaçlarının uçları, güneydoğuya; güneydoğudaki servi ağacının ucu ise kuzeybatıya eğimlidir (Foto. 162, Çizim 122). Oyma tekniğinde yapılmış kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 160. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Güneybatı Cephe

Fotoğraf 161. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Yalak

Fotoğraf 162. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Güneybatı Cephe

Fotoğraf 163. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Güneybatı Cephe

4.7.3. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi

Yeri : İnebolu, Karadeniz Mahallesi, Kazım Karabekir Caddesi'nde 46 numaralı sivil yapının yaklaşık 70 m. güneyinde yer almaktadır¹⁰³.

İnceleme Tarihi : 27.10.2017 - 03.03.2019

Çizim No : 124-125

Fotoğraf No : 164-166

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde teğet kemer içinde kabartma teknikli iki kitabe yer alır (Foto. 166). Kitabe, kemer formuna uygun şekilde yerleştirilmiştir. İlk kitabe tek sütun altı satır halinde Latin harfleriyle yazılmış olup dili Karamanlıca'dır. İkinci kitabe ise ilk kitabenin sağ alt köşesinde dikdörtgen bir kartuş içine yerleştirilmiş, tek satır halinde Latin harfleriyle yine Karamanlıca olarak yazılmıştır¹⁰⁴ Kitabelerin metni şöyledir:

Metni¹⁰⁵:

Birinci kitabe:

- 1 XATZHETAY
- 2 ΠOCTOANNOYΣN
- 3 THMHDIOKO / OMHΣA /
- 4 TAYTHNTHND /// PA ///
- 5 KATAAYTOYΣ // T / ETOY
- 6 1870

¹⁰³ Eserin koordinat bilgileri alınamamıştır. Rakımı 43.00 m. olarak ölçülmüştür.

¹⁰⁴ Osmanlı döneminde yaşayan Ortodoks Hıristiyan halktan bazıları sadece Türkçe bilmektedir. Bu halkın konuştukları dile Karamanlıca adı verilir (Ekin, 2017, s, 221). Osmanlı'da Karamanlı Ortodoks halkın bir bölümü, Milli Mücadele'de Türk olduklarını ifade ederek Kayseri'de kurdukları Türk Ortodoks Patrikhanesi bünyesinde Ankara yönetimini desteklemiştir. 1924'te Türkiye-Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi ile Ortodoks Hıristiyanlar Yunanistan'a gönderilmiştir (Ağca, 2006, s, 3). Karamanlıca metinler, ilk defa 1453 yılında İstanbul'un fethi sonrasında yazılmaya başlanmış, 1923 Nüfus Mübadelesi'yle de son bulmuştur (Ekin, 2017, s, 224). Anadolu genelinde Karamanlıca kitabeli birçok çeşme bulunmaktadır. Konya Selçuklu Sille Mormi (Veli Paşa) Çeşmesi (Mutlu, 2014, s. 63), Samsun, Karadeniz Ereğlisi (Demir, 2010, s. 8), İzmit (Ölmez-Karademir, 2015, s. 1845-1861), Nevşehir, Ürgüp, Niğde, Kayseri ve Aksaray (Öger ve Türk, 2013, s. 1137-1151) çevresinde Karamanlıca kitabeli çeşmeler yer almaktadır.

¹⁰⁵ Kitabe Arş. Gör. Durmuş Gür tarafından okunmuştur.

İkinci kitabe;

Λ.T.

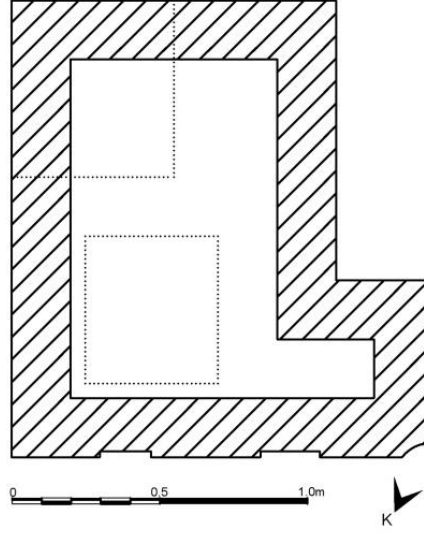
Anlamı:

Altı satırlık Karamanlıca kitabeğe göre çeşme, hayır sahibi yöre halkı tarafından inşa edilmiştir. Kitabenin sağ alt köşesinde bulunan Λ. T. işaretleri, eserin ustasına ait işaretler olmalıdır.

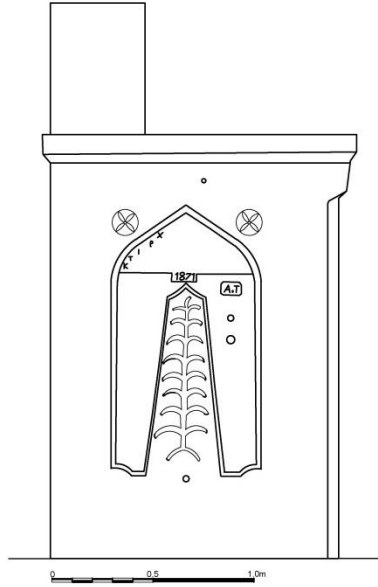
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Çeşme kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. 1.55 x 1.55 m. ölçülerindeki kare planlı çeşmenin yüksekliği, 2.10 m.'dir (Çizim 124).

Düz cepheli çeşmenin aynalığına teğet kemer formu verilmiştir. Teğet kemer formu bölümün köşelerinde malta haçı, içinde ise kitabe metni yer alır (Çizim 125). Ayna taşı olmayan çeşmenin aynalık bölümünde aşağıdan yukarıya daralan ve üçgen şekilde sonlanan panonun içinde hayat ağacı, hayat ağacının altında da yenilenmiş musluk yer almaktadır. Saçak altında bir, hayat ağacının kuzeyinde iki tahliye borusu bulunur.

Taslık nişi ve testilik sekisi olmayan çeşmenin yalak bölümü de günümüzde mevcut değildir. Saçak ile sonlanan çeşme, düz örtü sistemine sahiptir. Hazne girişi örtü sisteminde yer almaktadır. Bu pencerenin üzeri metal bir kapakla kapatılmıştır. Çeşmenin örtü bölümünün kuzeydoğu köşesi, briket ile örtülerek yükseltilmiştir (Foto. 164). Eser, günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 124. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Plan

Çizim 125. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup daha sonraki bir dönemde örtüsü beton malzeme ile yenilenmiştir (Foto. 165).

Süsleme Özellikleri : Teğet kemer formulu bölümün köşelerinde oyma tekniğinde yapılmış kabartma tekniğiyle süslenmiş malta haçı yer almaktadır. Çeşmenin aynalığında oyma tekniğiyle yapılmış kabartma tekniğiyle süslenmiş hayat ağacı bulunur (Foto. 165, Çizim 125).

Fotoğraf 164. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 165. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler

Fotoğraf 166. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabe

4.7.4. Hamdi Reis Sokak eşmesi

Yeri : İnebolu, Boyranaltı Mahallesi'nde Hamdi Reis Sokağı'nın kuzeydoğusunda yer alır¹⁰⁶.

İnceleme Tarihi : 04.05.2018 - 09.03.2019

Çizim No : 126-128

Fotoğraf No : 167-171

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının kuzey cephesinde, teğet kemer formunun batı ve doğu köşelerinde madalyon içinde ve niş içinde birer olmak üzere üç kitabe yer alır¹⁰⁷ (Foto. 170-171). Köşelerdeki madalyon içinde yer alan kitabeler celf sülüs, niş içindeki kitabe ise celf ta'lik hatla yazılmış olup kitabelerin dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kemer formunun batı köşesindeki kitabe tahrip olduğu için okunamamıştır. Doğu köşesindeki kitabenin ise çok küçük bir bölümü okunmuştur. Kitabelerin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Kemer Formunun İçindeki Kitabe:

Metni:	Okunuşu:
۱۲۹۲ -۱	1-1292
سنه -۲	2-Sene

Kemer Formunun Doğu Köşesindeki kitabe:

Metni:	Okunuşu:
..... -۱	1-
..... ال حاج -۲	2-.....El-Hac
..... -۳	3-.....

Kitabeye göre çeşme H. 1292 / M. 1875-76 senesinde Hacı lakaplı, ismi okunamamış olan bir hayırsever tarafından inşa ettirilmiştir.

¹⁰⁶ Eser, 41°58.613' K - 33°45.246' D koordinatlarında olup, rakımı 21.15 m.'dir.

¹⁰⁷ Kitabeler Arş. Gör. Durmuş Gür tarafından okunmuştur.

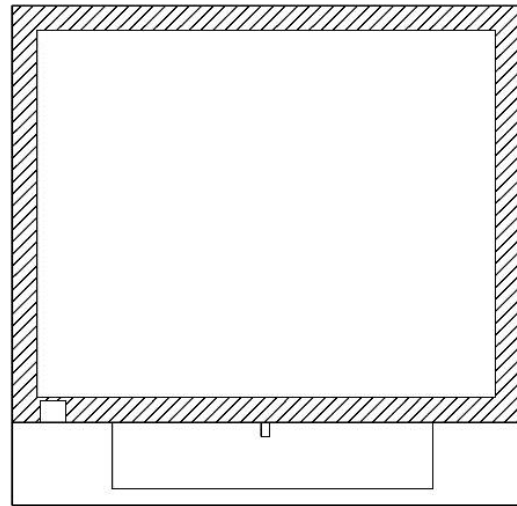
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş çeşmenin tüm yüzeyi harçla sıvanmış ve beyaza boyanmıştır. 3.00 x 3.30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı çeşmenin yüksekliği 2.15 m.'dir (Çizim 126-127).

Düz cepheli çeşmenin aynalığında çökertme teknikli teğet kemer formulu küçük bir niş bulunur. Nişin içinde ise, kabartma teknikli ışınal kollar yer alır.

Çeşmenin kuzey cephesinde üç kitabe bulunur. Kitabelerden biri niş içinde, diğer ikisi ise köşelerde madalyon içindedir. Nişin doğusunda alt seviyede, 0.15 x 0.15 m. ölçülerinde ve 0.13 m. derinliğinde kare, küçük bir taslık nişi yer alır. Ön cephenin doğu ve batı köşeleri oval olarak tasarlanmıştır (Foto. 168).

Ayna taşı olmayan çeşmenin musluğu sonradan yenilenmiştir. Cephe ile sınırlı, dikdörtgen yalak ve testilik sekileri yolun yükselmesiyle birlikte kısmen yol seviyesinin altında kalmıştır (Foto. 167).

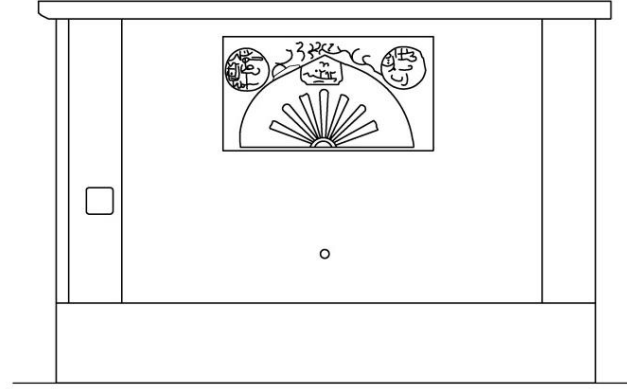
Onarımlar sırasında çeşmenin üzeri düz beton ile örtülmüştür. Hazne girişi örtü sisteminde yer almakta olup, hazne kapağı beton malzemedir. Günümüzde şebeke suyu bağlı olan çeşme halen kullanılmaktadır.

INEBOLU - HAMDI REIS SOKAK ÇEŞMESİ

Çizim 126. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Plan

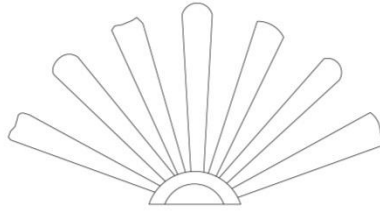

İNEBOLU - HAMDİ REİS SOKAK ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

Çizim 127. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Görünüş

Çizim 128. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup onarımlar sırasında tüm yüzeyi harçla sıvanmış ve beyaza boyanmıştır. Günümüzde boyalar yer yer dökülmüştür. Örtü sistemi de günümüzde düz betondur.

Süsleme Özellikleri : Niş yüzeyinde, yarım yuvarlak zeminden dağılan ışımsal kollar (Çizim 128) ve nişin içindeki kitabenin üzerinde kıvrım dallardan oluşan, üsluplaştırılmış bitkisel kompozisyon, çeşmedeki süslemeyi oluşturur (Foto. 169).

Fotoğraf 167. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 168. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 169. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabeler ve Süslemeler

Fotoğraf 170. Hamdi Reis Sokak eşmesi, Kuzey Cephe, Madalyon İçlerindeki Kitabeler

Fotoğraf 171. Hamdi Reis Sokak eşmesi, Kuzey Cephe, Niş İçindeki Kitabe

4.7.5. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I

Yeri : İnebolu merkez, Boyran Mahallesi, İsmetpaşa Caddesi'nde 13 numaralı sivil yapının güneybatısında, avlu duvarında yer almaktadır¹⁰⁸.

İnceleme Tarihi : 13.07.2017 - 16.12.2018

Çizim No : 129-131

Fotoğraf No : 172-174

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde üstü yarım yuvarlak, altı ters kaş kemer şeklindeki kartuş içinde kitabe yer alır (Foto. 174). İki satırlık kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma tekniğinde yazılmış olan kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹⁰⁹: Okunuşu

صاحبالخيرات	- ۱	1- Sâhibü'l-hayrât
ایمامزاده احمد	- ۲	2-İmâm-zade Ahmed
سنه ۱۲۹۳	- ۳	3-Sene 1293 ¹¹⁰

Anlamı:

İmâmzade Ahmed'in hayratıdır. 1293 senesi.

Kitabeye göre çeşme H. 1293 / M. 1876-77 yılında hayır sahibi İmamoğlu Ahmed tarafından yaptırılmıştır. Kitabede eserin ustası hakkında bilgi bulunmamaktadır.

¹⁰⁸ Eser, 41°58.72' K - 33°45.444' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 13.00 m. olarak ölçülmüştür.

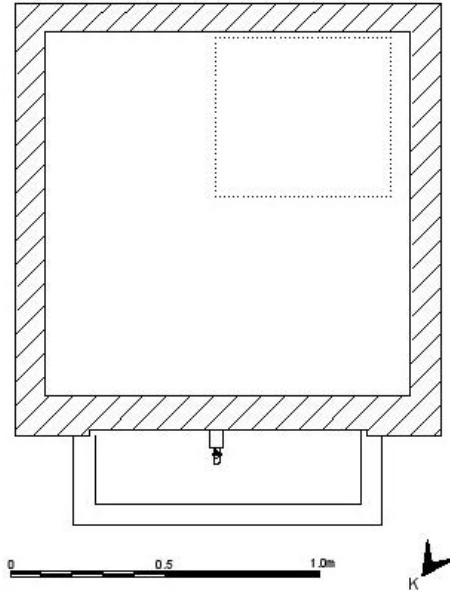
¹⁰⁹ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

¹¹⁰ Kitabeyi yerinde inceleyen Çerkez, çeşmenin kitabesinin tam olarak okunamadığını belirterek 92 rakamının okunduğunu; buna göre inşa tarihinin H. 1292 olabileceğini ifade etmiş ve çeşmeyi M. 1875 yılına tarihlendirmiştir (Çerkez, 2005: 149). Alan çalışmamızda eserin inşa tarihi tereddüte yer vermeyecek şekilde net olarak okunmuştur.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilen çeşme 1.38 x 1.40 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlı olup, yüksekliği 1.46 m.'dir (Çizim 129-130).

Çeşme, yaklaşık 2.00 m. daha kuzeyde yer alırken İnebolu Belediyesi ve Karayolları tarafından 1960 yılı sonrasında günümüzdeki yerine taşınmıştır (Foto. 172). Yapının kuzeybatı cephesi dışında diğer bölümleri beton malzemeyle yenilenmiştir¹¹¹. Çeşmenin kare aynalığı, düz silmelerle çerçeve içine alınmıştır. Cephenin merkezinde üstü yarım yuvarlak, altı ters kaş kemer şeklinde sonlanan kitabe bulunmaktadır. Kitabenin iki yanında panolar içinde süsleme yer almaktadır. Yenilenmiş burma musluk cephenin ekseninde yer alır. Çeşmede taslık nişi ve testilik sekisi bulunmamaktadır (Foto. 173-174).

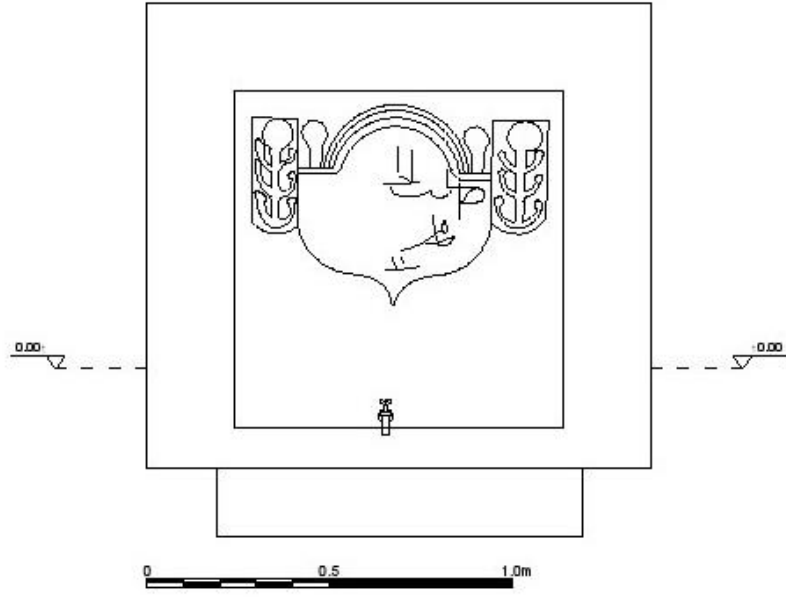
Çeşme, zamanla zeminin yükselmesiyle yol seviyesinin altında kalmıştır. Düz örtü sistemine sahip çeşmenin hazne girişi örtüde yer alır. Örtü ve hazne kapağı beton malzeme ile yenilenmiştir. Eser günümüzde kullanılmaktadır.

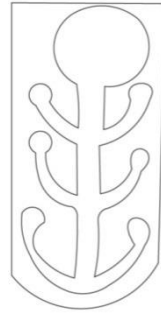
Çizim 129. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I, Plan

¹¹¹ 13.07.2017 tarihli, Kiracı Mustafa Akdemir ile yapılan sözlü görüşme.

Çizim 130. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I, Kuzeybatı Cephe, Görünüş

Çizim 131. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşmenin orijinal bölümleri kesme taş malzeme iken, yenilenen bölümler ise beton malzemeden inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Kitabenin iki yanında, üst kısımları dikdörtgen alt tarafları üçgen şeklinde yapılmış iki dikdörtgen pano içinde oyma tekniğinde yapılmış bitkisel dal yer alır (Çizim 131).

Fotoğraf 172. Boyran Mahallesi Sokak eşmesi I, Genel Görünüm

Fotoğraf 173. Boyran Mahallesi Sokak eşmesi I, Yalak

Fotoğraf 174. Boyran Mahallesi Sokak eşmesi I, Kitabe ve Süslemeler

4.7.6. Hamidiye Camii Çeşmesi

Yeri : İnebolu merkez, Camii Kebir Mahallesi, Hürriyet Caddesi'nde Hamidiye Camii'nin güneydoğusunda avlu duvarında bulunmaktadır¹¹².

İnceleme Tarihi : 18.05.2018 -16.12.2018 - 09.03.2019

Çizim No : 132-133

Fotoğraf No : 175-178

Kitabesi ve Tarihçesi¹¹³ : Kaş kemerin altında, köşeleri içbükey dikdörtgen kartuş içinde üç satırlık kitabe yer alır (Foto. 178). Kabartma teknikli kitabe celf sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni ¹¹⁴ :	Okunuşu:
۱- صاحب‌الخيرات والحسنات امير	1-Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Emir-
۲- زادا ال خاج ياقوب بيك	2- Zâde el-Hâc Yakub Bey
۳- سنه ۱۳۰۲	3- Sene 1302

Anlamı:

Hayır ve güzel eserler sahibi Emir Oğlu Hacı Yakub Bey (tarafından) H. 1302 / M. 1884-85 yılında inşa edilmiştir.

Kitabe, eserin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

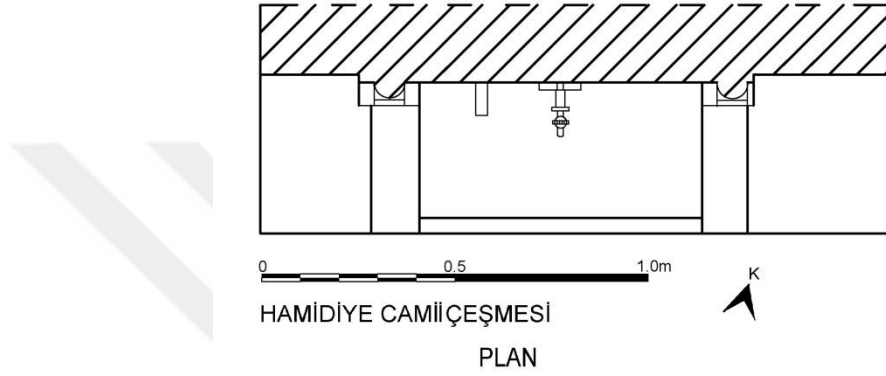
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, kaş kemerli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 2.35 m. olan çeşme 1.63 x 2.00 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 132-133). Sütunceler üzerindeki kaş kemer düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmenin aynalığında, kemer içinde köşeleri içbükey,

¹¹² Eser, 41°58.664' K 33°45.729' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 44.76 m. olarak ölçülmüştür.

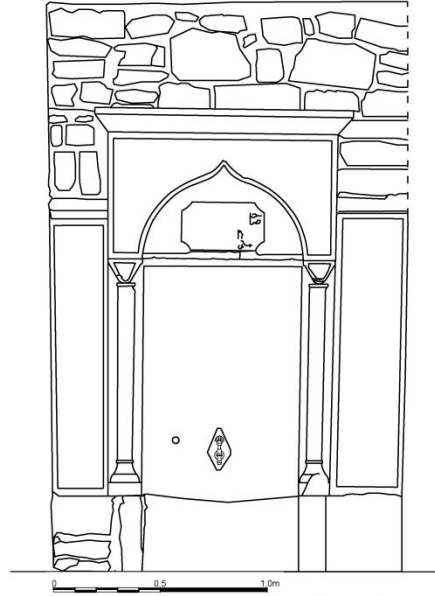
¹¹³ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün Arşivi, Kastamonu İnebolu İlçesi, Ankara KK tarafından 30.04.1991 tarihinde, 1750 numaralı karar metni ile tescillenen eser, Ankara I Numaralı KVKBK tarafından 05.04.2018 tarihinde 5426 numaralı karar metni ile tescil kararı güncellenmiştir. Ada No: 19, Parsel No: 4.

¹¹⁴ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

yatay dikdörtgen kitabe yer alır. Kaş kemerli nişin alt bölümünde baklava dilimi şeklinde yapılmış küçük ayna taşı ve bu bölümde yenilenmiş burma musluk vardır. Tahliye borusu musluğun batısında, hafif üst hizadadır. Taslık nişi olmayan çeşmenin mermer malzemeli yalağının batısında, testilik sekisi mevcuttur. Yapı basit silmeli saçak ile sonlandırılmıştır. Çeşme'nin güney cephesi 2000'li yıllarda boyalıken¹¹⁵ son dönem restorasyon işlemleri sırasında çeşmenin güney cephesindeki boyalar kazınarak çeşme özgün haline döndürülmüştür (Foto. 175-176).

Çizim 132. Hamidiye Camii Çeşmesi, Plan

Çizim 133. Hamidiye Camii Çeşmesi, Güney Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eserin yalak ve testilik sekisi mermer malzemeli olup diğer bölümler düzgün kesme taş malzemedan inşa edilmiştir.

¹¹⁵ Çeşmenin eski fotoğrafları için bkz. (Çerkez, 2005, s. 169, Fotoğraf 5).

Süsleme Özellikleri : Çeşmede musluğun tespit edildiği ayna taşı, baklava dilimi şeklinde düzenlenmiştir. Kemer, kitabe ve sütunceler çeşmeye hareketlilik katmıştır (Foto. 176).

Fotoğraf 175. Hamidiye Camii Çeşmesi, Genel Görünüm (Çerkez, 2005, s. 150, Fotoğraf 5)

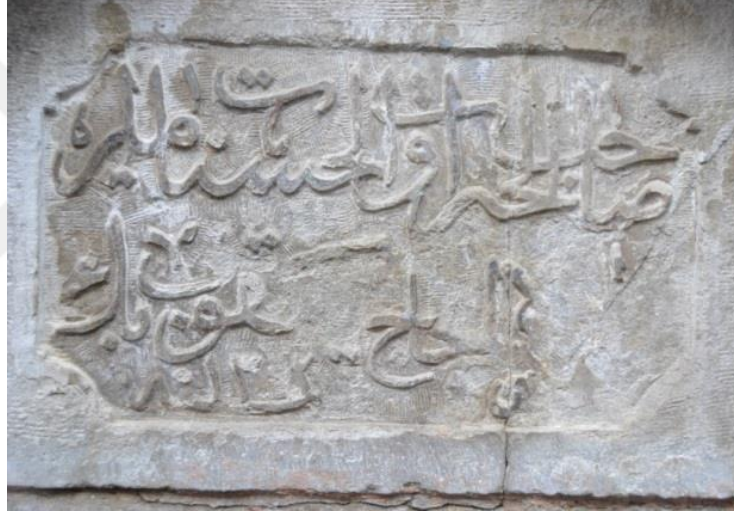

Fotoğraf 176. Hamidiye Camii Çeşmesi, Güney Cephe, Genel Görünüm

Fotoğraf 177. Hamidiye Camii Çeşmesi, Yalak ve Testilik Sekisi

Fotoğraf 178. Hamidiye Camii Çeşmesi, Kitabe

4.7.7. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi

Yeri : İnebolu, Yukarı Karaca Mahallesi, Güçlü Sokakta, Yukarı Karaca Camii'nin yaklaşık 30 m. kuzeybatısında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi : 02.03.2019- 09.03.2019

Çizim No : 134-135

Fotoğraf No : 179-180

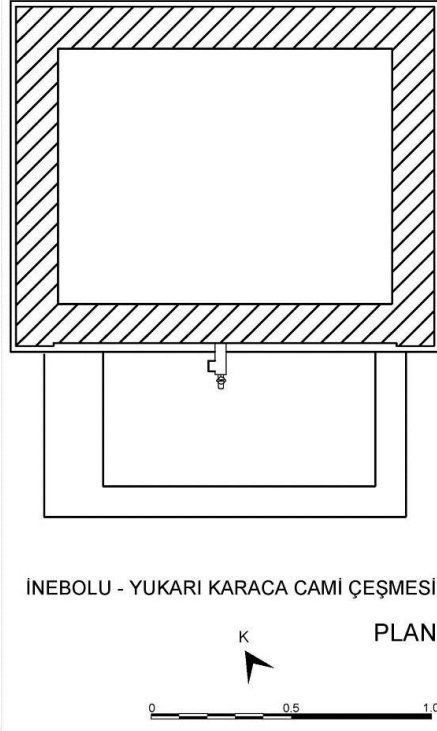
Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin aynalığında yer alan kitabe, tahrip olduğu için okunamamaktadır. Kaynaklarda bu bölümde Latin harfleriyle 1892 tarihinin yazdığı bilgisi bulunmaktadır. İnebolu'daki Rum Ortodoks halk tarafından inşa ettirilen çeşme yöre halkı tarafından "Rum Çeşmesi" diye adlandırılmaktadır (Çerkez, 2005, s. 150).

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. 2.33 m. yükseklikteki çeşme, 1.82 x 1.60 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 134). Doğu ve kuzey cephesi toprak dolu olan çeşmenin, batı ve güney cephesi kısmen ortada; diğer cepheleriyle örtü sistemi ise tamamen sarmaşık dallarıyla kaplıdır.

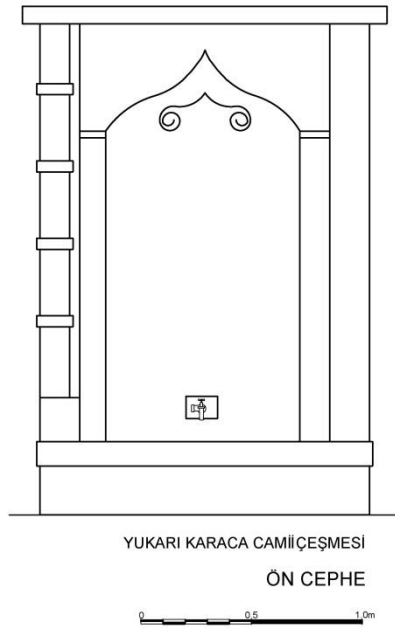
Düz cepheli çeşmenin aynalığında, sütunceler üzerindeki yüzeysel kaş kemer formu, silmelerle oluşturulmuştur (Çizim 135). Kaş kemerin içinde bitkisel ve nesneli süslemeler mevcuttur.

Ayna taşı olmayan çeşmenin musluğu zaman içinde yenilenmiştir. Güney cephede, cepheden daha dar tutulmuş dikdörtgen bir yalak bulunur. Yalak seviyesinin üzerinde, 0.10 m. kalınlığa sahip silme çeşmeyi dolanmaktadır. Çeşmenin taslık nişi ve testilik sekisi yoktur. Çeşmenin güneybatı köşesinde cepheye bitişik su künkleri, hazneye su taşımaktadır (Foto. 179).

İnce bir saçak ile sonlanan yapı, düz örtü sistemine sahiptir. Harap durumdaki eser günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 134. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi, Plan

Çizim 135. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme tamamen düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Yalağı beton malzeme ile yenilenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Kaş kemerin içi kıvrım dallarla süslenmiştir. Çerkez (2005, s. 150), bu kısımda “papaz tacı” olarak nitelendirdiği bir süsleme bulunduğunu söylese de, incelememiz esnasında bu kısmın tamamen tahrip olduğu gözlenmiştir. Kaş kemer formu içindeki kıvrım dallar kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 180).

Fotoğraf 179. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi, Kuzeybatı ve Güneybatı Cepheler

Fotoğraf 180. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Süslemeler

4.7.8. Nuh Bey eşmesi

Yeri : İnebolu merkez, Aşğı Hatipbağı Mahallesi, Mustafa Kemal Paşa Caddesi'nde, 102 numaralı özel mülkiyetin yaklaşık 30 m. güneydoğusunda yer almaktadır¹¹⁶.

İnceleme Tarihi : 03.03.2019 - 09.03.2019

Çizim No : 136-138

Fotoğraf No : 181-184

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin aynalığında, kaş kemer formunun içinde, üst üste yerleştirilmiş iki kitabe vardır¹¹⁷ (Çizim 137). Birinci kitabe oval bir kartuş içinde yer alır. İkinci kitabe ise yanları incelerek uzatılmış dikdörtgen bir kartuş içinde, tek sütun iki satır halinde celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Birinci Kitabe:

Metni: **Okunuşu**

سنة ١٣١٥   Sene 1315

Anlamı:

1315 senesi.

İkinci Kitabe:

Metni: **Okunuşu**

١- صاحبالخيرات نوح   1-Sâhibü'l-hayrât Nuh
٢- زاءء نوح بيك   2-Zâde Nuh Bey

Anlamı:

Hayır sahibi Nuh oğlu Nuh Bey'dir.

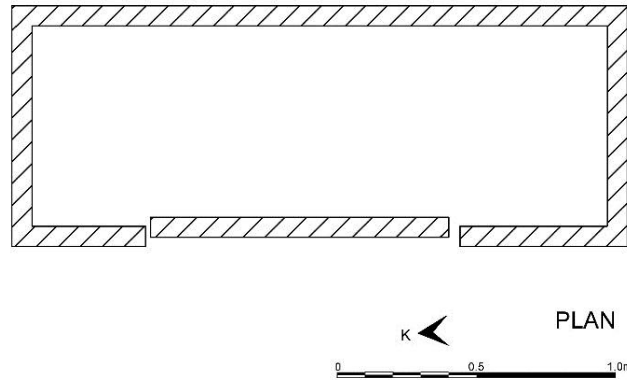
¹¹⁶ Eser, 41°58.721' K - 33°45.446' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 76.00 m. olarak ölçülmüştür.

¹¹⁷ Kitabeler Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

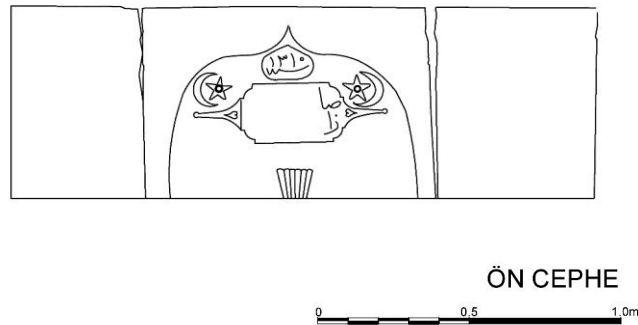
Kitabeye göre çeşme H. 1315 / M. 1897-98 yılında hayır sahibi Nuh oğlu Nuh Bey tarafından yaptırılmıştır. Kitabe, eserin ustasıyla ilgili bilgi vermemektedir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Çeşme 2.15 x 0.84 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 136). Yol seviyesinin zamanla yükselmesiyle alt bölümleri zeminin altında kalan çeşmenin bu haliyle yüksekliği 0.70 m.'dir (Foto. 182). Düz cepheli çeşmenin aynalığına kaş kemer formu verilmiştir. Kaş kemer formunun içinde kitabe, kitabenin altında ise altı dilimli vazo yer alır.

Örtüsü günümüze ulaşmayan çeşme, bakımsız kaldığı için kullanılamaz durumdadır¹¹⁸. Daha önce geçirdiği onarımlar sırasında çeşmenin taşları demir kenetlerle birbirlerine tutturulmuştur (Foto. 183). Çeşme günümüzde harap bir haldedir ve kullanılmamaktadır.

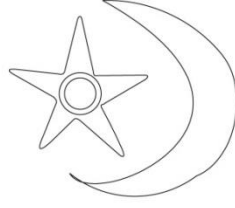

Çizim 136. Nuh Bey Çeşmesi, Plan

Çizim 137. Nuh Bey Çeşmesi, Batı Cephe, Görünüş

¹¹⁸ Bilgin Eren ile yapılan sözlü görüşmede eserin 1980 yılına kadar kullanılmaya devam edildiği, sonradan kullanım dışı kaldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Çizim 138. Nuh Bey Çeşmesi, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme, kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmenin taşları birbirine demir kenetlerle tutturularak sağlamlaştırılmıştır.

Süsleme Özellikleri : Kitabenin uçlarındaki yaprak, üst köşelerindeki karşılıklı ay-yıldız ile kitabenin altında eksendeki uzun kaideli altı dilimli vazo, çeşmedeki süslemeyi oluşturmaktadır (Foto. 181, 183, Çizim 137-138). Kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 181. Nuh Bey Çeşmesi, Genel Görünüm (Çerkez, 2005, s. 170, Fotoğraf 8)

Fotoğraf 182. Nuh Bey Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 183. Nuh Bey Çeşmesi, Batı Cephe, Detay

Fotoğraf 184. Nuh Bey Çeşmesi, Kitabe

4.7.9. Çinili Camii Çeşmesi

Yeri : İnebolu, Yenimahalle, Cami Sokak ile Şaban Terzioğlu Sokağın köşesinde, Çinili Camii'nin yaklaşık 20 m. kuzeybatısında yer alır.

İnceleme Tarihi : 09.03.2019

Çizim No : 139-140

Fotoğraf No : 185-189

Kitabesi ve Tarihçesi : Kuzeydoğu cephede, çeşmenin aynalığında kitabelik içinde Karamanlıca yazılmış birkaç harf "D.....D...AT" tespit edilmiş, (Foto. 188) fakat diğer kısımları okunamamıştır. Çeşmenin ustası ve banisi bilinmemektedir.

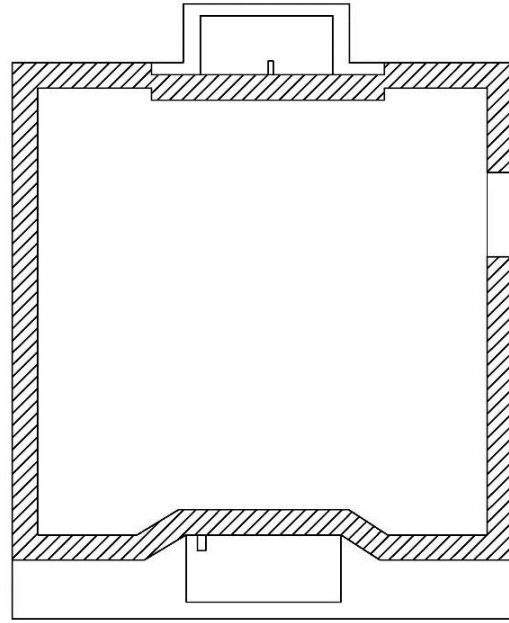
İnebolu'da bu çeşme dışında günümüze gelmiş, benzer plan, malzeme ve teknik özelliklerine sahip Rum çeşmeleri bulunmaktadır. İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) ve Yukarı Karaca Camii Çeşmesi (1892) plan, malzeme, teknik özellikleri açısından Çinili Camii Çeşmesi ile benzer özelliklere sahiptir. İnebolu'da Çinili Camii'nin cephesinde görülen kaş kemer formu, İnebolu çeşmelerinde sıkça uygulanmıştır. Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) gibi örneklerle karşılaştırıldığında çeşmeyi XIX. yüzyılın sonlarına tarihlendirmek mümkündür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser iki cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. 3.15 x 3.95 m. ölçülerindeki çeşme güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 139). Güneybatı cephe 3.60 m., kuzeydoğu cephe ise 2.80 m. yüksekliğe sahiptir. Çeşmenin güneybatı ve kuzeydoğu cephelerinin aynalığına kaş kemer formu verilerek kemerli bir görünüm elde edilmiştir (Çizim 140).

Kuzeydoğu cephedeki kaş kemer formu, cephenin her iki tarafında yer alan sütunceler ile birleştirilerek kemerli bir görünüm oluşturulurken (Foto. 186), güneybatı cephede sütünce bulunmamaktadır (Foto. 187). İki cephedeki aynalık da dikdörtgen silme içine yerleştirilmiştir. Kuzeydoğu cephede tahliye borusu mevcutken diğer cephede sıvanmış lüle deliğinin batısında alt seviyede muhtemelen haznenin temizliği sırasında kullanılan tahliye deliği bulunmaktadır. Kuzeydoğu aynalığı çimento harcıyla

sıvanarak beyaz ve glkurusu renge boyanmıştır. Köşeleri pahlanmış güneybatı cephenin kitabeliği ise beyaza boyanmıştır.

İki cephesinde de yalak olan çeşmenin güneybatı cephesindeki yalağı günümüze asıl haliyle gelmişken kuzeydoğu cephedeki yalak zaman içinde yenilenmiştir (Foto. 185). Güneydoğu cephenin örtüye yakın konumunda haznenin temizlik penceresi yer alır (Foto. 189). Düz rt sistemine sahip eşme basit silmeli bir saçak ile sonlandırılmıştır (izim 140). Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

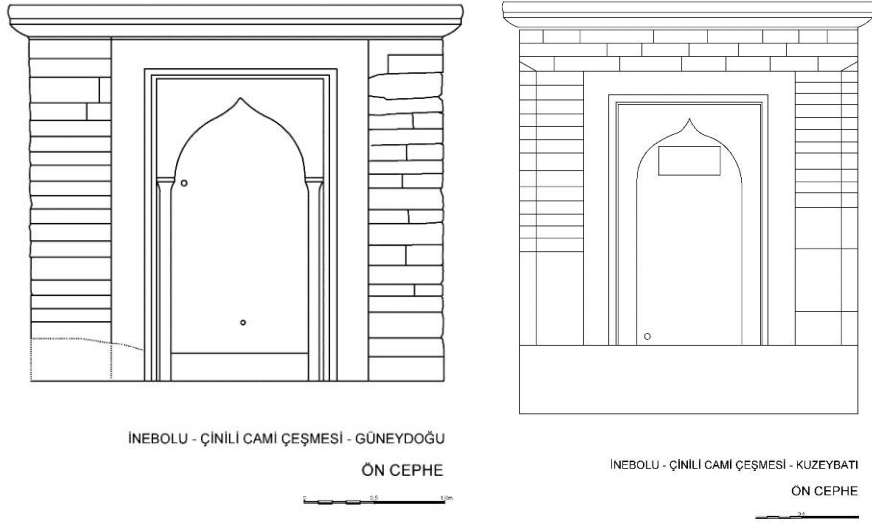

İNEBOLU - ÇİNİLİ CAMİİ ÇEŞMESİ

PLAN

Çizim 139. Çinili Camii eşmesi, Plan

Çizim 140. Çinili Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu ve Güneybatı Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 185).

Süsleme Özellikleri : Çeşmede süsleme bulunmamakla birlikte taş kemer formları ve silmeler cepheye hareketli bir görünüm kazandırmıştır.

Fotoğraf 185. Çinili Camii Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 186. Çinili Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe

Fotoğraf 187. Çinili Camii Çeşmesi, Güneybatı Cephe

Fotoğraf 188. Çinili Camii Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Kitabe

Fotoğraf 189. Çinili Camii Çeşmesi, Güneydoğu Cephe

4.7.10. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi

Yeri : İnebolu merkez, Karadeniz Mahallesi, Kazım Karabekir Caddesi, Karadeniz Mahallesi Camii'nin doğusunda bulunmaktadır¹¹⁹.

İnceleme Tarihi : 18.05.2018 - 16.12.2018

Çizim No : 141-142

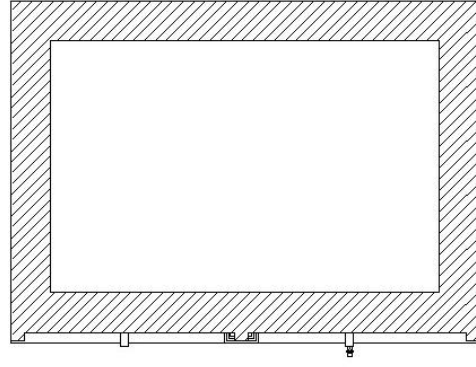
Fotoğraf No : 190-192

Kitabesi ve Tarihçesi : Eserin üzerinde kitabesi bulunmamaktadır. Plan, cephe tasarımı, malzeme ve teknik özellikleri açısından Safranbolu Dimici Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Acar, 2008, s. 60) ile benzerlik gösterir. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) batı cephesinde görülen kaş kemer formu, İnebolu çeşmelerinde sıkça uygulanmıştır. İnebolu'daki Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) (Katalog No. 4.7.6), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98), Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-11), Çinili Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.9) ve Küre'de Bedesten Sokak Çeşmesi'nin (XIX.-XX. yüzyıl) ön cephelerinde kaş kemer uygulaması görülmektedir. Kaş kemer yapıları ve sütünce kullanımları, göz önünde bulundurularak çeşmeyi XIX. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, çift kaş kemerli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 2.73 m. olan çeşme, 2.65 x 1.65 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 141). Batı cephede yan yana iki kaş kemer düzenlemesi yer alır. Kemerler dikdörtgen kesitli sütünlara oturur (Çizim 142). Kaş kemerli nişler, yüzeyseldir. Kuzeydeki kemerin içinde kitabelik yer alır. Çeşmenin aynalığında kırılmış birer musluk bulunmaktadır (Foto. 191).

Taşlık nişi ve testilik sekisi bulunmayan çeşmenin yalağı kırılmıştır. Saçakla sonlanan çeşmenin örtü sistemi kırma çatıdır (Foto. 190). Harap haldeki eser, günümüzde kullanılmamaktadır.

¹¹⁹ Eser, 41°58.156' K - 33°46.729' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 44.66 m. olarak ölçülmüştür.

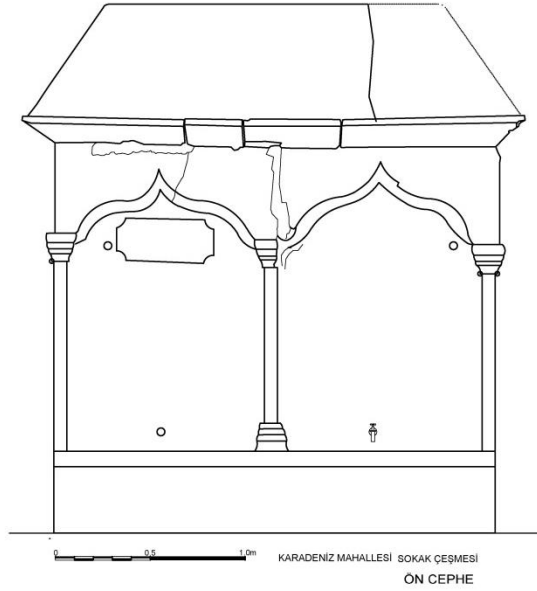

İNEBOLU - KARADENİZ MAHALLESİ SOKAK ÇEŞMESİ

PLAN

Çizim 141. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Plan

KARADENİZ MAHALLESİ SOKAK ÇEŞMESİ
ON CEPHE

Çizim 142. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Yapının ana cephesi düzgün kesme taş malzemeden, diğer cepheleri ise kaba yonu ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 191-192).

Süsleme Özellikleri : Çeşmede yan yana iki kaş kemer uygulaması cepheye hareket katmıştır. Bu özelliğin dışında çeşmede süsleme unsuru bulunmamaktadır.

Fotoğraf 190. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 191. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe

Fotoğraf 192. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe

4.7.11. Mehmet Sabri Caddesi Sokak eşmesi

Yeri : İnebolu, Camii Kebir Mahallesi, Mehmet Sabri Caddesi'nde 32 numaralı sivil yapının bahçesinde yer alır.

İnceleme Tarihi : 09.03.2019

Çizim No : 143-144

Fotoğraf No : 193-197

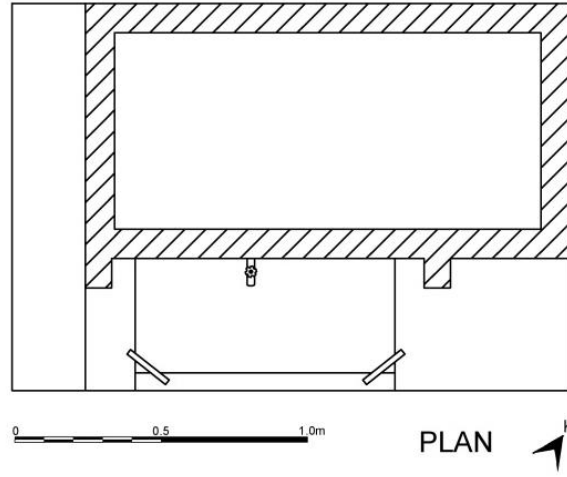
Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin aynalığında servi ağaçlarının üzerinde dikdörtgen kitabelik yer alır. Kitabesinin üzerine günümüze ait süslemeler yapıldığı için okunamamaktadır (Foto. 196).

İnebolu Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi I (XIX. yüzyıl), Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi II (XIX. yüzyıl), (Çerkez, 2005, s. 153-154, 172), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13), Safranbolu Kanlıkaya Çeşmesi (1845) (Acar, 2008, s. 38) gibi örneklerle plan, malzeme ve cephe özellikleri açısından benzerlik arz eden çeşmeyi XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başlarına tarihlendirmek mümkündür.

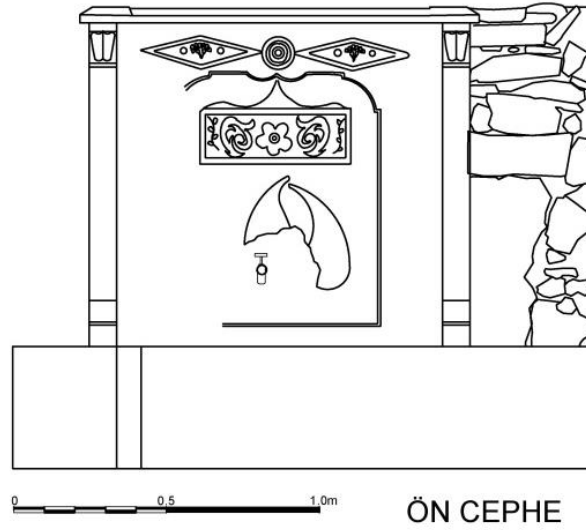
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. 1.50 m. yükseklikteki çeşme, 1.80 x 1.32 m. ölçülerinde, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 143). Kuzeybatı ve kuzeydoğu cephesi, moloz taşlarla oluşturulmuş dolgu duvara bitişik olan çeşmenin, güneydoğusu ön cephe olarak düzenlenmiştir (Foto. 193). Çeşme günümüzde beyaza boyanmış ve üzerine kırmızı renk ile çeşitli süslemeler yapılmıştır. Düz cepheli çeşmenin iki yanında sütünceler yer alırken aynalığında kıvrımlarla oluşturulmuş bir çerçeve bulunmaktadır (Foto. 195-196). Örtünün hemen altında geometrik panolar, onun da altında yatay dikdörtgen bir kitabelik bulunur (Çizim 144). Ayna taşında, uçları birbirine doğru yönelmiş iki servi ağacı yer alır. Servi ağacının gövdesine yenilenmiş burma musluk yerleştirilmiş ve bu bölüm kısmen sıvanmıştır. Musluğun güneyinde alt seviyede, haznenin temizliği sırasında kullanılan tahliye deliği günümüzde kapatılmıştır. Çeşmede taslık nişi bulunmamaktadır. Üst bölümdeki baklava dilimi panonun altında da tahliye deliği mevcuttur.

Testilik sekisi yenilenen çeşmenin, cepheden daha dar dikdörtgen yalağı, demir kenetlerle birbirine tutturulmuştur (Foto. 197). Düz örtü sistemine sahip çeşmenin örtüsü, ön cepheye saçak olarak çıkıntı yapmaktadır (Foto. 194). Şebeke suyu bağlı olan çeşme, günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 143. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Plan

Çizim 144. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Güneydoğu Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Günümüzde yüzeyi çimento harcıyla sıvanarak beyaza boyanmış durumdadır (Foto. 193).

Süsleme Özellikleri : Güneydoğu cephenin köşelerinde sütunceler yer alır. Düz cepheli çeşmenin ön cephesinde, dikdörtgen kitabeliğin altında iki servi ağacı görülür. Servi ağaçlarının şişkin gövdeleri yukarıya doğru daralarak merkeze doğru eğilmektedir. Cephenin en üstünde, merkezde bitkisel rozet, iki yanında baklava dilimleri yer alır (Foto. 196-197, Çizim 144). Kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 193. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 194. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Güney Cephe ve Örtü Sistemi

Fotoğraf 195. Mehmet Sabri Caddesi Sokak eşmesi, Güney ve Güneydoğu Cepheler

Fotoğraf 196. Mehmet Sabri Caddesi Sokak eşmesi, Güneydoğu Cephe, Detay

Fotoğraf 197. Mehmet Sabri Caddesi Sokak eşmesi, Güneydoğu Cephe, Detay

4.7.12. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi

Yeri : İnebolu merkez, Camii Kebir Mahallesi, Mehmet Şevki Caddesi'nde 3 numaralı sivil yapının doğusunda yer almaktadır¹²⁰.

İnceleme Tarihi : 18.05.2018-16.12.2018

Çizim No : 145-146

Fotoğraf No : 198-200

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ön cephesinde, yüzeysel kaş kemerin içinde üç satırlık kitabe bulunmaktadır (Foto. 199). Kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni ¹²¹: Okunuşu:

۱ - سنه ۱۳۱۸	1-Sene 1318
۲ - جناب مولاناك نه خوش كرمى احسانيدر بو ص	2-Cenâb-ı Mevlâ'nın ne hoş kerem-i ihsânıdır bu su
۳ - چقدى قودرت چشماسيندن اب خايات يا هو خاجى اتمشدورت اوغلو صالح	3-Çıktı kudret çeşmesinden âb-ı hayât, yâ hû. Hacı Altmışdörtoğlu Salih

Anlamı:

Hacı Altmışdörtoğlu Salih tarafından H. 1318 / M. 1900-01 senesinde inşa edilen bu çeşmenin suyu, Cenab-ı Allah'ın ne güzel bir lütfu ve ihsanıdır. Hayat çeşmesi gibi Kudret çeşmesinden çıkmıştır.

Kitabeye göre çeşme H. 1318 / M. 1900-01 yılında Hacı Altmışdörtoğlu Salih tarafından yaptırılmıştır. Kitabe, eserin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Plan ve Mimari Özellikleri: Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 1.87 m. olan çeşme, 2.24 x 1.60 m. ölçülerinde

¹²⁰ Eser, 41°58.662' K 33°45.703' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 38.00 m. olarak ölçülmüştür.

¹²¹ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

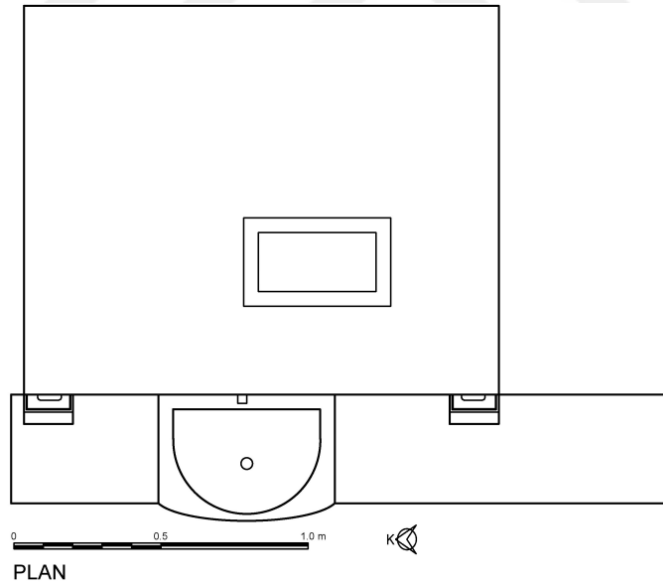
dikdörtgen planlıdır (Çizim 145). Eser, sonradan inşa edilen sivil yapının avlu duvarları arasında kalmıştır (Foto. 198).

Düz cepheli çeşmenin iki yanında yer alan sütuncelerin üst kısımları, iki parça halinde dikdörtgen panolara bölünmüştür. Bu bölümlerin içinde kabartma tekniğinde yapılmış süslemeler görülmektedir. Bu panolar çeşme aynalığına yuvarlak bir silme ile geçiş yapılmaktadır.

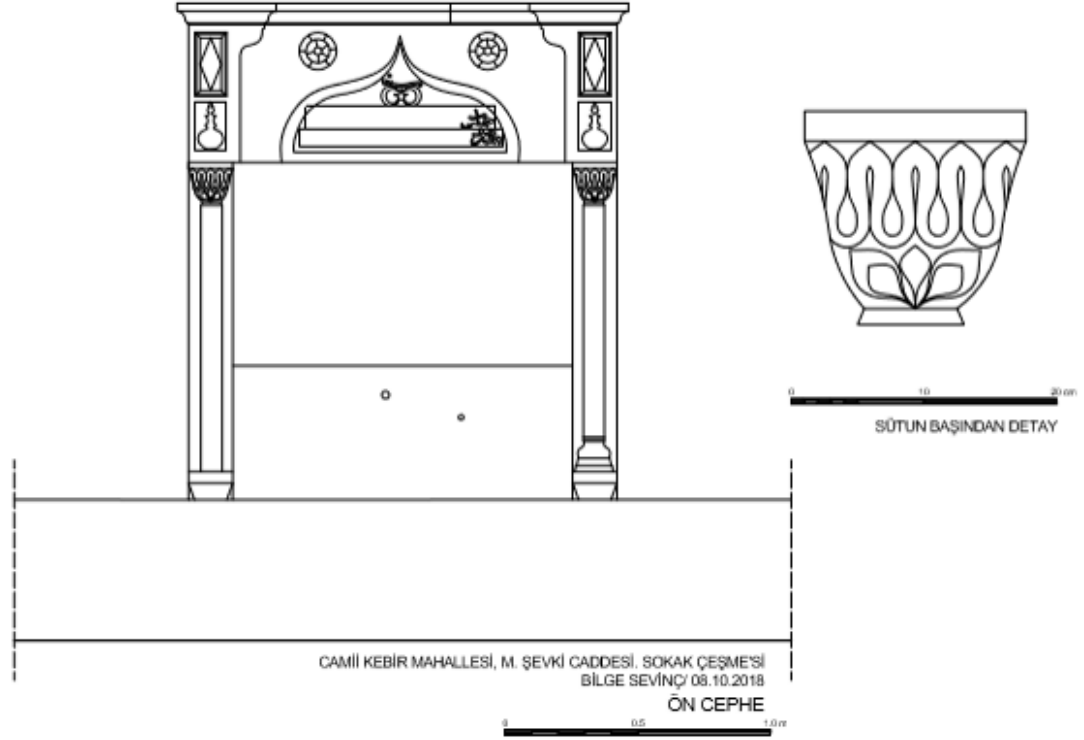
Çeşmenin aynalığının üst bölümünde, saçak altında yüzeysel kaş kemer formu kitabe yer alır.

Cephede eksende kırık musluk yer alırken, bu kısımda ayna taşı bulunmamaktadır. Taslık nişi ve testilik sekisi olmayan çeşme, oval bir yalağa sahiptir (Foto. 198, Çizim 145).

Profilli saçak ile sonlanan çeşme, düz örtü sistemine sahiptir. Hazne girişi örtü bölümündedir (Foto. 200). Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 145. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Plan

Çizim 146. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme, kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Çeşmenin önceki yıllarda beyaza boyandığı, az miktarda gözlenebilen boyalardan anlaşılmaktadır.

Süsleme Özellikleri : Yapıda süsleme çeşitliliği görülür. Kitabenin kaş kemerinin üstünde, ortada yıldız ve iki yanında birbirine yönelmiş hilal bulunur. Kitabenin altında yaprak motifi yer alır. Kemer köşelerinde, kademeli olarak tasarlanmış bitkisel rozet vardır. Kitabenin iki yanındaki dikdörtgen panolarda baklava dilimi, alttaki panolarda ise gülabdanlar yer alır. Sütun başlıkları akant yapraklıdır (Foto. 199, Çizim 146). Kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 198. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 199. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Kitabe ve Süslemeler

Fotoğraf 200. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Örtü

4.7.13. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I

Yeri : İnebolu, Camii Kebir Mahallesi, Dr. Atilla Gürsoy Caddesi'nde 32 numaralı sivil yapının doğu duvarında yer almaktadır¹²².

İnceleme Tarihi : 16.12.2018 - 09.03.2019

Çizim No : 147

Fotoğraf No : 201-203

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin aynalığında kaş kemer formunun içinde kitabe yer alır (Foto. 203). Kitabe kazındığı için tarih kısmı güçlükle seçilebilmiştir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹²³: Okunuşu:

.....-١ 1- .....

.....-٢ 2- .....

١٣٢٢(?) -٣ 3- 1322 (?)

Anlamı:

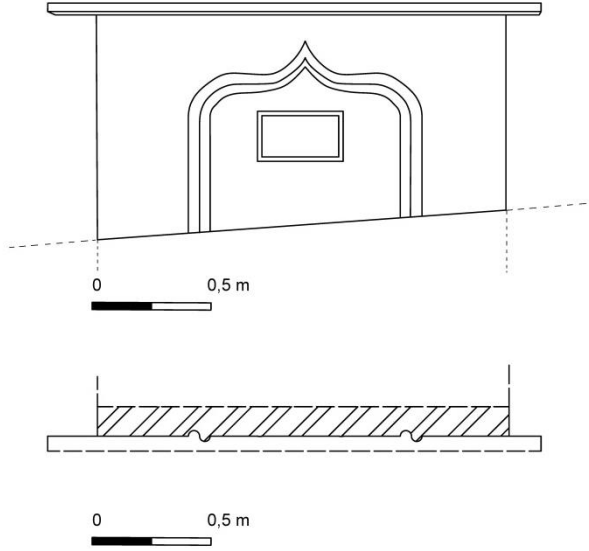
Çeşme, H. 1322 (?) / M. 1904-05 (?) yılında inşa edilmiştir. Kitabenin üst satırları kazındığı için, çeşmenin banisi ve ustası hakkında bilgi edinilememiştir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız düz cepheli sokak çeşmesidir. Sonradan inşa edilen sivil yapının duvarları arasında bulunan ve yol seviyesinin zamanla yükselmesiyle alt bölümleriyle yalağı zeminin altında kalan çeşmenin, bu haliyle genişliği 2.05 m. yüksekliği ise 1.05 m.'dir (Foto. 201, Çizim 147).

Doğu cephesi üstte ince bir saçak ile son bulan çeşmenin aynalığına silmeyle kaş kemer formu verilmiştir (Çizim 147). Kaş kemer formlu alanın içinde ise dikdörtgen kartuşlu kitabelik yer alır.

¹²² Eser, 41°58.513' K - 33°45.84' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 114.00 m. olarak ölçülmüştür.

¹²³ Kitabe Arş. Gör. Durmuş Gür tarafından okunmuştur.

Çizim 147. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I, Plan ve Doğu Cephe Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme, kesme taş malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 202).

Süsleme Özellikleri : Çeşme sade bir düzenlemeye sahiptir. Doğu cephedeki taş kemer formu ve dikdörtgen kitabe ince bir şerit ile vurgulanmıştır (Foto. 203).

Fotoğraf 201. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I, Genel Görünüm

Fotoğraf 202. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak eşmesi I, Doğu Cephe

Fotoğraf 203. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak eşmesi I, Kitabe

4.7.14. Yalı Sokak Çeşmesi

Yeri : İnebolu merkez, Karadeniz Mahallesi, Yalı Sokakta, 5 numaralı sivil yapının doğusunda yer almaktadır¹²⁴.

İnceleme Tarihi : 18.05.2018 - 16.12.2018

Çizim No : 148-149

Fotoğraf No : 204-206

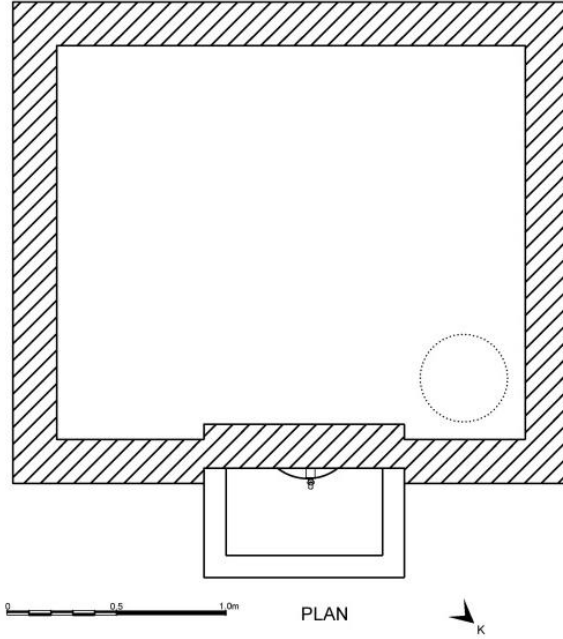
Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde, teğet kemerin altında, dikdörtgen çerçeve içinde, birkaç satır halindeki kabartma tekniğiyle yazılmış Karamanlıca harflerden sadece...O...B B O okunabilmektedir. Kitabenin altında ve eksende oyma tekniğiyle Latin harfleriyle yazılmış 1905 tarihi bulunur. Kitabe sıvanarak beyaza boyanmıştır (Foto. 206).

Çeşmenin Karamanlıca kitabesinden dolayı 1905 yılında Rum Ortodoks halk tarafından inşa ettirildiği düşünülmektedir. Çeşmenin banisi ve ustası bilinmemektedir.

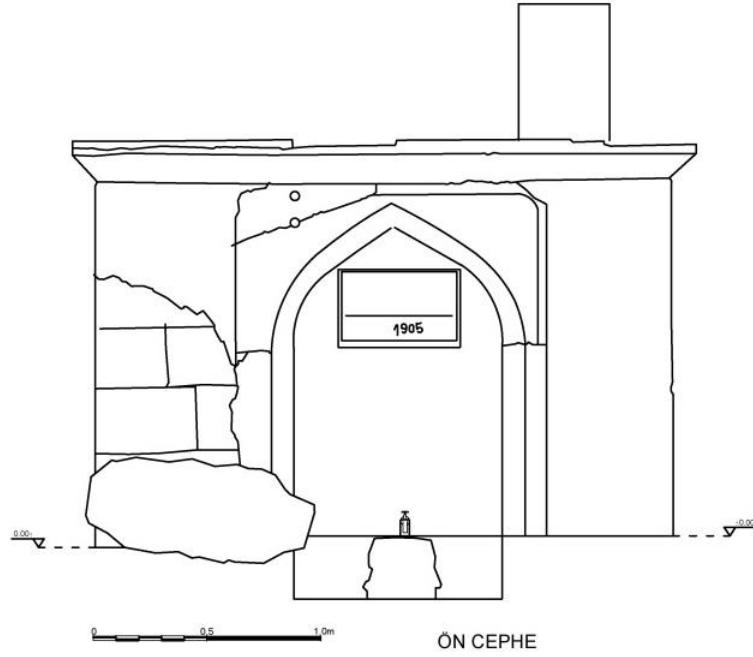
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesidir. Çeşmenin kuzeybatı ve güneydoğu cepheleri kaba yonu taş duvar arasında bulunurken, arka cephesi ise eğimli araziye yaslanmaktadır. Yüksekliği 2.50 m. olan çeşme, 2.84 x 2.20 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 148-149). Çeşmenin kuzey cephesinde kemerli bölüm, teğet kemerin içinde de yatay dikdörtgen formlu kitabe bulunur (Çizim 149). Kemerin doğusunda tahliye deliği yer almaktadır. Çeşmenin musluğu zaman içinde yenilenmiştir. Zeminin yükselmesiyle çeşmenin yalağı yol seviyesinin altında kalmıştır (Foto. 205). Basit silmeli saçak ile sonlanan çeşmenin düz örtüsü beton malzeme ile yenilenmiş durumdadır (Foto. 204). Hazne girişi örtüde, örtü sisteminin kuzeybatısındadır (Çizim 148). Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

---

¹²⁴ Eser, 41°58.43' K - 33°46.682' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 36.00 m. olarak ölçülmüştür.

Çizim 148. Yalı Sokak Çeşmesi, Plan

Çizim 149. Yalı Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Yapı düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Örtüsü ve yalağı beton malzemeye yenilenmiştir. Çeşmenin yüzeyi sıvanmış ve beyaza boyanmıştır (Foto. 204).

Süsleme Özellikleri : Çeşme sade bir düzenlemeye sahiptir.

Fotoğraf 204. Yalı Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 205. Yalı Sokak Çeşmesi, Yalak

Fotoğraf 206. Yalı Sokak Çeşmesi, Kitabe

4.7.15. Su Yolu Sokak Çeşmesi

Yeri : İnebolu ilçesi, Yukarı Hatipbağı Mahallesi, Su Yolu Sokak'ta 10 numaralı sivil yapının güneydoğu avlu duvarına bitişik durumdadır.

İnceleme Tarihi : 03.03.2019 - 09.03.2019

Çizim No : 150-152

Fotoğraf No : 207-209

Kitabesi ve Tarihçesi : Bazı kaynaklarda 20 yıl öncesinde çeşmenin doğu ve batı cephelerinde aynı tarihli birer kitabesinin bulunduğu belirtilse de (Bkz. Çerkez, 2005: 159) incelemelerimiz esnasında çeşmenin doğu cephesindeki kitabenin günümüze ulaşmamış olduğu tespit edilmiştir. Batı cephedeki kitabe çeşmenin aynalığında kaş kemer formlu alanın içinde tek sütun üç satır halinde yazılmış olup, dikdörtgen bir kartuş içinde bulunur (Foto. 209). Kitabe celf ta'lik hatla yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir.

Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Batı cephedeki kitabe;

Metni¹²⁵: Okunuşu:

آب زمزم فيص ايداراطشانه بو	1- Âb-ı zemzem feyz eder atşân bu
ايچ حسن ايلي حسين عشقته صو	2-İç Hasan ile Hüseyin aşkına su
۱۳۲۸ -۳	3-Sene 1328

Anlamı:

Susayanlara feyz veren bu zemzem suyunu Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin aşkına iç. Sene H.1328.

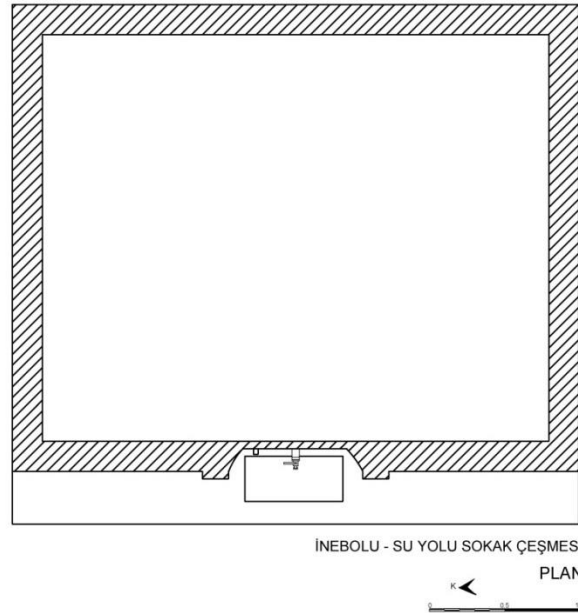
Kitabeye göre çeşme H. 1328 / M. 1910-11 yıllarında inşa ettirilmiştir. Kitabe, eserin banisi ve ustası hakkında bilgi vermemektedir. Çeşmenin yanındaki sivil yapı 1967 yılında Emine Hanım tarafından satın alınmış ve çeşme mülk sahibi tarafından 1997 civarında onarılmıştır.

¹²⁵ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

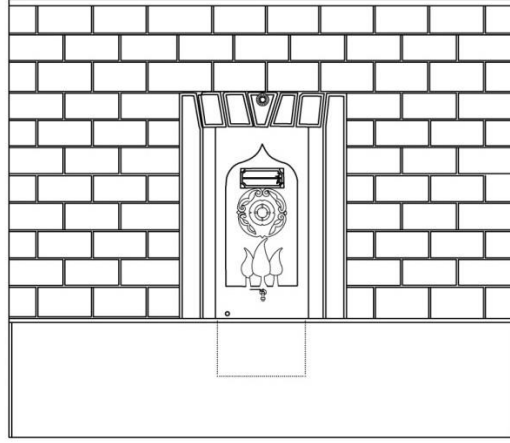
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 3.00 m. olan çeşme, 3.45 x 3.80 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 150). Çeşme üzeri düz lento ile geçilecek şekilde bir niş içerisine alınmıştır. Lento günümüzde düz kemer görünümü kazandıran dilimlere ayrılmıştır. Çeşmenin aynalığına kaş kemer formu verilmiştir (Foto. 208). Çeşmenin merkezindeki bu yüzey dışında çeşmenin diğer tüm cepheleri 1997 yılında mülk sahibinin yaptığı onarımla yenilenmiştir (Foto. 207).

Çeşmenin aynalığında kaş kemer formlu yüzeyde kitabe, altında ise büyük bitkisel bir rozet bulunmaktadır. Ayna taşında da üç servi ağacı bulunup, ortadaki servinin gövdesinde yenilenmiş burma musluk, musluğun kuzeyinde alt seviyede, muhtemelen haznenin temizliği sırasında kullanılan tahliye deliği yer alır. Yalak sonradan yenilerek mermerden inşa edilmiştir (Foto. 208). Günümüzde şebeke suyu bağlanan çeşmenin batı cephesinde, üstte yer alan bir tahliye borusuna hortum yerleştirilerek fazla su bahçeye taşınmıştır. Çeşmede taslık nişine yer verilmemiştir.

Çeşme günümüzde düz beton örtü sistemine sahiptir ve burada beton kapak ile örtülü hazne girişi bulunur. Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

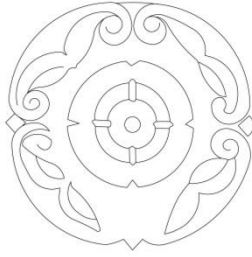
Çizim 150. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Plan

İNEBOLU - SU YOLU SOKAK ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

Çizim 151. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Batı Cephe

0 0.5 10 20 cm

Çizim 152. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Süsleme Detayı

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşmenin batı çepesinde orjinal bölüm düzgün kesme taş, diğer bölümler ise betondan inşa edilmiştir. Orjinal bölüm dışında diğer cepheler sıvanmıştır. Bu onarım sırasında kitabenin yüzeyi de kırmızıya boyanmıştır.

Süsleme Özellikleri : Kitabenin altında üsluplaştırılmış çiçeklerden oluşan büyük bitkisel rozet kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 208, Çizim 152). Rozetin altındaki kabartma teknikli üç servi ağacından ortadaki ve güneydekinin uçları sağa, kuzeydekinin ise sola eğimlidir (Foto. 209, Çizim 151).

Fotoğraf 207. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm

Fotoğraf 208. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Batı Cephe

Fotoğraf 209. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Kitabe ve Servi Ağaçları

4.7.16. Cami Arkası Sokak Çeşmesi

Yeri : İnebolu merkez, Camii Kebir Mahallesi, Cami Arkası Sokak'ta, 21 numaralı sivil yapının batısında yer almaktadır¹²⁶.

İnceleme Tarihi : 18.05.2018,16.12.2018

Çizim No : 153-155

Fotoğraf No : 210-212

Kitabesi ve Tarihçesi : Kitabe, alt köşeleri içbükey düzenlenmiş yarım yuvarlak kartuş içinde yer alır (Foto. 212). Tek sütun üç satır halinde celî sülüs hatla yazılmış kitabenin dili Osmanlı Türkçesidir. Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹²⁷: Okunuşu

۱- آب زمزم فیص ایداراطشانہ بو	1-Âb-ı zezem feyz eder atşân bu
۲- ایچ حسن ایلی حسین عشقنه صو	2-İç Hasan ile Hüseyin aşkına su
۳- سنہ ۱۳۲۹	3-Sene 1329

Anlamı:

Susayanlara feyz veren bu zezem suyunu Hz. Hasan ile Hüseyin aşkına iç. Sene H. 1329.

Kitabeye göre çeşme H. 1329 / M. 1911 yılında inşa edilmiştir. Kitabe, eserin banisi ve ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Çeşme günümüzde iki sivil yapının arasında kaldığı için sadece kuzeybatı cephesi incelenebilmiştir. Eser 1.22 m. genişlikte ve 1.95 m. yüksekliktedir (Çizim 153-154). Çeşme, cephenin üstü hariç üç yönden silme ile çevrilmiştir. Aynalığın merkezinde, ucu sivri, alt köşeleri içbükey yapılmış yarım yuvarlak kitabe kartuşunun üstünde bitkisel rozet mevcuttur. Kitabenin üzerinde,

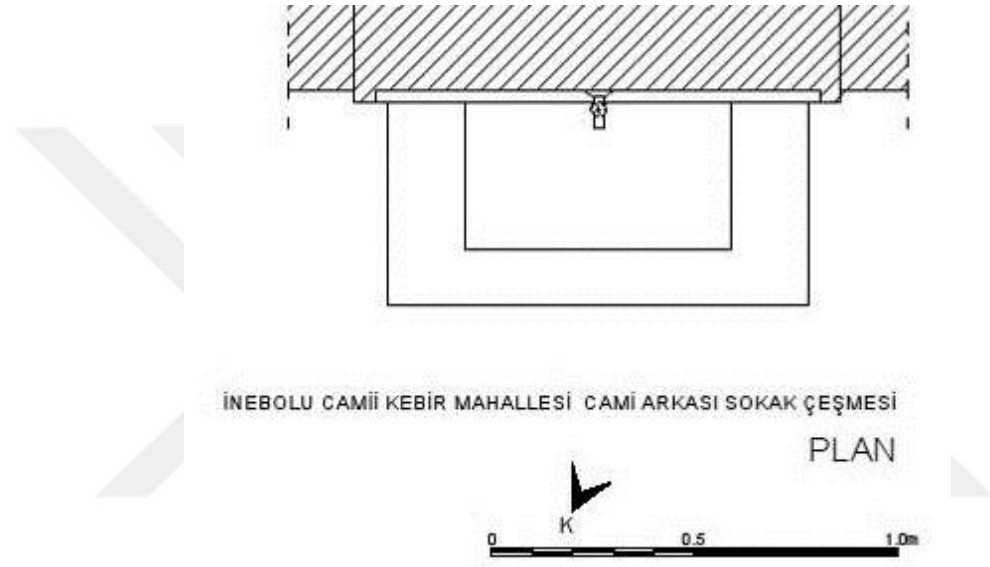
¹²⁶ Eser, 41°58.626' K - 33°45.656' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 21.00 m. olarak ölçülmüştür.

¹²⁷ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

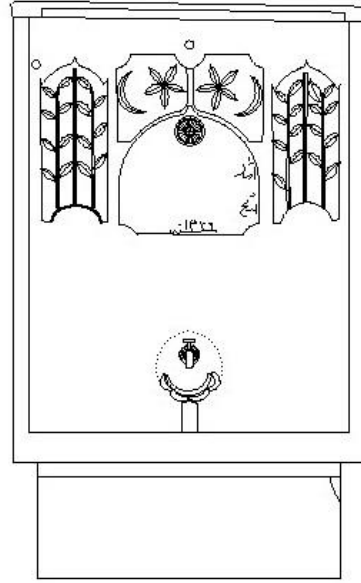

yüzeyden içerde olan, alt kısmı kitabenin şekliyle paralel üst köşeleri içbükey iki çerçeve içinde karşılıklı iki ay-yıldız, kitabenin iki yanında ise bitkisel süslemeler yer alır. Cepenin üstünde ve kuzey köşesinde birer tahliye borusu bulunur. Musluğun çevresinde aşınmış bitkisel rozet görülür (Foto. 211, Çizim 154).

Taslık nişi ve testilik sekisi bulunmayan çeşmenin, 1.13 x 0.53 m. ölçülerinde ve 0.35 m. derinliğinde dikdörtgen bir yalağı vardır. Silmeler, kitabe ve süslemeler altın yaldıza boyanmıştır. Çeşme basit silmeli saçak ile sonlanır. Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

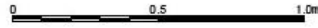

Çizim 153. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Plan

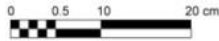
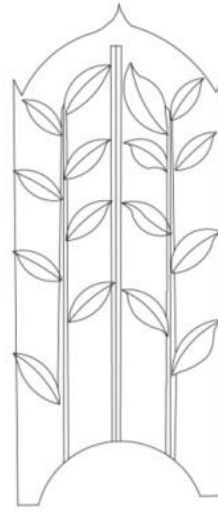

İNEBOLU CAMİİ KEBİR MAHALLESİ CAMİ ARKASI SOKAK ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

Çizim 154. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Görünüş

Çizim 155. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşmenin kuzey cephesi düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Kitabeliğin içinde bitkisel rozet, üstünde ise simetrik iki çerçeve içinde karşılıklı ay-yıldız yer alır. Kitabenin doğu ve batısında,

üst bölümleri kemer şeklinde düzenlenmiş çerçeve içinde üçer filiz ve yaprak süslemesi vardır (Foto. 212, Çizim 155).

Ayna taşında musluğun çevresinde bitkisel rozet görülür. Süslemeler altın yaldız boyalıdır. Kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 210. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Genel Görünüm

Fotoğraf 211. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 212. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Kitabe ve Süslemeler

4.7.17. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II

Yeri : İnebolu ilçesi, Camii Kebir Mahallesi, Dr. Atilla Gürsoy Caddesi'ndeki 26 numaralı sivil yapının bahçesinde yer almaktadır.

İnceleme Tarihi : 16.12.2018 - 09.03.2019

Çizim No : 156-158

Fotoğraf No : 213-215

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin güney cephesinde iki kitabe yer alır. Birinci kitabe çeşmenin üst seviyesinde yarım yuvarlak kartuş içindedir (Foto. 215). Kitabe celf sülüs hatla yazılmış olup dili Arapçadır. Çeşmenin alt seviyesinde gülubdan ve saksı arasında güçlkle seçilebilen ikinci kitabe ise tarih ibaresidir. Daha önceki çalışmalarda okunan ikinci kitabe, çalışmalarımız sırasında aşınmış durumda olduğu için sadece baştaki ve sondaki rakamları okunabilmiştir. Kabartma tekniğinde yapılmış olan kitabelerin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Birinci Kitabe:

Metni¹²⁸: **Okunuşu:**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ Bismillâhirrahmânirrahîm

Anlamı:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

İkinci Kitabe:

Metni¹²⁹: **Okunuşu:**

١٣٣١ 1331

Kitabesine göre çeşme H. 1331 / M. 1912-13 yılında inşa edilmiştir. Kitabe eserin banisi ve ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Sivil mimarının bahçesinde yer alan çeşmenin arka cephesinde

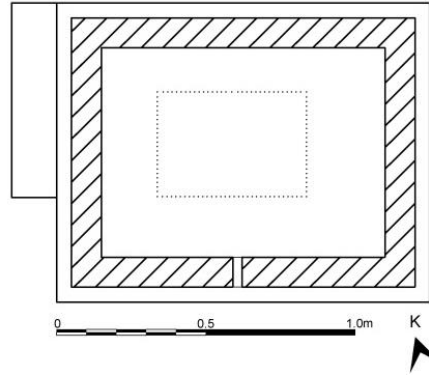
¹²⁸ Kitabe Fatma Gür tarafından okunmuştur.

¹²⁹ Tarih kitabesi için bkz. (Çerkez, 2005, s. 160).

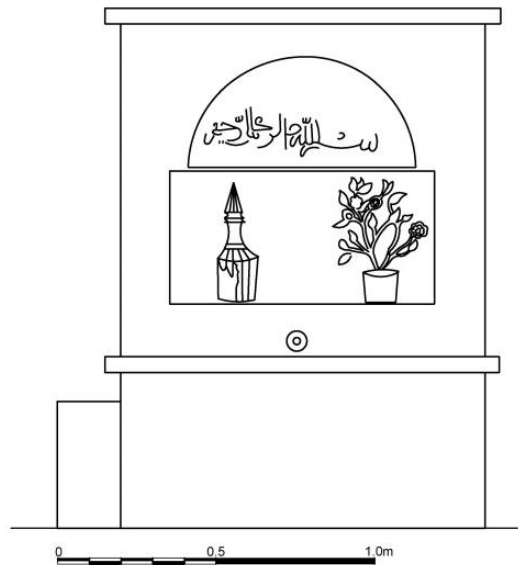
bahçe duvarı bulunmaktadır. Yüksekliği 1.65 m. olan çeşme, 1.00 x 1.40 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 156-157).

Eserin güney cephesinde yarım yuvarlak kartuş içinde kitabe ve bu bölümün altında zeminden içerde dikdörtgen çerçeve içinde gülabdan ve içinden yapraklı güllerin yükseldiği saksı yer alır. Ayna taşı olmayan çeşmenin alt seviyesinde, eksende lüle deliği yer alır. Yalağı kırılmış olan çeşmenin cepheleri 0.05 m. kalınlıkta düz bir saçakla son bulur (Foto. 214).

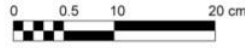
Düz örtü sistemine sahip çeşmenin 0.35 x 0.35 m. ölçülerindeki hazne girişi, örtü bölümünde yer alır. Hazne kapağı günümüzde mevcut değildir. Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 156. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Plan

Çizim 157. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Güney Cephe, Görünüş

Çizim 158. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme kesme taş malzemedен inşa edilmiştir (Foto. 213-214).

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin ön cephesi olan güney cephesi dışında diğer bölümler sade bir düzenlemeye sahiptir. Ön cephesinde, kitabenin altındaki dikdörtgen çerçeve içinde altı dilimli gülabdan, gülabdanın doğusunda ise küçük bir saksıdan yükselen güller (Foto. 215, Çizim 158), kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 213. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Batı Cephe

Fotoğraf 214. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Güney Cephe

Fotoğraf 215. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Kitabe ve Süslemeler

4.7.18. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III

Yeri : İnebolu merkez, Boyran Mahallesi, İsmetpaşa Caddesi'nde sivil yapının güneybatısında yer almaktadır¹³⁰.

İnceleme Tarihi : 16.12.2018, 03.03.2019

Çizim No : 159-161

Fotoğraf No : 216-218

Kitabesi ve Tarihçesi : Kuzeybatı cephenin merkezinde 0.18 x 0.18 m. ölçülerinde daire içinde celi sülüs hatla ve Osmanlı Türkçesiyle yazılmış tarih kitabesi yer almaktadır (Foto. 217). Kabartma teknikli kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹³¹: Okunuşu

۱۳۳۱ 1331

Anlamı:

Kitabeye göre çeşme H. 1331 / M. 1912-13 yılında inşa edilmiştir. Kitabe çeşmenin banisi ve ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Çeşme 1.17 x 1.15 m. ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen planlıdır (Çizim 159). Güneybatı cephesi sivil yapının bahçe duvarına bitişik çeşmenin, yalağı yol seviyesinin altında kalmıştır (Foto. 216-217). Çeşme günümüzde 1.20 m. yüksekliğinde olup duvar kalınlığı 0.7 m.'dir. Ön cephede yarım daire panonun içinde ortada yıldız, yanlarda ise karşılıklı hilal bulunmaktadır. Süslemenin altında daire içinde inşa tarihi yazmaktadır (Çizim 160).

İçinde ay-yıldızın yer aldığı yarım dairenin güneyinde tahliye borusu yer alır. Demir kenetlerle sağlamlaştırılmış çeşmenin düz örtü sistemi, üzerinde kitabe metni bulunan bir taş malzeme ile oluşturulmuştur (Foto. 218). Alışılmışın dışında

¹³⁰ Eser, 41°58.669' K 33°45.314' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 13.00 m. olarak ölçülmüştür.

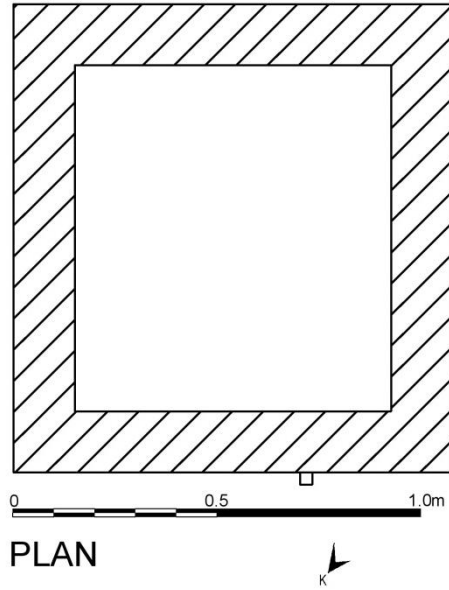
¹³¹ Kitabe Fatma Gür tarafından okunmuştur.

kullanılmış olan bu malzemenin üzerinde ay-yıldız ve bazı bitkisel süslemelerin yanı sıra, üç satırlık kitabe metni yer almaktadır. Çeşmenin konumu, bu üst kısımdaki parçanın rahat bir şekilde okunmasını ve incelenmesini imkânsız kılmıştır Bununla beraber güçlükte okunabilmiş kısımlarında *Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat, Abdizade .....*, 1331 metninin yazdığı anlaşılmaktadır

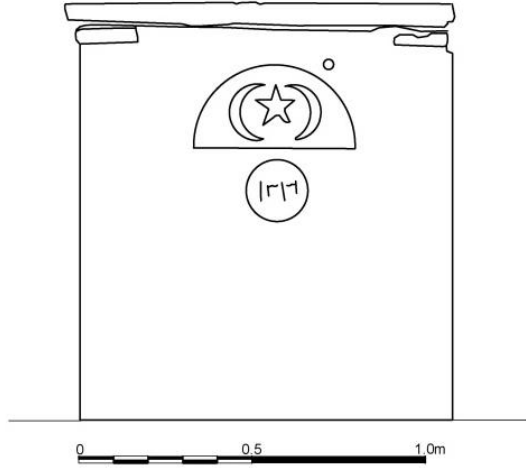
Eserin hem aynalığında bulunan inşa tarihinin ve hem de üzerine bırakılmış bu malzemede okumuş olduğumuz tarihin aynı olması, aslında bu malzemenin bu çeşmenin kitabesi olabileceğini ve bir onarım esnasında kitabenin ait olduğu yerden alınarak, çeşmenin bir başka bölümünde kullanılmış olduğunu akıllara getirmektedir. Kitabede ayrıca *Abdizâde* ismi geçmekte olup, merkezde incelediğimiz Eligüzel Çeşmesi kitabesinde de eserin banisi olarak aynı isim verilmektedir. Ancak Eligüzel Çeşmesi'nde inşa tarihi, rakamsal olarak değil, sadece ebced tekniği ile verilmiş, kitabe metninde okunamayan kısımlar bulunduğu için de ebced tekniği ile verilen tarih hesaplanamamıştır. Bu sebeple tarihlendirme açısından kıyaslama yapılamadığı için ismi geçen şahsın aynı kişi olup olmadığı hususu anlaşılamamıştır.

Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

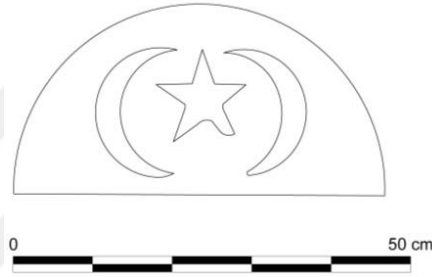
Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiş, köşeleri ise demir kenetlerle sağlamlaştırılmıştır.

Çizim 159. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Plan

Çizim 160. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Süsleme Detay

Çizim 161. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Kuzeybatı Cephe, Görünüş

Süsleme Özellikleri : Düz cepheli çeşmenin üst bölümünde, yarım daire içinde kabartma tekniğiyle süslenmiş karşılıklı hilal, ortalarında ise bir yıldız bulunur (Foto. 217, Çizim 161).

Fotoğraf 216. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Genel Görünüm

Fotoğraf 217. Boyran Mahallesi Sokak eşmesi III, Kuzeybatı Cephe

Fotoğraf 218. Boyran Mahallesi Sokak eşmesi III, Örtü

4.7.19. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II

Yeri : İnebolu merkez, Boyran Mahallesi, İsmetpaşa Caddesi'nde 11 A numaralı sivil yapının yaklaşık 25 m. kuzeydoğusunda bahçe duvarına bitişik durumdadır¹³².

İnceleme Tarihi : 16.12.2018 - 03.03.2019

Çizim No : 162-164

Fotoğraf No : 219-222

Kitabesi ve Tarihçesi : Cephenin üstünde, içinde ay-yıldız süslemesi bulunan yarım dairenin altında kitabe yer alır. Kitabe tek sütun dört satır halinde ve üç dikdörtgen kartuş içine yerleştirilmiştir (Foto. 220). Celî sülüs hatla kabartma tekniğiyle yazılmış olan kitabenin dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹³³: Okunuşu:

۱- صاحب‌الخيرات والحسنات - 1- Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât

۲- قاراغوللازادا موتاوافا - 2- Karagülle-zâde müteveffâ

۳- ابدللاح افاندي - 3- Abdullah Efendi

۴- ۱۳۳۳ جمادى الاول - 4- 1333 Cemâziyelevvel

Anlamı:

Hayır ve güzel işler sahibi, vefat eden Karagülle oğlu Abdullah Efendi (tarafından) H. 1333 / M. 1914-15 Mayıs'ta (inşa edilmiştir).

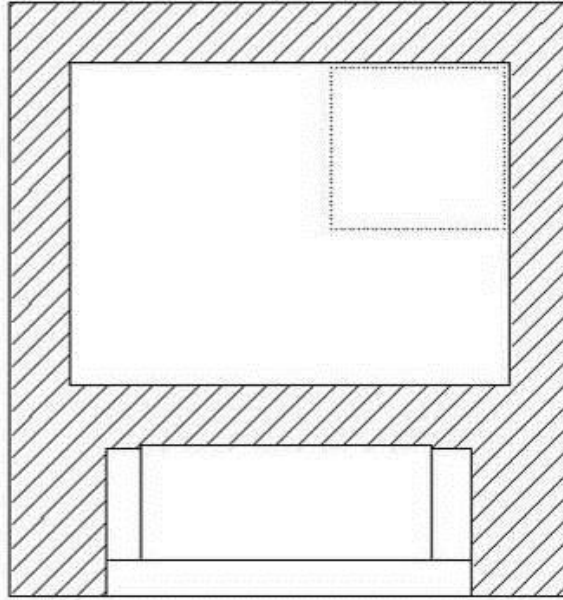
Kitabeye göre çeşme H. 1333 / M. 1914-15 yılının Mayıs ayında Karagülle oğlu Abdullah Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabe, eserin ustasıyla ilgili bilgi vermemektedir.

¹³² Eser, 41°58.721' K - 33°45.446' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 13.00 m. olarak ölçülmüştür.

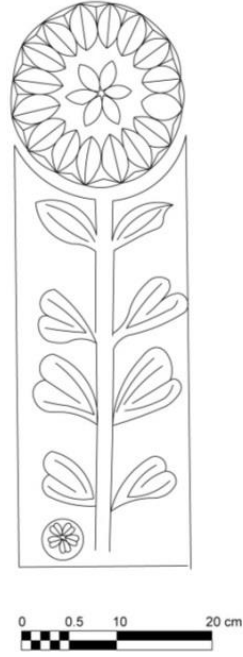
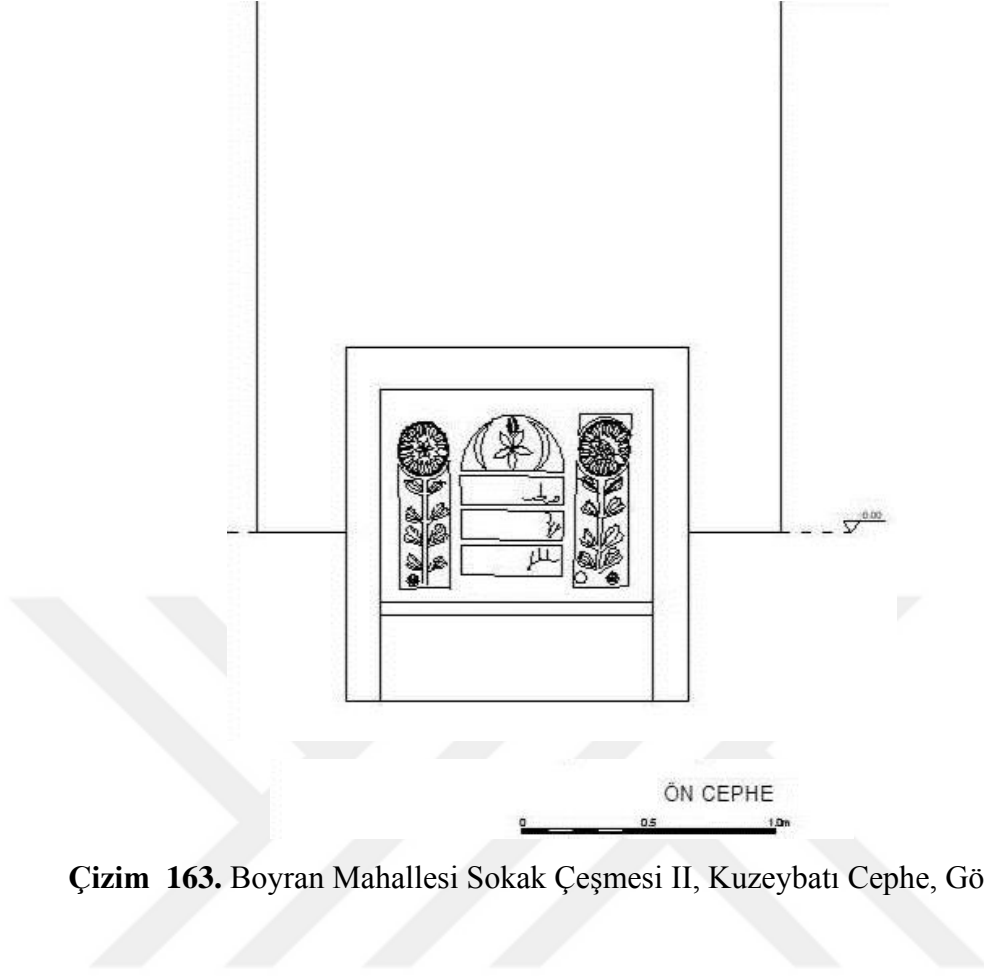
¹³³ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Çeşme 1.93 x 2.00 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 162). Zeminin yükselmesiyle çeşmenin belli bir bölümü yol seviyesinin altında kalmıştır (Foto. 219, 221). Bu haliyle çeşmenin yüksekliği 1.60 m.'dir. Cephe, içinde ay-yıldız süslemeli yarım daire, bu yarım dairenin altında kitabe, bu bölümlerin iki yanı da süsleme programı bulunan dikdörtgen pano şeklinde düzenlenmiştir (Çizim 163).

Taslık nişine yer verilmeyen çeşmede ayna taşı ve yalak yol seviyesinin altında kalmıştır (Foto. 220). Yapının 0.85 x 0.70 m. ölçülerindeki hazne girişi örtü bölümünde bulunmakta olup, üzeri beton kapak ile kapatılmıştır (Foto. 222). Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 162. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Plan

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Düzgün kesme taş malzemeden inşa edilen çeşmenin örtüsü ve hazne kapağı beton malzemeyle yenilenmiştir. Çeşmenin aynalığı beyaz ve yeşile boyanmıştır.

Süsleme Özellikleri : Kitabenin üzerinde yarım daire içinde karşılıklı hilal ve ortalarında yıldız, kitabenin iki yanındaki dikey panolarda ise bitkisel rozet, altında da dal ve yapraklar görülür. Dalın başlangıç seviyesinde karşılıklı bitkisel rozetler yer alır (Foto, 220, Çizim 164). Kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 219. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Genel Görünüm

Fotoğraf 220. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Detay

Fotoğraf 221. Boyran Mahallesi Sokak eşmesi II, Yalak

Fotoğraf 222. Boyran Mahallesi Sokak eşmesi II, Hazne Kapağı

4.7.20. Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme

Yeri : İnebolu merkez, Aşağı Hatıptağı Mahallesi'nde, Tefikiye Camii (Yeni Camii)'nin kuzeydoğusunda, avlu duvarının köşesinde yer almaktadır¹³⁴.

İnceleme Tarihi : 18.05.2018 - 02.03.2019

Çizim No : 165-166

Fotoğraf No : 223-224

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının üst bölümünde, yatay dikdörtgen pano içinde 1.33 x 0.67 m. ölçülerinde dört sütun beş satırlık kitabe yer alır (Foto. 224). Celî ta'lik hatla kabartma tekniğiyle yazılan kitabenin dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹³⁵: Okunuşu:

۱- حرب عمومي انندء چشم انش ايلدي	1-Harb-i Umûmî ânında çeşme inşâ eyledi
۲- روح پيغمبرخوشنود خالقى دلشاد ايلدي	2-Rûh-ı Peygamber'i hoşnûd, halkı dil-şâd eyledi
۳- بانيسكك (?) ..... كرك ايسملى تام تارحينيك	3-Bânîsinin ismiyle tam târîhin ..... (?) gerek
۴- سيلنثون نام كوچوك ايبيراحيمزاده الياس حشره دك	4-Söylensün nâm-ı Küçük İbrahimzâde İlyas haşre dek
۵- ۱۳۳۳	5-1333

Anlamı:

Çeşmeyi Birinci Dünya Savaşı sırasında inşa ettirerek Peygamber Efendimiz'in ruhunu hoşnut, halkın gönlünü mutlu ettiği için Küçük İbrahimzâde İlyas'ın adı kıyamete kadar (hayırla) anılsın. H. 1333.

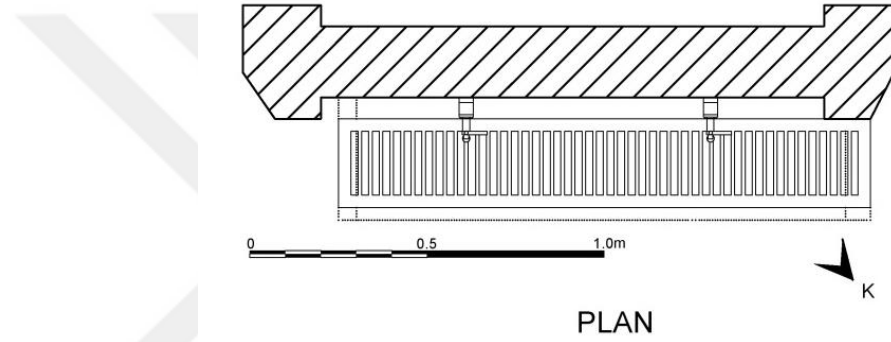
Kitabeye göre çeşme H. 1333 / M. 1914-15 yılında Küçük İbrahimzâde İlyas tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabe, eserin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

¹³⁴ Eser, 41°58.662' K - 33°45.703' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 38.00 m. olarak ölçülmüştür.

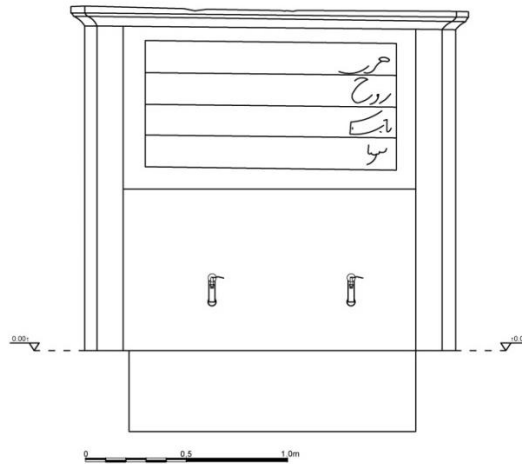
¹³⁵ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 2.10 m. olan çeşme, 2.00 x 0.64 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 165-166). Düz cepheli çeşmenin üst bölümünde 1.33 x 0.67 m. ölçülerinde yatay dikdörtgen kitabe mevcuttur. Taslık nişi ve ayna taşına yer verilmeyen çeşmede yenilenmiş iki burma musluk yer alır.

Çeşmenin iki yanı kademeli olarak pahlanmışdır. Testilik sekisi bulunmayan çeşmenin yalağı, zeminin yükselmesiyle yol seviyesinin altında kalmış, üzeri demir korkuluklarla kapatılmıştır. Çeşme profilli saçak ile sonlandırılmıştır (Foto. 223, Çizim 166). Şebeke suyu bağlı olan eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 165. Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme, Plan

Çizim 166. Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser tamamen düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Çeşmede süsleme unsuru bulunmamakla birlikte, kitabe çeşmenin cephesine hareketlilik katmaktadır.

Fotoğraf 223. Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme, Genel Görünüm

Fotoğraf 224. Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme, Kitabe

4.7.21. Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme

Yeri : İnebolu merkez, Aşağı Hatıptağı Mahallesi, Dere Sokak, Tefikiye Camii (Yeni Camii)'nin kuzeybatısında bulunmaktadır¹³⁶.

İnceleme Tarihi : 18.05.2018 - 02.03.2019

Çizim No : 167-169

Fotoğraf No : 225-227

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının üst bölümünde dikdörtgen bir çerçeve içinde, 1.20 x 0.67 m. ölçülerinde tek sütun üç satırlık kitabe yer alır (Foto. 227). Kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma tekniğiyle yazılan kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹³⁷: Okunuşu:

صاحب‌الخيرات والحسنات	-۱	1 Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât
حاجی بكتاش زاده حاجی حثین بن حاجی موضفی	-۲	2 Hacı Bektaş-zâde Hacı Hüseyin bin Hacı Mustafa
۲۵ محرم سنا ۱۳۴۵ \ ۲۵ تموز سنا ۱۹۲۷	-۳	3 25 Muharrem sene 1345 / 25 Temmuz sene 1927

Anlamı:

Hayır ve Hasenat sahibi, Hacı Bektaş oğlu Hacı Mustafa oğlu Hacı Hüseyin tarafından H. 25 Muharrem 1345 / M. 25 Temmuz 1927 senesinde inşa edilmiştir.

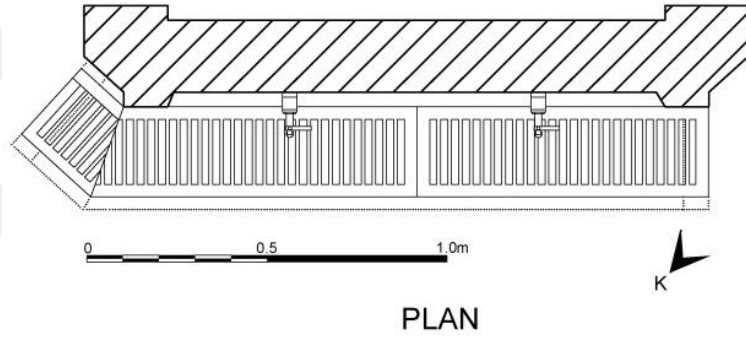
Kitabeye göre çeşme H. 25 Muharrem 1345 / M. 25 Temmuz 1927 yılında Hacı Bektaş soyundan Hacı Hüseyin oğlu Hacı Mustafa tarafından yaptırılmıştır. Kitabe, yapının ustası hakkında bilgi vermemektedir.

¹³⁶ Eser, 41°58.662' K - 33°45.703' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 38.00 m. olarak ölçülmüştür.

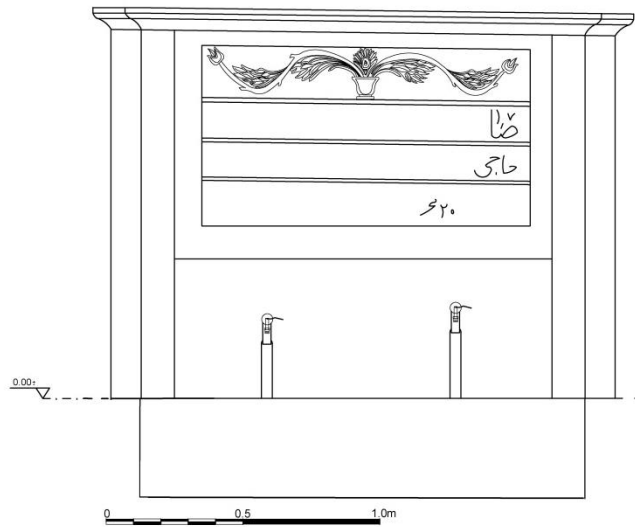
¹³⁷ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Düzgün kesme taş malzeme ile inşa edilen çeşmenin yüksekliği 2.10 m. olup, 1.98 x 0.43 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 167-168).

Düz cepheli çeşmenin üst bölümünde 1.20 x 0.67 m. ölçülerinde yatay dikdörtgen kitabe mevcuttur. Kitabenin üzerindeki kartuşta bitkisel süslemeye yer verilmiştir. Taslık nişi ve ayna taşı olmayan çeşmenin iki musluğu da yenilenmiştir. Çeşmenin kuzeydoğu ve kuzeybatı yönleri kademeli olarak pahlanmıştır. Testilik sekisi bulunmayan çeşmede yalak, zeminin yükselmesiyle yol seviyesinin altında kalmış, üzeri ise demir korkuluklarla kapatılmıştır. Çeşme profilli saçak ile sonlanır (Foto. 225-226). Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 167. Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Plan

Çizim 168. Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Kuzeybatı Cephe Görünüş

0 0.5 1.0m

Çizim 169. Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Süsleme Detayı

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser tamamen düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir.

Süsleme Özellikleri : Kitabenin üst kartuşunda, merkezdeki vazodan iki yana yönelen çiçek dalları, aralarında yapraklar ile uçlarındaki laleler, kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 227, Çizim 169).

Fotoğraf 225. Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Genel Görünüm

Fotoğraf 226. Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Genel Görünüm

Fotoğraf 227. Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Kitabe ve Süslemeler

4.7.22. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi

Yeri : İnebolu, Aşağı Hatipbağı Mahallesi, Mustafa Kemal Paşa Caddesi'nde, 122 numaralı sivil yapının avlu duvarının güneyine bitişiktir.

İnceleme Tarihi : 09.03.2019

Çizim No : 170-172

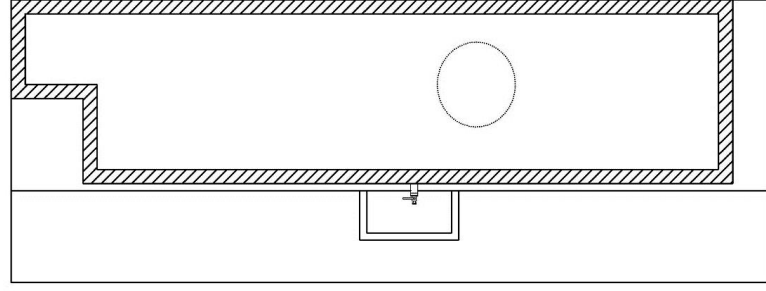
Fotoğraf No : 228-229

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır.

İnebolu'daki benzer üsluplu Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Katalog No. 4.7.2), Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi I ve II (XIX. yüzyıl) (Çerkez, 2005, s. 153-154, 172), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (1912-13) (Katalog No. 4.7.17) ve Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) gibi yapılarla karşılaştırıldığında malzeme, teknik, cephe düzenlemesi ve plan özellikleri çeşmeyi XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başlarına tarihlendirmek mümkündür.

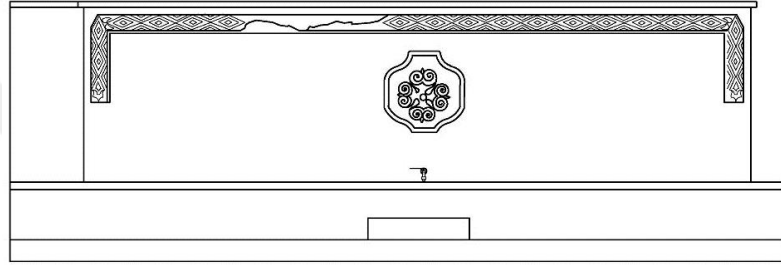
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Sivil yapının bahçesinde yer alan çeşmenin doğu cephesi sivil yapının bahçe duvarına bitişiktir. Düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilen çeşme 1.80 m. yüksekliğinde olup, 2.00 x 5.37 m. ölçülerinde, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Çizim 170-171).

Çeşmenin batı cephesi dışında diğer cepheler sade bir düzenlemeye sahiptir. Batı cephe, üç yönden 0.20 m. genişliğindeki dikdörtgen bir bordürle sınırlandırılmıştır (Çizim 171). Cephenin üzerinde bir tahliye borusu, altta yenilenmiş bir musluk, en altta ise 0.80 x 0.30 m. ölçülerinde dikdörtgen bir yalak görülür (Foto. 228). Musluğun kuzeyinde alt seviyede, büyük ihtimalle hazne temizliği sırasında kullanılan bir lüle bulunmaktadır. Saçak ile sonlanan çeşmenin hazne girişi örtü sisteminde yer alıp, yuvarlak taş kapakla örtülmüştür (Çizim 170).

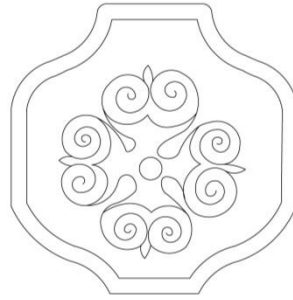
PLAN
0 0.5 1m

Çizim 170. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Plan

ÖN CEPHE
0 0.5 1m

Çizim 171. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Görünüş

0 50 cm

Çizim 172. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme düzgün kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Onarımlar sırasında harç malzeme eklenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Batı cepheyi üç yönden dolanan bordürde art arda düzenlenmiş baklava dilimleriyle aralarındaki boşluklarda karşılıklı

üçgenler görülür. Baklava dilimlerinin merkezinde ise daha küçük baklava dilimleri yer alır. Cephenin merkezinde büyük bir bitkisel rozet görülmektedir (Foto. 229, Çizim 172). Kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Fotoğraf 228. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe

Fotoğraf 229. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Süsleme

4.8. Kastamonu Küre'deki Çeşmeler

Küre'de günümüze gelebilmiş iki çeşme mevcuttur.

4.8.1. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi

Yeri : Kastamonu Küre, Camiikebir Mahallesi, Mescit Sokak'ta Aşağı Mescid Camii'nin (Ulu Hacı Mescidi/Alışan Mescidi) doğu duvarında yer alır¹³⁸.

İnceleme Tarihi : 03.06.2018

Çizim No : 173

Fotoğraf No : 230-232

Kitabesi ve Tarihçesi : Kitabesi bulunmamaktadır.

Çeşme Manisa Hüsrev Ağa Camiisi Çeşmesi I (XVI. yüzyıl) (Uçar, 2009, s. 35) ve Manisa Hüsrev Ağa Camiisi Çeşmesi II (XVI. yüzyıl) (Uçar, 2009, s. 37) ile malzeme kullanımı, plan ve cephe özellikleri açısından benzer olan çeşme XVI. yüzyılın sonu XVII. yüzyılın başına tarihlendirilebilir¹³⁹.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımlı, yuvarlak kemerli sokak çeşmesidir. Aşağı Mescid Camii'nin doğu duvarına bitişik şekilde inşa edilmiştir. Tuğla ve kaba yonu taş malzemeden inşa edilen çeşme 2.46 m. yükseklikte 3.40 m. genişliktedir (Foto. 231, Çizim 173). Cepheye hakim büyük yuvarlak kemer ile kemerin içi almaşık tuğla ve kaba yonu taş malzemeyle örülmüştür. Ayna taşı olarak, devşirme mermer malzeme kullanılmıştır (Foto. 232).

Ayna taşı, dışta tuğla malzemeyle örülmüş sivri kemerli, içte ise mermer malzemeden yapılmış yüzeysel dilimli sivri kemerli olarak düzenlenmiştir. Ayna taşında üstteki küçük, alttaki büyük delikler musluk ve tahliye borusuna aittir (Foto. 231). Günümüzde kapatılmış olan hazne temizlik penceresi yuvarlak kemerin altında,

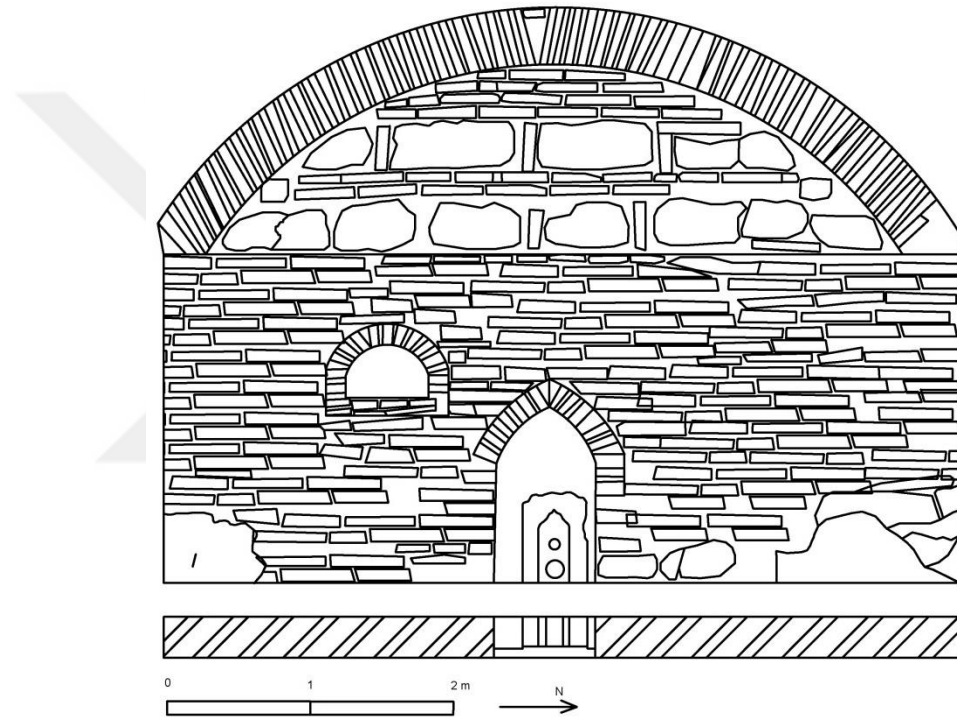
---

¹³⁸ Eser, 41°48.266' K - 33°42.747' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 929.30 m. Olarak ölçülmüştür.

¹³⁹ Hafız Emin Uzun'un notlarında, H. 800'lü yıllarda Ulu Hacı isimli birinin, tuğla ve kerpiç ile mescidi inşa ettirdiği bilgisi yer alır. Eskiden altında Kargir çeşmesi bulunduğu ve çeşmenin harap halde olduğu ifade edilmektedir (Ölmez, 2007, s. 20). Metnin yazarının herhangi bir kaynak sunmadan bu bilgileri vermesi, bilgilerin doğruluğunu tartışmaya açık hale getirmektedir.

ayna taşının sağ üstünde bulunmaktaydı (Foto. 230). Çeşmenin yalağı ve testilik sekisi günümüzde izlenememektedir.

Caminin doğusundaki yol daha yüksekken, yol çalışması sırasında kot yaklaşık 1.50 m. aşağıya alınmış, böylece çeşme yukarda kalmıştır. Yalak seviyesine kadar perde duvar örülerek caminin doğu duvarı temel seviyesinde sağlamlaştırılmıştır (Foto. 230). Çeşmenin bulunduğu alan yapısal olarak değişmiş olduğundan çeşme uzun zamandır kullanılmamaktadır.

Çizim 173. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi, Plan ve Doğu Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşmenin ana malzemesi tuğla olup, yer yer kaba yonu taş malzeme de kullanılmıştır. Ayna taşı devşirme mermer malmemelidir (Foto. 232).

Süsleme Özellikleri : Çeşmenin almaşık duvar örgüsü ve kemerler, yapıda önem arz etmektedir.

Fotoğraf 230. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi, Günümüzdeki Durumu (sol) ve Restorasyon İşlemlerindeki Genel Görünümü (sağ) (KVBMA-Bige Gögebakan)

Fotoğraf 231. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi, Doğu Cephe

Fotoğraf 232. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi, Doğu Cephe, Ayna Taşı

4.8.2. Bedesten Sokak eşmesi

Yeri : Küre, Camikebir Mahallesi, Bedesten Sokak'ta, Küre Ulu Camii güney avlu duvarının yaklaşık 20 m. güneyinde, sivil yapının bahçe duvarında bulunmaktadır¹⁴⁰.

İnceleme Tarihi : 03.06.2018

Çizim No : 174

Fotoğraf No : 233

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin üzerinde kitabesi bulunmamaktadır.

Kastamonu'da Bedesten Sokak eşmesi ile benzer cephe tasarımı ve kemer formu örnekler bulunmaktadır. Kaş kemer formu, İnebolu eşmelerinde sıkça uygulanmıştır. İnebolu'daki Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak eşmesi I (1904-05), Mehmet Şevki Caddesi Sokak eşmesi (1900-01) (Katalog No. 4.7.12), Su Yolu Sokak eşmesi (1910-11) ve Çinili Camii eşmesi'nin (XIX. yüzyıl) ön cephelerinde kaş kemer uygulaması görölmektedir. Bu örneklerle karşılaştırıldığında plan, malzeme teknik ve süsleme özellikleri açısından Bedesten Sokak eşmesi'ni XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyılın başlarına tarihlendirmek mümkündür.

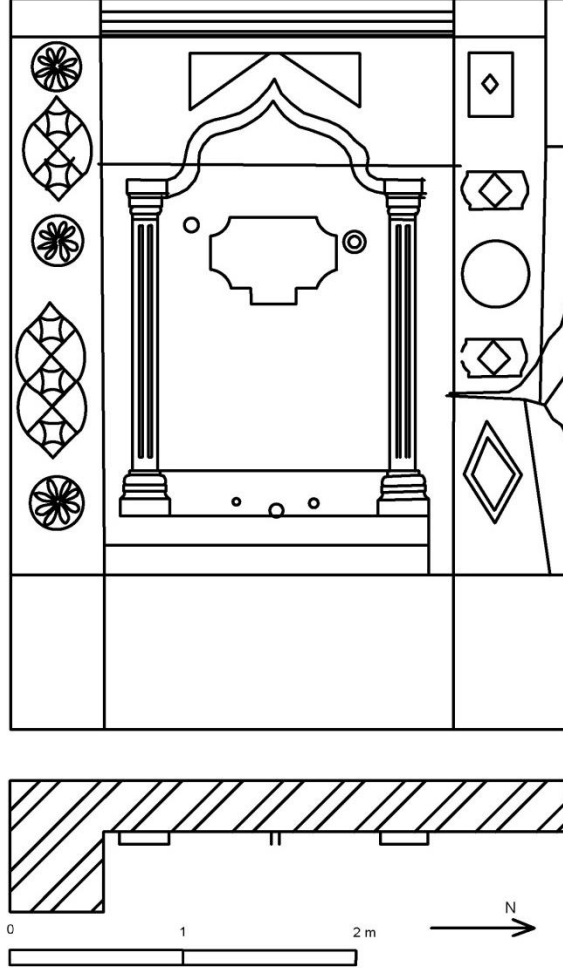
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli¹⁴¹, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. eşme, sivil yapının bahçe duvarları arasında kalmıştır. Kesme taş malzemedен inşa edilen eşme 1.92 m. yükseklikte 1.54 m. genişliktedir (Çizim 174). Cephenin her iki tarafında duvara yerleştirilmiş sütünceler çeşmenin üst bölümünde silmeli bir kaş kemer formunda bütünleşecek bir kompozisyon ortaya koymaktadır. Kemer formunun köşelerinde oyma teknikli iki üçgen bulunmaktadır. Kemer formunun altında köşeleri içbükey, alt tarafı uzatılarak düz bırakılan kitabelik bulunmaktadır (Foto. 233).

---

¹⁴⁰ Eser, 41°48.388' K - 33°42.756' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 961.79 m. olarak ölçülmüştür.

¹⁴¹ eşme sonradan inşa edilen sivil yapının bahçe duvarı arasında kalmıştır. Yapının sahibinin, içeri girilmesine müsaade etmediği için çeşmenin arka cephesi incelenememiş, tipolojik özellikleri tam olarak tespit edilememiştir. Çeşmenin aynalığında kitabeliğın kuzeyinde bir tahliye borusu bulunmaktadır. Tahliye borusunun bulunması çeşmenin hazneli olduğu konusunda şüphe uyandırmaktadır.

Kitabeliğin kuzeyinde tahliye borusu yer alır. Küçük ayna taşı, yedi dilimli çiçek şeklinde düzenlenmiş olup ortasında kırık bir musluk bulunmaktadır. Taslık nişi ve testilik sekisi bulunmayan çeşmenin yalağı günümüze ulaşmamıştır. Yapı saçakla son bulmaktadır. Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 174. Bedesten Sokak Çeşmesi, Plan ve Doğu Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Çeşme kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Yapı geçirdiği onarımlar sırasında sıvanmıştır.

Süsleme Özellikleri : Eserde, kemer formlu bölümün iki yanında baklava dilimi, dairenin içine yerleştirilmiş dörtte bir dört daire ve sekiz dilimli bitkisel rozetler, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Kaş kemer formu ve sütunceler cepheye hareket katmıştır (Foto. 233, Çizim 174).

Fotoğraf 233. Bedesten Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe, Genel Görünüm ve Süslemeler

4.9. Kastamonu Taşköprü'deki Çeşmeler

H. 1299 / M. 1882 tarihli salname kayıtlarında Taşköprü'de 221 çeşmenin bulunduğu yazar (Karcı, 2012, s. 128). Bu çeşmelerin birkaç tanesi dışında diğerlerinin hiçbiri günümüze ulaşmamıştır¹⁴².

Kastamonu Taşköprü ilçesinde birçok yangın meydana gelmiştir. Bu yangınlarda semtteki birçok sivil ve sosyal yapı hasar görmüş ya da yok olmuştur. Çeşmeler bu süreçte olumsuz etkilenmiş, hasar görmüş ve bazıları tarihi süreçte yok olmuştur (Gökoğlu, 1952: 413).

Taşköprü'de günümüze gelebilmiş dört çeşme bulunmaktadır.

---

¹⁴² Hükümdar Yavlak Arslan, Kastamonu merkezde ve Taşköprü'de birçok imar faaliyetinde bulunmuştur. Hayratları arasında çeşmeler de bulunmaktadır. Yavlak Arslan'ın inşa ettirdiği önemli çeşmelerden biri Muzaffereddin Çeşmesi'dir. Çeşme, Taşköprü merkezde Muzaffereddin Medresesi'nin bitişiğinde inşa edilmiştir. 1279-1291 yılları arasına tarihlendirilen yapı 1927 Taşköprü yangınında tahrip olmuş, yıkılmış ve günümüze ulaşamamıştır (Yakupoğlu, 2017, s. 46).

4.9.1. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi

Yeri : Çeşme günümüzde Yukarı Emerce Köyü, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Süt Toplama Merkezi'nin batısında yer almaktadır¹⁴³.

İnceleme Tarihi : 13.11.2017 - 09.03.2019

Çizim No : 175-178

Fotoğraf No : 234-237

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının ana cephesinde teğet kemer içinde, devşirme malzemenin hemen üzerinde tamir kitabesi bulunmaktadır. 0.80 x 0.30 m. ölçülerindeki kitabe dikdörtgen kartuş içinde iki sütun üç satır halinde yazılmıştır (Foto. 237). Kartuşun altında, ortada tarih yer alır. Kabartma teknikli kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Metni¹⁴⁴: Okunuşu:

۱- حق تعالی روزی عینی \ حاجی قادین بنت دشتی شیرین	1- Hak Teala ide her ruzı iyd / Hacı Kadın binti Desti Şirin
۲- ایدی (?) ..... \ پدری خیراتن ایحیائی ایچون قارداش اکا بالیلاسی	2- İdi kardeş ana halilesi ..... / Pederi hayrının ihyası için
۳- اولدو بو چشمایی رانا تاجدید \ دیدی شوقلا بادع تعریخ	3- Oldu bu çeşme-i ra'na tecdid / Dedi şevkle Bedi' tarih
۴- سنه ۱۱۵۰	4- Sene 1150 ¹⁴⁵

¹⁴³ Eser, 41°31.365' K - 34° 14.098' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 543.64 m. olarak ölçülmüştür.

¹⁴⁴ Kitabe Dr. Öğretim Üyesi İsmail Yücedağ tarafından okunmuştur.

¹⁴⁵ İncelemelerimizde, Gökoğlu tarafından okunan kitabede bazı hatalı bölümler tespit edilmiş ve kitabe yeniden okunmuştur (Bkz: Gökoğlu, 1952: 413). Kitabedeki hatalar, Dr. Öğretim Üyesi İsmail Yücedağ tarafından tespit edilmiştir.

Anlamı:

Yüce Allah Desti Şirin'in kızı Hacı Kadın'ın her gününü bayrama çevirsin. Hanımı O'na kardeş idi. Babasının hayrının ihyası için bu güzel çeşme yenilendi. Bu güzel tarihi şevkle dedi; H. 1150.

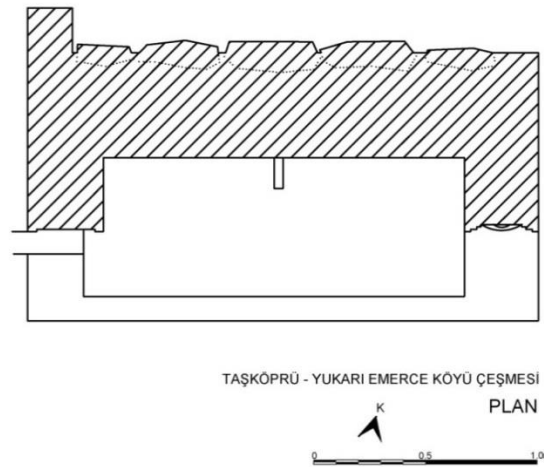
Kitabeye göre çeşme H. 1150 / M. 1737-38 yılında Desti Şirin kızı Hacı Kadın tarafından tamir edilmiştir. Kitabede usta ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, teğet kemerli meydan çeşmesidir. Yüksekliği 2.70 m olan çeşme, 2.30 x 1.40 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 175-176). Çeşme mermer, kesme taş, kaba yonu ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir.

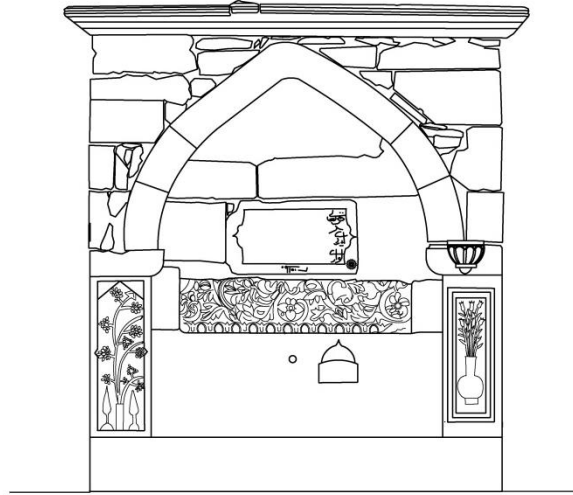
Kemer, yekpare dikdörtgen ayaklar üzerindeki konsollara oturmaktadır. Ayaklar üzerinde bitkisel süslemeler bulunmaktadır. Kemerin doğusundaki konsolun üzerinde suluk yer alır (Çizim 176).

Kemerin içindeki dikdörtgen kitabenin kısa kenarları kaş kemer formunda yapılmıştır. Kitabenin hemen altında devşirme malzeme yer alır. Ayna taşı olmayan çeşmede iki salma musluk ve musluğun doğusunda kaş kemerli taslık nişi vardır. Testilik sekisi bulunmayan çeşmenin yalağı 1.64 m. genişliğinde, 0.30 m. derinliğindedir. Çeşme, saçakla son bulmaktadır (Foto. 235).

Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 175. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Plan

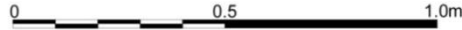

TAŞKÖPRÜ - YUKARI EMERCE KÖYÜ ÇEŞMESİ

ÖN CEPHE

Çizim 176. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Güney Cephe Görünüşü

Çizim 177. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Süsleme Detayı

Çizim 178. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Süsleme Detay

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Batı, güney ve doğu cephelerde düzgün kesme taş ve mermer malzeme kullanılmıştır. Kuzey cephe ise kaba yonu ve moloz taş malzemelerden inşa edilmiştir (Foto. 236). Devşirme malzeme mermerdir. Yalak çimento ile sıvanmıştır.

Süsleme Özellikleri : Kitabenin kısa iki kenarı kaş kemer formundadır. Kitabenin altında bitkisel süslemeler ve yumurta-ok dizilerinden oluşan devşirme malzeme yer almaktadır (Foto. 237, Çizim 177). Teğet kemerin doğudaki taşıyıcısına, silmelerle sınırlandırılan şişkin gövdeli, aşağıdan yukarıya genişleyen uzun boyunlu bir vazodan yükselen lale buketleri yerleştirilmiştir. Batıdaki taşıyıcıda, üst kısmı üçgen şeklinde son bulan pano içinde çiçekli dal motifi ve iki yanında küçük servi ağaçları görülmektedir (Çizim 178). Kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Doğudaki süslemenin üstünde gövdesi yivli suluk vardır (Foto. 235, Çizim 176).

Fotoğraf 234. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Güney Cephe, Genel Görünüm

Fotoğraf 235. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Güney Cephe

Fotoğraf 236. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler

Fotoğraf 237. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Kitabe ve Devşirme Malzeme

4.9.2. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi

Yeri : Taşköprü ilçesinin kuzeybatısında, merkeze 11 km. mesafede bulunan Afşar Köyü'nde, Aşağı Pınar olarak adlandırılan dere kıyısında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi : 01.05.2019

Çizim No : 179-180

Fotoğraf No : 238-240

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapıda üç kitabe bulunmaktadır¹⁴⁶. Devşirme malzemeli panonun üçgen alınlığında, Arapça kitabe bulunmaktadır. Devşirme panonun solundaki kitabe inşa kitabesi, sağdaki ise tamir kitabesidir (Foto. 239-240).

Alnıktaki Kitabe:

Metni: Okunuşu:

ما شاء الله Mâşâallâh

Anlamı:

Allah'ın dediği olur !

Panonun Solundaki Kitabe:

Metni: Okunuşu:

١٢٥٥ 1255

Panonun Sağındaki Kitabe:

Okunuşu:

Tamir 13.05.955

Onarım kitabesine göre çeşme, 13.05.1955 tarihinde restore edilmiştir.

¹⁴⁶ Kitabeler Fatma Gür tarafından okunmuştur.

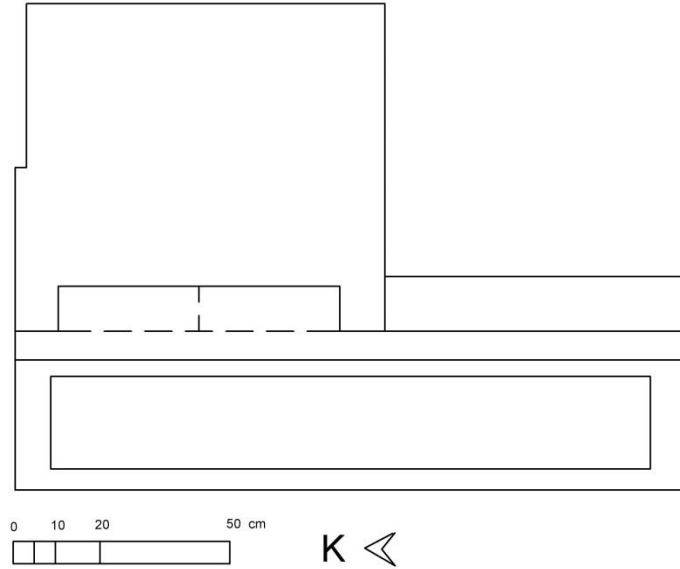
Kitabeye göre çeşme H. 1255 / M. 1839-40 yılında inşa edilmiştir. 1955 yılında ise tamir edilmiştir. Kitabe eserin banisi ve ustası hakkında bilgi vermemektedir.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesidir. Çeşme 2.50 m. yükseklikte, 1.72 x 1.51 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 179-180). Çeşme tuğla, kesme taş, moloz taş ve mermer malzemeden inşa edilmiştir.

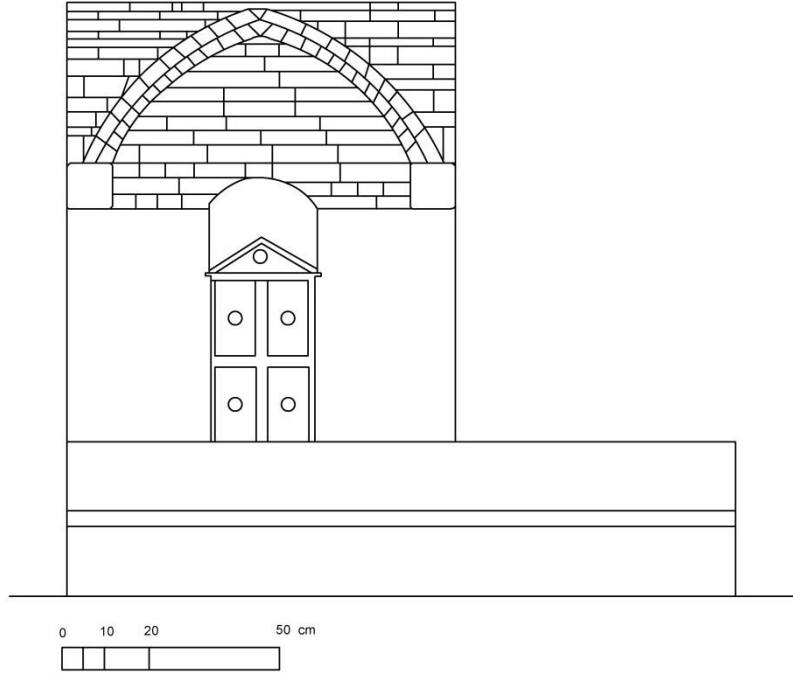
Çeşmenin batısı ön cephe olarak düzenlenmiştir. Tuğla ve harç malzemeden inşa edilen teğet kemer, mermer konsollara oturmaktadır.

Salma musluk, devşirme malzemeli ayna taşının alt bölümünde yer alır. Çeşmede testilik sekisi ve taslık nişi bulunmamaktadır. Batı cephede bulunan yalak, kuzey-güney doğrultusunda uzanır (Foto. 238, Çizim 180).

Haznenin temizlik penceresi güney cephededir. Kuzey cephesi yarı seviyeye kadar toprak altında kalmış, örtüsü tahrip olmuştur (Foto. 238). Eser günümüzde halen kullanılmaktadır.

Çizim 179. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Plan

Çizim 180. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Batı Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Batı cephede konsol hizasına kadar mermer, yukarısı tuğla ve harç malzemeden inşa edilmiştir. Yalak ise beton malzemeyle yenilenmiştir. Devşirme ayna taşı mermer malzemedir. Diğer cephelerde ise tuğla, kesme taş, moloz taş ve mermer malzeme kullanılmıştır (Foto. 238).

Süsleme Özellikleri : Çeşmede süsleme bulunmamakla birlikte kemer ve devşirme ayna taşı, cepheye hareketlilik katmıştır.

Fotoğraf 238. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Batı ve Kuzey Cepheler

Fotoğraf 239. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Kuzey Cephe, Devşirme

Fotoğraf 240. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Kitabe

4.9.3. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi

Yeri : Taşköprü ilçesinin batısında, merkeze 28 km mesafede bulunan Bekdemirekşi Köyünde, Bekdemirekşi Köyü Camii'nin 20 m. güneybatısında yer almaktadır.

İnceleme Tarihi : 17.04.2018 - 01.05.2019

Çizim No : 181-182

Fotoğraf No : 241-243

Kitabesi ve Tarihçesi : Yapının kuzey cephesinde, orta aksta iki adet kitabe bulunur¹⁴⁷. Üstte 0.20 x 0.33 m. ölçülerinde tek sütun tek satır halinde tek kartuş içine alınmış kitabe vardır (Foto. 243). Kitabe celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. 0.45 x 0.64 m. ölçülerindeki dikdörtgen çerçeve içindeki alttaki ise kitabe tamir kitabesidir. Tek sütun beş satır halinde, beş kartuş içinde yer alan kitabe, celî sülüs hatla yazılmış olup dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kabartma tekniği ile yazılmış olan kitabelerin metni, okunuşu ve anlamı şöyledir:

Üstteki Kitabe:

Metni: **Okunuşu:**

ماشاءالله كان Mâşâallâh Kâne

Anlamı: Allah'ın dediği olur !

Alttaki Kitabe:

Metni: **Okunuşu:**

۱- استايزباليلاه وه سقاهوم راببوهوم شارآب طاهو 1-Estaizübillah ve sekâhum rabbuhum şarâben tahûran

۲- صاهيبو'ل-حاييرات و'ل-حاسنات و راغيبو'ل-جنت و'ل-درجات 2-Sahibü'l-hayrat ve'l-hasemat ve râgibü'l-cennet ve'd-derecat

۳- اكشى زاده موهاتمد بكيك جدادى روهيچون ايچ 3-Ekşizade Muhammed begin ecdadı ruhiçün iç

¹⁴⁷ Kitabeler Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

- ٤-كوثرى شيفا اولسون فى سبيللاہ 4-Kevseri şifa olsun fi sebîlillâh
٥-فى ١٠ ل ابيتيدا-يى بانى ال-هاج حوسيين صابرى سنه ١٣١٢ 5-Fi 10 L ibtida-yı bani el-hac
Hüseyin Sabri sene 1312

Anlamı:

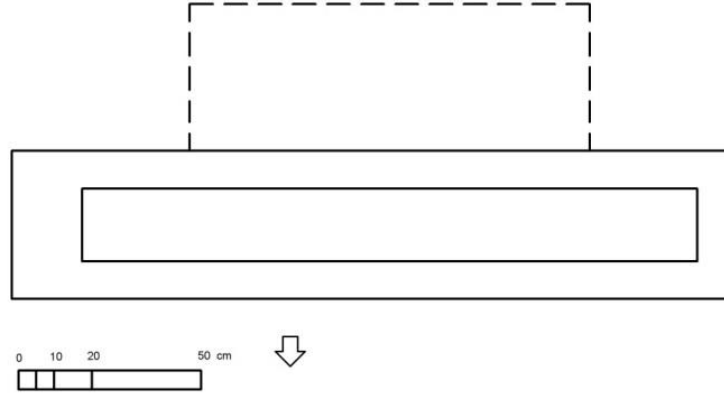
Allah'ın dediği olur! Allah'a tevekkül ettim, Rableri onlara tertemiz içecekler içirir (İnsan Suresi, Ayet: 21). Hayır ve Hasenat sahibi, Cennet ve derecelerini arzulayan Ekşizade Muhammed Bey'in atalarının ruhu için, bu çeşmenin suyundan Allah rızası için iç, Kevser gibi şifa olsun. Çeşmenin banisi (inşa eden) Hacı Hüseyin Sabri Sene H.1312.

Kitabeye göre çeşme H. 1312 / M. 1895-96 yılında Ekşizade Muhammed Bey tarafından tamir ettirilmiştir. Çeşmenin banisi Hacı Hüseyin Sabri'dir. Kitabe eserin ustası hakkında bilgi vermemektedir.

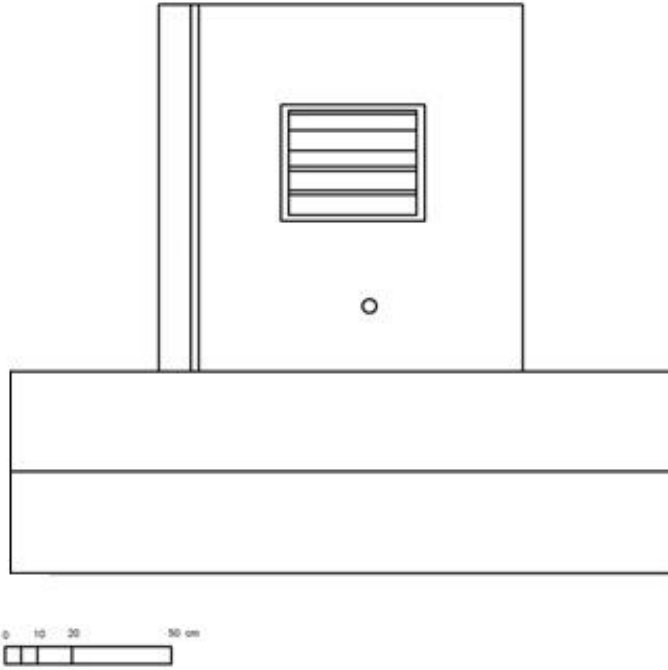
Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, düz cepheli sokak çeşmesidir. Çeşme, sonradan inşa edilen sivil yapının avlu duvarı içinde kalmıştır¹⁴⁸. Çeşme bu haliyle 1.03 m. yükseklikte 1.20 m. genişliktedir (Çizim 181-182). Çeşme kesme taştan inşa edilmiştir

Çeşmenin kuzey cephesi ön cephe olarak düzenlenmiştir. Düz cepheli çeşmenin ortasında, üst üste yerleştirilmiş, iki kitabe görülür. Üstteki kitabenin doğusunda geometrik ve nesneli süslemeler bulunmaktadır. Alttaki yatay dikdörtgen kitabe, çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Ayna taşı ve taslık nişi yoktur. Lüle deliği de sıvanarak kapanmıştır. Yapının yanına 1954 yılında bir çeşme inşa edilmiş, bu çeşmenin inşası sırasında 5.38 x 0.70 m ölçülerinde yalak eklenmiştir (Foto. 241-242). Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

¹⁴⁸ 1950 yılında çeşmenin arka bölümleri yıkılmış ve sadece ön cephesi kalmıştır. Zuhul Ekşioğlu ile yapılan sözlü görüşme sırasında bu bilgilere ulaşılmıştır.

Çizim 181. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Plan

Çizim 182. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Güney Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eser, kesme taş malzemeden inşa edilmiş olup yalağı beton malzemeyle yenilenmiştir.

Süsleme Özellikleri : Kitabenin doğusunda, kabartma tekniğinde süslenmiş geometrik rozet, batısında sola bakan hilal ve önünde madalyon içinde altı kollu yıldız yer alır (Foto. 243).

Fotoğraf 241. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Kuzey Cephe, Genel Görünüm

Fotoğraf 242. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Kuzey Cephe

Fotoğraf 243. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Kitabe ve Süslemeler

4.9.4. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme

Yeri : Taşköprü ilçesinde, yerleşimin yaklaşık 200 m. doğusunda, Askerlik Şubesi'nin kuzeyinde, caddenin karşısında yer almaktadır¹⁴⁹. Taşköprü Belediye çalışanları ve mahalle sakinleri tarafından “Asker Çeşmesi” ve “Taş Çeşme” gibi isimlerle de anılmaktadır.

İnceleme Tarihi : 14.11.2017 - 04.03.2019

Çizim No : 183-184

Fotoğraf No : 244-246

Kitabesi ve Tarihçesi : Çeşmenin kitabesi bulunmamaktadır.

Çeşme plan ve mimari özellikleri bakımından Bartın Hamamyanı Çeşmesi (1815), (Asma, 2003, s. 52), Safranbolu Tuzcupınarı Çeşmesi (1813-14) (Acar, 2008, s. 28-29), Safranbolu Akpınar Çeşmesi (1813-14) (Acar, 2008, s. 29), Safranbolu Hamide Hatun Çeşmesi (1819-20) (Acar, 2008, s. 31-32), Safranbolu Hacı Hafız Çeşmesi (1845) (Acar, 2008, s. 37-38) ve Safranbolu Fatma Hanım Çeşmesi (1862-63) (Acar, 2008, s. 42-43) ile benzerlik göstermektedir. Benzer örnekler ile birlikte değerlendirildiğinde Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme'yi XIX. yüzyıl ortalarına tarihlendirmek mümkündür.

Plan ve Mimari Özellikleri : Eser tek cepheli, haznesiz, bağımsız, kırık kemerli sokak çeşmesidir. Yüksekliği 2.00 m. olan çeşme, 1.80 x 1.10 m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır (Çizim 183-184). Kesme taş malzemeden inşa edilen çeşmenin ön cephesindeki kırık kemer, yekpare ayaklar üzerine oturmaktadır.

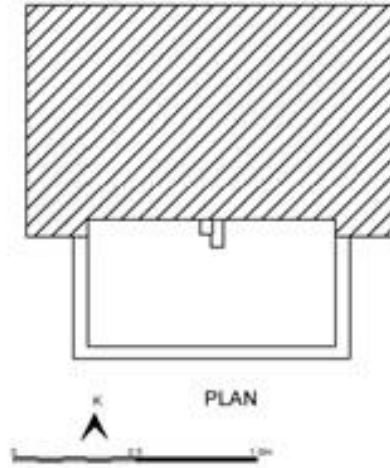
Taslık nişi ve testilik sekisi bulunmayan çeşmenin yalak bölümü de özgün değildir. Düz örtü sistemine sahip çeşmenin üzerinde 0.70 x 1.20 m ölçülerinde ve 0.50 m. yüksekliğinde bir tepelik bulunmaktadır (Foto. 245, Çizim 184).

2000'li yıllarda Taşköprü Belediyesi tarafından restore edilen çeşmenin yalağı yenilenmiştir. Eser günümüzde kullanılmamaktadır.

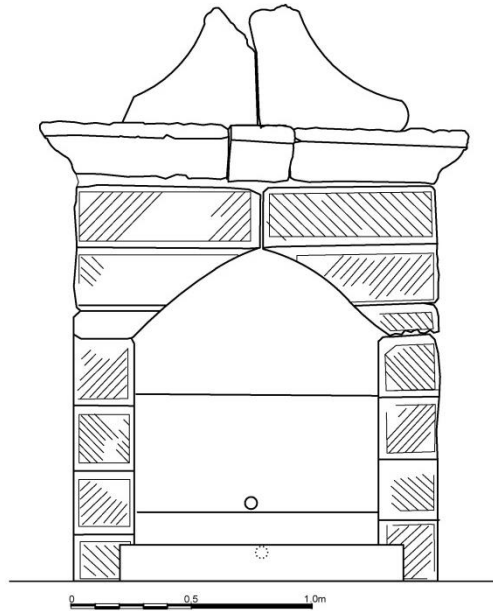
---

¹⁴⁹ Eser, 41°30.587' K - 34°13.248' D koordinatlarında bulunmakta olup, rakımı 554.52 m. olarak ölçülmüştür.

Çizim 183. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Plan

Çizim 184. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Güney Cephe

Malzeme ve Teknik Özellikleri : Eserin güney cephesi kesme taş malzemeden, kuzey cephesi ise kaba yonu ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 244,246). Onarımlar sırasında yoğun harç malzeme kullanıldığı gözlenmektedir.

Süsleme Özellikleri : Genelde sade düzenleme özelliği gösteren çeşmenin güney cephesinde; kemer köşeliği, alınlığı ve çeşmenin alt bölümlerindeki taşların yüzeyi bosaj tekniği şeklinde işlenmiştir. Taşların ortaları yüzeyden ortalama 1-2 cm. dışa taşkındır (Foto. 245).

Fotoğraf 244. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Batı ve Güney Cephe

Fotoğraf 245. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Güney ve Doğu Cephe

Fotoğraf 246. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Kuzey Cephe

5. GÜNÜMÜZE ULAŞAMAMIŞ KASTAMONU ÇEŞMELERİ

Çalışmamız esnasında Kastamonu'daki bazı çeşmelerin tamamen yıkılarak ortadan kalktığı, bazılarının da kapsamlı onarımlar sonucunda tamamen değişime uğradığı tespit edilmiştir. Bunlardan, eski fotoğraflarına ulaşılabilen ya da günümüzde sadece kitabeleri bulunan çeşmeler, (merkez, Ağlı, Devrekani, İnebolu, Taşköprü ve Tosya) aşağıda kısaca anlatılmıştır.

5.1. Merkez'deki Çeşmeler

Şekerci Ali Bey Çeşmesi, Kastamonu merkezde, Abdülcebbar Mahallesi'nde bir sivil yapının cephesinde yer almaktaydı. Günümüzde mevcut olmayan çeşmenin kitabesine göre (Çifci, 2008, s. 234) eser, H.1184-M.1770 yılında inşa edilmiştir. Eserin banisi, Arif Hüseyin Efendi'dir. Kitabesinin okunuşu şöyledir:

Okunuşu¹⁵⁰:

- 1 Arif Hüseyin Efendi'nin ömrü füzün
- 2 Bu hayır oldu carî O âlî sıfattan
- 3 Tarih-i kevser edildi leb-i teşneğana
- 4 Mâ iç Hüseyin aşkına âb-ı hayattan 1184 (Gökoğlu, 1952, s. 405; Çifci, 2008, s. 234).

Anlamı:

Çeşme tamamen düzgün kesme taş malzemedden inşa edilmişti. Ön cephesi sivri kemerli düzenlemeye sahip çeşme, bir musluk ve yalağa sahipti. Üzerinde yekpare taştan inşa edilmiş sivri kemerli ayna taşı, tek musluğu ve bir de yalağı bulunmaktaydı (Gökoğlu, 1952, s. 405).

Saray Çeşmesi, Kastamonu merkezde, Cebrail Mahallesi, Sucuoğlu Sokak'ta Saray Camii'nin kuzeybatı köşesindeki sivil yapının güneybatısına bitişik olarak inşa edilmişti (Çifci, 2008, s. 233).

---

¹⁵⁰ Arif Hüseyin Efendi'nin ömrü uzun olsun. Bu hayrın meydana gelmesine sebep olan, susayanların dudağı için kevser (gibi kıymetli) olan çeşmenin tarihi, su iç Hüseyin aşkına ab-ı hayattan (ölümsüzlük suyundan) (Çifci, 2008, s. 234).

Eserin ön cephesinde, sivri kemer içindeki ayna taşında bir kitabesi bulunmaktaydı. Kitabenin okunuşu şöyledir;

Okunuşu:

- 1 Habbeza bu çeşme aynü'l hayat
- 2 Buldu bu mevkide câ-i müstakim.
- 3 Ca-i zezem çıksa söyler tarihin
- 4 İç hele, bu çeşmenin misli adîm (Sene 1186) (Çifci, 2008, s. 233).

Kitabeye göre çeşme bir hayır sahibi tarafından H. 1186 / M. 1772 tarihinde inşa edilmiştir. Kitabe bani ile ilgili bilgi vermemektedir. Yapı, tamamen düzgün kesme taştan yapılmıştır (Çifci, 2008, s. 233).

Dilgüzar Hatun Çeşmesi, Kastamonu merkeze bağlı Gököy'de, Aşağı Mahalle Camii'nin batısında yer almaktaydı. Zaman içinde yıkılıp yok olmuş çeşmenin özgün kitabesi, günümüzde yenilenmiş başka bir çeşme üzerinde bulunmaktadır. Kitabenin okunuşu şöyledir:

Okunuşu:

- 1 Sene 1289
- 2 Banisi Reisu'l-küttâb
- 3 Mustafa Efendiyle Hatun
- 4 Dilgüzar Hanım merhumun eseridir¹⁵¹

H. 1289 / M. 1872-73 yılında inşa edilen çeşmenin banisi, Reisu'l-küttâb Mustafa Efendi ile Merhum Dilgüzâr Hanım'dır.

---

¹⁵¹ Kitabe Durmuş Gür tarafından okunmuştur.

Fotoğraf 247. Dilgüzar Hatun Çeşmesi, Kitabe

5.2. Ağlı'daki Çeşmeler

Ağlı Meydan Çeşmesi, Kastamonu'nun Ağlı İlçesi meydanında, Kale Caddesi'nde, Ağlı Belediyesi'nin önünde yer almaktaydı. Yıkıldıktan sonra yerine yeni bir çeşme inşa edilmiş, eski çeşmenin kitabesi de bu yeni çeşmenin üzerine yerleştirilmiştir¹⁵². Kitabesinin okunuşu şöyledir:

Okunuşu¹⁵³:

- 1 Ve mine'l-mâi külle şey'in hayy (in)
- 2 El-mâü kesrü'l-mevâki
- 3 Sene 1324

Kitabesine göre çeşme, H.1324/M.1906-07 yılında inşa edilmiş olup, banisi ve ustası bilinmemektedir.

---

¹⁵² 02.06.2018 tarihinde yerinde gerçekleştirilen incelemelerimiz sırasında eski belediye başkanı Kemalettin ÇOLAK ile konuşma fırsatı elde edilmiştir. Çolak, belediye başkanlık yaptığı dönemde 1996-1997 yıllarında orijinal çeşmeyi onarttığını ve son olarak 2014 yılında kapsamlı restorasyon çalışmalarını sırasında günümüzdeki haline dönüştürüldüğünü ifade etmiştir.

¹⁵³ Kitabe Salih Kahrıman tarafından okunmuştur.

Fotoğraf 248. Ağlı Meydan Çeşmesi, Kitabe

5.3. Devrekani'deki Çeşmeler

Haydar Çeşmesi, Kastamonu Devrekani ilçesinde, İsmail Bey Mahallesi, Haydar Caddesi üzerinde, İsmail Bey Camii ve Hamam yapılarının yaklaşık 100 m. batısında yer almaktaydı. Günümüzde tamamen yıkılmış olan çeşmenin, kaynaklardan ulaşılan tamir kitabesinin okunuşu şöyledir:

Okunuşu:

- 1 Harab oldu Haydar Çeşmesi tamir eyledi elhac Mehmed mütevellisi
- 2 Kim bu Ma'dan şurbederse desün üç kere Bismillah
- 3 Dahi salis Hamdu lillah desun derdi Resulullah
- 4 Tamir eyledi Ahmed Mütevellisi 1177 (Gökoğlu, 1952, s. 413).

Kitabede, çeşmenin ilk yapım tarihi belirtilmemekte, ancak eserin H.1177/M.1763-64 yılında tamir edildiği bilgisi verilmektedir. Eserin isminden hareketle, ilk banisinin "Haydar" isimli bir hayırsever olduğu anlaşılırken, çeşmenin daha sonra Hacı Mehmed ve Ahmed tarafından tamir edildiği ifade edilmektedir. Ancak, kitabede tek bir tamir tarihi verildiği halde, tamir ettiren kişi olarak iki ayrı satırda iki ayrı şahsın isimlerinin geçiyor olması dikkat çekicidir. Bu durum, bir vakfın mütevellisi olduğu bilgisi verilen bu şahısların, çeşmenin onarımı esnasında görev değişikliği yapmış oldukları şeklinde değerlendirilebilir.

5.4. İnebolu'daki eşmeler

Cünürye Camii eşmesi, İnebolu ilçesinde, Cünürye Camii'nin (1955) avlusunda bulunmaktadır. Eski fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla özgün çeşmenin yüzeyi yakın dönemde fayansla kaplanmıştır. Yapının kitabesi de bu yenilemeyle birlikte fayansların altında kalmış olmalıdır. İki satırlık kitabenin okunuşu şöyledir:

Okunuşu:

- 1 1314
- 2 Sene

Banisi ve ustası belli olmayan çeşmede yapım yılı olarak H.1314 / M.1896-97 tarihi okunmaktadır (Çerkez, 2005, s. 170)

Fotoğraf 249. Cünürye Camii eşmesi, 2000 Yılı (Çerkez, 2005, s. 170, Fotoğraf 7)

Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak eşmesi I, İnebolu ilçesi, Aşağı Hatipbağı Mahallesi, Mustafa Kemal Paşa Caddesinde bulunan 122 numaralı konutun avlu duvarının batısına bitişik durumdaydı. eşme henüz ayakta olduğu dönemde bile kitabesi yoğun tahribattan dolayı okunamamış, ancak plan, mimari, malzeme ve teknik özellikleri açısından değerlendirildiğinde çeşme XIX. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir (Çerkez, 2005, s. 154-155, 173).

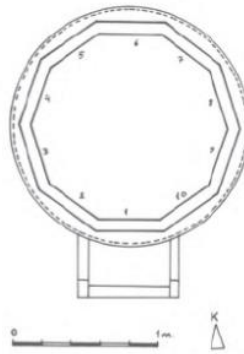
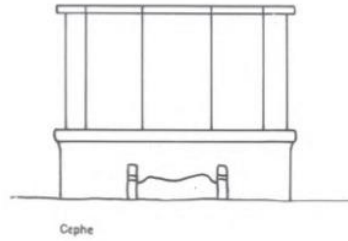
Hazneli, bağımsız ve tek cepheli sokak çeşmesi olarak inşa edilen eser, günümüze ulaşamamıştır.

Fotoğraf 250. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi I, 2000 Yılı (Çerkez, 2005, s. 173, Fotoğraf 13)

Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi II' de aynı isimli diğer çeşme gibi aynı konutun avlusunda bulunmaktaydı. Günümüze ulaşmamış olan çeşmenin kitabesi okunamamış, bununla beraber mimarisi, malzeme ve teknik özellikleri açısından değerlendirildiğinde XIX. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmiştir (Çerkez, 2005, s. 155, 173).

Çizim 185. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi II (Çerkez, 2005, s. 155, 173, Fotoğraf 14 Çizim 4)

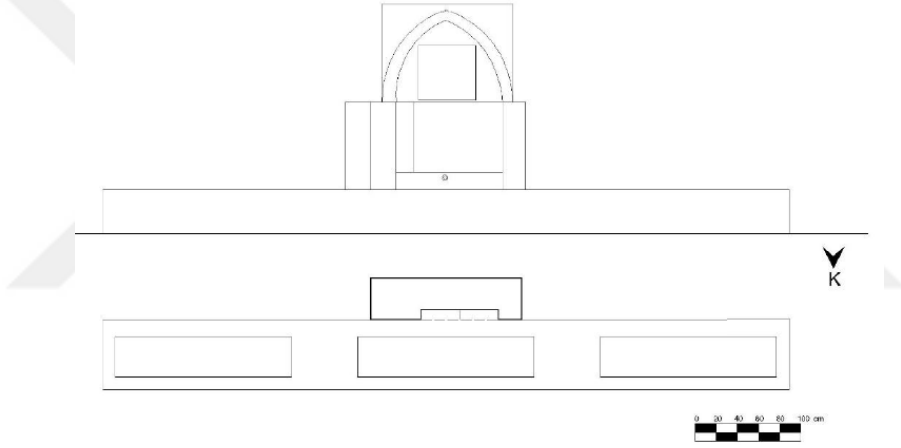

Fotoğraf 251. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi II (Çerkez, 2005, s. 155, 173, Fotoğraf 14 Çizim 4)

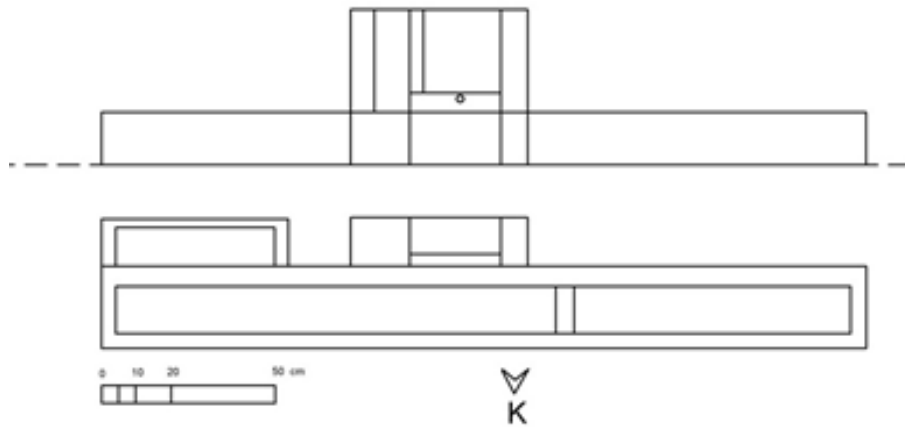
5.5. Taşköprü'deki Çeşmeler

Duruca Köyü Çeşmesi, Taşköprü ilçesinin kuzeyinde, merkeze 8 km. mesafede, Duruca Köyü'nde, Duruca Köyü Camii'nin (XVII. yüzyıl) yaklaşık 10 m. güneybatısında yer almaktadır. Kitabesi bulunmayan eser, Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 6.11.2014 tarihli ve 1878 Numaralı Karar Metni ile "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı" olarak tescillenmiştir. Kesme taştan, tek cepheli, hazneli, bağımsız, teğet kemerli sokak çeşmesi olarak inşa edilen çeşmenin, günümüzde üst kısmı tamamen yıkılmış, tipoloji veremeyecek duruma gelmiştir (Foto. 253).

Henüz tamamen yok olmamış durumdaki çeşme, günümüzde kullanılmamaktadır.

Çizim 186. Duruca Köyü Çeşmesi, Plan ve Görünüş, 2016 (Aytekin, 2016, s. 403)

Çizim 187. Duruca Köyü Çeşmesi, Plan ve Görünüş

Fotoğraf 252. Duruca Köyü Çeşmesi'nin Eski Fotoğraflarında Doğu ve Kuzey Cepheler, 2016 (Aytekin, 2016, s. 404)

Fotoğraf 253. Duruca Köyü Çeşmesi, Kuzey Cephe, 2018

Kornapa Köyü Çeşmesi, Taşköprü merkeze yaklaşık 11 km. mesafedeki Kornapa Köyü Camii'nin batı avlu duvarının yaklaşık iki m. batısında yer alır. Çeşme özgün halini kaybetmiş ve yenilenmiştir. Çeşmenin üzerinde iki kitabe bulunmaktadır. Kuzey cephedeki kitabe çeşmenin özgün kitabesiyken doğu cephedeki kitabe yenilenen çeşmenin kitabesidir. Kuzey cephedeki mermer malzemeli kitabe tek sütun üç satır halinde celi sülüs hatla kabartma tekniğiyle yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin okunuşu şöyledir:

Okunuşu¹⁵⁴:

- 1- Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat.....ve yaveran.....hazreti şehriyarinden
- 2- ....farikan-ı kiramdan saadetlu Hacı Hüseyin Paşa hazretlerinin
- 3- Kerime ...muhteremi.... Pakize Hanım ruhuna fatiha sene 1318

¹⁵⁴ Kitabe Arş. Gör. Durmuş Gür tarafından okunmuştur.

Kitabesine göre çeşme H. 1318 / M. 1900-01 yılında Padişah'ın (II. Abdülhamid) hizmetkârı Hacı Hüseyin Paşa tarafından ölen kızının ruhu için inşa ettirilmiştir.

Fotoğraf 254. Kornapa Köyü Çeşme Kitabesi

Afşar Köyü Yukarı Pınar Çeşmesi, Taşköprü'nün kuzeybatısında, merkeze yaklaşık 11 km. mesafede bulunan Afşar Köyü'nde yer alır. Çeşme özgün halini kaybetmiştir. Çeşmenin üzerinde günümüze orijinal haliyle gelmiş kitabe bulunmaktadır. Mermer malzemeli kitabe tek sütun beş satır halinde celi sülüs hatla kabartma tekniğiyle yazılmış olup, dili Osmanlı Türkçesi'dir. Kitabenin okunuşu şöyledir:

Okunuşu¹⁵⁵:

- 1- Mâşâallâh
- 2- Sahibü'l- hayrat
- 3- El-hac Pehlivanzade
- 4- .....Ağa
- 5- .....

Kitabesine göre çeşme Hacı Pehlivanoğlu soyundan bir hayırsever tarafından inşa ettirilmiştir.

¹⁵⁵ Kitabe Arş. Gör. Durmuş Gür tarafından okunmuştur.

Fotoğraf 255. Afşar Köyü Yukarı Pınar Çeşmesi, Kitabe

5.6. Tosya'daki Çeşmeler

Dere Çeşmesi, Tosya ilçesi'nde, Dilkuşah Mahallesi, Zoptur Sokak'ta bulunmaktaydı. (Gökoğlu, 1952, s. 411). Günümüzde zaman içinde yapılan onarımlarla özgünlüğünü tamamen yitirmiş bulunan çeşme, üzerinde özgün çeşmenin kitabesini taşımaktadır. Kitabenin okunuşu şöyledir:

Okunuşu:

- 1 Sahibul-hayrat
- 2 El-hac Ahmed Bey
- 3 Sene 1196 (Gökoğlu, 1952, s. 411).

Kitabeye göre çeşme, hayır sahibi Hacı Ahmed Bey tarafından H.1196 / M.1781-82 yılında inşa ettirilmiştir. Kitabe, ustası ile ilgili bilgi vermemektedir.

Halim Baba Çeşmesi, Tosya İlçesi'nde, İlyas Bey Mahallesi, Halim Baba Sokak'ta bulunmaktaydı (Gökoğlu, 1952, s. 411). Günümüzde mevcut olmayan çeşmenin ön cephesinde 0.30 x 0.30 m. ölçülerinde bir kitabesi bulunmaktaydı. Kitabenin okunuşu şöyledir:

Okunuşu:

- 1 Sahibul-hayrat Ve'l hasenat Kara Bacakzade
- 2 Esseyid Elhac Abdullah Ağa
- 3 Serden Geçtiyan Ruhuna Fatiha H.1211 (Gökoğlu, 1952, s. 411).

Kitabesine göre çeşme, Kara Bacakzade Seyyid Hacı Abdullah Ağa tarafından H.1211 / M.1796-97 yılında inşa ettirilmiştir. Kitabede çeşmenin ustası hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Kara Su Çeşmesi, Tosya İlçesi, Şeyh Mahallesi, Çaybaşı Sokak'ta inşa edilmiş olan bir çeşmeydi (Gökoğlu, 1952, s. 412). Zaman içinde yok olmuş çeşmenin kaynaklardan ulaşılan kitabesinin okunuşu şöyledir:

Okunuşu:

- 1 Ali Paşa ki Mısır Kahire Valisi Gazinin Çırağ-ı hassı İbrahim Efendi Ahmed ve Ekrem
- 2 O Bahri atıfet bu çeşme seri yaptı lutfetti Zülali kıldı icra fi sebilillah olup tamam
- 3 Vere cennette ab i selsebil ve kevserde ... Diyar-i Tosya'da bu çeşmeden bir su içen adam
- 4 Dadim tarih dilcuyi ..... aynı getirdi Hacı İbrahim Efendi içmeğe zezem 1233 (Gökoğlu, 1952, s. 412).

Kitabesine göre eser, H.1233 / M. 1817-18 yılında, Mısır Kahire Valisi Ali Paşa'nın has çırağı Hacı İbrahim Efendi tarafından inşa ettirilmiştir.

Ali Osman Ağa Çeşmesi, Tosya İlçesi'nde, Harsat Mahallesi, Tolaçeşme Sokak, 2. Tolaçeşme Çıkamazı'nda yer almaktaydı (Gökoğlu, 1952, s. 412). Tek cepheli, haznesiz, teğet kemerli sokak çeşmesi olarak inşa edilen eser, zaman içinde tamamen yok olmakla beraber, celî ta'lik hatla yazılmış olan nitelikli özgün kitabesi Kastamonu Arkeoloji Müzesi'nde koruma altındadır¹⁵⁶. Kitabenin okunuşu şöyledir:

---

¹⁵⁶ Araştırmamız esnasında bu eser ile ilgili bilgilerine başvurduğumuz ve kişisel arşivinden faydalandığımız, Tosya öğretmenevinde görevli ve Tosya Haber Gazetesinde yazar olan Mustafa Özipek, "Kastamonu İl Kültür Müdürlüğü, Tosya Belediyesi, Tosya Kaymakamlığı gibi önemli makamlara dilekçe yazarak çeşmeyi tahrip eden kişileri tespit etmek için mücadele verdiğini ve çeşmenin kaybolan kitabesini tespit etmeye çalıştığını bunun üzerine Tosya Belediyesi, yaptığı araştırmalarda yıkılarak tahrip edilen çeşmenin sorumlularını tespit edemediğini, Tosya Kaymakamlığı'nın ise, Emniyet Müdürlüğü aracılığı ile kapsamlı bir araştırma yaparak yıkılan çeşmenin mahalle sakinleri tarafından korunan kitabesini alarak Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yetkililerine teslim ettiği" bilgisini vermiştir.

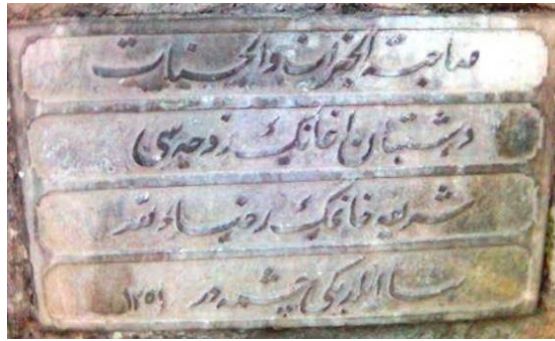
Okunuşu:

- 1- Sahibul-hayat-Ve'l-hasenat
- 2- Deştan (?) Ağa'nın zevcesi
- 3- Şerife Hanım'ın rizaen lillah
- 4- Bina eylediği çeşmedir Sene 1251¹⁵⁷ (Gökoğlu, 1952, s. 412)

Kitabeye göre çeşme hayır ve hasenat sahibi Destan Ağa'nın eşi Şerife Hanım tarafından H.1251 / M.1835-36 yıllarında inşa ettirilmiştir. Kitabe, eserin ustası ile ilgili bilgi vermemektedir (Foto. 257).

Fotoğraf 256. Ali Osman Ağa Çeşmesi (Mustafa Özipek Arşivi)

Fotoğraf 257. Ali Osman Ağa Çeşmesi Kitabesi (Mustafa Özipek Arşivi)

Zopturoğlu Sokak Çeşmesi, Tosya İlçesi, Şekerüstü Mahallesi, Zopturoğlu Sokak'ta, 9/A numaralı taşınmazın güney duvarında yer alır. Kitabesi bulunmayan ve

---

¹⁵⁷ Gökoğlu tarafından H.1215 (Gökoğlu, 1952: 412) olarak kayıt altına alınan çeşmenin inşa tarihi, bizim incelemelerimiz sonucu H.1251 / M. 1835-36 olarak düzeltilmiştir.

Şekerüstü Mahalle sakinleri tarafından XIX.-XX. yüzyıla tarihlendirilen çeşme zamanla tahrip olmuş ve günümüze ulaşamamıştır.

Gemaco Çeşmesi, Tosya İlçesi, Hocaimat Mahallesi, Lapacı Çıkmazı Sokak'ta, 1 numaralı mülkün güneydoğu duvarında yer almaktaydı. Günümüzde tamamen yenilenmiş olan çeşmenin üzerine, özgün çeşmenin kısmen tahrip olmuş kitabesi yerleştirilmiştir. Kitabenin okunuşu şöyledir:

Okunuşu¹⁵⁸:

- 1 Ve minel mai külli şeyin hayy (Enbiya Suresi, Ayet: 30).
- 2 Barekallahu mevkiinde çeşmei ab-ı hayat
- 3 Teşnegane katre-i dil-cusudur kand-ı nebat.
- 4 Gemhacı zade ki İsmail Çavuş banisidir
- 5 Tarihidir (iç ab-ı kevser .... el hayat)
- 6 1331

Kitabe, eserin ustası ile ilgili bilgi vermezken, kitabenin 5. satırında, inşa tarihinin ebced tekniği ile de düşülmüş olması dikkat çekicidir. Çeşme günümüzde yöre halkı tarafından “Gemaco Çeşmesi” olarak adlandırılmaktadır.

---

¹⁵⁸ Her canlı şeyi sudan yarattık (Enbiya Suresi, Ayet: 30). Hayat suyu (olan bu çeşmeyi) Allah yerinde mübarek kılsın. Susayanlara (çeşmenin) gönül çeken bir damlası, şeker kamışı (gibi tatlı) dır. Gemhacı oğlu İsmail Çavuş tarafından H.1331/M.1912-13 tarihinde yaptırılmıştır. Tarihi (Kevser suyu iç sıhhat ve sağlık bul).

6. DEĞERLENDİRME ve KARŞILAŞTIRMA

Türkler'in hayrat ve sadaka olarak yaptıkları çeşmeler şehir, kasaba ve yerleşme merkezlerinde olduğu gibi, ana yolların kenarlarında ve meydanlarda da inşa edilmiştir. Çeşmeler plan, malzeme, yapı elemanları, cephe özellikleri, kitabe ve süsleme gibi ana başlıklar altında incelenmiştir. Kastamonu'daki çeşmeler belli oranda özelliklerini kaybetmiş olmaları ile beraber birçoğu genelde sade tasarımlara sahiptir. Ayrıca çeşmelerden büyük bölümü günümüze ulaşamamıştır.

Türk mimarisinde inşa edilen çeşmelerde, yapıların yüzyıllarına göre yapı malzemeleri, üslup ve biçim açısından değişiklik göstermektedir. Bu çeşmelerin ana şeması;

- Çeşme suyunun depolandığı alan, hazne,
- Daima akan (salma) ya da arada kesilebilen (burma) su musluklarının yer aldığı musluk taşı / ayna taşı,
- Ayna taşı üzerinde çeşmeyi inşa ettiren baninin ismi, bazen dini içerikli yazı ve çeşmenin yapılış tarihinin yer aldığı kitabe,
- Musluktan akan suyun doldurduğu tekne / yalak / kurna gibi bölümlerden oluşmaktadır (Acar, 2013, s. 2).

Çeşmelerin mimari özellikleri bölgesel ve yöresel farklılıklar göstermektedir. Mimari form ve plan özellikleri, bani ve ustaların el becerileri ile dönemin sanatsal ve yöresel katkılarını barındıran çeşmeler, çeşitli özelliklere sahiptir.

Sanatçıların ve banilerin beğenilerini yansıtan çeşmeleri aşağıdaki gibi çeşitli başlıklar halinde değerlendirmek mümkündür.

6.1. Tipoloji

Çalışmamızda konu ettiğimiz çeşmeler, tipolojik olarak kaynaktan beslenme durumuna göre, buldukları yere göre, cephe sayılarına ve cephe düzenlerine göre ve örtü sistemine göre olmak üzere beş grup altında değerlendirilmiştir.

6.1.1. Kaynaktan Beslenme Durumuna Göre Çeşmeler

Çeşmeler kaynaktan beslenme durumuna göre, doğrudan kaynaktan ya da şebekeden beslenen haznesiz çeşmeler ve hazneli çeşmeler olarak iki grup altında incelenebilir.

6.1.1.1. Doğrudan Kaynaktan ya da Şebekeden Beslenen Haznesiz Çeşmeler

Çeşmeye doğal kaynaktan ya da şehir şebekesinden su kanalları, künkler ya da borular vasıtasıyla ulaşan su, yapının cephelerindeki lüle veya salma ya da burma olarak adlandırılan musluklar vasıtasıyla insanların kullanımına sunulmuştur.

Bu gruptaki çeşmelerin çoğunun suyolu tahrip olmuş, bazıları onarılmış bazıları ise kaderine terk edilmiştir.

Kastamonu çeşmelerine ulaşan sular şehir merkezinin çevresindeki kaynak sularından hayırseverler tarafından ahşap poyralar veya künklerle getirilerek maslaklarından¹⁵⁹ taksim edilmiştir. Buralarda toplanan suların, su yapılarına ve çeşmelere aktarıldığı bilinmektedir (Çifci, 2008, s. 218). Günümüzde ise çeşmeler Kastamonu Belediyesi'nin denetiminde şebeke suyu ile aktif hale getirilmiştir.

Kastamonu'da doğrudan kaynaktan ya da şebekeden beslenen 19 çeşme bulunmaktadır. Merkezde sekiz, Araç'ta dört, Daday'da bir, İnebolu ve Taşköprü'de ise üç çeşme, bu grubun örneklerini oluşturmaktadır. Merkez'de Kanlı Çeşme (1510-11) (Katalog No. 4.1.1), Namazgâh Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.2), Safalan Çeşmesi (tamiri 1786) (Katalog No. 4.1.7), Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi (XVIII.-XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.10), Yıldırım Sokak Çeşmesi (1815-16?) (Katalog No. 4.1.13), Atabeygazi Camii Çeşmesi II (XIX. yüzyıl) (Katalog. 4.1.19), Nuri Fırtına Çeşmesi (1946) (Katalog No. 4.1.34), Pehlül Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl)

¹⁵⁹ Eski Türk su mimarisinde bentlerden kente gelen suyollarının kollara ayrıldığı yerlerdeki baca, depo ve savaklara "Maslak" adı verilmektedir (Sözen ve Tanyeli, 2017, s. 200).

(Katalog No. 4.1.22); Araç'ta Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31) (Katalog No. 4.3.1), Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Katalog No. 4.3.3), Gökçeçat Köyü Çeşmesi (1913-14) (Katalog No. 4.3.4), Eflanilioğlu Çeşmesi (1914-15) (Katalog No. 4.3.5); Daday'da Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (1894-1895) (Katalog No. 4.5.1); İnebolu'da Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I (1904-05) (Katalog No. 4.7.13), Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (1914-15) (Katalog No. 4.7.20) ve Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (1927) (Katalog No. 4.7.21); Taşköprü'de; Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (1737-38), Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi (1839-40) (Katalog No. 4.9.3) ve Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.9.4) bu grubun Kastamonu'daki örnekleridir.

Kayseri Gavremoğlu Çeşmesi (1508) (Denktaş, 2000, s. 35-37), Safranbolu Köprülü Çeşmesi (1661), Dağdelen Camii Çeşmesi (1767), Hacı Hafız Çeşmesi (1844) (Bölükbaşı Ertürk, 2004, s. 191), Afyon Abdi Kadi Çeşmesi (tamiri 1799-1800), Ali Vezir Çeşmesi (1926) (Karasu, 2006, s. 12,125), Bartın Çörtlebaşı Çeşmesi (1785) (Asma, 2003, s. 51), Samsun Kadı Çeşmesi (1789) (Bayraktar, 2005, s. 276), Gebze Arap Çeşme (XIX. yüzyıl) (Yavuzylmaz, 2018, s. 582) bu gruba örnektir.

6.1.1.2. Hazneli Çeşmeler

Zayıf bir kaynaktan gelen suyun çeşmenin haznesini doldurması ve buradan aralıksız olarak suların kullanıma sunulması anlayışına uygun inşa edilmiş olan yapılardır. Suların depolandığı hazneler, çeşitli boyut ve ölçülerde olup, duvarları içten yalıtımlı ve sıvalı yüzeylerden oluşmaktadır.

Hazneli çeşmeler, zaman içerisinde hazneyi besleyen kaynağın kuruması sonucu kullanım dışı kalma riskini taşıyan yapılar olduğundan, zaman içerisinde bu çeşmelerin şebekeye bağlanmak suretiyle kullanılmaya devam edilmeleri söz konusu olabilmektedir. Böyle çeşmelerde, çeşmeye bitişik inşa edilmiş olan hazne işlev dışı kaldığı için yıkılarak ortadan kaldırılmakta ve çeşme, aslında hazneli çeşme olarak inşa edilmişken, bu değişiklikle şebeke suyundan beslenen bir esere dönüşebilmektedir. Bu durumda da çeşmede tipolojik değişim sözkonusu olmaktadır.

Çalışmamız kapsamında incelenen örneklerden 54'ü hazneli çeşmedir. Merkezde 28, Abana'da bir, Araç'ta bir, Cide'de bir, İhsangazi'de bir, İnebolu'da 19, Küre'de iki ve Taşköprü'de bir hazneli çeşme, bu grubun örneklerini oluşturmaktadır.

Merkez Server Çeşme (XVI.-XVII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.3), Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Katalog No. 4.1.4), Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) (Katalog No. 4.1.5), Taş Çeşme (1761-62) (Katalog No. 4.1.6), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Katalog No. 4.1.8), Kancı Çeşme (XVIII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.9), Kuru Çeşme (1800-01) (Katalog No. 4.1.11), Çukur Çeşme (1811-12) (Katalog No. 4.1.12), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Katalog No. 4.1.14), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Katalog No. 4.1.15), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Katalog No. 4.1.16), Eligüzül Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.17), Atabeygazi Camii Çeşmesi I (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.18), Hacı Hamza Efendi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.20), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-1905) (Katalog No. 4.1.23), Çevkani Çeşmesi (1905-06) (Katalog No. 4.1.24), Yadiğâr Çeşmesi (1908-09) (Katalog No. 4.1.25), Honsalar Çeşmesi II (1930) (Katalog No. 4.1.26), Miralay M. Nedim Çeşmesi (1931) (Katalog No. 4.1.27), Honsalar Çeşmesi I (1935) (Katalog No. 4.1.28), İsmail Bey Çeşmesi (1936) (Katalog No. 4.1.29), Hacı Kadın Çeşmesi (1938) (Katalog No. 4.1.30), İbrikli Sokak Çeşmesi (1939) (Katalog No. 4.1.31), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (1941) (Katalog No. 4.1.33), Mahir Özçelik Çeşmesi (1948) (Katalog No. 4.1.35), Yukarıpazar Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.21), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Katalog No. 4.1.32) ve Duttibi Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.36), merkezde bulunan hazneli çeşmelerdir.

Abana'da inşa edilmiş olan Hacı Veli Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.2.1); Araç ilçesinde bulunan; Acaroğlu Çeşmesi (tamiri 1876-77) (Katalog No. 4.3.2), Cide'deki Gideros Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.4.1), İhsangazi ilçesindeki; Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74) (Katalog No. 4.6.1); Küre'deki Bedesten Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.8.2), Aşağı Mescid Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.8.1) ve Taşköprü'deki Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1839-40) (Katalog No. 4.9.2) hazneli çeşmelerdir.

İnebolu çeşmelerinden Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Katalog No. 4.7.1), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Katalog No. 4.7.2), Kazım

Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) (Katalog No. 4.7.3), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (1875-76) (Katalog No. 4.7.4), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77) (Katalog No. 4.7.5), Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) (Katalog No. 4.7.6), Yukarı Karaca Camii Çeşmesi (1892-93) (Katalog No. 4.7.7), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Katalog No. 4.7.8), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) (Katalog No. 4.7.12), Yalı Sokak Çeşmesi (1905) (Katalog No. 4.7.14), Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-11) (Katalog No. 4.7.15), Cami Arkası Sokak Çeşmesi (1911) (Katalog No. 4.7.16), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) (Katalog No. 4.7.18), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15) (Katalog No. 4.7.19), Çinili Camii Çeşmesi (XIX.yüzyıl) (Katalog No. 4.7.9), Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.10), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (1912-13) (Katalog No. 4.7.17), Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.11) ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.22) bu grup çeşmelerin günümüze ulaşan örnekleridir.

Hazneli çeşme tipi, Türk mimarisinde çok fazla kullanılan bir tiptir. Bu grubun Anadolu'daki örnekleri arasında Karabük Safranbolu Taş Minare Çeşmesi (1691), Sare Hanım Çeşmesi (1847) (Bölükbaşı Ertürk, 2004, s. 196, 228), Bartın Sıtmayanı Çeşmesi (1864), Bartın Orduyeri Çeşmesi(1878), Bartın Yabanı Çeşmesi (1889), Daristani Çeşmesi (1800'lü yıllar) (Asma, 2003, s. 53, 55, 59, 63), Ankara Çiçeklioğlu Çeşmesi (1809-10) (Anonim 2015b, s. 42-43), Samsun Taşlı Çeşmesi (1840-41) (Bayraktar, 2005, s. 277), Konya Sille Hacı Mustafa Ağa Çeşmesi (1853), Hamzalar Kasabasındaki Çifte Çeşme (XIX. yüzyıl) (Mutlu, 2014, s. 401, 402), Afyon Akmescit Orta Çeşme (1806-07) (Kaya ve Üyümez, 2015, s. 129) örnek olarak sayılabilir.

6.1.2. Buldukları Yere Göre

Çeşmeler, buldukları yere göre bağımlı ya da bağımsız çeşmeler olarak incelenebilirler.

6.1.2.1. Bağımsız Çeşmeler

Kastamonu'da gerçekleştirilen incelemelerde tespit edilen çeşmelerden bir örnek dışında tamamı bağımsız çeşme statüsünde inşa edilmiştir. İncelediğimiz 73 çeşmeden 72'si bağımsız çeşme grubuna dahildir.

Çalışmamız kapsamında incelediğimiz çeşmelerden Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Pehlül Çeşmesi, Yıldırım Sokak Çeşmesi, Safalan Çeşmesi ve Küre Bedesten Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.8.2) gibi bazı örnekler, görsel olarak bakıldığında bir yapıya bitişik olarak inşa edilmiş bağımlı çeşme gibi görünmekle beraber, bu yapılarla organik ilişkileri bulunmadığı için bağımsız çeşmelerdir.

Kastamonu çeşmelerinden merkezde 36, Abana'da bir, Araç'ta beş, Cide'de bir, Daday'da bir, İhsangazi'de bir, İnebolu'da 22, Küre'de bir ve Taşköprü'de de dört çeşme olmak üzere toplam 72 örnek bulunmaktadır.

Merkezde inşa edilmiş olan Kanlı Çeşme (1510-11) (Katalog No. 4.1.1), Namazgâh Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Katalog. No: 4.1.2), Server Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.3), Taş Çeşme (1761-62) (Katalog No. 4.1.6), Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Katalog No. 4.1.4), Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) (Katalog No. 4.1.5), Safalan Çeşmesi (1786-87) (Katalog No. 4.1.7), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Katalog No. 4.1.8), Kancı Çeşme (XVIII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.9.), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Katalog No. 4.1.16), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Katalog No. 4.1.15), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Katalog No. 4.1.14), Kuru Çeşme (1800-01) (Katalog No. 4.1.11), Çukur Çeşme (1811-12) (Katalog No. 4.1.12), Yıldırım Sokak Çeşmesi (1815-16) (Katalog No. 4.1.13), Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi (XVIII.-XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.10), Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.17), Hacı Hamza Efendi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.20), Atabeygazi Camii Çeşmesi II (XIX. yüzyıl) (Katalog: 4.1.19), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-1905) (Katalog No. 4.1.23), Çevkani Çeşmesi (1905-06) (Katalog No. 4.1.24), Honsalar Çeşmesi I (1935) (Katalog No. 4.1.28), Yukarıpazar Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.21), Pehlül Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.22), Yadigâr Çeşmesi (1908-09) (Katalog No. 4.1.25), Honsalar Çeşmesi II (1930) (Katalog No. 4.1.26), Miralay M. Nedim Çeşmesi (1931) (Katalog No. 4.1.27), Atabeygazi Camii Çeşmesi I (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.18), İsmail Bey Çeşmesi (1936) (Katalog No. 4.1.29), Hacı Kadın Çeşmesi (1938) (Katalog No. 4.1.30), İbrikli Sokak Çeşmesi (1939) (Katalog No. 4.1.31), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Katalog No. 4.1.32), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (1941) (Katalog No. 4.1.33), Nuri Fırtına Çeşmesi (1946) (Katalog No. 4.1.34), Mahir Özçelik Çeşmesi

(1948) (Katalog No. 4.1.35), Duttibi Sokak eşmesi (XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.36), bu gruba giren örneklerdir.

Abana ilçesinde; Hacı Veli Camii eşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.2.1); Araç ilçesinde; Akıncılar Köyü eşmesi (1730-31) (Katalog No. 4.3.1), Acaroğlu eşmesi (tamiri 1876-77) (Katalog No. 4.3.2), Gemi Köyü Camii eşmesi (1879-80) (Katalog No. 4.3.3), Gökçeçat Köyü eşmesi (1913-14) (Katalog No. 4.3.4), Eflanilioğlu eşmesi (1914-15) (Katalog No. 4.3.5); Daday ilçesinde; Karacaören Köyü Camii eşmesi (1894-95) (Katalog No. 4.5.1); İhsangazi ilçesinde; Haraçoğlu Camii eşmesi (1873-74) (Katalog No. 4.6.1); İnebolu ilçesinde; Dervişzade Hacı Mustafa eşmesi (1803-04) (Katalog No. 4.7.1), Eyüpzade Mehmet Efendi eşmesi (1865-66) (Katalog No. 4.7.2), Kazım Karabekir Caddesi Sokak eşmesi (1870) (Katalog No. 4.7.3), Hamdi Reis Sokak eşmesi (1875-76) (Katalog No. 4.7.4), Boyran Mahallesi Sokak eşmesi I (1876-77) (Katalog No. 4.7.5), Hamidiye Camii eşmesi (1884-85) (Katalog No. 4.7.6), Yukarı Karaca Camii eşmesi (1892-93) (Katalog No. 4.7.7), Nuh Bey eşmesi (1897-98) (Katalog No. 4.7.8), Çinili Camii eşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.9), Karadeniz Mahallesi Sokak eşmesi (XIX. yüzyıl), Mehmet Şevki Caddesi Sokak eşmesi (1900-01) (Katalog No. 4.7.12), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak eşmesi I (1904-05), Yalı Sokak eşmesi (1905) (Katalog No. 4.7.14), Su Yolu Sokak eşmesi (1910-11) (Katalog No. 4.7.15), Cami Arkası Sokak eşmesi (1911-12) (Katalog No. 4.7.16), Boyran Mahallesi Sokak eşmesi III (1912-13), Boyran Mahallesi Sokak eşmesi II (1914-15) (Katalog No. 4.7.19), Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki eşme (1914-15) (Katalog No. 4.7.20), Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki eşme (1927) (Katalog No. 4.7.21), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak eşmesi II (1912-13) (Katalog No. 4.7.17), M.Sabri Caddesi Sokak eşmesi III (XIX.-XX. yüzyıl) ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak eşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.22); Küre ilçesinde, Bedesten Sokak eşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.8.2); Taşköprü ilçesinde, Yukarı Emerce Köyü eşmesi (1737-38), Afşar Köyü Aşağı Pınar eşmesi (1839-40) (Katalog No. 4.9.2), Bekdemirekşi Köyü eşmesi (1895-96) (Katalog No. 4.9.3) ve Askerlik Şubesi Karşısındaki eşme (XIX. yüzyıl), (Katalog No. 4.9.4) bu grubun temsilcisi olan diğer örnekleri oluşturur.

Bu grubun Anadolu'daki örnekleri arasında Karabük Safranbolu Paşapınarı Çeşmesi (1794) (Bölükbaşı Ertürk, 2004, s. 207), Bartın Hacı Ali Kadı Çeşmesi (1844) (Asma, 2003, s. 57), Konya Hadim Dülgerler Köyü Çeşmesi (XVIII. yüzyıl), Sarayönü Kurşunlu Tatar Çeşmesi (1805-06) (Mutlu, 2014, s. 403), Samsun Vezirköprü Abdülgani Camii'nin Karşısındaki İsimsiz Çeşme (XVII. yüzyıl) (Bayraktar, 2005, s. 285), Kayseri Subaşı Köyü Mimar Mehmet Ağa Çeşmesi (1718) (Denktaş, 2000, s. 74) ve Malatya Hekimhan Büyük Pınar Çeşmesi (1761), (Özkul-Fındık, 2006, s. 109-110) sayılabilir.

6.1.2.2. Bağımlı Çeşmeler

Bağımlı çeşmeler, bağlı bulunduğu duvar ile eş zamanlı inşa edilmiş yapılardır. Bu çeşmeler bağlı bulunduğu duvar dokusu ile aynı özelliklerde ve aynı tarihte inşa edilmiştir (Mutlu, 2014, s. 402)

Bağımlı çeşmeler, birlikte inşa edildikleri diğer yapıya tamamen entegre olmuş ve statik olarak bağlantısı olan çeşmelerdir. Dolayısıyla bir çeşmenin bağımlı olup olmadığının gerçek anlamda anlaşılabilmesi için -bitişik inşa edilmiş olsa bile- beraber inşa edildiği yapı ile olan statik bağlantısına bakmak gerekir.

Kastamonu çeşmelerinden yalnızca bir örnek bu gruba dahildir. Küre'de inşa edilmiş bulunan Aşağı Mescid Camii Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Katalog No. 4.8.1), adını aldığı caminin doğu cephesine, cami ile aynı malzeme kullanılarak bağımlı olarak inşa edilmiş bir örnektir.

Bağımlı çeşmelerin Anadolu'daki temsilcileri arasında Karabük Safranbolu İzzet Mehmet Paşa Çeşmesi (1796) (Acar, 2008, s. 21), Konya Seydişehir Hafız Mustafa Efendi Çeşmesi (1819) (Mutlu, 2014, s. 402), Kayseri Talas Hacı Ahmed Efendi Çeşmesi (1885) ve Kayseri Talas Ali Saib Paşa Çeşmesi (1886) (Denktaş, 2000, s. 118-120) gibi çeşmeleri göstermek mümkündür.

6.1.3. Cephe Sayılarına Göre

Kastamonu çeşmelerinde, birden fazla cepheye sahip çeşme örnekleri de bulunmaktadır. Çok cepheli çeşmeler, sokak üzerinde birden fazla cephesi olan, sokak ve bahçe yönü veya evlerin iç kısmında cephesi bulunan çeşmelerdir. Bu tür

çeşmelerde hem sokaktan gelip geçenler ve hem de ev halkı, ortak deposu olan bu çeşmelerden aynı zamanda birbirinden bağımsız olarak faydalanabilmektedir.

Kastamonu'da kataloğa dahil edilen 73 çeşmeden sekizi, birden fazla cephe düzenine sahiptir. Bu çeşmelerden üçü iki cepheli, üçü üç cepheli, biri dört ve biri beş cepheli çeşmelerdir.

İki veya daha fazla cepheli Kastamonu çeşmelerinin bazılarında, cephe düzenlerinde süsleme ve mimari özellikleri açısından farklılıklar görülür.

6.1.3.1. Tek Cepheli Çeşmeler

Çeşmelerin çoğunlukla sokak ya da meydanlara bakan yüzeylerinde, bir ya da daha fazla musluğu barındıran çeşmelerdir. Kastamonu'daki çeşmeler çoğunlukla bu gruba dahildir.

Kastamonu çeşmelerinden 65'i tek cepheli olarak inşa edilmiştir. Merkezde 31, Araç'ta beş, Cide'de bir, Daday'da bir Küre'de iki, İnebolu'da 21, Taşköprü'de dört çeşme tek cepheli inşa edilmiş çeşme örnekleridir.

Merkezde; Kanlı Çeşme (1510-11) (Katalog No. 4.1.1), Namazgâh Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Katalog. No: 4.1.2), Server Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.3), Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Katalog No. 4.1.4), Tarakçılar Çeşmesi (Tamiri 1766) (Katalog No. 4.1.5), Taş Çeşme (1761-62) (Katalog No. 4.1.6), Safalan Çeşmesi (1786) (Katalog No. 4.1.7), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Katalog No. 4.1.8), Kancı Çeşme (XVIII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.9), Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi (XVIII.-XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.10), Kuru Çeşme (1800-01) (Katalog No. 4.1.11), Çukur Çeşme (1811-12) (Katalog No. 4.1.12), Yıldırım Sokak Çeşmesi (1815-16?) (Katalog No. 4.1.13), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Katalog No. 4.1.16), Atabeygazi Camii Çeşmesi I (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.18), Atabeygazi Camii Çeşmesi II (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.19), Hacı Hamza Efendi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.20), Yukarıpazar Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.21), Pehlül Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.22), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-05) (Katalog No. 4.1.23), Çevkani Çeşmesi (tamiri 1905-06) (Katalog No. 4.1.24), Honsalar Çeşmesi II (1930) (Katalog No. 4.1.26), Miralay M. Nedim Çeşmesi (1931) (Katalog No. 4.1.27), Honsalar Çeşmesi I (1935) (Katalog No. 4.1.28), İsmail Bey Çeşmesi (1936) (Katalog No. 4.1.29), Hacı Kadın Çeşmesi (1938)

(Katalog No. 4.1.30), İbrikli Sokak Çeşmesi (1939) (Katalog No. 4.1.31), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (1941) (Katalog No. 4.1.33), Nuri Fırtına Çeşmesi (1946) (Katalog No. 4.1.34), Mahir Özçelik Çeşmesi (1948) (Katalog No. 4.1.35) ve Dutdibi Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.36), tek cepheli çeşmelerdir.

Araç'ta; Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31) (Katalog No. 4.3.1), Acaroğlu Çeşmesi (tamiri 1876-77) (Katalog No. 4.3.2), Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Katalog No. 4.3.3), Gökçeçat Köyü Çeşmesi (1913-14) (Katalog No. 4.3.4) ve Eflanilioğlu Çeşmesi (1914-15) (Katalog No. 4.3.5); Cide'de Gideros Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.4.1); Daday'da; Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (1894-95) (Katalog No. 4.5.1); İnebolu'da; Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Katalog No. 4.7.1), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Katalog No. 4.7.2), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) (Katalog No. 4.7.3), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (1875-76) (Katalog No. 4.7.4), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77) (Katalog No. 4.7.5), Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) (Katalog No. 4.7.6), Yukarı Karaca Camii Çeşmesi (1892-93) (Katalog No. 4.7.7), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Katalog No. 4.7.8), Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.10), Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.11), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) (Katalog No. 4.7.12), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I (1904-05) (Katalog No. 4.7.13), Yalı Sokak Çeşmesi (1905) (Katalog No. 4.7.14), Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-11) (Katalog No. 4.7.15), Cami Arkası Sokak Çeşmesi (1911) (Katalog No. 4.7.16), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (1912-13) (Katalog No. 4.7.17), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) (Katalog No. 4.7.18), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15) (Katalog No. 4.7.19), Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (1914-15) (Katalog No. 4.7.20), Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (1927) (Katalog No. 4.7.21), Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.22); Taşköprü'de Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (1737-38) (Katalog No. 4.9.1), Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1839-40) (Katalog No. 4.9.2), Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi (1895-96) (Katalog No. 4.9.3) ve Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.9.4), bu grubun örnekleridir.

İnebolu Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.10), tek cepheli çeşmelerden, iki kemerli nişli olması açısından ayrılmaktadır.

Anadolu'daki tek cepheli örnekler arasında Karabük Safranbolu Taşminare Çeşmesi (1691), Paşapınarı Çeşmesi (1794-95), Hamide Hatun Çeşmesi (1819-20), Fatma Hanım Çeşmesi (1862-63) (Acar, 2008, s. 12, 19, 31, 42), Bartın Çörtlebaşı Çeşmesi (1785) (Asma, 2003, s. 51), Sinop Okulaltı Çeşmesi (1902), Sinop Terazi Çeşmesi (1858) (Sinop Valiliği Yayınları, 1990, s. 14, 18), Çankırı Bozkuş Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1864-65) (Bayhan ve Salman, 2013, s. 57), Ankara Altı Ayak Çeşmesi (1907), Hacı Doğan Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Erdoğan, Günel ve Kılıcı, 2007, s. 262, 264-265), (Konya Ahırlı Hayrat Çifte Çeşmesi, Selçuklu Sille Musa Koyuncu Çifte Çeşmesi (1937) (Mutlu, 2014, s. 405), Afyon Halime Kadın Çeşmesi (1764) (Kaya ve Üyümez, 2015, s. 129), Kayseri Gesi Köprübaşı Çeşmesi (1794) (Denktaş, 2000, s. 96), Manisa Pür Nefes Çelebi Çeşmesi (1586) (Uçar, 2012, s. 55) sayılabilir.

6.1.3.2. İki Cepheli Çeşmeler

Yapının iki yüzünün çeşme olarak düzenlendiği eserlerdir. Kastamonu merkezde üç çeşme bu gruba dahil olup, bunlar hazneli ve bağımsız inşa edilmiş örneklerdir. Merkez Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Katalog No. 4.1.14), Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.17) ve İnebolu Çinili Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.9) bu gruba örnektir.

Hepkebirler Çeşmesi'nde (1829-30) kuzey cephe teğet kemerli, doğu cephe ise düz cephelidir (Katalog No. 4.1.14). Doğu cephesinde dikdörtgen uzun bir yalak ile lüle, kuzey cephesinde ise teğet kemer üzerinde dikdörtgen bir kitabe, kemer içinde ise günümüzde tahliye borusuna yerleştirilmiş modern burma musluk bulunur.

Eligüzel Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) kuzey ve batı cepheleri sokağa bakacak şekilde inşa edilmiştir (Katalog No. 4.1.17). Her iki cephesi de birbiriyle aynı şekilde inşa edilen çeşmenin kuzey cephesinde, teğet kemerli niş yüzeyinde mavi boyalı dikdörtgen inşa kitabesi yer almaktadır. Batı cephede kuzey cepheden farklı olarak kitabe bulunmamaktadır.

Çinili Camii Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) kuzeydoğu cephesi sokağa, güneybatı cephesi ise sivil yapının avlusuna bakmaktadır (Katalog No. 4.7.9). Her iki cephe de kaş kemer düzenlemesine sahiptir. Güneybatı cephede kitabe bulunmaktadır.

İki cepheli çeşmelerin Anadolu'daki örnekleri arasında Karabük Safranbolu Safranbolu Çatalpınarı Çeşmesi (1833) (Bölükbaşı Ertürk, 2014, s. 237), Konya Karatay Kara Cihan Çeşmesi (1908-09), Konya Karatay Müftü Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Mutlu, 2014, s.406), Kayseri Hacı Veled Çeşmesi (1544-45) (Denktaş, 2000, s. 38), Kırklareli Hapishane Çeşmesi (XIX. yüzyıl) ve Gerdanlı Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Yıldız ve Yüksek, 2008, s. 200) gösterilebilir.

6.1.3.3. Üç Cepheli Çeşmeler

Üç yüzeyi çeşme olarak düzenlenen yapılardır. Merkezde iki ve İhsangazi'de de bir çeşme bu gruba dahildir. Kastamonu merkezde bulunan Arslanlı Çeşme (1897-98) (Katalog No. 4.1.15), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Katalog No. 4.1.32) ve İhsangazi ilçesinde bulunan Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74) (Katalog No. 4.6.1) bu grubun örnekleridir.

Arslanlı Çeşme (1897-98) (Katalog No. 4.1.15), üç cepheli, hazneli, bağımsız ve teğet kemerlidir. Cephe özellikleri açısından tüm cepheler birbiriyle aynı olmakla birlikte, güneydoğu cephede kitabe bulunmaktadır.

Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Katalog No. 4.1.32), üç cepheli, hazneli, bağımsız meydan çeşmesidir. Çeşmenin doğu cephesi yuvarlak kemerli, güneydoğu ve kuzeydoğu cepheleri ise kaş kemer formudur. Altıgen planlı çeşme, düzgün kesme taş malzemedен inşa edilmiştir. Üç cephesinde de dikdörtgen birer yalak bulunur.

Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74), üç cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli çeşmedir. Üç cephesinde de birbirinden farklı süsleme özellikleri görülmektedir (Katalog No. 4.6.1).

Anadolu'da inşa edilmiş olan üç cepheli çeşmelere, Safranbolu Hamidiye Çeşmesi (tamiri 1904) (Bölükbaşı Ertürk, 2014, s. 237), Bartın Kaman Köyü Çeşmesi (1912) (Asma, 2003, s. 88), Konya Karatay Küçüksinan Çeşmesi (1872-73) (Mutlu, 2014, s. 406), Edirne Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Çeşmesi (1667) ve Sinan Ağa Çeşmesi (1669) (Karademir, 2007, s. 122-124,127-128) örnek gösterilebilir.

6.1.3.4. Dört Cepheli Çeşmeler

Dört yüzeyi de çeşme olarak düzenlenen yapılardır. İncelenen örneklerden bir tanesi, Kastamonu merkezde bulunan Yedigâr Çeşmesi (1908-09) (Katalog No. 4.1.25), dört cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli meydan çeşmesi olarak inşa edilmiştir. Kare planlı çeşme, kademeli şekilde (yukarıya doğru daralan biçimde) inşa edilmiştir. Üç kademeli düzenlemeye sahip çeşme, prizmatik şekilli, sivri tepelikli bir kuş evi ile sonlanır. Birinci kademenin cephelerinde, yenilenmiş birer musluk ve birer yalak bulunur.

Dört cepheli çeşmelerin Anadolu'daki örnekleri arasında İzmir Çeşme Maraş Çeşmesi (1780), Kaymakam Çeşmesi (1886) (Geyik, 2007, s. 37-39, 71-72), Samsun Hamidiye Çeşmesi (1892) (Bayraktar, 2005, s. 279), Edirne Hacı Adil Bey Çeşmesi (1904) (Karademir, 2007, s. 134), Sinop Reci Çeşmesi¹⁶⁰ (1908) (Sinop Valiliği Yayınları, 1990, s. 16), Hatay Meydan Çeşmesi (1914) (Şancı, 2006, s. 385-386) ve Edirne Ticaret Lisesi Çeşmesi (1916) (Karademir, 2007, s. 132-133) örnek gösterilebilir.

6.1.3.5. Beş Cepheli Çeşmeler

Beş yüzeyi de çeşme olarak düzenlenen yapılardır. Kastamonu'da, sadece Abana'da bir tane beş cepheli çeşme bulunmaktadır.

Abana Hacı Veli Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) beş cepheli, hazneli, bağımsız, düz cepheli bir meydan çeşmesidir (Katalog No. 4.2.1). Eser, meydan çeşmesi olarak inşa edilmiş olmakla beraber, günümüzde güney cephesi, Hacı Veli Camii'nin (1805) bahçe duvarına bitişiktir. Çeşmenin kuzey, güneybatı ve güneydoğu cepheleri aynı ölçülerde, 0.86 m. genişliğinde; kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri ise 0.79 m. genişliğindedir. Tüm cephelerde, ölçü ve süsleme özellikleri açısından farklılık görülmektedir.

---

¹⁶⁰ Çeşme, dört cepheli meydan çeşmesi olarak inşa edilmekle beraber, günümüzde doğu ve güney cephesi, daha sonra inşa edilen sivil yapının içinde kalmıştır.

6.1.4. Cephe Düzenlemesine Göre

Kastamonu genelinde tespit edilen çeşmelerin çoğunda cephe düzenlemesinde kemer kullanılmışken, bazıları ise kemer kullanılmadan düz cepheli olarak inşa edilmiştir. Cephe düzenlemesine göre çeşmeler; kemerli çeşmeler ve düz cepheli çeşmeler şeklinde iki alt başlık halinde incelenmiştir.

6.1.4.1. Kemerli Çeşmeler

Kemerli çeşmelerde kullanım yoğunluğuna göre sırasıyla başta teğet, sivri, kaş, dilimli ve yuvarlak (tam) olmak üzere çok sayıda kemer formu karşımıza çıkmaktadır.

6.1.4.1.1. Teğet Kemerli Çeşmeler

Teğet kemer, üzengi hizasından tam daire şeklinde başlayarak yükselen, orta aksta kırılarak üçgen bir forma dönüşen kemer düzenlemesidir (Mutlu, 2014, s. 407). Kastamonu çeşmeleri arasında teğet kemerli örnekler, en çok tercih edilenlerdir.

Kataloğa dahil edilen 73 çeşmeden 17'si teğet kemerlidir. Kastamonu'da teğet kemerli olarak inşa edilmiş merkezde 10, Araç'da iki, Cide'de bir, İnebolu'da iki, Taşköprü'de iki olmak üzere toplamda 17 adet çeşme bulunur.

Merkez'de; Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Foto. 16, Çizim 10), Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) (Foto. 20, Çizim 13), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Foto. 30, Çizim 21), Hepkebirler Çeşmesi (1829) (Foto. 51, Çizim 34), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Foto. 55, Çizim 37), Safalan Çeşmesi (tamiri 1786-87) (Foto. 25, Çizim 18), Kancı Çeşme (XVIII. yüzyıl) (Foto. 32, Çizim 24), Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi (XVIII.-XIX. yüzyıl) (Foto. 37, Çizim 26), Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 64, Çizim 43-44), Atabeygazi Camii Çeşmesi II (XIX. yüzyıl) (Foto. 71, Çizim 48), Araç'ta; Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31) (Foto. 125, Çizim 97), Acaroğlu Çeşmesi (1876-77) (Foto. 129, Çizim 99), Cide Gideros Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 146, Çizim 109); İnebolu'da; Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Foto. 158, Çizim 120), Yalı Sokak Çeşmesi (1905) (Foto. 204, Çizim 149) ve Taşköprü'de; Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (1737-38) (Foto. 235, Çizim 176), Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1839-40) (Foto. 238, Çizim 180) teğet kemerli cephe düzenlemesine sahip yapılarıdır.

Anadolu'da teğet kemerli çok fazla çeşme bulunmaktadır. Amasya Kapı Ağası Hüseyin Ağa Çeşmesi (1489) (Urak, 1994, s. 510), Samsun Vezirköprü Kulebaşı Caddesi I Numaralı Çeşme (XVII. yüzyıl) (Bayraktar, 2005, s. 288, Foto. 779), Afyon Çavuşbaş Çeşmesi (1713) (Karasu, 2006, s. 172) Bolu Ulu Su Sokak Çeşmesi (1790-91) (Can, 2015, s. 61-62), Kitiller Mahallesi Sakinler Sokak Çeşmesi (1805-06) (Can, 2015, s. 81-82), Bolu Çamlık Köyü Çeşmesi (1835-36) (Can, 2015, s. 132-133), Safranbolu Hacı Hafız Çeşmesi (1845), Alabekir Çeşmesi (1847-48), Dimici Çeşmesi (Tamiri 1910) (Acar, 2008, s. 37, 38, 60), Konya Meram Müsevvid Mehmet Efendi Çeşmesi (1775), Konya Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi Çeşmesi (1795-96), Konya Seydişehir Derviş Ali Ağa Çeşmesi (1833-34), Konya Sarayönü Çatal Çeşme (1834-35), Konya Ahırlı Akkise Acıoluk Çeşmesi (1862-63), Konya İlgin Hacı Ömer Ağa Çeşmesi (1888-89) (Mutlu, 2014, s. 407), Uşak Sofular Çeşmesi (1890-91) (Acar, 2015, s. 31), Gediz Uluyolu Çeşmesi (1893-94) (Acar, 2015, s. 24), Konya Selçuklu Sille Özkoyuncu Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl), Konya Karatay Hoca Habip Çeşmesi (XX. yüzyıl), Konya Meram Paşalı Köprü Çeşmesi (XX. yüzyıl) (Mutlu, 2014, s. 407) ve Kayseri Bezirhanoglu Çeşmesi (XVIII.-XIX. yüzyıl) teğet kemerli çeşmelerdir (Denktaş, 2000, s. 101).

6.1.4.1.2. Sivri Kemerli Çeşmeler

Sivri kemer, yarıçapı ayak açıklığının yarısından fazla simetrik iki dairenin kesişmesi ile oluşturulmuş kemerdir. Araştırmalarda çoğunlukla teğet kemerli örnekler sivri kemerlerle karıştırılmakta ve aynı gruba dahil edilmektedir (Mutlu, 2014, s. 409)

Kastamonu'da kataloğa dahil edilen 73 çeşmeden 8'i sivri kemerlidir. Bu çeşmelerin hepsi merkezde yer almaktadır. Kastamonu merkezde tespit edilen sivri kemerli yapıların hepsi bağımsız çeşmelerdir. Kanlı Çeşme (1510-11) (Foto. 4, Çizim 2), Namazgâh Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Foto. 8, Çizim 4), Server Çeşmesi (XVI.- XVII. yüzyıl) (Foto. 12, Çizim 8), Taş Çeşme (1761-62) (Foto. 24, Çizim 16), Çukur Çeşme (1811-12) (Foto. 43, Çizim 30), Çevkani Çeşmesi (1905-06) (Foto. 86, Çizim 61), Atabeygazi Camii Çeşmesi I (XIX. yüzyıl) (Foto. 69, Çizim 46) ve Hacı Hamza Efendi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 74, Çizim 51) sivri kemerli çeşmelerdir.

Anadolu'da, sivri kemerli birçok çeşme örneği bulunmaktadır. Amasya Kemâl Paşa Çeşmesi (XV.-XVI. yüzyıl) (Urak, 1994, s. 510-511), İstanbul'da Ali Paşa

Çeşmesi (1565-66) (Aynur, 2016, s. 190-191), Konya Ahırlı Aşağı Çeşme (1585) (Mutlu, 2014, s. 409), İstanbul Halil Ağa Çeşmesi (1591-92) (Aynur, 2016, s. 198-199), İzmir Mehmet Kethüda Çeşmesi (1624), Gebze Hünkar Fatih Çeşmesi (1659) (Yavuzylmaz, 2018: 578), Safranbolu Taş Minare Mescidi Çeşmesi (1687) (Bölükbaşı Ertürk, 2014, s. 236), İzmir Murabutzade Hüseyin Kaptan Çeşmesi (1776) (Geyik, 2007, s. 138), Konya Selçuklu Sille Veli Paşa Çeşmesi (1738) (Mutlu, 2014, s. 409), Safranbolu Sare Hanım Çeşmesi (1794) (Bölükbaşı Ertürk, 2014, s. 236), İstanbul'da Ebubekir Ağa Çeşmesi (XVIII. yüzyıl) (Koçyiğit, 2014, s. 308), Kocaeli Zeliha Hanım Çeşmesi (1783-1784), Kocaeli Veli Ahmet Mahallesi Çeşmesi (XVIII. yüzyıl) (Gökler, 2018, s. 2099-2100), Konya Seydişehir Hafız Mustafa Efendi Çeşmesi (1819-20), Konya Bozkır Akçapınar Köyü 2 Çeşmesi (1854), Konya Ahırlı Akkise Tatlıoluk Çeşmesi (1861) (Mutlu, 2014, s. 409), Kayseri Tavukçu Mahallesi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Denktaş, 2000, s. 115) ve Gebze Arap Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Yavuzylmaz, 2018, s. 582) bu gruba örnek verilebilir.

6.1.4.1.3. Kaş Kemerli Çeşmeler

Kastamonu'da kataloğa dahil edilen 73 çeşmeden dördünde kaş kemer kullanılmıştır. Merkezde ve İnebolu'da ikişer çeşme kaş kemerli olarak inşa edilmiştir.

Merkezde; Pehlül Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 81, Çizim 55), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-05) (Foto. 83, Çizim 57), İnebolu'da; Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) (Foto. 176, Çizim 133) ve Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 191, Çizim 142) kaş kemerli çeşmelerin Kastamonu'daki örnekleridir.

İnebolu Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.10) batı cephesinde iki kaş kemerli olmasıyla diğer örneklerden ayrılmaktadır.

Anadolu'da kaş kemerli çeşmelere örnek olarak Gebze Eskihisar Çeşmesi (1775) (Yavuzylmaz, 2018, s. 579), Sakarya Geyve Yukarı Bağlarbaşı Köyü Çeşmesi (1781) (Çetin, 2008, s. 129-130), Çankırı Bozkuş Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1864-65) (Bayhan ve Salman, 2013, s. 57), Konya Türkmenoğlu Caddesi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) ve Konya Kümbetli Camii Çeşmesi (1922), (Mutlu, 2014, s. 411) gösterilebilir.

6.1.4.1.4. Dilimli Kemerli Çeşmeler

1740'lardan itibaren Türk sanatında farklı kemer formları görülmeye başlamıştır. Yaygın olarak Türk sanatında görülen sivri kemerlerin yerine S-C kıvrımlı dilimli kemerler kullanılmıştır (Acar, 2013, s. 11). Dilimli kemer formu çoğunlukla İstanbul ve Üsküdar çeşmelerinde uygulanmıştır (Haskan, 2001, s. 1043, 1069). Dilimli kemer düzenlemesinin İstanbul'da 1728-1730 yılları arasında inşa edilen Baş Kadı Çeşmesi, Genç Mehmet Paşa Çeşmesi ve Damat İbrahim Paşa tarafından inşa ettirilen iki çeşmede uygulandığı, sonrasında ise çok fazla tercih edilmediği görülmüştür¹⁶¹ (Şahin, 2012, s. 676). Kastamonu'da dilimli kemerli çeşmeler XIX.-XX. yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir.

İncelediğimiz çeşmelerden sadece üçü dilimli kemerlidir. Bu üç örnek de Kastamonu merkezde yer almaktadır.

Merkezde; Kuru Çeşme (1800-01) (Foto. 38, Çizim 28), Yukarıpazar Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 79, Çizim 53) ve Honsalar Çeşmesi II (1930), tek cepheli ve dilimli kemerlidir (Foto. 95, Çizim 68).

Anadolu'da dilimli kemerli çeşmelere örnek olarak Üsküdar Başkadın Çeşmesi (1728-29) (Şahin, 2012, s. 679), Üsküdar Genç Mehmed Paşa Çeşmesi (1728-29) (Şahin, 2012, s. 686), İstanbul Ahmed Ağa Çeşmesi (1741) (Egemen, 1993, s. 54), İzmir Çeşme Kabadayı Çeşmesi (1839) (Geyik, 2007, s. 63-64), Konya Karatay Doğu Mahallesi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Mutlu, 2014, s. 411), Konya Meram Ayanbey Camii Çeşmesi (XX. yüzyıl), Konya Karatay Sabır Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl) ve Konya Selçuklu Sille Mescitli Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl) (Mutlu, 2014, s. 411) gösterilebilir.

6.1.4.1.5. Yuvarlak Kemerli Çeşmeler

Kemer açıklığı yarım daire formu düzenlemeye sahip örneklerdir. Kastamonu'da yuvarlak kemerli birisi merkez ve birisi de Küre ilçesinde olmak üzere iki çeşme bulunmaktadır.

---

¹⁶¹ İstanbul'daki dilimli kemer uygulamaları için bakınız; (Şahin, 2012:676-692). İstanbul Üsküdar çeşmelerindeki dilimli kemer uygulamaları için bakınız; (Haskan, 2001: 1043, 1069, 1079, 1111, 1121, 1132, 1135, 1139, 1148).

Merkez Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Foto. 111, Çizim 82) ve Küre Aşağı Mescid Camii Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Foto. 231, Çizim 173) yuvarlak kemerli çeşme örnekleridir. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) kesme taş malzemeli ve üç cepheli; Küre Aşağı Mescid Camii Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) ise tuğla ve yer yer moloz taş malzemeli ve tek cepheli olarak inşa edilmiştir.

Anadolu'da yuvarlak kemerli birçok çeşme örneği bulunmaktadır. Samsun Vezirköprü Namazgâh Çeşmesi (1642-43) (Bayraktar, 2005, s. 267, Foto. 744), Uzunköprü Has Odalı Muhammed Ağa Çeşmesi (1680) (Çerkez, 2018, s. 411), Safranbolu Taş Minare Sokak Çeşmesi (1691) (Bölükbaşı Ertürk, 2014, s. 237), Eskişehir Odunpazarı Ağa Suyu Çeşmesi (1767) (Altınsapan ve Gerengi, 2017, s. 6-7), Safranbolu Ali Bey Çeşmesi (1782-1783), Salih Paşa Çeşmesi (1819-20), Çuhadar Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Acar, 2008, s. 17, 32, 40), Çankırı Balıklı Pınar Çeşmesi (1845-1851) (Bayhan ve Salman, 2009, s. 29), Sinop Terazî Çeşmesi (1858) (Sinop Valiliği Yayınları, 1990, s. 18), Konya Sarayönü Ladik Paşa Çeşmesi (1741-42), Konya Hadim Dülgerler Köyü Çeşmesi (XVIII. yüzyıl), Konya Selçuklu Yükselen Köyü Aşağı Mahalle Çeşmesi (1828-29), Konya Karatay Küçüksinan Çeşmesi (1872-73) (Mutlu, 2014, s. 408), Konya Ahırlı Aliçerçi Köyü Çifte Çeşmesi (1896-97), Konya Çumra Yenimescit Köyü Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Mutlu, 2014: 408), Afyon Büyük Olucak Çeşmesi (1789-90), Afyon Hacı Nasuh Çeşmesi (1902) (Kaya ve Üyümez, 2015, s. 77), Kayseri Mütevelli Çeşmesi (1834), Kayseri Hasbek Kümbeti Çeşmesi (XVIII. sonları XIX. yüzyıl başları) (Denktaş, 2000, s. 61, 99) Afyon Kayadibi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Karasu, 2006, s. 170), Afyon Karamanoğlu Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Karasu, 2006, s. 170) ve Eskişehir Odunpazarı Osmanlı Evi Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Altınsapan ve Gerengi, 2017, s. 9-10) bu grubun Anadolu'daki örneklerindedir.

6.1.4.1.6. Kırık Kemerli Çeşmeler

Kastamonu çeşmelerinde, yukarıda sayılan kemer türleri dışında, çok yaygın olarak kullanılmamış bir kemer türü olarak, kırık kemer karşımıza çıkmaktadır. Kataloğa dahil edilen 73 çeşmeden sadece biri, kırık kemerli olarak inşa edilmiştir. Taşköprü'de, Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme (XIX. yüzyıl) (Foto. 245, Çizim 184), bu gruptaki ünik örnektir. Anadolu'da az kullanılan kırık kemerli çeşmelere

Safranbolu Fatma Hanım Çeşmesi (1886-87) (Acar, 2008, s. 49) ve Hatay Meydan Çeşmesi (1914) (Şancı, 2006, s. 385-386) örnek olarak gösterilebilir.

6.1.4.2. Düz Cepheli Çeşmeler

Kastamonu'da kataloğa dahil edilen 73 çeşmeden 38'i düz cephelidir¹⁶². Bu örneklerden merkezde 12, Abana'da bir, Araç'ta üç, Daday'da bir, İhsangazi'de bir, İnebolu'da 18, Küre'de ve Taşköprü'de bir çeşme bulunmaktadır. Kataloğa dahil edilen düz cepheli çeşmeler XIX.-XX. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bunların hepsinin ortak özelliği bağımsız ve düz cepheli oluşlarıdır.

Merkezde Yıldırım Sokak Çeşmesi (1815-16?) (Foto. 47), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Foto. 60), Yedigâr Çeşmesi (1908-09) (Foto. 89-90), Miralay M. Nedim Çeşmesi (1931) (Foto. 96), Honsalar Çeşmesi I (1935) (Foto. 99), İsmail Bey Çeşmesi (1936) (Foto. 103), Hacı Kadın Çeşmesi (1938) (Foto. 105), İbrikli Sokak Çeşmesi (1939) (Foto. 108), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (1941) (Foto. 113), Nuri Fırtına Çeşmesi (1946) (Foto. 115), Duttıbi Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl) (Foto. 119), Mahir Özçelik Çeşmesi (1948) (Foto. 117); Abana'da Hacı Veli Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 121); Araç'ta Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Foto. 135), Gökçeçat Köyü Çeşmesi (1913-14) (Foto. 139), Eflanilioğlu Çeşmesi (1914-15) (Foto. 142); Daday Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (1894-95) (Foto. 150); İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74) (Foto. 153-154); İnebolu'da; Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Foto. 160), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) (Foto. 165), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (1875-76) (Foto. 168), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77) (Foto. 174), Yukarı Karaca Camii Çeşmesi (1892-93) (Foto. 179), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Foto. 182), Çinili Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 185), M. Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi III (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 195), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) (Foto. 198), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I (1904-05) (Foto. 201), Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-1911) (Foto. 208), Cami Arkası Sokak Çeşmesi (1911) (Foto. 211), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) (Foto. 217), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak

---

¹⁶² Cephe düzenlemesine göre yüzeysel kemerli çeşmeler, düz cepheli çeşmeler tipolojisinde değerlendirilmiştir.

Çeşmesi II (1912-13) (Foto. 214), Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (1914-15) (Foto. 223), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15) (Foto. 220), Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (1927) (Foto. 225), Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 228); Küre Bedesten Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 233) ve Taşköprü Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi (1895-96) (Foto. 242) düz cepheli çeşmelerdir.

Anadolu'da düz cepheli birçok çeşme örneği bulunmaktadır. Karabük Safranbolu Hidayetullah Çeşmesi (1803-04), Köprübaşı Çeşmesi (1836), Çavuşoğlu Çeşmesi (1851-52) (Acar, 2008, s. 23, 35, 41), Konya Karatay Sedirler (1743), Konya Dolap Pare Çeşmesi (1888) (Mutlu, 2014, s. 412), Ankara Şükriye Çeşmesi (1810) (Anonim 2015b, s. 158-159), Sinop Kefevi Çeşmesi (1851) (Sinop Valiliği Yayınları, 1990, s. 12), Bolu Yukarı Çarşı Çeşmesi (1895) (Can, 2015, s. 20-22), Bolu Tevfik Bey Çeşmesi (1895-96) (Can, 2015, s. 46-48), Bolu Semerkand Mahalle Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Can, 2015, s. 40-41), Afyon Ak Mescit Camii Çeşmesi (1904-05) (Karasu, 2006, s. 175), Konya Yukarı Çiğil Köyü Zelvepınarı Çeşmesi (1907), Konya Külahçı Camii Çeşmesi (XX. yüzyıl), Konya Harmancık Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl) ve Konya Güneydere Kör Çeşme (XX. yüzyıl) (Mutlu, 2014, s. 412) düz cepheli çeşmelere örnektir.

6.1.5. Örtü Sistemine Göre

Kastamonu'daki çeşmelerin örtü sistemleri çeşitlilik göstermektedir. Kastamonu çeşmeleri düz örtü, beşik örtü, ve çatı örtü sistemine sahiptir. Çatı sistemine sahip örnekler de kırma çatı ve beşik çatı olmak üzere iki alt grupta incelenmiştir.

Kataloğa dahil edilen 73 çeşmenin 62'sinde örtü sistemi mevcuttur. Kastamonu çeşmelerinden 11'inde ise örtü sistemi bulunmamaktadır. Örtü sisteminde çatıların bulunduğu yapılardan Honsalar Çeşmesi I (1935) ve Honsalar Çeşmesi II (1930)'de ahşap konstrüksiyon üzerinde kiremit kullanılmıştır.

6.1.5.1. Düz Örtü Sistemine Sahip Çeşmeler

Kastamonu çeşmelerinden 44'ü düz örtü sistemine sahiptir. Merkezde 19, Abana'da bir, Araç'ta bir, Cide'de bir, Daday'da bir, İnebolu'da 19 ve Taşköprü'de iki çeşme, düz örtü sistemiyle inşa edilmiştir.

Merkezde; Namazgâh Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Foto. 8-9), Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Foto. 15), Taş Çeşme (1761-62) (Foto. 23), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Foto. 29), Kancı Çeşme (XVIII. yüzyıl) (Foto. 32), Kuru Çeşme (1800-01) (Foto. 38), Çukur Çeşme (1811-12) (Foto. 42), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Foto. 57), Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 64), Atabeygazi Camii Çeşmesi I (XIX. yüzyıl) (Foto. 68), Hacı Hamza Efendi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 75), Yukarıpazar Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 78), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-05) (Foto. 82), Çevkani Çeşmesi (tamiri 1905-06) (Foto. 86), İsmail Bey Çeşmesi (1936) (Foto. 102), İbrikli Sokak Çeşmesi (1939) (Foto. 108), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Foto. 110), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (1941) (Foto. 114) ve Dutedibi Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl) (Foto. 120) düz örtü sistemine sahiptir.

Abana'da Hacı Veli Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 121), Araç'ta Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Foto. 136), Cide'de Gideros Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 145) ve Daday'da Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (1894-95) (Foto. 149) düz örtü sistemine sahiptir.

İnebolu'da; Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Foto. 157), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Foto. 160), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) (Foto. 165), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (1875-76) (Foto. 167), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77) (Çizim 129), Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) (Foto. 176), Yukarı Karaca Camii Çeşmesi (1892) (Foto. 179), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Foto. 181), Çinili Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 187), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (1912-13) (Foto. 213), Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 194), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) (Foto. 200), Yalı Sokak Çeşmesi (1905) (Foto. 204), Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-11) (Foto. 207), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) (Foto. 218), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15) (Foto. 222), Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (1924-25) (Foto. 223), Tefikiye Camii Kuzeybatı

Köşesindeki Çeşme (1927) (Foto. 225) ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 228) düz örtü sistemine sahiptir.

Taşköprü’de ise, Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (1737-38) (Foto. 235) ve Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1839-40) (Foto. 238) düz örtü sistemine sahiptir.

Düz örtü sistemine sahip Kastamonu çeşmelerinde, farklı malzemelerin kullanıldığı görülmektedir. Merkezde Çukur Çeşme (1811-12), Yukarıpazar Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (1941), Kuru Çeşme (1800-01), Taş Çeşme (1761-62), Çevkani Çeşmesi (1905-06), Duttibi Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl), Araç’ta Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80), İnebolu’da Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) ve İbrikli Sokak Çeşmesi (1939)’nin düz örtü sistemleri beton malzemedendir; diğer yapıların örtü sistemi ise kesme taştan inşa edilmiştir.

6.1.5.2. Beşik Örtü Sistemine Sahip Çeşmeler

Kastamonu’da beşik örtü sistemine sahip dört çeşme bulunmaktadır. Merkezde iki, Araç’ta bir ve İhsangazi’de de bir çeşme, beşik örtü sistemine sahiptir.

Merkezde; Kanlı Çeşme (1510-11) (Foto. 5) ve Yıldırım Sokak Çeşmesi (1815-16?) (Foto. 47), Araç’ta; Gökçeçat Köyü Çeşmesi (1913-14) (Foto. 139) ve İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74) (Foto. 154) bu gruba ait örnekleri meydana getirir.

6.1.5.3. Çatı Örtü Sistemine Sahip Çeşmeler

Kastamonu’da altı çeşme, çatı örtü sistemine sahiptir. Bu çeşmelerden beşi merkezde biri ise İnebolu’da bulunur. Bunlardan üçü beşik çatı, üçü ise kırma çatılıdır.

6.1.5.3.1. Kırma Çatılı Çeşmeler

Kastamonu’da kırma çatı sistemine sahip üç çeşme bulunmaktadır. Bu yapıların hepsi merkezde yer alır. Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Foto. 51), Honsalar Çeşmesi I (1935) (Foto. 99) ve Server Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Foto. 11) kırma çatılı çeşme örnekleridir.

Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) ve Honsalar Çeşmesi I (1935)'nin kırma çatısı ahşap konstrüksiyonla oluşturulup, üzeri Marsilya kiremit kaplıdır. Server Çeşmesi'nin (XVI.-XVII. yüzyıl) örtüsü, kırma çatı şeklinde olmakla beraber, kesme taş malzeme ile kaplanmıştır.

6.1.5.3.2. Beşik Çatılı Çeşmeler

Kastamonu'da beşik çatılı üç çeşme örneği bulunmaktadır. Bu yapılardan ikisi merkezde, biri ise İnebolu'da yer alır.

Merkezde; Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) (Foto. 19-20) ve Honsalar Çeşmesi II (1930) (Çizim 67) ahşap konstrüksiyonlu olup, Honsalar Çeşmesi II'nin üzeri sac malzeme ile, Tarakçılar Çeşmesi'nin üzeri ise Marsilya tipi kiremit ile kaplanmıştır. Yine İnebolu'da bulunan Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) beşik çatılı olup, üzeri kesme taş ile kaplanmıştır (Foto. 191).

6.1.5.4. Diğer Örtü Sistemlerine Sahip Çeşmeler

Kastamonu'da bu gruba dahil sekiz çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmelerin örtü sistemleri yukarıdakilerden farklı olup, tek örnek oldukları için bu gruba dahil edilmiştir. Merkezde beş, Araç'ta iki ve Taşköprü'de bir çeşme bu grupta değerlendirilmiştir.

Merkezde Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92), Yedigâr Çeşmesi (1908-09), Miralay M. Nedim Çeşmesi (1931), Hacı Kadın Çeşmesi (1938), Mahir Özçelik Çeşmesi (1948); Araç'ta Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31), Acaroğlu Çeşmesi (tamiri 1876); Taşköprü Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme'nin (XIX. yüzyıl) örtüleri diğer örtü sistemine sahip çeşmeler grubunda incelenmiştir.

Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) özgün yerinden kaldırılarak günümüzdeki yerine taşınmıştır. Günümüzde çeşmenin haznesi ile piramidal külahı arasında düz beton örtü, onun da üzerinde yekpare piramidal külah bulunmaktadır (Foto. 60). Külahın doğu cephesinde inşa kitabesi yer alır. Arka yüz ise kırık ve eksiktir.

Yedigâr Çeşmesi (1908-09) dört cepheli meydan çeşmesidir. Düşeyde üç bölümden meydana gelen yapının üçüncü katı örtüyü oluşturur. Bu kısımda yekpare taştan inşa edilmiş, piramidal külah bulunmaktadır (Foto. 90, Çizim 63-64). Bunun

üzerinde ise, küçük bir kuş evi bulunur. Örtü sistemi, form ve süsleme özellikleri açısından üniktir.

Hacı Kadın Çeşmesi (1938)'nin örtü sistemi içten ve dıştan piramidal külah olarak, beton malzemedan inşa edilmiştir. Geniş ve düz örtü sisteminin merkezinde yer alan ve çok yüksek olmayan piramidal külah, dıştan sıvalıdır (Foto. 105, Çizim 78).

Mahir Özçelik Çeşmesi'nin (1948) örtü sistemi de Hacı Kadın Çeşmesi gibi betondan inşa edilmiştir. Çok geniş olmayan örtü sistemi, içten ve dıştan kubbe formuna benzeyen bir görünüme sahiptir (Foto. 118).

Araç ilçesi Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31) sundurma örtü sistemine sahiptir (Foto. 124). Çeşmenin kaba yonu taş ve harç malzemeli örtü sistemi, Kastamonu çeşme yapıları arasında üniktir.

Aynı ilçedeki Acaroğlu Çeşmesi (tamiri 1876)'nin örtü sistemi içten ve dıştan beşik tonozludur (Foto. 128, 132). Kaba yonu ve moloz taş malzemelerden inşa edilen tonozun iç yüzeyi sıvalı olup, dışı ise son derece tahrip olmuş durumdadır.

Taşköprü'de, Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme'nin (XIX. yüzyıl) örtü sistemi düzgün kesme taş malzemedan inşa edilmiştir. Aslında düz örtü sistemine sahip eserin üzerine sonradan yekpare, altta dikdörtgen, yukarıya doğru içbükey şekilde daralan piramidal biçime sahip bir bölüm yerleştirilmiştir (Foto. 244). Zamanla tahrip olan bu bölümün arka kısmı kırılmış olup, günümüze ulaşmamıştır.

6.2. Malzeme ve Teknik Özellikleri

Kastamonu çeşmelerinde taş, tuğla, beton, metal ve ahşap malzemeler kullanılmıştır. Çeşmelerin cephelerinde genellikle kesme taş ve moloz taş kullanılmıştır. Ön cephelerde ise çoğunlukla kesme taş tercih edilmiştir. Kastamonu merkezdeki çeşmelerde çoğunlukla kesme taş malzeme kullanılırken, merkezden uzak alanlarda kesme taş, kaba yonu taş, moloz taş ve devşirme malzemeler daha çok tercih edilmiştir.

Kastamonu çeşmelerinde en az kullanılan malzeme tuğla ve ahşaptır. Metal malzemeler çeşmelerin muslukları, lüleleri ve yapı taşlarının sağlamlaştırılmasında kullanılan kenetlerde tercih edilmiştir.

6.2.1. Taş Malzeme

Kastamonu çeşmeleri çoğunlukla kesme taş, kaba yonu taş, moloz taş ve az sayıda mermer malzemelerden inşa edilmiştir. Kaba yonu taş ve moloz taş malzeme daha çok yan ve arka cephelerde kullanılmıştır.

İncelemiş olduğumuz örneklerde özellikle merkezde inşa edilenlerin önemli bölümünde malzeme olarak kesme taş tercih edilmiştir.

Kastamonu merkezde Kanlı Çeşme (1510-11) (Foto. 4), Namazgâh Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Foto. 8), Server Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Foto. 12), Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Foto. 15), Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) (Foto. 20), Safalan Çeşmesi (tamiri 1786-87) (Foto. 25), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Foto. 29), Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi (XVIII.-XIX. yüzyıl) (Foto. 37), (Kuru Çeşme (1800-01) (Foto. 38), Yıldırım Sokak Çeşmesi (1815-16?) (Foto. 47), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Foto. 51), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Foto. 55), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Foto. 59), Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 64), Atabeygazi Camii Çeşmesi I (XIX. yüzyıl) (Foto. 69), Atabeygazi Camii Çeşmesi II (XIX. yüzyıl) (Foto. 71), Hacı Hamza Efendi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 74), Pehlül Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 81), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-05) (Foto. 82), Yadigar Çeşmesi (1908-09) (Foto. 90), Miralay M. Nedim Çeşmesi'nde (1931) (Foto. 96), Honsalar Çeşmesi I (1935) (Foto. 100), İsmail Bey Çeşmesi (1936) (Foto. 103), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Foto. 109), Abana Hacı Veli Camii Çeşmesi

(XIX. yüzyıl) (Foto. 122), Araç'ta Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Foto. 135), Daday'da Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (1894-95) (Foto. 150), İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74) (Foto. 153-154), Küre, Bedesten Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 233), İnebolu'da Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Foto. 158), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Foto. 162), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (1875-76) (Foto. 167), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77) (Foto. 174), Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) (Foto. 176), Yukarı Karaca Camii Çeşmesi (1892) (Foto. 179), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Foto. 182), Çinili Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 186-187), Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 195), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) (Foto. 198), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I (1904-05?) (Foto. 202), Yalı Sokak Çeşmesi (1905) (Foto. 204), Cami Arkası Sokak Çeşmesi (1911) (Foto. 211), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (1912-13) (Foto. 214), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) (Foto. 217), Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (1914-15) (Foto. 223), Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (1927) (Foto. 225), Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 228) ve Taşköprü Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi (tamiri 1895-96) (Foto. 241) kesme taş malzemededen inşa edilmiştir.

Bazı çeşmelerde, farklı taş gruplarının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Eligüzel Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) arka cephesinde (Foto. 66), Araç Acaroğlu Çeşmesi'nin (tamiri 1876-77) teğet kemerli bölümü dışında diğer cephelerinde (Foto. 128,131) kesme taşla birlikte kaba yonu taş ve moloz taş malzeme kullanılmıştır.

Taş Çeşme'nin (1761-62) cephelerinde (Foto. 22), Kancı Çeşme'nin (XVIII. yüzyıl) batı cephesi dışındaki diğer cephelerinde (Foto. 33), Çukur Çeşme'nin (1811-12) arka cephesinde (Foto. 45), Yukarıpazar Sokak Çeşmesi'nin kuzey cephesinde (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 78), Çevkani Çeşmesi'nin (1905-06) doğu cephesi dışındaki diğer cephelerinde (Katalog No. 4.1.24), Araç Gökçeçat Köyü Çeşmesi'nin (1913-14) arka cephesinde (Foto. 139) kesme taş ve moloz taş malzeme birlikte kullanılmıştır.

Merkezde Miralay M. Nedim Çeşmesi'nin (1931) bulunduğu zeminin kotu zaman içinde düştüğü için, çeşmenin temel malzemeleri gözlenebilir duruma gelmiştir. Bu çeşmenin temelinin moloz taş malzemededen inşa edildiği görülmektedir. Eserin

kuzeydoğu ve güneybatı cephelerinde de yine moloz taş malzeme kullanılmıştır (Foto. 97).

Cide Gideros Camii Çeşmesi'nde (XIX. yüzyıl) ön cephe kesme taş, diğer cepheler ise kaba yonu ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 145).

Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nde (1737-38) güney cephe kesme taş ve mermer malzeme, kuzey cephe ise kaba yonu ve moloz taş malzemeyle inşa edilmiştir (Foto. 235-236). Kesme taştan inşa edilmiş olan Taşköprü'deki Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme'nin (XIX. yüzyıl) yan cephelerindeki bazı bölümler ile arka cephesinin tamamında moloz taş malzeme kullanılmıştır (Foto. 245-246).

İnebolu'da Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (1870) doğu cephesi (Katalog No. 4.7.3) ve Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) batı cephesi (çeşmenin yüzey kısmen sıvanarak düzleştirilmiştir) kesme taştan, diğer cepheleri ise kesme taş, kaba yonu taş ve moloz taş malzemelerden inşa edilmiştir (Foto. 192).

Kastamonu çeşmelerinde mermer malzeme çok az kullanılmıştır. İncelediğimiz örnekler arasında sadece bir tanesi, tamamen mermer malzemeden inşa edilmiştir. Araç'ta bulunan Eflanilioğlu Çeşmesi (1914-15)'nin güney cephesi, dört parça mermerden (kitabe ile iki yanındaki dikdörtgen paneller ve ayna taşı) inşa edilmiştir (Foto. 142). Aynı ilçede Akıncılar Köyü Çeşmesi'nin (1730-31) batı cephesi tamamen mermer, diğer cepheler ise düzgün kesme taş ve moloz taş malzemeden inşa edilmiştir (Foto. 125).

Mermer, çeşmelerde inşa malzemesi olarak kullanılmasının yanı sıra, tamamlayıcı malzeme olarak da tercih edilmektedir. Bazı çeşmelerin ayna taşında, kemerlerinde ve kitabelerinde mermer malzeme kullanılmıştır.

Kastamonu merkezde Kanlı Çeşme'nin (1510-11) kitabesinde ve ayna taşında (Foto. 4), Taşköprü'de Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (1737-38)'nin ayaklarında, sağ ayağın üzengi noktasına yerleştirilmiş bulunan sulukta ve kitabesinde (Foto. 235), Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi'nin (1839-40) aynalığının alt bölümünde (Foto. 238) farklı malzemelerle birlikte mermer malzeme kullanıldığı dikkati çekmektedir.

6.2.2. Tuğla Malzeme

Tuğla malzeme, Kastamonu çeşmelerinden sadece iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşmelerden biri Küre’de diğeri ise Taşköprü’de yer almaktadır.

Küre’de, Aşağı Mescid Camii Çeşmesi’nin (XVI.-XVII. yüzyıl) doğu cephesinde bulunan yuvarlak kemer ve doğu cephenin tamamı tuğla malzeme, kemerin içi ve cephede, tuğlaların aralarındaki alanlarda ise kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır (Foto. 231).

Taşköprü’de de yalnızca bir çeşmede tuğla malzeme kullanılmıştır. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi’nin (1839-40) ön cephesinde teğet kemerin üzengi noktalarından itibaren üst kısım tuğla malzemedен, diğеr cepheler ise tuğla, kaba yonu ve moloz taş malzemedен inşa edilmiştir (Foto. 238). Tuğla malzeme çok dayanıklı olmadığı için çeşmenin örtü sistemi zamanla hasar görmüş, kemer formu bozulmuş ve tuğlaların çoğu kırılmıştır.

6.2.3. Metal Malzeme

Çeşmelerin musluk, lüle ve kenetlerinde sıkça tercih edilen metal, bazı çeşmelerde taslıkların asıldığı kancalar ve kancalara tutturulan zincirlerde karşımıza çıkmaktadır.

XIII. yüzyıldan itibaren çeşmelerde yaygınlaşan lülelerin (Önge, 1997, s. 37), XVI. yüzyıl ile birlikte hazneli çeşmelerin ve burma muslukların gelişmesiyle değişime uğradığı bilinmektedir (Mutlu, 2014, s. 473). Kastamonu çeşmelerinden altı örneğin lüleleri sağlamdır. Merkez Taş Çeşme (1761-62) (Katalog No. 4.1.6), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Katalog No. 4.1.14), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Katalog No. 4.1.16), Araç Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31) (Katalog No. 4.3.1), Araç Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Katalog No. 4.3.3) ve İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74) (Katalog No. 4.6.1) lüleleri günümüze ulaşmış örneklerdir.

Kastamonu çeşmelerinde, üzerinde özgün burma musluk taşıyan örnek sayısı ise sadece birdir. Merkez Atabeygazi Camii Çeşmesi II’nin burma musluğu (Foto. 71) günümüze ulaşmış tek özgün musluk olması açısından önemlidir.

Çeşmelerin ön cephelerinde dikkat çeken bir diğer metal malzeme grubunu kancalar ve zincirler meydana getirir. İncelediğimiz örneklerin sadece birkaçında tasların asıldıkları kancalar ve zincirler günümüzde de kullanılmaktadır. Merkezde Safalan Çeşmesi (1786-87) ve Araç'ta Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) bunlara örnektir.

Çeşmelerde metal kenetler kullanılarak kesme taşlar sağlamlaştırılmıştır. Metal kenetler çoğunlukla çeşmelerin yalaklarında görülmektedir. Yalakları oluşturan kesme taşlar, köşelerine yerleştirilen kenetlerle sağlamlaştırılmıştır. Araç'ta Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31) (Foto. 125) ve Acaroğlu Çeşmesi'nin (tamiri 1876-77) (Foto. 129) yalaklarında metal kenetler kullanılmıştır. İnebolu'da Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Foto. 183) ile Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13)'ün duvarları (Foto. 217), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Foto. 161) ve Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 197, Çizim 143) yalağı da metal kenetlerle sağlamlaştırılmıştır.

6.2.4. Ahşap Malzeme

Kastamonu çeşmelerinde ahşap malzeme çok az kullanılmış olup, çoğunlukla çatılarda karşımıza çıkmaktadır. Örtüsünde ahşap malzemenin görüldüğü dört çeşme örneği de merkezde yer almaktadır. Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) (Foto. 19), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Foto. 52), Honsalar Çeşmesi II (1930) (Foto. 94) ve Honsalar Çeşmesi I'in (1935) (Foto. 99) çatılarında ahşap malzeme kullanılmıştır.

6.2.5. Devşirme Malzeme

Kastamonu çeşmelerinde yer yer devşirme malzemenin de kullanıldığı görülmektedir. Merkezde, Araç'ta, İhsangazi'de, İnebolu'da ve Küre'de birer, Taşköprü'de ise iki örnekte olmak üzere toplamda yedi çeşmede devşirme malzeme kullanılmıştır.

Türk mimarisinde devşirme malzeme kullanımı yaygındır. Arşitrav, korkuluk ve lahitler, bunlar arasında en yaygın kullanılanlarıdır. Devşirmeler bazen parça, bazen de tümüyle yapılarda kullanılmıştır (Şaman-Doğan ve Yazar, 2007, s. 226).

Merkezde Atabeygazi Camii Çeşmesi III'ün (1941) doğusundaki yalak, devşirme lahite aittir (Foto. 113), Araç Gemi Köyü Camii Çeşmesi'nin (1879-80)

kuzeypbatı cephesinde devşirme sarkofag yan levhası, ayna taşı olarak kullanılmıştır (Foto. 135). Levhanın yüzeyi köşelerde ve ortada birer sütunce şeklindeki düzenlemelerle üçe bölünmüş, ortadaki düz yüzeylere ise birer lüle yerleştirilmiştir. İhsangazi’de Haraçoğlu Camii Çeşmesi’nin örtü sisteminde devşirme mezar taşı başlığı bulunmaktadır (Foto. 154). Çeşmenin hazne bölümünün de devşirme malzemeden inşa edildiği düşünülmektedir. İnebolu’da Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III’ün (1912-13) örtü sistemi, 1331 tarihli kitabesi olan devşirme malzemeyle oluşturulmuştur (Foto. 218). Küre’de Aşağı Mescid Camii Çeşmesi’nin (XVI.-XVII. yüzyıl) ayna taşı (Foto. 232) devşirme mermer malzemedir. Taşköprü’de Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi’nin güney cephesinde, kitabenin altında Roma dönemi friz parçası yer almaktadır (Foto. 237, Çizim 177). Güney cephe, devşirme yivli kartuş ile son bulmaktadır. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi’nin (1839-40) ayna taşı ise, Roma dönemi devşirme stel parçasıdır (Foto. 239). Ayna taşı olarak kullanılan mermer stelin üstüne sonradan kitabe kazınmıştır.

6.2.6. Beton Malzeme

Kastamonu çeşmelerinde beton malzeme çok fazla karşımıza çıkmaktadır. Kastamonu merkezde 12, Abana’da bir, Araç’ta bir, İnebolu’da dokuz ve Taşköprü’deki iki olmak üzere toplamda 25 çeşmede beton malzeme kullanılmıştır. Çeşmelerin yalıkları ve örtü sistemleri çok çabuk tahrip olmaktadır, zamanla tahrip olan bu kısımlar çoğunlukla beton malzemeyle yenilenmiştir.

Kastamonu’da dört çeşme beton malzemeden inşa edilmiştir. Hacı Kadın Çeşmesi (1938) (Foto. 105), İbrikli Sokak Çeşmesi (1939) (Foto. 108), Nuri Fırtına Çeşmesi (1946) (Foto. 115) ve Mahir Özçelik Çeşmesi (1948) (Foto. 117) tamamen beton malzemeden inşa edilmiştir.

Merkezde Kanlı Çeşme’nin (1510-11) yalağı ve testilik sekileri (Foto. 4), Taş Çeşme (1761-62) (Foto. 23) ile Çukur Çeşme’nin (1811-12) (Foto. 42) düz örtü sistemi, Yukarıpazar Sokak Çeşmesi’nin (XIX.-XX. yüzyıl) düz örtü sistemi ve orijinal yalağın dışına sonradan inşa edilen yalak (Foto. 76), Duttibi Sokak Çeşmesi’nin (XX. yüzyıl) düz örtü sistemi (Foto. 120), Çevkani Çeşmesi’nin (tamiri 1905-06) düz örtü sistemi (Foto. 86), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940)

yalakları (Foto. 109), Atabeygazi Camii Çeşmesi III'ün (1941) duvarları ve örtü sistemi (Foto. 113) beton malzemeyle yenilenmiştir.

Abana ve Araç'ta beton malzemenin kullanıldığı birer çeşme örneği bulunmaktadır. Abana'da Hacı Veli Camii Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) örtü sistemi (Katalog No. 4.2.1) ve Araç'ta Gemi Köyü Camii Çeşmesi'nin (1879-80) kuzeybatı cephesindeki yalak ve düz örtü sistemi (Foto. 135) tamamen beton malzemeyle yenilenmiştir.

İnebolu'da beton malzemenin görüldüğü dokuz çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmelerin çoğunlukla örtü sistemleri beton malzemedен inşa edilmiştir. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi'nin (1803-04) yalağı (Foto. 158), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi'nin (1865-66) düz örtü sistemi ve hazne kapağı (Foto. 162), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (1870) düz örtü sistemi (Foto. 165), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi'nin (1875-76) düz örtü sistemi ve hazne kapağı (Foto. 167), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I'nın (1876-77) kuzeybatı cephesi dışında diğer cepheleri, düz örtü sistemi ve yalak (Foto. 173), Yukarı Karaca Camii Çeşmesi'nin (1892) yalağı (Foto. 179), Yalı Sokak Çeşmesi'nin (1905) düz örtü sistemi ve yalağı (Foto. 204-205), Su Yolu Sokak Çeşmesi'nin (1910-11) batı cephesindeki kemer formu bölümü dışında diğer cepheleri ve düz örtü sistemi (Foto. 207), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'nin (1914-15) örtü sistemi ile hazne kapağı (Foto. 222) beton malzemeyle yenilenmiştir.

Taşköprü'de sadece iki çeşmede beton malzeme kullanılmıştır. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1839-40) (Foto. 238) ve Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi'nin (tamiri 1895-96) (Foto. 241) yalakları beton malzeme ile yenilenmiştir.

Kastamonu'daki dört çeşmenin kitabesi beton malzemedен inşa edilmiştir. Bu çeşmelerin hepsi merkezde yer almaktadır. İbrikli Sokak Çeşmesi (1939) (Foto. 108), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (1941) (Foto. 113), Nuri Fırtına Çeşmesi (1946) (Foto. 115), Mahir Özçelik Çeşmesi (1948)'nin (Foto. 117) kitabeleri beton malzemelidir.

Anadolu çeşmeleri, malzeme özellikleri açısından karşılaştırıldığında Edirne çeşmeleri çoğunlukla düzgün kesme taş (Karademir, 2007, s. 192-193), İzmir çeşmeleri düzgün kesme taş ve mermer (Geyik, 2007, s. 147-148), Bolu çeşmeleri

kesme taş, tuğla, moloz taş, mermer ve devşirme malzeme (Can, 2015, s. 143-147), Nevşehir çeşmeleri düzgün kesme taş ve moloz taş (Özkaya-Büyükpatır, 2015, s. 60-61), Sivas çeşmeleri mermer ve kesme taş (Şahankaya, 2014, s. 101), Aydın çeşmeleri mermer, kesme taş, moloz taş ve tuğla (Yılmaz, 2010, s. 119-126), İstanbul çeşmeleri mermer, kesme taş, moloz taş ve tuğla malzemelerden inşa edilmiştir (Aynur, 2016, s. 177-230, Egemen, 1993, s. 845), Kastamonu çeşmeleri, malzeme özellikleri açısından karşılaştırıldığında, Sinop, Bartın, Safranbolu ve Bolu'daki çeşmelerle benzer özelliklere sahiptir.

6.3. Yapı Elemanları

Kastamonu çeşmelerinin yapı elemanları arasında sırasıyla tekne/su yalıkları, testilik sekileri, kemerler, ayna taşları, taslık nişleri ve suluklar sayılabilir.

6.3.1. Kemerler

Çeşmelerde cephe kompozisyonun belirleyici unsurları arasında en dikkat çeken yapı elemanı kemerlerdir (Acar, 2013, s. 11).

Kastamonu çeşmelerinin cephelerinde daha çok teğet kemer düzenlemesi görülmektedir. 17 çeşmede görülen teğet kemerin dışında sekiz sivri kemer, dört kaş kemer, üç dilimli kemer, iki yuvarlak kemer ve bir kırık kemer görülür.

6.3.2. Ayaklar ve Sütunceler

Ayaklar çoğunlukla çeşmelerin aynalıklarını iki yönden sınırlandırmaktadır. Kemerli nişli çeşmelerde kemerler, genellikle bu ayaklara oturur. Ayaklardan kemerlere geçişte, çoğunlukla üst başlıklar kullanılır.

Batılılaşma döneminde yaygın olarak kullanılan sütunların benzer uygulamalarını Barok dönemde de görmek mümkündür. Çeşmelerde kullanılan sütun, sütun başlıkları ve kaideler genellikle ince ve yuvarlak, nadiren de olsa keskin hatlı olarak tasarlanmıştır (Acar, 2013, s. 11). XVIII. yüzyıldan itibaren çeşmelerin cephelerinde batı etkisi hakim olmuş ve çeşitli boyutlarda sütunlar görülmeye başlanmıştır. Sütunların hakim olduğu cephelerde derinlik ve kademelenme kendini göstermiştir (Sevinçtav-Kanlıçay, 2010, s. 79).

Çeşmelerde sütun gövdeleri zaman zaman yivlerle hareketlendirilirken, başlıklar dönem süsleme programına uygundur (Acar, 2013, s. 11).

Merkezde Atlanbaç Çeşme (1744-45) (Foto. 16, Çizim 10), Taş Çeşme (1761) (Foto. 22), Safalan Çeşmesi (tamiri 1854-55) (Foto. 25), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Foto. 30), Kancı Çeşme (XVIII. yüzyıl) (Foto. 32), Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi (XVIII.-XIX. yüzyıl) (Foto. 37), Kuru Çeşme (1800-01) (Foto. 38), Çukur Çeşme (1811-12) (Foto. 43), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Foto. 51), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Foto. 55), Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 64), Atabeygazi

Camii Çeşmesi I (XIX. yüzyıl) (Foto. 69), Atabeygazi Camii Çeşmesi II (XIX. yüzyıl) (Çizim 48), Hacı Hamza Efendi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 74), Yukarıpazar Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 77), Çevkani Çeşmesi (tamiri 1905-06) (Foto. 87), Honsalar Çeşmesi II'de (1930) (Foto. 93) kemerlerin taşıyıcısı ayaklardır. Miralay M. Nedim Çeşmesi'nde (1931) (Foto. 96) ise düz cephenin iki yanında kademeli başlık ile kaidelere sahip ikişer ayak ve ortalarında günümüze ulaşmamış sütuncelere ait yuvalar bulunmaktadır.

Araç'ta Akıncılar Köyü Çeşmesi'nde (1730-31) içe doğru uzanan konsollu ayaklar (Foto. 124) ve Acaroğlu Çeşmesi'nde (tamiri 1876-77) ise kemerin taşıyıcısı başlıklı ayaklardır (Foto. 129). Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nde (1737-38), içe doğru uzanan konsollu yekpare ayaklar mevcuttur (Foto. 235). Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme'nin (XIX. yüzyıl) güney cephesindeki ayaklara, yekpare olmasına rağmen kesme taş ile örülmüş görünümü verilmiştir (Foto. 245, Çizim 184).

Cide Gideros Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 146), İnebolu Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Foto. 158) ve İnebolu Yalı Sokak Çeşmesi'nde (1905) (Foto. 204) teğet kemerlerin taşıyıcısı ayaklardır. İnebolu Hamidiye Camii Çeşmesi'nin (1884-85) güney cephesinde (Foto. 176) ayaklar işlenerek kaidesi ve başlığı olan sütunceler şeklinde düzenlenmiştir.

Yadigâr (Hükümet) Çeşmesi'nde (1908-09) sütuncelerin başlıkları, katlar arasında farklılaşır. Alta cephede görülen sütunların başlıkları ion düzeni, üst bölümde yer alan başlıklar ise korint başlıklı olarak tasarlanmıştır (Foto. 89, Çizim 64), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi'nin (1940) doğu cephesindeki yuvarlak kemer, zeminden belli bir yükseklikte başlayan, küçük başlıklara sahip sütunceler üzerinde yer alır (Foto. 111, Çizim 82). İnebolu'da düz cepheli Çinili Camii Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) kaş kemer formu verilmiş aynalığında başlıklı sütunceler görülmektedir (Foto. 186), İnebolu Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) batı cephesinde yan yana iki kaş kemer uygulaması bulunur. Kemerler, eksende ortak olmak üzere başlıklı ve kaideli üç sütünce ile taşınmaktadır (Foto. 191). Düz cepheli Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (XIX.-XX. yüzyıl), güneydoğu cephesi iki yandan başlıklı ve kaideli sütuncelerle sınırlandırılmıştır (Foto. 195). Düz cepheli Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nde (1900-01) iki yanda kaideli ve akant yapraklı başlıklara

sahip sütunceler görülmektedir (Foto. 198). Küre Bedesten Sokak Çeşmesi'nin (XIX.-XX. yüzyıl) doğu cephesinde aynalığın iki yanında başlıklı ve kaideli yivli sütunceler yer alır (Foto. 233).

6.3.3. Taslık Nişleri

Taslık nişleri, su içmek isteyenler için suyu doldurup içtikleri tasları koymaları amacıyla yapılmış küçük nişlerdir. Taslıklar, yapıların ön cephelerinde, çoğunlukla yapı malzemesi ile aynı özellikte inşa edilmiştir.

XV. yüzyıldan sonra inşa edilmeye başlayan (Önge, 1997, s. 15-18), taslık nişleri, genellikle suyun aktığı lüle ve muslukların yakınında yer almaktadır (Mutlu, 2014, s. 465).

Taslık nişleri duvar örgüsü şeklinde örülerek yapılabildikleri gibi, yekpare taştan oyulmak suretiyle de yapılırlar. Ayrıca, taslık nişlerinin üst kısımları düz olabildiği gibi, bir kemer formuna uygun olarak da şekillendirilebilir (Mutlu, 2014, s. 465).

Kastamonu çeşmelerinde taslık nişleri çok fazla uygulanmamıştır. İncelediğimiz örneklerden sadece Taşköprü ve İnebolu'da birer çeşmede taslık nişi bulunmakta olup, her iki örnek de yekpare taşın oyulması ile elde edilmiştir.

Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nin (1737-38) (Foto. 235, Çizim 176) güney cephesinde, salma musluğun doğusunda yer alan taslık nişinin üst kısmı, kaş kemer şeklinde sonlandırılmıştır.

İnebolu Hamdi Reis Sokak Çeşmesi'nde (1875-76) kuzey cephenin doğusunda bulunan taslık nişi kare şeklindedir (Foto. 168, Çizim 127).

Taslık nişinin Anadolu'daki uygulamalarına Manisa Pür Nefes Çelebi Çeşmesi (1586) (Uçar, 2012, Foto. 2, Şekil 1), Manisa Muradiye Külliyesi Çeşmesi I (Uçar, 2012, Foto. 2-3, Şekil 1), Konya Karatay Müftü Çeşmesi (1742-43), Karatay Çifte Çeşme (1908-09) (Mutlu, 2014, s. 67, 88), İstanbul Ayrılık Çeşmesi (1741) (Kara-Pilehvarian vd. 2004, s. 106-107), İstanbul Katip Mustafa Efendi Çeşmesi (1779) (Haskan, 2001, s. 1098), İstanbul Ebubekir Ağa Çeşmesi (1792) (Kara-Pilehvarian vd. 2004, s. 120-121), Edirne Hacı Müslim Çeşmesi (1647), Hadımağa Çeşmesi (1867)

(Karademir, 2007, s. 79, 193-195), Malatya Hekimhan Şeker Pınar Çeşmesi (1744), Gariboğlu Çeşmesi (1862) (Özkul-Fındık, 2006, s. 102-103, 110), Mersin Erdemli Aslanlı Köyü Çeşmesi (Tay, 2018, s. 679-680), Emin Hoca Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) ve Eskişehir Odunpazarı Karapınar Camii Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Altınsapan ve Gerengi, 2017, s. 4-5, 11-12) ve örnek gösterilebilir.

6.3.4. Suluklar

Çeşmelerde XVI. yüzyıldan itibaren suluk adı verilen yapı öğeleri inşa edilmeye başlanmıştır. Susayan insanların bir tasa ihtiyaç duymadan su içmeleri ya da kuşların kimseye muhtaç kalmadan su içmeleri için tasarlanmış tas şeklindeki yapı elemanlarıdır. Çeşmelerin kenarları ya da yapıların duvarlarına yerleştirilen suluklar çoğunlukla mermer malzemedен inşa edilmiş olup, bazı örneklerin yüzeyleri dilimli süslemelere sahiptir (Önge, 1981, s. 115).

Kastamonu'da XVIII. yüzyıla tarihlendirilen bir örnek dışında başka bir çeşmede suluk bulunmamaktadır.

Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nde (1737-38) güney cephenin doğusunda konsollu üst başlıkla birlikte inşa edilmiş olan mermer suluk, yukarıdan aşağıya konik şekilde, dilimli gövdeli olarak tasarlanmıştır (Foto. 235, Çizim 176).

İstanbul'da XVIII. yüzyıla tarihlendirilen birçok suluk bulunmaktadır (Önge, 1981, s. 1-18). Edirne Amcazade Hüseyin Paşa Çeşmesi (1702) (Karademir, 2007, s. 97-100), İstanbul Ortaköy İbrahim Paşa Çeşmesi (1723), İstanbul Bereketzade Çeşmesi (1732) (Kara-Pilehvarian vd. 2004, s. 92-93, 98)

6.3.5. Ayna Taşları

Çeşmelerde, lüle ya da musluğun takıldığı düşey öğeye ayna taşı adı verilir (Hasol, 1990, s. 62). Ayna taşları sade olarak yapılabildiği gibi, süslenmiş olarak da karşımıza çıkabilir.

Kastamonu çeşmelerinde ayna taşları, esere özel olarak yapılabildiği gibi, bazı örneklerde ise devşirme malzeme özelliğindeki elemanın, çeşme üzerinde ayna taşı olarak kullanılması şeklinde de karşımıza çıkmaktadır.

İncelediğimiz örneklerin 25 tanesinde ayna taşı kullanıldığı görülmektedir. Merkezde Kanlı Çeşme'nin ayna taşı profilli teget kemer şeklinde vurgulanmıştır (Foto. 4, Çizim 2). Araç Eflanilioğlu Çeşmesi'nin ayna taşı ise on altı dilimli bitkisel rozet biçiminde, mermer malzemedendir yapılmıştır (Foto. 142, Çizim 107).

Yukarıda sayılan örneklerin dışında kalan ayna taşları, çeşmenin aynalığı ile aynı malzemedendir yapılmış olup, genellikle bu bölümün kabartma tekniği ile vurgulanması şeklinde uygulanmıştır.

Merkezde Namazgâh Çeşmesi'nin ayna taşı açmış bir gül (Foto. 8, Çizim 4), Kancı Çeşme'nin ayna taşı ise kaş kemer şeklindedir (Foto. 35). Hacı Abdullah Çeşmesi'nin ayna taşı, kabartma şeklinde dışa taşırılmış bir pano olarak yapılmış olup, üst kısmı ise kaş kemer şeklinde sonlanmaktadır (Foto. 83). Hacı Hamza Efendi Çeşmesi'nin ayna taşı oyma tekniğinde yapılmış, aşağıdan yukarıya doğru daralan dilimli yaprak şeklinde düzenlenmiştir (Foto. 74, Çizim 51). Abdülcebbar Çeşmesi'nde lülenin çevresi daire biçiminde vurgulanmış (Foto. 60), Çukur Çeşme'nin ayna taşı ise dikdörtgen bir çerçeve şeklinde yapılmış, çerçevenin üstü dışa ve içe bakan üç kıvrımla süslenmiştir (Foto. 44). Miralay M. Nedim Çeşmesi'nin ayna taşı, iki kademeli dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır (Foto. 98, Çizim 70). Ayna taşının merkezinde lüle, çevresinde ise yapraklarla oluşturulmuş bitkisel çelenk yer almaktadır. Nuri Fırtına Çeşmesi'nin ayna taşı ise altı kollu büyük bir yıldız biçimindedir (Foto. 116, Çizim 87).

Abana Hacı Veli Camii Çeşmesi'nin kaş kemer formlu ayna taşında, uçları birbirine eğilmiş servi ağaçları ile ortasında tahrip olmuş bir rozet görülür (Foto. 122). Daday Karacaören Köyü Camii Çeşmesi'nin ayna taşı yarım yuvarlak son bulan çerçeve içinde aşağıdan yukarıya doğru genişleyen hayat ağacı şeklindedir (Foto. 150, Çizim 114).

İnebolu Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (Foto. 163, Çizim 122) ile Su Yolu Sokak Çeşmesi'nin ayna taşlarında (Foto. 209, Çizim 151) üç servi ağacı yer almaktadır. Hamidiye Camii Çeşmesi'nde musluğun bağlı bulunduğu ayna taşı, küçük baklava dilimi şeklindedir (Foto. 177, Çizim 133). Mehmet Sabri Sokak Çeşmesi'nde ayna taşı birbirine yönelen iki servi ağacı şeklinde ele alınmıştır (Foto. 197, Çizim 144). Musluğun bağlı bulunduğu yerdeki servi ağacı, musluğun etrafının sıvanmasıyla

tahrip edilmiştir. Cami Arkası Sokak Çeşmesi'nde kısmen tahrip olmuş ayna taşı, oyma tekniğinde yapılmış bitkisel rozet şeklindedir (Foto. 211, Çizim 154). Küre Bedesten Sokak Çeşmesi ayna taşı ise, küçük yedi dilimli bitkisel rozet formundadır (Foto. 233).

Kastamonu çeşmelerinde, devşirme malzemenin ayna taşı olarak kullanıldığı örnekler de mevcuttur. İncelediğimiz örneklerin dört tanesinde ayna taşı devşirme malzemedir.

Araç Gemi Köyü Camii Çeşmesi'nde, sütuncelerle iki bölüm halinde düzenlenmiş devşirme malzeme, ayna taşı olarak işlev görmektedir (Foto. 135, Çizim 102). İhsangazi'de üç cepheli Haraçoğlu Camii Çeşmesi'nin, devşirme malzemeli alt bölümünde kuzey cephedeki ayna taşı on üç dilimli bitkisel rozet şeklindedir (Foto. 153). Güney cephede üç bölüme ayrılmış yatay dikdörtgen devşirme malzeme üzerinde, oval madalyonlar içinde yer alan lülelerin etrafı, bitkisel rozet, üstleri ise üç loblu çiçek ile süslenmiştir (Foto. 154, Çizim 117).

Küre Aşağı Mescid Camii Çeşmesi'nde ayna taşı devşirme mermer malzeme olup, dilimli sivri kemer şeklindedir (Foto. 232). Taşköprü Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi'nin ayna taşı da devşirme mermer malzeme olup, Roma dönemi stelidir (Foto. 239).

Bu grubun Anadolu'daki örnekleri arasında Kayseri Yazı Camii Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Denktaş, 2000, s. 45-46), Bolu Gerede Demirciler Mahallesi Ulusu Sokak Çeşmesi (1790-91) (Can, 2015, s. 60-62), Afyon Cevizaltı Çeşmesi (1764), Afyon Büyük Olucak çeşmesinde (1890), Afyon Burmalı Çeşme (XIX. yüzyıl), Afyon Arap Mescid Çeşmesi (XX. yüzyıl) (Karasu, 2006, s. 200), Ankara Kağnıpazarı Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Anonim 2015b, s. 102-103), Konya Karatay Yeni Kayacık Sokak Çeşmesi (1923-24), Selçuklu Medrese Mahallesi Çeşmesi (1923) ve Meram Kovanağzı Çeşmesi'ndeki (1924-25), (Mutlu, 2014, s. 170, 177, 182) ayna taşları örnek verilebilir.

6.3.6. Lüleler ve Musluklar

Lüle eskiden ölçü birimi ve aynı zamanda suyun aktığı boru anlamına gelmektedir. Tartıda ise 30 dirhem (96 gramdan biraz fazla) ile aynı ölçüye denk gelen bir kuruşun geçebileceği delik, lüle olarak ifade edilir (Çetintaş, 1944, s. 136).

Lülelerin çeşitli boyut ve malzemedan inşa edilmiş örnekleri bulunmaktadır. Belli bir zaman içerisinde miktarı belli suyun akmasına yarayan kısa ve ince metal borulardan oluşan lüleler, tunç ve pirinç malzemelerden inşa edilmiştir (Mutlu, 2014, s. 473).

Doğrudan haznedeki suyun dışarıya akıtılmasını sağlayan lüleler (Mutlu, 2014, s. 473), XIII. yüzyıldan itibaren çeşmelerde yaygın olarak kullanılmıştır (Önge, 1997, s. 37). XVI. yüzyıldan itibaren çeşmelerde suyun ziyan edilmesini önlemek için lüleler iptal edilmiş, yerlerine çoğunlukla aç-kapa sisteminin uygulandığı musluklar kullanılmıştır (Mutlu, 2014, s. 473). Hazneli çeşmelerin inşa edilmesiyle birlikte çeşmelerde burma musluklar yaygınlaşmıştır (Uçar, 2012, s. 20). XIX. yüzyıla kadar çeşitli özelliklerde yapılan lüleler, bu dönem ile birlikte daha özenli yapılarak cepheden bağımsız görünüme kavuşmuştur (Kara-Pilehvarian, 2002, s. 400).

Çeşmelerin kitabelerinde dahi kullanılan, önemli bir terim halini alan lülelere, Kastamonu merkezdeki Tarakçılar Çeşmesi'nin (1766-67) kitabesindeki *"Bu çeşmenin can veren lülesinden akan su, ölçüye gelse bütün suların daha hafiftir"* (Fotoğraf. 21) ile Araç'taki Akıncılar Köyü Çeşmesi'nin kitabesindeki *"Bir ses geldi lülesi tarihini sundu"* ifadeleri örnek verilebilir.

Kastamonu çeşmelerindeki lülelerin çoğu tahrip olmuş ya da yerlerine burma musluklar kullanılmıştır. Orijinal musluklar kırılmış ya da tahrip edilmiştir. Orijinal yerlerinden sökülen muslukların yerlerini modern, estetik ve sanat anlayışından yoksun musluklar almıştır. Kastamonu çeşmelerinden günümüze altı çeşmenin lülesi özgün haliyle ulaşmıştır.

Merkez Taş Çeşme (1761-62) (Foto. 22), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Foto. 50), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Foto. 60), Araç Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31) (Foto. 124), Araç Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Foto. 135), Araç Gökçeçat Köyü Çeşmesi'nde (1913-14) (Foto. 139) özgün lüleler bulunmaktadır.

Kastamonu eşmelerinde günümüze ulaşmış sadece bir orijinal musluk bulunmaktadır. Atabeygazi Camii eşmesi II'nin (XIX. yüzyıl) güney cephesinde özgün burma tunç musluk yer alır (Foto. 71).

6.3.7. Tekne / Su Yalakları

Lüle veya musluklardan akan suların çevreye sıçramaması için suyun aktığı cephelere kare, dikdörtgen ya da çeşitli şekillerde inşa edilen yapı elemanlarıdır. Bu gibi işlevlerinin yanısıra, merkezden uzak yerleşimlerde yapılan çeşmelerde hayvanların su ihtiyaçlarını karşılamak için uzun yalaklar inşa edilmiştir (Mutlu, 2014, s. 470). Yalaklar, sürekli su ile temas halinde buldukları için mekanik çözümler sonucunda kısa sürede tahrip olmaktadır. Bu sebeple çeşmelerde en çok ve çabuk tahrip olan bölümlerin başında gelirler.

Kastamonu çeşmelerinden 20'sinin yalağı orijinal olarak günümüze gelmiştir. Merkezde Arslanlı eşme (1891-92) (Foto. 55), Hacı Hamza Efendi eşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 74), Hacı Abdullah eşmesi (1904-05) (Foto. 83), Yukarıpazar Sokak eşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 78), Hacı Kadın eşmesi (1938) (Foto. 106), Honsalar eşmesi II (1930) (Foto. 93), Atabeygazi Camii eşmesi III (1941) (Foto. 113), Dutdibi Sokak eşmesi (XX. yüzyıl) (Foto. 119), Abana'da Hacı Veli Camii eşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 122), Ara'ta Akıncılar Köyü eşmesi (1730-31) (Foto. 124) ve Acaroğlu eşmesi (tamiri 1876-77) (Foto. 129), Daday Karacaören Köyü Camii eşmesi (1894-95) (Foto. 150), İhsangazi Haraçoğlu Camii eşmesi (1873-74) (Foto. 152), İnebolu'da Eyüpzade Mehmet Efendi eşmesi (1865-66) (Foto. 161), Hamdi Reis Sokak eşmesi (1875-76) (Foto. 167), Hamidiye Camii eşmesi (1884-85) (Foto. 177), Mehmet Sabri Caddesi Sokak eşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 197), Mehmet Şevki Caddesi Sokak eşmesi (1900-01) (Foto. 198), Taşköprü'de Yukarı Emerce Köyü eşmesi'nin (tamiri 1737-38) (Foto. 235) yalağı ile Çinili Camii eşmesi'nin (XIX. yüzyıl) güneybatı cephesindeki yalağı (Foto. 187) orijinaldir.

Kastamonu'da günümüze özgün haliyle gelen çeşme yalaklarının dışında, çeşmelerin çevrelerinde gerçekleştirilen yol ve kaldırım düzenlemeleri ile bazı çeşmelerin yalakları kısmen tahrip olmuştur. Merkezde Yıldırım Sokak eşmesi (1815-16?) (Katalog No. 4.1.13), Abdülcebbar eşmesi (1891-92) (Katalog No. 4.1.16), Miralay M. Nedim eşmesi (1931) (Katalog No. 4.1.27), Küre'de Aşağı

Mescid Camii Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Katalog No. 4.8.1), Bedesten Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.8.2), İnebolu'da Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) (Katalog No. 4.7.3), Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.10) ve Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II'nin (1912-13) (Katalog No. 4.7.17) yalakları tahrip olmuş ve günümüze ulaşmamıştır.

Tahrip olan bazı çeşmelerin yalakları zaman içinde onarılarak kullanılmaya devam edilmiştir. Merkezde Kanlı Çeşme (1510-11) (Foto. 4), Namazgâh Çeşmesi (XVI. yüzyıl) (Foto. 8), Server Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Foto. 12), Safalan Çeşmesi (tamiri 1786-87) (Foto. 25), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Foto. 29), Kuru Çeşme (1800-01) (Foto. 38), Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Foto. 64), Çevkani Çeşmesi (1905-06) (Foto. 86), Honsalar Çeşmesi I (1935) (Foto. 100), İsmail Bey Çeşmesi (1936) (Foto. 103), Mahir Özçelik Çeşmesi (1948) (Foto. 117), Araç Gökçeçat Köyü Çeşmesi (1913-14) (Foto. 139), İnebolu'da Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 228), Cami Arkası Sokak Çeşmesi'nin (1911) (Foto. 211) yalakları onarılmıştır.

Merkezde Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Foto. 17), Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi (XVIII.-XIX. yüzyıl) (Foto. 37), Atabeygazi Camii Çeşmesi I (XIX. yüzyıl) (Foto. 69), Yadiğâr Çeşmesi (1908-09) (Foto. 90-91), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Foto. 109), Araç'ta Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Foto. 134), İnebolu'da Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Foto. 158), Yukarı Karaca Camii Çeşmesi (1892) (Foto. 179), Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-11) (Foto. 208), Taşköprü'de Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1839-40) (Foto. 238), Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi (tamiri 1895-96) (Foto. 241) ve Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme'nin (XIX. yüzyıl) (Foto. 245) yalakları yenilenmiştir.

Yol çalışmaları sebebiyle yol ve kaldırım seviyelerinin yükselmesiyle bazı çeşmelerin yalakları kısmen ya da tamamen yol ve kaldırım seviyesinin altında kalmıştır. Merkezde Taş Çeşme (1761-62) (Foto. 22), Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) (Foto. 20), Kancı Çeşme (XVIII. yüzyıl) (Foto. 32), Çukur Çeşme (1811-12) (Foto. 42), Atabeygazi Camii Çeşmesi II (XIX. yüzyıl), Pehlül Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl), Araç'ta Eflanilioğlu Çeşmesi (1914-15), Cide'de Gideros Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Çizim 109), İnebolu'da Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77),

Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I (1904-05), Yalı Sokak Çeşmesi (1905), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98), Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (1914-15) ve Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme'nin (1927) yalakları, yol seviyesinin yükselmesiyle kısmen ya da tamamen zemin seviyesinin altında kalmıştır. Hepkebirler Çeşmesi'nin (1829-30) doğu cephesindeki yalağı (Foto. 50) onarılmış olup kuzey cephesindeki yalağı yol seviyesinin altında kalmıştır (Foto. 51).

6.3.8. Testilik Sekileri

Çeşmeden su içmeye veya su doldurmaya gelen insanların, oturmak ve testi koymak gibi işlevlerini üstlenen, yerden yükseltilmiş yapı elemanlarına testilik sekisi adı verilir. XV. yüzyıldan sonra çeşmelerde testilik sekilerinin inşa edilmeye başlandığı bilinmektedir (Önge, 1997, s. 15-18). XVI.-XX. yüzyıl arasına inşa edilmiş Kastamonu çeşmelerinde testilik sekisi örnekleri bulunmaktadır. Bununla beraber, yalaklarda olduğu gibi, testilik sekilerinin de büyük bir kısmı günümüze ulaşmamış, yol seviyesinin altında kalmış ya da yenilenmiştir. Az sayıdaki çeşmenin testilik sekileri özgün haliyle günümüze ulaşmıştır.

Merkezde Server Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Foto. 12, Çizim 8), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Çizim 33), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Foto. 55), İnebolu'da Hamdi Reis Sokak Çeşmesi'nin (1875-76) (Foto. 167) testilik sekileri günümüze orijinal haliyle gelen örneklerdir.

Kastamonu'da günümüze ulaşan testilik sekilerinden bazıları yeniden inşa edilmiştir. Merkezdeki Kanlı Çeşme (1510-11) (Foto. 4), Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Foto. 17) beton malzemeyle, Kuru Çeşme (1800-01) (Foto. 38) düzgün kesme taş malzemeyle, Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (XIX.-XX. yüzyıl) (Foto. 195) testilik sekileri ise kaba yonu taş, moloz taş ve harç malzemeyle tekrar inşa edilmiştir.

Günümüzde, Namazgâh Çeşmesi, Tarakçılar Çeşmesi, Taş Çeşme, Safalan Çeşmesi, Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Kancı Çeşme, Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Çukur Çeşme, Yıldırım Sokak Çeşmesi, Abdülcebbar Çeşmesi, Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Pehlül Çeşmesi, İsmail Bey Çeşmesi, İbrikli Sokak Çeşmesi, Araç

Eflanilioğlu eşmesi, İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak eşmesi, Boyran Mahallesi Sokak eşmesi I, Nuh Bey eşmesi, Dr. Atilla Gürsoy Sokak eşmesi I, Yalı Sokak eşmesi, Boyran Mahallesi Sokak eşmesi III, Boyran Mahallesi Sokak eşmesi II, Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki eşme, Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki eşme, Karadeniz Mahallesi Sokak eşmesi, Dr. Atilla Gürsoy Sokak eşmesi II ve Taşköprü Askerlik Şubesi Karşısındaki eşme'nin testilik sekileri izlenememekte olup, bu örneklere ait sekiler zaman içinde yok olmuş olabileceği gibi, eşme ilk inşa edilirken testilik sekisiz olarak da inşa edilmiş olabilir.

6.3.9. Su Hazneleri

Hazneli eşmelerde, kaynaktan gelen suyun kullanılmadan önce depolandığı hacimlere, su haznesi adı verilmektedir. Hazneli eşmeler ilk olarak Selçuklular döneminde inşa edilmiş, sonrasında ise Osmanlı döneminde de çokça kullanılmıştır (Mutlu, 2014, s. 472).

Kastamonu'da merkezde 28, Abana'da bir, Araç'ta bir, Cide'de bir, İhsangazi'de bir, İnebolu'da 18, Küre'de bir, Taşköprü'de bir olmak üzere 52 eşme hazneli olarak inşa edilmiştir.

Merkez Server eşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.3), Atlanbaç eşmesi (1744-45) (Katalog No. 4.1.4), Taş eşme (1761-62) (Katalog No. 4.1.6), Tarakçılar eşmesi (tamiri 1766-67) (Katalog No. 4.1.5), Harmankaşı Sokak eşmesi (1798-99) (Katalog No. 4.1.8), Kancı eşme (XVIII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.9.), Kuru eşme (1800-01) (Katalog No. 4.1.11), ukur eşme (1811-12) (Katalog No. 4.1.12), Hepkebirler eşmesi (1829-30) (Katalog No. 4.1.14), Arslanlı eşme (1891-92) (Katalog No. 4.1.15), Abdülcebbar eşmesi (1891-92) (Katalog No. 4.1.16), Atabeygazi Camii eşmesi I (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.18), Eligüzel eşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.17), Hacı Hamza Efendi eşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.20), Yukarıpazar Sokak eşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.21), Hacı Abdullah eşmesi (1904-05) (Katalog No. 4.1.23), evkani eşmesi (1905-06) (Katalog No. 4.1.24), Yadiğâr eşmesi (1908-09) (Katalog No. 4.1.25), Honsalar eşmesi II (1930) (Katalog No. 4.1.26), Miralay M. Nedim eşmesi (1931) (Katalog No. 4.1.27), Honsalar eşmesi I (1935) (Katalog No. 4.1.28), İsmail Bey eşmesi (1936) (Katalog No. 4.1.29), Hacı Kadın eşmesi (1938) (Katalog No.

4.1.30), İbrikli Sokak Çeşmesi (1939) (Katalog No. 4.1.31), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Katalog No. 4.1.32), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (1941) (Katalog No. 4.1.33), Mahir Özçelik Çeşmesi (1948) (Katalog No. 4.1.35), ve Duttubi Sokak Çeşmesi (XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.36) hazneli çeşmelerdir.

Abana Hacı Veli Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.2.1), Araç Acaroğlu Çeşmesi (tamiri 1876) (Katalog No. 4.3.2), Cide Gideros Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.4.1) ve İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74) (Katalog No. 4.6.1) su haznesine sahiptir.

İnebolu İnebolu Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Katalog No. 4.7.1), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Katalog No. 4.7.2), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) (Katalog No. 4.7.3), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (1875-76) (Katalog No. 4.7.4), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77), (Katalog No. 4.7.5), Yukarı Karaca Camii Çeşmesi (1892) (Katalog No. 4.7.7), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Katalog No. 4.7.8), Çinili Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.9), Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.10), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) (Katalog No. 4.7.12), Yalı Sokak Çeşmesi (1905-06) (Katalog No. 4.7.14), Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-11) (Katalog No. 4.7.15), Cami Arkası Sokak Çeşmesi (1911) (Katalog No. 4.7.16), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) (Katalog No. 4.7.18), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15) (Katalog No. 4.7.19), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (1912-13) (Katalog No. 4.7.17), Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.11), Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.22) ve Taşköprü Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1839-40) (Katalog No. 4.9.2) haznelidir.

Katalogta incelenen 52 çeşmeden altısının su hazneleri günümüzde kullanılmaktadır. Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67), Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74), Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870), Çinili Camii Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) ve Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi'nin (1839-40) hazneleri kullanılmaktadır.

6.3.10. Duvarlar

Çeşmeler, genellikle bütün bir blok olarak inşa edilmekle beraber, özellikle hazneli çeşmelerde hazneyi çevreleyen duvar elemanı zorunlu olarak kullanılmıştır. Kastamonu'da incelenen 52 çeşmenin su hazneleri duvarlarla sınırlandırılmıştır. Hazneli çeşmeler grubunda incelediğimiz merkezde 28, Abana'da bir, Araç'ta bir, Cide'de bir, İhsangazi'de bir, İnebolu'da 18, Küre'de ve Taşköprü'de bir çeşmenin haznesi, duvar örgüsüyle oluşturulmuştur. Bu çeşmelerden 46'sının hazne duvarları görüldüğü için incelenmiş, altı çeşmenin duvarları ise sivil yapılar ve bahçe duvarları arasında kaldığı için incelenememiştir.

XX. yüzyıl başına kadar inşa edilmiş olan hazneli çeşmelerde, hazneyi meydana getiren duvarların bir örnek dışında, tamamında taş malzeme kullanılmıştır. XX. yüzyıla beraber çimentonun yapı sektörüne girmesiyle, bazı çeşmelerin haznelerinin beton malzeme ile inşa edildiği görülmektedir. XX. yüzyıl sonrası örneklerde, hazne tamamen beton malzemenin inşa edilmese de, birçok örnekte en azından sıva malzemesi olarak, beton malzemenin haznelerde kullanılmış olduğu tespit edilmiştir.

Hazneyi oluşturan duvarların kalınlığını, hazne yüksekliği, hazne hacmi ve haznede depolanan su miktarı gibi farklı durumlar belirliyor olmakla beraber, incelediğimiz örneklerde duvar kalınlıklarının ortalama 25 cm. olduğunu söylemek mümkündür.

Merkezdeki çeşmelerden bazılarının hazne duvarları kesme taş malzemenin inşa edilmiştir. Bu çeşmelerde görülen kesme taş malzemelerin kaplama mı ya da taşıyıcı duvar malzemesi olarak mı kullanıldıkları kesin olarak belirlenememektedir. Kaplama taşları dökülen çeşmelerde ise bu ayrımı fark etmek mümkündür.

Merkezde; Server Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.3.), Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Katalog No. 4.1.4), Taş Çeşme (1761-62) (Katalog No. 4.1.6), Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766) (Katalog No. 4.1.5), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Katalog No. 4.1.8), Kuru Çeşme (1800-01) (Katalog No. 4.1.11), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Katalog No. 4.1.14), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Katalog No. 4.1.15), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Katalog No. 4.1.16), Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.17), Atabeygazi Camii Çeşmesi I (XIX.

yüzyıl) (Katalog No. 4.1.18), Hacı Hamza Efendi Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.20), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-05) (Katalog No. 4.1.23), Honsalar Çeşmesi II (1930) (Katalog No. 4.1.26), İsmail Bey Çeşmesi (1936) (Katalog No. 4.1.29), Honsalar Çeşmesi I (1935) (Katalog No. 4.1.28), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Katalog No. 4.1.32), Abana Hacı Veli Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.2.1), İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74)'nin (Katalog No. 4.6.1), hazne duvarları kesme taş malzemedden inşa edilmiştir.

Merkez; Kancı Çeşme (XVIII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.9), Çukur Çeşme (1811-12) (Katalog No. 4.1.12), Yukarıpazar Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.21), Çevkani Çeşmesi (tamiri 1905-06) (Katalog No. 4.1.24), Araç; Acaroğlu Çeşmesi (1876-77) (Katalog No. 4.3.2), İnebolu, Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi'nin (1803-04) (Katalog No. 4.7.1) hazne duvarları kesme taş, kaba yonu taş ve moloz taş malzemedden inşa edilmiştir.

Cide Gideros Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl)'nin haznesinin duvarları ise kaba yonu ve moloz taş malzemedden inşa edilmiştir (Katalog No. 4.4.1).

Taşköprü Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1839-40)'nin (Katalog No. 4.9.2) hazne duvarları tuğla, kaba yonu ve moloz taş malzemedden inşa edilmiştir. Bu çeşme, haznesinde tuğla malzeme kullanılan tek örnek olarak dikkati çekmektedir.

İnebolu'da; Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Katalog No.4.7.2), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) (Katalog No. 4.7.3), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (1875-76) (Katalog No. 4.7.4), Yukarı Karaca Camii Çeşmesi (1892) (Katalog No. 4.7.7), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Katalog No. 4.7.8), Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.10), Çinili Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.9), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) (Katalog No. 4.7.12), Yalı Sokak Çeşmesi (1905) (Katalog No. 4.7.14), Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-11) (Katalog No. 4.7.15), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) (Katalog No. 4.7.18), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (1912-13) (Katalog No. 4.7.17), Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.11) ve Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (XIX.-XX. yüzyıl) (Katalog No. 4.7.22) hazne duvarları kesme taştan inşa edilmiştir.

Bu malzemelerin dışında sadece betondan inşa edilen çeşme hazneleri de bulunmaktadır. Merkezdeki Hacı Kadın Çeşmesi (1938) (Katalog No. 4.1.30), Mahir Özçelik Çeşmesi (1948) (Katalog No. 4.1.35) hazneleri beton malzeme ile inşa edilmiştir. İnebolu'daki Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77) (Katalog No. 4.7.5) ve Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15)'nin (Katalog No. 4.7.19) hazneleri, beton malzeme ile yenilenmiştir. Merkez'de Atabeygazi Camii Çeşmesi III'ün (1941) (Katalog No. 4.1.33) haznesi, kaba yonu taş, moloz taş ve beton malzemeden inşa edilmiştir.

6.4. Süslemeler

Yerleşim alanlarında elverişli noktalarda inşa edilen çeşmeler, mimari ve form özellikleri kadar süslemeleri ile de dikkat çekerler (Barışta, 2002, s. 243). Ayrıca çeşmelerin cephelerinde görülen süslemeler, taş işçiliğinin su kültürü çevresinde önem kazandığını gösterir (Barışta, 2002, s. 246).

XVI.-XVII. yüzyılda çeşmeler, geometrik süslemeler ve yazılarla bezenmiştir. XVIII.-XIX. yüzyılda çeşmelerin süsleme kompozisyonlarında çeşitlilik olmuş ve çeşmelerin cephelerinde vazo, tabak, gül, lale, krizantem, nergis, incir, elma, armut, erik, portakal, mandalina, hurma, servi ağacı ve daha birçok süsleme görülmeye başlanmıştır. XVI.-XVII. yüzyıllardaki dini yapılarda uygulanan süslemeler, XVIII.-XIX. yüzyılda inşa edilen çeşmelerin cephelerinde de kullanılmıştır (Barışta, 2002, s. 245-246).

Batı sanatında XVII. yüzyılda ortaya çıkan ve Osmanlı mimarisinde XVIII. yüzyılla birlikte kendini gösteren S-C kıvrımları, bu dönem sonrasında sıkça işlenmiştir (Gül, 2017, s. 80). S-C kıvrımlı bitkisel süslemeler daha çok Fransız Rokokosu'nun önemli bir unsuru olarak süslemelerde kendini göstermektedir (Kuban, 1954, s. 10). Osmanlı döneminde yenileşme süreci olarak ifade edilen ve XVIII. yüzyılda inşa edilen çeşmelerin tepelik bölümleri, ayna taşları ve kemerlerinde S-C kıvrımlı bitkisel süslemeler görülmektedir (Acar, 2013, s. 13).

Barok dönemin etkisiyle Türk süsleme programında görülen kıvrımların, tek başına S ve C kıvrımları şeklinde işlenebildiği gibi, birleşerek sonsuzluğu niteleyecek şekilde kullanıldıkları da görülür. Bunların yanında, sırtlarında yaprak bezemelerinin görüldüğü kıvrımlar da çeşmelerde sıklıkla işlenmiştir (Gökler, 2018, s. 2109).

Türk süsleme sanatında geometrik, bitkisel, figürlü, mimari ve yazı ile oluşturulmuş başlıca beş süsleme çeşidi görülmektedir (Cantay, 2008, s. 32). Kastamonu çeşmelerinde süsleme unsuru olarak silme, rozet, ay-yıldız, mukarnas, bitkisel ve geometrik süslemeler ile nesnel süslemeler tercih edilmiştir.

XVI.-XX. yüzyılın inşa faaliyetlerini yansıttasının yanında, plastik bezemelerdeki değerleriyle dönemin ve ait olduğu kültürün etkilerini sunan

Kastamonu çeşmeleri, süslemelerdeki farklılıklarıyla dikkat çeker. Yöresel işçiliğin sergilendiği örneklerde kaliteli işçilik dikkat çeker.

Çeşmeler inşa edildikleri dönemin siyasi, sosyal, ekonomik, mimari ve kültürel koşullarını yansıtan belge konumundadır (Tali, 2014, s. 539). Tespit edilen çeşmeler Kastamonu merkez ve diğer ilçelerindeki mimari, kültürel ve ekonomik koşullar hakkında da önemli bilgiler sunmaktadır. Anadolu genelinde görülen Türk halk çeşme mimarisi ile Kastamonu çeşmeleri, benzer bir üslup anlayışı ortaya koyarlar.

6.4.1. Bitkisel Süsleme

Bitkisel süsleme, Türk süsleme sanatında çok yaygındır. İnsan ile bitki arasındaki bağ, gündelik hayatta kullanımlarının yanında, bitkilerin inançla bütünleşerek çeşitli alanlarda süsleme unsuru olarak kullanılmasını beraberinde getirmiştir (Cantay, 2008, s. 33).

Bitkisel süslemelerde çoğunlukla doğada bulunan ağaç, çiçek, yaprak ve meyveler kullanılmıştır. Doğal görünümlerinin yanında üsluplaştırılmış süsleme kompozisyonlarında bitkisel süslemeleri de görmek mümkündür. Doğadan ilham alınarak tasvir edilen bitkisel süslemeler, dönemin kültürel zenginliğini yansıtmaktadır (Gökler, 2018, s. 2102). Buket ya da çiçek dalları, vazo ve saksı içlerindeki bezemeleriyle Cennet bahçesini çağırır. Bu uygulamalar aslında topraktan yabancılaştırılmış bitkileri hatırlatır (Gül, 2017, s. 81).

Kastamonu'da 39 çeşmede bitkisel süsleme görülmektedir. Merkezde 18, Abana'da bir, Araç'ta iki, Daday'da bir, İhsangazi'de bir, İnebolu'da 14, Küre ve Taşköprü'de bir çeşmede bitkisel süsleme görülür.

Bitkisel süslemelerin dağılımı şu şekildedir: Bitkisel rozet 19, yaprak 10, çiçek yedi, servi ağacı yedi, kıvrım dal dört, lale dört, hayat ağacı üç, gül iki, kenger yaprağı iki, bir çeşmede bitkisel çelenk ve bir çeşmede filiz görülmektedir.

Kastamonu çeşmelerinde bitkisel süslemeler; ayna taşı, kemer, kemer köşeliği, kemer alınlığında ve kitabelerde yoğunlaşmıştır.

Kastamonu çeşmelerinin 19'unda bitkisel rozet bulunmaktadır.

Merkez Namazgâh Çeşmesi'nde (XVI. yüzyıl) dört bölümlü niş olarak düzenlenen mukarnas sırasının altında, ortalarına gelecek biçimde yerleştirilmiş üç katlı düzenlemeye sahip üç bitkisel rozet bulunur (Çizim 4-5). Safalan Çeşmesi'nde (tamir 1786-87) (Foto. 25), teğet kemer köşelerinde, karşılıklı üç katlı düzenlemeye sahip iki bitkisel rozet bulunur. Bu rozetlerden sağdaki kısmen tahrip olmuştur. Buradaki rozetler ile Namazgâh Çeşmesi'ndeki (XVI. yüzyıl) üç rozet benzer kompozisyon özelliklerine sahiptir (Çizim 5). Server Çeşmesi'nde (XVI.-XVII. yüzyıl), doğu cephenin güneyinde saçak altında altıgen bitkisel rozetin yüzeyi aşınmıştır (Foto. 13). Atabeygazi Camii Çeşmesi II'nin (XIX. yüzyıl) (Foto. 72) güney cephesinde, teğet kemer köşelerinde karşılıklı iki bitkisel rozetten, doğudaki tahrip olmuştur. Arslanlı Çeşme'nin (1891-92) güneydoğu cephesinde, dikdörtgen kitabenin köşelerinde uçları dışbükey sekiz dilimli, kabartma tekniğiyle süslenmiş dört bitkisel rozet yer alır (Foto. 58), Abdülcebbar Çeşmesi'nde (1891-92) doğu cephedeki tahliye borusunun çevresinde on altı dilimli, uçları sivri şekilde son bulan bitkisel rozetin, bir kısmı sıvanarak tahrip edilmiştir (Foto. 60, Çizim 41). Oyma tekniğiyle oluşturulan rozet, kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir. Hacı Abdullah Çeşmesi'nin (1904-05) güney cephesinde, kaş kemer köşelerinde, karşılıklı bitkisel rozetler kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 83, Çizim 59). Çevkani Çeşmesi'nde (tamir 1905-06) bitkisel rozet sivri kemerin ortasına yerleştirilmiştir (Foto. 87, Çizim 61-62). Honsalar Çeşmesi I'de (1935) iki kademeli yarım daire içindeki bitkisel rozet üç katlı düzenlemeye sahiptir (Foto. 100). İsmail Bey Çeşmesi'nin (1936) ön cephesinde, cephenin ortasında bulunan altı yapraklı bitkisel rozet, sonradan yenilenmiştir (Foto. 104). Araç Eflanilioğlu Çeşmesi'ndeki (1914-15) on altı dilimli bitkisel rozet (Foto. 142), Abdülcebbar Çeşmesi'ndeki (1891-92) bitkisel rozetle aynıdır. İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi'nin (1873-74) kuzey ve doğu cephesinde kabartma teknikli, büyük birer bitkisel rozet bulunmaktadır (Foto. 153, 155). Kuzeydeki rozetin uçları, doğudaki rozete kıyasla daha düzdür. Yarısı kırık olan doğudaki rozetin üstünde bulunan lüle ve çevresindeki harç, rozetin üstünü kısmen tahrip etmiştir. Rozetler, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir. İnebolu Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (1900-01) batı cephesinde (Foto. 199) kitabenin kaş kemerinin köşelerinde, üsluplaştırılmış çiçekten oluşan bitkisel rozet mevcuttur. Su Yolu Sokak Çeşmesi'nin (1910-11) batı cephesinde çeşmenin aynalığında kitabenin altında, üsluplaştırılmış çiçeklerden oluşan bitkisel rozet görülmektedir (Foto. 208, Çizim 152).

Oyma tekniğiyle oluşturulmuş olup, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Cami Arkası Sokak Çeşmesi'nin (1911-12) kuzey cephesinde (Foto. 212) kitabenin üzerindeki bitkisel rozet, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'nin (1914-15) kuzeybatı cephesinde (Foto. 220) kitabenin iki yanında, on altı dilimli bitkisel rozetlerden sağdaki, kısmen tahrip olmuştur. Oyma tekniğiyle yapılan rozetler, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi III'ün (XIX.-XX. yüzyıl) güneydoğu cephesinde, saçak altındaki baklava dilimlerinin ortasında küçük bir bitkisel rozet yer alır (Foto. 196). Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi'nde (XIX.-XX. yüzyıl) batı cephenin merkezinde köşeleri içbükey kıvrımlı ortaları düz çerçeve içinde büyük bitkisel bir rozet görülür (Foto. 229, Çizim 172). Dört yönde, dıştan içe kıvrılan üsluplaştırılmış ikişer çiçekten oluşan bitkisel rozet, oyma tekniğiyle yapılmış, kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Küre Bedesten Sokak Çeşmesi'nin (XIX.-XX. yüzyıl) ön cephesinde cephenin solundaki dikdörtgen alanda, kazıma tekniğiyle süslenmiş, sekizer dilimli üç bitkisel rozet yer alır (Foto. 233).

İncelediğimiz çeşmelerden 10'unda yaprak süslemesi görülmektedir. Merkezde üç, İhsangazi'de bir ve İnebolu'da da altı çeşmede yaprak süslemesi kullanılmıştır.

Merkezde Harmankaşı Sokak Çeşmesi'nin (1798-99), teğet kemerli nişinde kitabenin üzerinde, kitabe kartuşuna oturan kaideli vazo içerisine yerleştirilmiş oyma tekniğinde yapılmış kıvrım dal ve yaprak görülür (Foto. 30-31). Miralay M. Nedim Çeşmesi'nin (1931) ön cephesinde tahliye deliğinin olduğu alanda dikdörtgen bölme içinde, çelengin dört köşesinde, oyma tekniğinde yapılmış kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiş yaprak süslemeleri görülmektedir (Foto. 98). Yukarıpazar Sokak Çeşmesi'nde (XIX.-XX. yüzyıl) dilimli kemer köşelerinde karşılıklı iki dalın belli noktalarda kapanıp açılmasıyla oluşturulmuş kompozisyon ve kemer arasındaki üçgen alanlarda, yaprak süslemeleri görülmektedir (Foto. 79). Kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

İhsangazi'de Haraçoğlu Camii Çeşmesi'nin (1873-74) güney cephesinde, dikey üç bölümlü ayna taşında, her bölümün üst köşelerinden merkeze yönelmiş yaprak süslemesinin uçları dışbükey yapılmış, içleri ise kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 154).

İnebolu'da Hamdi Reis Sokak Çeşmesi'nde (1875-76) saçak altındaki kıvrım dalların arasında yapraklar yer alır (Çizim 127). Nuh Bey Çeşmesi'nde (1897-98) kitabe kartuşunun kısa kenarlarında oyma tekniğinde yapılmış karşılıklı birer yaprak bulunur (Foto. 183). Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nde (1900-01) kitabeliğin altında, ortadaki yukarı, yandakiler ise iki yana yönelen, oyma tekniğiyle yapılmış kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiş üçlü yaprak düzenlemesi görülür (Foto. 199). Cami Arkası Sokak Çeşmesi'nin (1911-12) ön cephesinde, kitabeliğin iki yanındaki çerçevelerde, üçlü filizlerin üzerinde, düzenli aralıklarla yerleştirilmiş kabartma tekniğiyle süslenmiş yapraklar bulunmaktadır (Foto. 212). Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'nin (1914-15) kitabesinin iki yanında karşılıklı yerleştirilmiş iki dal üzerinde eşit aralıklarla yerleştirilen yapraklar görülür (Çizim 164). Yapraklardan en üsttekiler tekli düzenlemeye sahipken, diğerleri ikişerli düzenlenmiştir. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II'nin (1912-13) ön cephesinde (Çizim 158) saksıdan yükselen güller arasındaki farklı büyüklükteki yapraklar değişik yönlere bakar vaziyettedir. Kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Kastamonu çeşmelerinin yedisinde çiçek motifi bulunur. Bu çeşmelerden üçü merkezde, diğerleri ise Araç, Daday, İhsangazi ve Taşköprü'de yer alır. Merkez Kanlı Çeşme'de (1510-11) iki sütun iki satır halinde ve dört kartuş olarak biçimlenen kitabenin merkezinde, dört yöne uzanan ve ara yönlerde de daha küçük yaprakları bulunan küçük bir çiçek ile kartuşun dikey ekseninde, uçlarda bu çiçeğin yarım hali yer alır (Foto. 6). Eligüzel Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) kuzey cephesindeki iki sütun dört satır halinde sekiz kartuş içine alınmış kitabenin kartuş ortalarında yonca şeklinde yapılmış üç tam, köşelerde ise sekiz yarım çiçek, oyma tekniğinde yapılarak kabartma tekniğinde süslenmiştir (Foto. 67). Miralay M. Nedim Çeşmesi'nde (1931) tahliye deliğinin olduğu alanda dikdörtgen bölme içinde, çelengin dört köşesinde yapraklar arasındaki üçer çiçek (Foto. 98) kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir.

Araç Gemi Köyü Camii Çeşmesi'nde (1879-80) kitabenin üstünde merkezden yukarıya ve iki yana uzanan hançer yaprağına benzeyen çiçek, kabartma tekniğinde süslenmiştir (Foto. 137). İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi'nin (1873-74) güney cephesinde ayna taşında oval madalyonların içinde lülelerin geleceği yerlerde bitkisel rozet üstlerinde üç loblu çiçek vardır (Çizim 118). Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nde (1737-38) teğet kemerin batıdaki destek elemanında kalın bir kökten

yükselen dalların, uçlarındaki farklı yönlere eğilen tomurcuk şeklindeki çiçekleri (Foto. 235) kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Daday Karacaören Köyü Camii Çeşmesi'nin (1894-95) ön cephesinde üçgen kitabeliğin içinde sekiz yapraklı papatya benzeri çiçek (Foto. 151) görülmektedir.

Güzel kokusu, uzun ömrü ve yeşilliğinin yanında uzun ve ince yapısıyla dikkat çeken servi ağacı, uğur getirdiği ve koruyucu özelliğinin olduğu düşüncesiyle Türk sanatında yaygın kullanıma sahiptir (Gökler, 2018, s. 2104-2105).

Servi "Ehrami" olarak adlandırılan ince ve uzun şekliyle Arapça'da Allah'ın telaffuzundaki "Elif" harfine benzetilmektedir. Vahdet-i Vücûd anlamına geldiği için süslemelerde sıkça kullanılmıştır (Gül, 2017, s. 79). Ölümsüzlük anlamını taşıyan servi ağacının çeşmelerde suyun aktığı muslukların yanında ya da üstünde inşa edilmesinin nedeninin, Ab-ı hayat kavramı olduğu düşünülmektedir. XVI.-XVII. yüzyıllarda minyatür ve çinilerde karşılaşılan serviler, mezar taşlarında ve çeşmelerde de kullanılmıştır. Çeşmelerde genellikle ayna taşlarında karşımıza çıkmaktadır (Koçyiğit, 2014, s. 316).

Osmanlı döneminin sonlarına doğru süsleme programında sıkça uygulanan servi ağaçları, bir ya da daha fazla, karşılıklı ya da asimetrik şekillerde çeşmelerin ön cephesinde görülmektedir (Gökler, 2018, s. 2105). Serviler bazen ince uzun bazen de uçları bir yana bükülmüş şekilde tasvir edilmiştir (Gül, 2017, s. 79).

Uçları bükülmüş serviler çaresizlik ve yaradan karşısında teslimiyet gibi anlamlar taşır (Gül, 2017, s. 79). Kastamonu çeşmelerinde görülen servilerden bazılarının uçları dıştan merkeze, bazılarının da farklı yönlere bükülmüş şekilde betimlendiği görülmüştür.

Kastamonu çeşmeleri arasında merkezde iki, Abana'da bir, İnebolu'da üç ve Taşköprü'de de bir olmak üzere toplam yedi çeşmede servi ağacı kullanılmıştır.

Merkez Taş Çeşme'nin (1761-62) kemer alınlığında, kemer kilit taşına yönelmiş karşılıklı iki servi ağacı görülür (Foto. 24, Çizim 16). Sağdaki ağaç tahrip olmuştur. Ağaçların gövdeleri oyma tekniğinde yapılmış küçük üçgenlerle, uçları ise kazıma teknikli çizgilerle süslenmiştir. Hepkebirler Çeşmesinin (1829-30) ayna taşında vazodan çıkan lalelerin iki yanında, hilal ile sonlanan servi ağaçları, oyma tekniğiyle

yapılmış kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 54). Abana Hacı Veli Camii Çeşmesi'nde (XIX. yüzyıl) iki cephede servi ağaçları ile karşılaşılmaktadır (Foto. 122). Kuzeydoğu cephenin üst kısmında, yüzeysel kaş kemer içindeki karşılıklı yerleştirilen servi ağaçları, kuzey cephede uçları birbirine yönelmiş servi ağaçlarından, daha küçük boyutludur. İnebolu Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesinde (1865-66) muslukların hemen üzerinde başlayan üç servi ağacı vardır (Foto. 163). Ortadaki ve soldaki sağa doğru kıvrım yaparken, sağdaki servi ağacı ise sola doğru kıvrım yapmaktadır. Su Yolu Sokak Çeşmesinde (1910-11) birbirine bitişik yapılmış üç servi ağacından, musluk üzerinde bulunan ortadaki servi ağacı yanlardakine göre daha geniş ve uzundur. Ortadaki ve sağdaki sağa kıvrım yaparken, soldaki ise ters yönde kıvrım yapmaktadır (Foto. 209). Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi'nin musluk seviyesinde yan yana yapılmış iki servi ağacından musluk üzerinde bulunan daha geniş ve uzun yapılmışken, yandaki daha küçüktür. Servi ağaçları birbirine doğru kıvrım yapmakta olup sağdaki servi ağacının kıvrımı daha fazladır (Foto. 195, Çizim 144). Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesinde (1737-38) kemerin solundaki destek elemanında, çiçekli dalın başlangıç hizasında, karşılıklı yerleştirilmiş uçları dik, küçük birer servi ağacı, oyma tekniğinde yapılmış kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Çizim 178). Örneklerimizden sadece Taş Çeşme (1761-62) ve Hepkebirler Çeşmesi'ndeki (1829-30) servi ağaçlarının gövdelerinde, geometrik süslemeler görülmektedir.

İstanbul'da XVII.-XVIII. yüzyıla tarihlendirilen çeşmelerden bazılarının ayna taşında servi ağacı görülmektedir. Ortaköy Damat İbrahim Paşa Çeşmesi (1723) (Barışta, 1993, s. 12) Galata Bereketzade Çeşmesi (1732) (Kara-Pilehvarian, 2004, s. 98) ve Kabataş Hekimoğlu Ali Paşa Çeşmesi (1732) (Eyice, 1992, s. 489-490) gibi önemli yapılarda görülen servi bezemeleri, İnebolu çeşmelerindeki servilerle işçilik ve kompozisyon özellikleri açısından benzer özelliklere sahiptir.

Kıvrım dal süslemesi, Kastamonu çeşmelerinden dördünde görülmektedir. Çeşmelerden ikisi merkezde, diğer ikisi ise İnebolu'da yer almaktadır. Merkezde Harmankaşı Sokak Çeşmesi'nde (tamiri 1798-99), kitabenin üstünde, küçük bir vazodan çıkan kıvrım dallar, oyma tekniğiyle yapılmış, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 30). Yukarıpazar Sokak Çeşmesi'nde (XIX.-XX. yüzyıl) kemer köşelerinde ve alınlığında karşılıklı iki dalın belli noktalarda kapanıp açılmasıyla

oluşturulmuş kompozisyon ve dilimli kemer arasındaki üçgen alanlarda, merkezden üç yöne uzanan kıvrım dallar görülmektedir (Foto. 79).

İnebolu'da Hamdi Reis Sokak Çeşmesi'nin (1875-76) kuzey cephesinde, saçak altında madalyonlar şeklinde düzenlenmiş kitabelerin ortasında, kıvrım dallardan oluşan üsluplaştırılmış bitkisel kompozisyon görülür (Foto. 169). Yukarı Karaca Camii Çeşmesi'nin (1892) güney cephesinde, çeşmenin aynalığında, aşınmış kıvrım dallar bulunmaktadır (Foto. 180). Bu iki örnekteki kıvrım dallar kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

İncelediğimiz dört çeşmede bitkisel süsleme unsuru olarak lale kullanılmıştır. Merkez Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) ayna taşında merkezdeki vazodan çıkan, üç katlı izlenimi veren kompozisyonun uçlarında, iki yana yönelmiş birer lale ve ayna taşının köşelerinde birer lale bulunur (Foto. 54). Yukarıpazar Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl) kemer köşeleri ve alınlığında, dalların uçlarında çeşitli yönlere bakan lale motifleri görülmektedir (Foto. 79). İnebolu Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme'de (1927) kitabenin üstünde, vazodan iki yana doğru kıvrım yapan dalların uçları birer lale ile sonlanmaktadır (Foto. 227). Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nde (1738-39) teğet kemerin destek elemanına, şişkin gövdeli bir vazodan yükselen lale buketleri yerleştirilmiştir (Çizim 178).

Kastamonu çeşmelerinde; İnebolu, Abana ve Daday'da birer örnek olmak üzere, üç çeşmede hayat ağacı süslemesine yer verilmiştir. İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi'nde (1870) (Foto. 165) ayna taşında aşağıdan yukarıya doğru daralan hayat ağacı ve Abana Hacı Veli Camii Çeşmesi (XIX. yüzyıl) kuzeydoğu cephesinde kaş kemer formunun kuzey ve güneyinde üsluplaştırılmış birer hayat ağacı yer alır (Foto. 122). Daday Karacaören Köyü Camii Çeşmesi ayna taşında, yarım yuvarlak çerçeve içinde aşağıdan yukarıya doğru genişleyen hayat ağacı görülür (Foto. 150). Ayrıca İnebolu Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I'de (1876-77) kitabenin iki yanındaki bitkisel dal olarak tanımladığımız süsleme, üsluplaştırılmış biçimde yapılmış hayat ağacı olabilir (Foto. 174). Hayat ağaçları oyma tekniğiyle yapılmış kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Selçuklu ve Beylikler dönemi yapılarında çoğunlukla devşirme malzemeler üzerinde görülen kenger yaprağı, Osmanlı döneminde çeşitli yapılarda kullanılmıştır (Özbek, 2002, s. 25-26).

Kastamonu'da sadece iki çeşmede kenger yaprağı süslemesi görülmektedir. Merkez Yedigâr Çeşmesi (1908-09) cephelerinde (Foto. 90, Çizim 65) ve İnebolu Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nde sütun başlığında (1900-01) süsleme unsuru olarak, kenger yaprağı kullanılmıştır (Foto. 199).

İncelediğimiz çeşmelerden sadece ikisinde gül motifine yer verilmiştir. Merkez Namazgâh Çeşmesi'nde (XVI. yüzyıl) musluk üzerinde açmış tek gül tasvir edilmiştir (Çizim 4). İnebolu Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II'de (1912-13) cephenin sağ altında saksıdan yükselen henüz açmamış güller görülür (Foto. 215, Çizim 158). Her iki örnekteki gül motifleri de kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir.

İncelediğimiz çeşmelerden sadece İnebolu'da, Cami Arkası Sokak Çeşmesinde filiz motifine yer verilmiştir (Foto. 212, Çizim 155). Kitabenin iki yanında uçları ve köşeleri sivri, altı yarım yuvarlak çerçevenin içindeki üçer filiz, kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Çelenk motifi Osmanlı dönemi yapılarında Rönesans, Barok, XIX. yüzyıl Ampir ve Eklektik üslupta görülmektedir. Bereketi simgelediğine inanılan ve Batı etkisiyle Türk mimarisinde uygulanan çelenkler, çeşmelerin ayna taşları ve kitabelerinde görülmektedir (Turani, 1993, s. 23).

Miralay M. Nedim Çeşmesi'nin (1931) ayna taşında, musluğun etrafında, kabartma teknikli bitkisel çelenk yer alır. Bu alanın hemen üzerinde ise, alttakinden daha dar, dikdörtgen pano içerisinde yatay oval tasarımlı bitkisel çelenk, köşelerde ise kabartma teknikli bitkisel süslemeler görülür (Foto. 98).

6.4.2. Geometrik Süsleme

Geometry kelimesi, geo ve metry (yeryüzü ve ölçümü) kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir (Çaycı, 2017, s. 53). Geometrik süsleme çok geniş bir kompozisyona sahiptir. Çok eski dönemlerden itibaren yaygın olarak kullanılmaktadır (Ögel, 1996, s. 83). İslam sanatında canlı varlıkların betimlenmesinin

sınırlılığı, sanatçıların geometrik şekillere yönelmesine sebep olmuştur. Yeni konu arayışları çerçevesinde, çeşitli şekillerin bağımsız ya da bir arada kullanıldığı geometrik süslemenin yaygınlaşmasını sağlamıştır (Mülayim, 1982, s. 51). Geometrik süslemeler çoğunlukla sonsuzluğu ifade eden geometrik şekillerden oluşmaktadır. Geometrik şekiller, seyreden kişilere aynı anda birçok geometrik şekil sunmaları ve kompozisyonun zenginliği açısından son derece önemlidir (Ögel, 1996, s. 84-85).

Geometrik süsleme, İslam sanatında sonsuz bir kompozisyon unsuru olarak kullanılmaktadır. Belli açılardan kırılarak merkeze yönelen yıldız kolları, sonsuz bir tekrar olarak yorumlanmaktadır (Demiriz, 1979, s. 29). Geometrik şekillerin kullanılması, Hikmet ve Tevhid ilkesinin bütünleşmesiyle açıklanmaktadır (Çaycı, 2017, s. 56). Çeşitli geometrik şekillerin bir arada olması İslam sanatında karmaşa ve kasvet içinde birlik ve bütünlük anlamlarını taşıyan Vahdet-i Vücut'un ifadeye yansımaları olarak kabul edilir. Geometrik düzendeki çeşitlilik ve sonsuzluk Allah'ın kusursuzluğu ve sonsuzluğu ile açıklanmaktadır. Devam eden ve çeşitli şekillerde yansıtılan geometrik şekillerin, bir arada kullanılması bunun göstergesidir (Çaycı, 2017, s. 56-57).

İslam sanatında en yaygın kullanıma sahip geometrik süslemelerin arasında daire ve çarkifelekler görülmektedir (Çaycı, 2017, s. 61). Çarkifelekler, dairesel bir merkez çevresinde, tek bir merkezden çıkan ve tek bir yöne kıvrılarak devam eden fırıldak süslemelerdir (Demiriz, 1979, s. 35). Belli bir merkeze yönelen, hangi noktadan hareket ederseniz edin merkeze eşit uzaklıkta olduğunuzu gösteren geometrik şekil, aynı zamanda her şeyi kapsamaları açısından son derece önemlidir (Çaycı, 2017, s. 61). Kabe'nin çevresindeki dairesel düzen, sanattaki geometrik süslemeleri yansıtmaktadır. Ayrıca Kabe'nin kapısındaki dairesel bezemeler de İslam sanatında ne kadar yaygın olduğunu gösterir (Can, 1993, s. 83).

Yıldız süslemeleri geometrik süslemeler arasında en yaygın olanlarıdır. Belli noktalardan dik açı oluşturarak merkeze yönelen ve merkezden farklı bir açıyla diğer yönlere devam eden, bağımlı çizgilerin oluşturduğu şekil dizgisidir (Ögel, 1996, s. 86). Yıldızlarda sivri kesişme noktalarının merkeze yönelen alanlarında dörtgen, altıgen ve çeşitli sayılarda geometrik şekiller ortaya çıkmaktadır (Ögel, 1996, s. 88).

Geometrik süslemeler arasında sık kullanılan ve basit bir yapıma sahip olan zikzaklar, basit bir kırık çizgi doğrultusunda eşik uzunluk ve genişlikte zıt hatlara yönelen çizgilerden oluşmaktadır (Demiriz, 1979, s. 29).

Kastamonu çeşmelerinden 16'sında geometrik süsleme görülmektedir. Geometrik süslemelerin görüldüğü çeşmelerden, merkezde dokuz, Abana'da bir, İnebolu'da dört, Küre'de ve Taşköprü'de birer yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan sekizinde geometrik rozet, dördünde baklava dilimi, birinde çarkıfelek, birinde yıldız ve üçünde de zikzak süsleme görülmektedir.

Kastamonu çeşmelerinde geometrik süslemeler arasında en yoğun geometrik rozet görülmektedir. Merkezde beş, Abana'da bir, İnebolu'da bir, Küre'de bir ve Taşköprü'de bir çeşmede olmak üzere toplam dokuz çeşmede geometrik rozet vardır. Geometrik rozetler çoğunlukla çeşmelerin ön cephelerinde görülmektedir. Bunlardan sadece Server Çeşmesi'nde (XVI.-XVII. yüzyıl) ön cephenin dışında farklı bir cephede geometrik rozet yer almaktadır.

Merkezde Namazgâh Çeşmesi (XVI. yüzyıl), Taş Çeşme (1761-1762), Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) ve Harmankaşı Sokak Çeşmesi'nin (tamiri 1798) ön cephesinde, Server Çeşmesi'nin (XVI.-XVII. yüzyıl) ise kuzey cephesinde geometrik rozet bulunmaktadır.

Merkezdeki en erken tarihli geometrik rozet, Namazgâh Çeşmesi'nin (XVI. yüzyıl) doğu cephesinde, mukarnas başlangıç sıralarının üstlerinde yer almaktadır (Foto. 10, Çizim 5). Geometrik rozetler, birbirlerinden farklı yıldız kompozisyonlarına sahip, oyma tekniğiyle yapılmış, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Taş Çeşme'nin (1761-1762) güney cephesinde teğet kemer köşelerinde, karşılıklı iki geometrik rozet yer almaktadır (Foto. 24, Çizim 16). Üçgenlerin değişik açılarda, merkezden dışarıya doğru yerleştirilmesiyle oluşturulan kompozisyon, kabartma ve kazıma tekniğine sahiptir. Rozetlerden doğudaki aşınmış, batıdaki ise kısmen korunmuştur. Tarakçılar Çeşmesi'nin (tamiri 1766-67) güney cephesinde, teğet kemerin üstünde, iki kartuş şeklindeki kitabelerin ortasında bir, yanlarında da birer olmak üzere toplamda üç geometrik rozet görülmektedir. Bu rozetlerden merkezdeki diğerlerinden daha küçüktür (Foto. 21). Merkezden dışı, çeşitli geometrik şekillerin bir araya gelmesiyle oluşturulan rozet ile iki yandaki rozetler, kompozisyon açısından

farklıdır. İki yandaki geometrik rozetin merkezinde Mührü Süleyman (Çizim 14) yer almaktadır¹⁶³. Üç geometrik rozet, mavi üzerine altın yaldız işlemelidir. Geometrik hatları altın yaldızla vurgulanan kompozisyon, kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiştir. Harmankaşı Sokak Çeşmesi'nin (tamiri 1798) doğu cephesinde, teğet kemerli nişin iki yanında geometrik rozet (Foto. 30, Çizim 22) yer almaktadır. Birbirinin kopyası şeklinde düzenlenen geometrik rozetler, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Merkezdeki bu dört çeşmeden farklı olarak Server Çeşmesi'nin (XVI.-XVII. yüzyıl) ön cephesi olarak düzenlenen doğu cephede farklı süsleme kompozisyonları görülürken, kuzey cephenin sol üst köşesinde geometrik rozet yer almaktadır (Foto. 13) Sekiz köşeli, küçük geometrik rozet, üçgenlerin çeşitli açılarda yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Abana'da Hacı Veli Camii Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) kuzey cephesindeki kemer köşelerinde geometrik rozetler yer almaktadır (Foto. 122, Çizim 94). Üçgenlerin birleştirilmesiyle oluşturulmuş geometrik rozetler, İnebolu çeşmelerindeki geometrik rozetlerle benzer kompozisyon özelliklerine sahiptir.

Çeşitli sayılardaki üçgenlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan geometrik rozetler, İnebolu'da Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi'nin (1865-66) ön cephesinde, eksendeki üç atnalı kemer formunun ortadakinin içine kitabe yerleştirilmişken, yandakilere ise geometrik rozet yerleştirilmiştir (Foto. 163, Çizim 123). Kabartma ve kazıma tekniğiyle süslenmiş rozetler aynı kompozisyon özelliklerine sahiptir. Küre'de Bedesten Sokak Çeşmesi'nin (XIX.-XX. yüzyıl) ön cephesinde kazıma tekniğiyle süslenmiş bir geometrik rozet yer almaktadır (Foto. 233).

Taşköprü'de Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi'nin (1895-96) kuzey cephesinde, kitabeliğin sol üst köşesinde daire içinde, merkezden çevreye doğru genişleyen ve uçları düz sonlanan altı kollu geometrik rozet görülmektedir (Foto. 243)

Kastamonu çeşmelerinde, geometrik süsleme grubunda, geometrik rozetlerden sonra en yoğun kullanılan süsleme kompozisyonu, baklava dilimidir. Baklava Dilimi

---

¹⁶³ Mührü Süleymanın birçok anlamı bulunmaktadır. Gücü ve iktidarı simgelemenin yanında devamlılık ve süreklilik gibi anlamlara gelen Mührü Süleyman'ın Cennetten getirildiğine inanılmaktadır (Türel, 2006, s. 87). Kastamonu çeşmelerinden sadece Tarakçılar Çeşmesi'nin güney cephesinde görülen bu iki Mührü Süleyman'ın, süsleme özelliklerinin yanında suyun ve manevi gücün devamlılığını temsil ettiği öne sürülebilir.

motifi, Kastamonu çeşmelerinden dördünde görülmektedir. Bu çeşmelerden biri Küre, üçü ise İnebolu'da bulunmaktadır. İnebolu'da Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (1900-01) saçak altında, karşılıklı yerleştirilmiş iki dikdörtgen pano üstüne kabartma tekniğiyle süslenmiş birer baklava dilimi motifi görülür (Foto. 199, Çizim 146). Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (XIX.-XX. yüzyıl) saçak altında, karşılıklı yatay yerleştirilmiş iç içe yapılmış birer baklava dilimi motifi bulunur (Foto. 196, Çizim 144). Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl)'nin ön cephesini üç yönden dolanan art arda düzenlenmiş baklava dilimleriyle aralarındaki boşluklarda karşılıklı üçgenler görülür. Baklava dilimlerinin merkezinde ise daha küçük baklava dilimleri bulunur (Foto. 228-229). Küre Bedesten Sokak Çeşmesi (XIX.-XX. yüzyıl)'nin solundaki yüzeyde ayrı ayrı iki geometrik pano içerisine alınmış, kazıma tekniğiyle oluşturulmuş küçük birer baklava dilimi motifi ile bu kısmın alt bölümünde, paralel iki çizgiyle kazıma tekniğiyle oluşturulmuş daha büyük bir baklava dilimi motifi dikkati çekmektedir (Foto. 233, Çizim 174).

Zikzak motifi Kastamonu çeşmelerinde sadece merkezde ve üç çeşmede görülmektedir. Atlanbaç Çeşmesi (1744-45), Atabeygazi Camii Çeşmesi I (XIX. yüzyıl) ve İbrikli Sokak Çeşmesi (1939-40) bu grubun örnekleridir.

Atlanbaç Çeşmesi'nin (1744-45) güneybatı cephesinde, teğet kemerli nişin çevresini dolanan bordürün en dışında, kemer seviyesine kadar zikzak süslemeleri uygulanmıştır (Foto. 17, Çizim 10). Buradaki süsleme Atabeygazi Camii Çeşmesi I'nin (XIX. yüzyıl) güney cephesinde tam şekilde düzenlenmiştir. Bu çeşmede kaş kemerin çevresini üç yönden dolanan bordürün en içteki sırasında zikzak düzenlemesi bulunmaktadır (Foto. 69, Çizim 46). Bu iki örnekten daha geç inşa edilen İbrikli Sokak Çeşmesi'nin (1939-40) iki bölümlü güney cephesinde, alt bölüm, dikey dikdörtgen şeklinde düzenlenmiş, bu bölümün üst sırası ise yatay zikzak şeklinde süslenmiştir (Foto. 108, Çizim 80). İlk iki çeşmede daha ince işçiliğe sahip zikzakların dış araları sık, uçları keskin, İbrikli Sokak Çeşmesi'nde ise daha kaba işçiliğe sahip ve dışların aralarındaki boşluklar daha geniştir.

Kastamonu çeşmelerinden sadece birinde Çarkıfelek motifi, görülmektedir. Abana'da Hacı Veli Camii Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) kuzey cephesinde, dilimli kemer köşelerinde iki çarkıfelek süslemesi bulunmaktadır. Çarkıfelekler, merkezde küçük bir

daire çevresinde başlayarak saat yönünde döner biçimde, kazıma ve kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 123, Çizim 94).

Nuri Fırtına Çeşmesi (1946) ayna taşı altı kollu yıldız şeklinde yapılmıştır. Altı kollu yıldız, kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 116, Çizim 87).

6.4.3. Nesneli Süslemeler

Kastamonu çeşmelerinden 21'inde nesneli süsleme görülmektedir. Merkezde yedi, Abana'da bir, Araç'ta bir, İnebolu'da 10 ve Taşköprü'de iki çeşmede nesneli süsleme kullanılmıştır.

21 çeşmede 14 ay-yıldız, dört vazo, iki gülabdan, bir saksı, bir ışınal kollar, bir Malta haçı görülmektedir.

Kastamonu çeşmelerinde nesneli süslemeler arasında en yoğun ay-yıldız süslemesi görülmektedir. Bu çeşmelerden merkezde altı, Abana'da bir, Araç'ta bir, İnebolu'da beş ve Taşköprü'de bir çeşme bulunmaktadır. Ay-yıldızlar yapıların cephelerine çeşitli ölçülerde, farklı açılara yönelmiş şekilde yerleştirilmiştir

Abana'da Hacı Veli Camii Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) kuzey cephesinin üstünde bulunan dikdörtgen kitabeliğin üzerinde ay-yıldız motifi görülmektedir (Çizim 93). Kabartma tekniğiyle süslenen ay-yıldız kompozisyonunda, yıldız, hilalin ortasındadır.

Araç'ta Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) kuzeybatı cephesinde inşa kitabesinin üstünde bitkisel süslemenin iki yanında karşılıklı betimlenmiş ay-yıldızlar görülür. Hilallerin ortalarındaki yıldızlar diğer çeşmelerdeki yıldızlardan farklı olarak dairesel rozetlerin içlerindedir (Foto. 137, Çizim 102). Kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

İnebolu, Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III'ün (1912-13) kuzeybatı cephesinde (Foto. 217, Çizim 161), yarım daire içinde kabartma tekniğiyle süslenmiş bir yıldız, iki yanında ise hilal görülmektedir. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'de (1914-15) (Foto. 220, Çizim 163) Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III'de (1912-13) olduğu gibi aynı düzende, merkezdeki yıldızın iki yanında karşılıklı hilal yer

almaktadır. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III'de hilallerin uçları daha kapalıyken, Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'de kıvrım azdır. Ayrıca Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III'de yıldız köşeli iken, Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'de, Araç, Gemi Köyü Camii Çeşmesi'nde (1879-80) olduğu gibi bitkisel süsleme görünümünde bir yıldız oluşturulmuştur.

Nuh Bey Çeşmesi'nin (1897-98) batı cephesinde, kitabenin kuzey ve güneyinde ay-yıldızlar yer alır (Foto. 183, Çizim 137). Ay-yıldızlar farklı ölçü ve kalınlıklara sahiptir. Hilallerin açıları ve yıldızların kolları arasındaki düzensizlik, şablon kullanılmadan yapıldığını gösterir. Bu çeşmedeki yıldız, diğer örneklerden, yıldızın ortasına kazıma tekniğiyle oval bir şekil verilmesiyle ayrılmaktadır.

Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (1900-01) batı cephesinde kitabenin üzerinde, karşılıklı hilallerin ortasında bir yıldız görülür (Foto. 199). Bu ay-yıldız örneği diğer örneklere göre daha simetrik ve birbirine yakın olmasıyla ayrılmaktadır.

Cami Arkası Sokak Çeşmesi'nin (1911) kuzeybatı cephesinde karşılıklı iki ay-yıldız görülmektedir (Foto. 212, Çizim 154). Buradaki hilaller dairenin 1/3'i şeklindedir ve uçları açıktır. Yıldızlar hilallerden daha büyüktür. Ay-yıldızlar altın yaldız boyalıdır.

Taşköprü Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi'nde (1895-96) kuzey cephede, kitabenin sağ üst köşesinde sola bakan hilal önünde altı kollu yıldız yer alır (Foto. 243)

Ay-yıldızlardan üç örnekte yıldızlar hilallerin ortasında ve ortak olarak uygulanmıştır. İnebolu'da Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (1900-01) batı cephesinde, Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) ve Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'nin (1914-15) kuzeybatı cephesinde hilallerin ortalarında yıldızlar ortak olarak işlenmiştir. Taşköprü Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi'nde (1895-96) sola bakan tek ay-yıldız betimlemesi olması açısından diğer örneklerden ayrılır. Diğer örneklerde ay-yıldızlar birbirinden bağımsız ve karşılıklıdır. Taşköprü Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi (1895-96) ve Araç Gemi Köyü Camii Çeşmesi'ndeki (1879-80) yıldızlar altı kollu, diğer çeşmelerdeki örnekler ise beş kolludur.

Kastamonu merkezde tespit edilen ay-yıldızlı örneklerin hepsi 1996 tarihli Kastamonu Belediyesi'nin restorasyon işlemleri sonrasında ilave edilmiştir. Araç,

Abana, İnebolu ve Taşköprü'deki ay-yıldızlar oyma tekniğinde yapılmış olup, kabartma tekniğiyle süslenmiştir. Tespit edilen örneklerden sadece Araç'takiler mermer, diğer örnekler düzgün kesme taş malzemedir.

Çiçek motifleri Türk sanatında çok fazla uygulanmıştır. Bu motiflerin naturalist ve üsluplaştırılmış örnekleri bulunmaktadır. Bağımsız çiçek örnekleri olduğu gibi, vazodan çıkan çiçek tasvirleri de betimlenmiştir (Acar, 2013, s.13).

İncelediğimiz örneklerden sadece dört çeşmede vazo süslemesi görülmektedir. Merkezde bir, İnebolu'da iki ve Taşköprü'de bir çeşmede süsleme unsuru olarak vazo bulunur. Bunlar merkez Hepkebirler Çeşmesi (1829-30), İnebolu Nuh Bey Çeşmesi (1897-98), Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (1927) ile Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (1737-38) 'dir.

Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) kuzey cephesinin aynalığında bitkisel motife benzeyen, gövdenin yarısından sonrası tasvir edilmiş geniş karınlı vazo yer alır (Foto. 54).

Nuh Bey Çeşmesi'nde (1897-98) kitabenin altında yer alan vazo ise yüksek kaideli, yukarıya doğru genişleyen bir ağız ve dilimli gövdeye sahiptir (Foto. 181). İçinde herhangi bir süslemenin görülmediği Nuh Bey Çeşmesi'nden (1897-98) farklı olarak Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme'de (1927) kitabeliğin üst kartuşuna yerleştirilen alttaki daha geniş olmak kaydıyla iki katlı görünüm veren alçak kaide üzerinde genişleyip daralan ve ağız kısmında da genişleyen vazo kabartma tekniğiyle süslenmiştir (Foto. 227, Çizim 169)

Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nde (1737-38) teğet kemer taşıyıcılarında dikdörtgen çerçevenin içinde betimlenen vazolardan batıdaki küçük ve dar, doğudaki alçak kaideli şişkin gövdeli ve gövdeden ağıza genişleyen uzun boyunludur (Foto. 235, Çizim 178). Kabartma tekniğiyle süslenmiştir.

Gülabdan iki çeşmede, saksı ise bir çeşmede bulunmaktadır.

Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II'nin (1912-13) ön cephesinde doğuda, içinde güllerin bulunduğu, aşağıdan ağız kısmına doğru genişleyen saksı (Foto. 215, Çizim 158) ile aynı kartuş içinde batıda dilimli ve şişkin gövdesiyle

betimlenmiş gülabdan yer alır (Foto. 215, Çizim 157). Gülabdan ve saksıdan çıkan güllerin yan yana verilmiş olması gül ile gül suyu arasındaki ilişkiyi sergilemektedir.

Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nde (1900-01) kitabenin iki yanındaki dikdörtgen panolardan alttakilerde şişkin gövdeli birer gülabdan betimlenmiştir (Foto. 199, Çizim 146).

İnebolu Hamdi Reis Sokak Çeşmesi'nin (1875-76) kuzey cephesinde niş yüzeyinde yarım yuvarlak zeminden dağılan ışınsal kollar tasvir edilmiştir (Foto. 169, Çizim 128).

İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi'nde (1870) teğet kemer formunun köşelerinde kabartma tekniğiyle süslenmiş birer malta haçı görülür (Foto. 166, Çizim 125).

6.4.4. Mukarnaslar

Anadolu Türk mimarisinde sıkça uygulandığı bilinen mukarnaslar, Osmanlı döneminde inşa edilen çeşmelerin çok sık olmamakla birlikte ön cephelerinde de kullanılmıştır. Klasik dönemde çeşmelerin üst bölümlerinde ve alınlıklarında görülen mukarnaslar, çoğunlukla tek sıra halinde saçaklarda ve kemer içlerinde uygulanmıştır (Koçyiğit, 2014, s. 318).

Kastamonu çeşmelerinde sadece iki örnekte mukarnas bulunmaktadır. Namazgâh Çeşmesi'nde (XVI. yüzyıl) kemer içinde, Safalan Çeşmesi'nde (tamiri 1854-55) ise saçak bölümünde mukarnas kullanılmıştır.

Namazgâh Çeşmesi'nde kemer içinde düz bir satıha yerleştirilen mukarnaslar oldukça iri tutulmuş, yan yana dört niş şeklinde vurgulanmıştır (Foto. 8, 10, Çizim 4, 6). Safalan Çeşmesi'nde ise, saçakta uygulanan iki sıra mukarnas daha küçük ölçülü inşa edilmiştir (Foto. 25, Çizim 18).

Konya Ilgın Kuru Çeşme (XIII. yüzyıl) (Mutlu, 2014, s. 50), Edirne Askeri Hastane Çeşmesi (1915) Ticaret Lisesi Çeşmesi (1916), Hacı Adil Bey Çeşmesi (1904) (Karademir, 2007, s. 108, 134, 131) mukarnasın kullanıldığı çeşmelere örnek olarak verilebilir.

6.5. Kitabeler

Yazmak ve yazı anlamlarında kullanılan kitabe kelimesi, Arapça k,t,b kökünden gelir (Özkurt ve Tüfekçioğlu, 2009, s. 276). Yapıyı inşa ettiren bani, usta, nakkaş, şair, inşa ve onarım tarihleri başta olmak üzere, birçok bilginin bulunduğu kitabelerde dini, sosyal ve tarihi içerikli yazılar (Eyice, 1993, s. 282 ve Acar, 2013, s. 2), mermer, taş, tuğla, maden ve ahşap gibi malzemelere; sülüs, kufi, celî ta'lik gibi çeşitli yazı türleriyle, kabartma, oyma ve kakma gibi çeşitli tekniklerle yazılmaktadır (Özkurt ve Tüfekçioğlu, 2009, s. 276). Kitabelerdeki metinler nesir ya da nazım şeklinde olabilir (Ödekan, 1997, s. 396). Kitabeler çoğunlukla çeşmelerin ön cephelerinde yer almaktadır.

Tüm tarihi yapılarda olduğu gibi, çeşmelerin tarihlendirilmesinde de kitabeler önemli bir yere sahiptir. İncelediğimiz 73 çeşmeden 44'ünde inşa kitabesi, 10'unda tamir kitabesi bulunmaktadır. İnşa ve onarım kitabesi bir arada kullanıldığı gibi, sadece onarım kitabeleri bulunan çeşmeler de vardır. Kitabesi bulunmayan diğer çeşmeler, ya kitablesiz inşa edilmiş ya da kitabeleri günümüze ulaşmamış, zaman içinde kaybolmuş, tahrip olmuş ya da yerlerinden taşınmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen 73 çeşmede 54 kitabe bulunmaktadır. İnşa edildiği dönemde özgün kitabesinin bulunduğu, yazılı kaynaklardan öğrenilen dört çeşmenin ise, günümüzde kitabesi bulunmamaktadır. Araştırma kapsamında tespit edilen kitabeler, kesme taş ve mermer malzeme üzerine kabartma teknikli olarak işlenmiştir.

Kastamonu çeşmelerinin kitabelerinde “ebced hesabı” ile tarih düşürülen örnekler de mevcuttur.

Merkez Kanlı Çeşme (Katalog No. 4.1.1), Atlanbaç Çeşmesi (Katalog No. 4.1.4), Tarakçılar Çeşmesi (Katalog No. 4.1.5), Kuru Çeşme (Katalog No. 4.1.11), Çukur Çeşme (Katalog No. 4.1.12), Hepkebirler Çeşmesi (Katalog No. 4.1.14), Arslanlı Çeşme (Katalog No. 4.1.15), Eligüzel Çeşmesi (Katalog No. 4.1.17), Hacı Abdullah Çeşmesi (Katalog No. 4.1.23), Araç Akıncılar Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.3.1) ve Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme'de (Katalog No. 4.7.20) ebced

teknîği ile de tarih düşülmüştür. Daday Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.5.1) kitabesinde tarih, hem rakamla hem de yazı ile verilmiştir.

6.5.1.Malzeme

Kastamonu çeşmelerinde kitabeler mermer, kesme taş ve beton malzemeden inşa edilmiştir.

Merkezde dört, Araç'ta beş, Taşköprü'de iki olmak üzere toplamda 11 çeşmenin kitabesi mermerdir. Kitabeleri mermer malzemeden yapılan çeşme örnekleri olarak, merkez Kanlı Çeşme (1510-11) (Foto. 6), Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) (Foto. 21), Çukur Çeşme (1811-12) (Foto. 46), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Foto. 58), Araç Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31) (Foto. 127), Acaroğlu Çeşmesi (1876-77) (Foto. 130), Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Foto. 137), Gökçeçat Köyü Çeşmesi (1913-14) (Foto. 140), Eflanilioğlu Çeşmesi (1914-15) (Foto. 144), Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (1737-38) (Foto. 237) ve Taşköprü Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi (1839-40) (Foto. 240) sayılabilir.

Kataloğa dahil edilen çeşmelerden merkezde 14, İnebolu'da 17, Taşköprü, İhsangazi ve Daday'da birer çeşme olmak üzere toplamda 34 çeşmenin kitabesi kesme taş malzemeden inşa edilmiştir. Merkez Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Foto. 18), Safalan Çeşmesi (tamiri 1786-87) (Foto. 26-27), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Foto. 31), Kuru Çeşme (1800-01) (Foto. 41), Yıldırım Sokak Çeşmesi (1815-16?) (Foto. 47), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Foto. 53), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Foto. 63), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-05) (Foto. 85), Çevkani Çeşmesi (tamiri 1905-06) (Foto. 88), Yedigâr Çeşmesi (1908-09) (Foto. 89), Honsalar Çeşmesi II (1930) (Foto. 95), Honsalar Çeşmesi I (1935) (Foto. 100), İsmail Bey Çeşmesi (1936) (Foto. 104), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (1940) (Foto. 111), Daday; Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (1894-95) (Foto. 151), İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi (1873-74) (Foto. 156), İnebolu; Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Foto. 159), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (1865-66) (Foto. 163), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (1870) (Foto. 166), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (1875-76) (Foto. 170-171), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (1876-77) (Foto. 174), Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) (Foto. 178), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Foto. 184), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) (Foto. 199), Yalı Sokak

Çeşmesi (1905) (Foto. 206), Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-11) (Foto. 209), Cami Arkası Sokak Çeşmesi (1911) (Foto. 212), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (1912-13) (Foto. 217), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (1912-13) (Foto. 215), Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (1914-15) (Foto. 224), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15) (Foto. 220), Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (1927) (Foto. 227), Taşköprü Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi (1895-96) (Foto. 243) kitabeleri kesme taş malzemelidir.

İnebolu, Daday, İhsangazi'deki çeşmelerin kitabelerinde sadece kesme taş malzeme kullanılmıştır. Mermer ve kesme taş malzemelerin dışında Kastamonu'daki beş çeşmenin kitabesi beton malzemeden inşa edilmiştir. Bu çeşmelerin hepsi merkezde yer almaktadır. Miralay M. Nedim Çeşmesi (1931) (Foto. 98), İbrikli Sokak Çeşmesi (1939) (Foto. 108), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (1941) (Foto. 113), Nuri Fırtına Çeşmesi (1946) (Foto. 115) ve Mahir Özçelik Çeşmesi'nin (1946) (Foto. 117) kitabeleri beton malzemelidir.

6.5.2.Teknik

Kastamonu çeşmelerinde kitabe yazım tekniği olarak, kabartma, oyma ve kazıma tekniği karşımıza çıkmaktadır.

Kitabeleri kabartma tekniğiyle yazılmış 47 örnek mevcuttur. Merkez Kanlı Çeşme (Katalog No. 4.1.1), Atlanbaç Çeşmesi (Katalog No. 4.1.4), Tarakçılar Çeşmesi (Katalog No. 4.1.5), Safalan Çeşmesi (Katalog No. 4.1.7), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.1.8), Kuru Çeşme (Katalog No. 4.1.11), Çukur Çeşme (Katalog No. 4.1.12), Yıldırım Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.1.13), Hepkebirler Çeşmesi (Katalog No. 4.1.14), Abdülcebbar Çeşmesi (Katalog No. 4.1.16), Arslanlı Çeşme (Katalog No. 4.1.15), Hacı Abdullah Çeşmesi (Katalog No. 4.1.23), Çevkani Çeşmesi (Katalog No. 4.1.24), Yedigâr Çeşmesi (Katalog No. 4.1.25), Eligüzel Çeşmesi (Katalog No. 4.1.17), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (Katalog No. 4.1.32), Honsalar Çeşmesi I (Katalog No. 4.1.28), Honsalar Çeşmesi II (Katalog No. 4.1.26), Nuri Fırtına Çeşmesi (Katalog No. 4.1.34); Araç Akıncılar Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.3.1), Gemi Köyü Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.3.3), Gökçeçat Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.3.4), Eflanilioğlu Çeşmesi (Katalog No. 4.3.5), Acaroğlu Çeşmesi (Katalog No. 4.3.2); Daday Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.5.1), İhsangazi

Haraçoğlu Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.6.1), İnebolu Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (Katalog No. 4.7.1), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (Katalog No. 4.7.2), Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.3), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.4), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (Katalog No. 4.7.5), Hamidiye Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.7.6), Nuh Bey Çeşmesi (Katalog No. 4.7.8), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.12), Su Yolu Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.15), Cami Arkası Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.16), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (Katalog No. 4.7.18), Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (Katalog No. 4.7.20), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (Katalog No. 4.7.19), Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (Katalog No. 4.7.21), Çinili Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.7.9), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (Katalog No. 4.7.17); Taşköprü Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.9.3) ve Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi kitabeleri kabartma tekniğiyle yazılmıştır (Katalog No. 4.9.1).

Oyma tekniğiyle yazılmış altı örnek mevcuttur. Merkez Miralay M. Nedim Çeşmesi (Katalog No. 4.1.27), İsmail Bey Çeşmesi (Katalog No. 4.1.29), İbrikli Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.1.31), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (Katalog No. 4.1.33), Mahir Özçelik Çeşmesi (Katalog No. 4.1.35); İnebolu Yalı Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.14) kitabeleri oyma tekniğinde yazılmıştır.

Kazıma tekniğinde yapılmış tek bir örnek bulunup, bu örnek Taşköprü'de yer almaktadır. Taşköprü Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi'nde kitabe, devşirme malzeme üzerine, kazıma tekniğiyle yazılmıştır (Katalog No. 4.9.2).

6.5.3. Yazı Özellikleri

İncelediğimiz örneklerden 23'ünde celî sülüs, 13'ünde celî ta'lik, 12'sinde Latin harfleri ve bir örnekte de nesih yazı kullanılmıştır.

Merkez Atlanbaç Çeşmesi (Katalog No. 4.1.4), Tarakçılar Çeşmesi (Katalog No. 4.1.5), Kuru Çeşme (Katalog No. 4.1.11), Hepkebirler Çeşmesi (Katalog No. 4.1.14), Arslanlı Çeşme (Katalog No. 4.1.15), Hacı Abdullah Çeşmesi (Katalog No. 4.1.23), Çevkani Çeşmesi (Katalog No. 4.1.24), Eligüzel Çeşmesi (Katalog No. 4.1.17); Araç Akıncılar Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.3.1); İhsangazi Haraçoğlu Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.6.1); İnebolu Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi

(Katalog No. 4.7.1), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (Katalog No. 4.7.5), Hamidiye Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.7.6), Nuh Bey Çeşmesi (Katalog No. 4.7.8), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.12), Cami Arkası Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.16), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (Katalog No. 4.7.18), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (Katalog No. 4.7.19), Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (Katalog No. 4.7.21), Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (Katalog No. 4.7.17); Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.9.1) ve Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi kitabelerinde (Katalog No. 4.9.3) yazı olarak celî sülüs hat kullanılmıştır.

Merkez Honsalar Çeşmesi II (Katalog No. 4.1.26), Miralay M. Nedim Çeşmesi (Katalog No. 4.1.27), Honsalar Çeşmesi I (Katalog No. 4.1.28), İsmail Bey Çeşmesi (Katalog No. 4.1.29), İbrikli Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.1.31), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (Katalog No. 4.1.32), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (Katalog No. 4.1.33), Nuri Fırtına Çeşmesi (Katalog No. 4.1.34), Mahir Özçelik Çeşmesi (Katalog No. 4.1.35); İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.3), Yalı Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.14) ve Çinili Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.7.9) kitabeleri Latin harfleriyle yazılmıştır.

Merkez Çukur Çeşme (Katalog No. 4.1.12), Yedigâr Çeşmesi (Katalog No. 4.1.25); Araç Acaroğlu Çeşmesi (Katalog No. 4.3.2), Gemi Köyü Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.3.3), Gökçeçat Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.3.4), Eflanilioğlu Çeşmesi (Katalog No. 4.3.5); Daday Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.5.1); İnebolu Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (Katalog No. 4.7.2), Su Yolu Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.15) ve Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (Katalog No. 4.7.20) kitabelerinde yazı türü olarak celî ta'lik hat kullanılmıştır.

Merkez Kanlı Çeşme inşa kitabesi celî ta'lik hatla yazılmışken, onarım kitabesi ise celî sülüs hatla yazılmıştır (Katalog No. 4.1.1), Merkez Safalan Çeşmesi'nde celî ta'lik ve celî sülüs (Katalog No. 4.1.7), İnebolu Hamdi Reis Sokak Çeşmesi kitabesinde celî sülüs ve celî ta'lik hat bir arada kullanılmıştır (Katalog No. 4.7.4).

Merkez Harmankaşı Sokak Çeşmesi'nde nesih hat kullanılmış olup, tüm kitabeler içerisinde bu teknikle yazılan tek örnek olarak dikkati çekmektedir (Katalog No. 4.1.8).

6.5.4. Dil

İncelediğimiz örneklerde kullanılan dil Osmanlı Türkçesi, Arapça, günümüz Türkçesi, Karamanlıca ve Farsça'dır. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış 33, günümüz Türkçesi ile yazılmış dokuz, Arapça ile yazılmış altı, Karamanlıca ile yazılmış üç, Farsça ile yazılmış iki kitabe yer almaktadır.

Osmanlı Türkçesi ile yazılmış 34 kitabe bulunmaktadır. Merkez'de Kanlı Çeşme tamir kitabesi (Katalog No. 4.1.1), Atlanbaç Çeşmesi (Katalog No. 4.1.4), Tarakçılar Çeşmesi (Katalog No. 4.1.5), Safalan Çeşmesi (Katalog No. 4.1.7), Kuru Çeşme (Katalog No. 4.1.11), Çukur Çeşme (Katalog No. 4.1.12), Yıldırım Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.1.13), Hepkebirler Çeşmesi (Katalog No. 4.1.14), Arslanlı Çeşme (Katalog No. 4.1.15), Eligüzel Çeşmesi (Katalog No. 4.1.17), Çevkani Çeşmesi (Katalog No. 4.1.24), Yedigâr Çeşmesi (Katalog No. 4.1.25); Araç'ta Akıncılar Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.3.1), Acaroğlu Çeşmesi (Katalog No. 4.3.2), Gemi Köyü Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.3.3), Gökçeçat Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.3.4), Eflanilioğlu Çeşmesi (Katalog No. 4.3.5), Karacaören Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.5.1); İhsangazi'de Haraçoğlu Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.6.1); İnebolu'da Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (Katalog No. 4.7.1), Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi (Katalog No. 4.7.2), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.4), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I (Katalog No. 4.7.5), Hamidiye Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.7.6), Nuh Bey Çeşmesi (Katalog No. 4.7.8), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.12), Su Yolu Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.15), Cami Arkası Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.16), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (Katalog No. 4.7.19), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III (Katalog No. 4.7.18), Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme (Katalog No. 4.7.20), Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (Katalog No. 4.7.21); Taşköprü'de Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (Katalog No. 4.9.1) ve Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.9.3) kitabelerinin dili Osmanlı Türkçesi'dir.

Arapça ile yazılmış beş kitabe bulunmaktadır. Merkez Tarakçılar Çeşmesi (Katalog No. 4.1.5), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.1.8), Abdülcebbâr Çeşmesi (Katalog No. 4.1.16); Araç; Gemi Köyü Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.3.3),

İnebolu Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II (Katalog No. 4.7.17); Taşköprü Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.9.2) dili Arapça'dır.

Cumhuriyetin ilanından sonra inşa edilen çeşmelerde günümüz Türkçesi kullanılmıştır. Kastamonu çeşmelerinde günümüz Türkçesiyle yazılmış dokuz kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerin hepsi merkezde yer alan çeşmelerdedir.

Honsalar Çeşmesi II (Katalog No. 4.1.26), Miralay M. Nedim Çeşmesi (Katalog No. 4.1.27), Honsalar Çeşmesi I (Katalog No. 4.1.28), İsmail Bey Çeşmesi (Katalog No. 4.1.29), İbrikli Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.1.31), Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi (Katalog No. 4.1.32), Atabeygazi Camii Çeşmesi III (Katalog No. 4.1.33), Nuri Fırtına Çeşmesi (Katalog No. 4.1.34) ve Mahir Özçelik Çeşmesi (Katalog No. 4.1.35) kitabeleri günümüz Türkçesiyle yazılmıştır.

İncelediğimiz kitabelerden, Karamanlıca Türkçesiyle yazılmış üç örnek de İnebolu'da bulunmaktadır. İnebolu Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi (Katalog No. 4.7.3), Çinili Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.7.9) ve Yalı Sokak Çeşmesi kitabeleri (Katalog No. 4.7.14) Karamanlıca Türkçesiyle yazılmıştır. Bu çeşmelerden sadece Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi I'nın kitabesi sağlam olup, diğer Karamanlıca kitabelerin ise üzerlerinin kazındığı ya da sıva ve boyalarla kapatıldığı görülmüştür.

Kastamonu çeşmelerinde Farsçanın kullanıldığı iki örnek de merkezde yer alır. Kanlı Çeşme'nin inşa kitabesi (Katalog No. 4.1.1) ve Harmankaşı Sokak Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.1.8) kitabelerinin dili Farsça'dır.

6.5.5. İçerik

Çeşmelerin kitabelerinde, özgün isimlerin yanında banileri, ustaları, nakkaşları, memleketleri (nereli oldukları), lakapları, isimlerinin başındaki ve sonundaki ünvanları, tarikat mensubu ya da din görevlisi oldukları, adına çeşmeler inşa edilirken banilerinin bu dönemde yaşayıp yaşamadıkları ve cinsiyet tayinleri gibi çok geniş bilgi yelpazesine sahip olmak mümkündür (Yücedağ, 2017, s. 67-73).

Kastamonu çeşmelerinde kitabelerde çoğunlukla su ile ilgili “Sekâhüm Rabbühüm” (İnsan Sûresi 21. Ayet), “Mâşâallah”, “Bismillâhirrahmânirrahîm”, “Hasan ile Hüseyin Aşkına” ifadeleri yer almaktadır. Bunların dışında bir çeşmede “Lâ

İlâhe İllallah / Muhammedün Resûlüllâh”, bir çeşmenin kitabesinde ise “İnnellahe ala küllü şey’in kadir. Tevekkeltü Alellah” yazmaktadır.

Merkezde Taş Çeşme (1821-22) (Katalog No. 4.1.6), Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Katalog No. 4.1.8), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Katalog No. 4.1.16), Daday’da Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (1894-95) (Katalog No. 4.5.1), İhsangazi’de Haraçoğlu Camii Çeşmesi’nde (1873-74) (Katalog No. 4.6.1) “Mâşâallâh” (Allah’ın dediği olur!) (Bakara Suresi, Ayet 148, Ankebut Suresi, Ayet 20) yazmaktadır.

Merkez’de Tarakçılar Çeşmesi (tamiri 1766-67) (Katalog No. 4.1.5), Hepkebirler Çeşmesi (1829-30) (Katalog No. 4.1.14), Araç’ta Gemi Köyü Camii Çeşmesi (1879-80) (Katalog No. 4.3.3) ve İnebolu’da Dr. Atilla Gürsoy Sokak Çeşmesi II’nin (1912-13) (Katalog No. 4.7.17) kitabelerinde “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla” anlamına gelen Besmele (Bismillâhirrahmânirrahîm) yer almaktadır.

Kastamonu’da dört çeşmede İnsan Suresi, 21. Ayet’ten su ile ilgi metin bulunmaktadır. Merkezde Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99) (Katalog No. 4.1.8), Arslanlı Çeşme (1891-92) (Katalog No. 4.1.15), Abdülcebbar Çeşmesi (1891-92) (Katalog No. 4.1.16) ve Taşköprü Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi’nin (tamiri 1895-96) (Katalog No. 4.9.3) kitabelerinde İnsan Sûresi 21. Ayet’ten “Rableri onlara tatlı ve daima akan sudan (Cennet Suyu) içirecektir” anlamına gelen ayetin baş tarafı olan “Sekâhüm Rabbühüm” cümlesine yer verilmiştir.

Hız. Hüseyin, İbn Ziyâd’ın birliği tarafından Kerbelâ’nın Taff Köyü civarında konaklatılmış, Hız. Hüseyin ve yanındakilerin Fırat Nehri’nden su içmeleri engellenmiştir (Fidan, 2017, s. 104). Bundan dolayı da çeşmelerin kitabelerinde Hız. Hasan ve Hüseyin’in aşkına su iç ifadelerine yer verilmiştir. Kastamonu çeşmelerinden ikisinin kitabesinde “Hız. Hasan ve Hüseyin’in aşkına su iç” metni yer almaktadır. İnebolu Su Yolu Sokak Çeşmesi (1910-11) (Katalog No. 4.7.15) ile İnebolu Cami Arkası Sokak Çeşmesi’nin (1911) (Katalog No. 4.7.16) kitabelerinde “İç Hasan ile Hüseyin aşkına su”, Merkez Tarakçılar Çeşmesi’nde (tamiri 1766-67) (Katalog No. 4.1.5) ise “İç Hüseyin aşkına ” metni yazar.

Tarakçılar Çeşmesi'nin (tamiri 1766-67) kitabesinde Kelime-i Tevhid yer almaktadır. “Lâ İlâhe İllallah / Muhammedün Resûlüllâh” yazılı Kelime-i Tevhid, “Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed Aleyhissalatü Vesselam da O'nun Resulüdür” anlamına gelmektedir.

Kastamonu çeşmelerinden sadece Taş Çeşme'de (1761-62) “Şüphesiz Allah'ın her şeye gücü yeter” anlamındaki “İnnellahe ala küllü şey'in kadir. Tevekkeltü Alellah” (Bakara Suresi, Ayet 148, Ankebut Suresi, Ayet 20) yazar.

Kastamonu çeşmelerinin kitabelerinde, çeşmeleri inşa eden kişiler/baniler, ustalar, meslek grupları, kime atfedildiği, aile ve lakap bilgileri bulunur.

Merkezde; Kanlı Çeşme'nin (1510) (Katalog No. 4.1.1), Atlanbaç Çeşmesi'nin (1744-45) (Katalog No. 4.1.4), Taş Çeşme'nin (1761-62) (Katalog No. 4.1.6), Eligüzel Çeşmesi'nin (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.17), Kuru Çeşme'nin (1800-01) (Katalog No. 4.1.11), Çukur Çeşme'nin (1802-03) (Katalog No. 4.1.12), Hepkebirler Çeşmesi'nin (1829-30) (Katalog No. 4.1.14), Hacı Abdullah Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.1.23), Honsalar Çeşmesi I'nın (Katalog No. 4.1.28), Miralay M. Nedim Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.1.27), Mahir Özçelik Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.1.35); Araç'ta; Akıncılar Köyü Çeşmesi'nin (1730-31) (Katalog No. 4.3.1), Acaroğlu Çeşmesi'nin (1876-77) (Katalog No. 4.3.2), Gökçeçat Köyü Çeşmesi'nin (1914-15) (Katalog No. 4.3.4); Daday'da; Karacaören Köyü Camii Çeşmesi'nin (1894-95) (Katalog No. 4.5.1), İnebolu'da; Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi'nin (1803-04) (Katalog No. 4.7.1), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I'nın (1876-77) (Katalog No. 4.7.5), Hamidiye Camii Çeşmesi'nin (1894-95) (Katalog No. 4.7.6), Nuh Bey Çeşmesi'nin (1897-98) (Katalog No. 4.7.8), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (1900-01) (Katalog No. 4.7.12), Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'nin (1914-15) (Katalog No. 4.7.19), Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme'nin (1914-15) (Katalog No. 4.7.20), Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme'nin (1927) (Katalog No. 4.7.21); Taşköprü'de; Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nin (1737-38) (Katalog No. 4.9.1), Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi'nin (tamiri 1895-96) (Katalog No. 4.9.3), Tosya'da; Gemaco Çeşmesi'nin (1912-13) kitabe içeriklerinde bani isimleri bulunmaktadır.

Çeşme kitabelerinde, çeşmeleri inşa ettiren ustalar ve banilerinin hatta bunların aile fertlerine ait bilgiler edinmek mümkündür. Ünvanlar olarak değerlendirilen bu

bilgiler kapsamında kitabelerde Efendi ifadesi çok geçer. Merkezde 1744-45 tarihli Hacı Şemseddin Efendi'nin eşi tarafından inşa ettirilen Atlanbaç Çeşmesi (Katalog No. 4.1.4), Mustafa Efendi ile kardeşi Dilgüzâr Hatun tarafından inşa ettirilen 1872 tarihli Dilgüzar Hatun Çeşmesi ve İnebolu'da Abdullah Efendi tarafından inşa ettirilen 1914-15 tarihli Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'nin (Katalog No. 4.7.19) kitabelerinde "Efendi" ünvanı kullanılmıştır.

Kastamonu Çeşmeleri arasında 1781 sonrasına tarihlendirilen örneklerde "Bey" ünvanı çok kullanılmıştır. Merkezde; Miralay M. Nedim (1931) tarafından inşa ettirilen ve aynı adla anılan çeşme (Katalog No. 4.1.27), Kara Hüseyinzade H. Hüsnü Bey tarafından inşa ettirilen Honsalar Çeşmesi I (1935) (Katalog No. 4.1.28), Araç'ta; Mustafa ve Mehmed Beyler tarafından inşa ettirilen Eflanilioğlu Çeşmesi (1914-15) (Katalog No. 4.3.5), Macarzâde Bahadır Bey'in talebesi (öğrencisi) tarafından O'nun hayrına onarılan Acaroğlu Çeşmesi (XVIII. yüzyıl) (Katalog No. 4.3.2), İnebolu'da Hacı Yakub Bey tarafından yaptırılan Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) (Katalog No. 4.7.6), Nuh Bey Çeşmesi (1897-98) (Katalog No. 4.7.8) ve Tosya'da Dere Çeşmesi'nin (1781) kitabelerinde "Bey" ifadesi geçmektedir.

Kitabelerde çeşmeleri inşa ettiren kişiler/baniler ya da adlarına inşa ettiren çocukları (oğul-oğlu), kardeşleri ya da eşlerine (zevce) ait ailevi kimlik bilgileri öğrenilmektedir. Merkezde Hacı Şemseddin Efendi'nin eşi (zevcesi) tarafından inşa ettirilen Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Katalog No. 4.1.4), Ekmekçi Ağa Hüseyin'in eşi (zevcesi) Halime Hanım tarafından yaptırılan Hacı Kadın Çeşmesi¹⁶⁴(1938) (Katalog No. 4.1.30) ve Tosya'da Destan Ağa'nın eşi Şerife Hanım tarafından inşa ettirilen Ali Osman Ağa Çeşmesi'nin (1800-01) kitabelerinde, çeşmeyi inşa ettiren baniler ile eşlerinin (zevce) kimlik bilgileri yer alır. Eşleri gibi yakın ailevi bağlarının yanında kardeş ve çocuklarına ait kimlik bilgilerinin de yer aldığı çeşme kitabeleri bulunmaktadır. Merkezde Dilgüzar Hatun Çeşmesi'nin (1872-73) kitabesinde, çeşmenin adını taşıyan Dilgüzar Hatun'un kardeşinin adı Reisu'l-küttâb Mustafa Efendi'nin ismi geçmektedir.

Kastamonu çeşmelerinin kitabelerinde baba ve oğulları / çocukları gibi bilgiler yer almaktadır. Merkezde; Kanlı Çeşme'nin (1510-11) (Katalog No. 4.1.1) Cincizâde

---

¹⁶⁴ Çeşmenin kitabesi günümüze gelmemiştir. Kitabenin fotoğrafı için bkz. (Çifci, 1995, s. 309-310).

İbrahim Ağa'nın oğlu Hüseyin tarafından onarıldığını yazan kitabede, Araç'ta; Gökçeçat Köyü Çeşmesi'nin (1913-14) (Katalog No. 4.3.4) kitabesinde Arab oğlu Salih Oğlu Hasan, İnebolu'da Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1875-76) (Katalog No. 4.7.1) kitabesinde Derviş oğlu Hacı Mustafa, Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I'nın kitabesinde (1876-77) (Katalog No. 4.7.5) İmam oğlu Ahmed, Hamidiye Camii Çeşmesi'nin kitabesinde (1884-85) (Katalog No. 4.7.6) Emir oğlu Hacı Yakub Bey, Nuh Bey Çeşmesi'nin kitabesinde (1897-98) (Katalog No. 4.7.8) Nuh oğlu Nuh Bey, Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'nin kitabesinde (1914-15) (Katalog No. 4.7.19) Karagülle oğlu Abdullah Efendi, Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme'nin kitabesinde (1927) (Katalog No. 4.7.21) Hacı Bektaş oğlu Hacı Mustafa oğlu Hacı Hüseyin ve Tosya'da Gemaco Çeşmesi'nin (1912-13) tarihli kitabesinde Gemhacı oğlu İsmail Çavuş'un adları yer almaktadır. Bu bilgiler Kastamonu çeşmelerinin kitabelerindeki dede, baba ve oğul gibi öz kimlik bilgileri hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır.

1872 tarihli Dilgüzar Hatun Çeşmesi'nde Reisu'l-Küttâb Mustafa Efendi ile kardeşi Dilgüzâr Hatun'un adı yer almaktadır. Reisu'l-Küttâb ifadesi banisi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Reisu'l-Küttâb Mustafa Efendi, Mustafa Efendi'nin oğludur. Araştırmalarda 1729 yılında doğan Mustafa Aşr Efendi, dönemin padişahına yakın bir kişidir ve Şeyhülislam Hamidzade Mustafa Efendi'nin huzuruna nail olmuştur (Baltacı, Çuhadar ve Gezici, 2017, s. 382). Dilgüzar Hatun Çeşmesi'nin, Kastamonulu Mustafa Efendi'nin adına atfedildiği, kitabesinden anlaşılmaktadır.

Kitabelerin bazılarında “Derviş” ifadesi yazmaktadır. Erkekler için kullanılan “Derviş” ünvanı, kişinin tarikat mensubu olduğunu gösterir (Yücedağ, 2017, s. 71). Kastamonu çeşmelerinin kitabelerinden birinde “Derviş” ifadesi, şahıs ismi olarak geçer. İnebolu'da 1803 yılında Derviş oğlu Hacı Mustafa tarafından inşa ettirilen çeşme buna örnektir. Bunun dışında merkezde Atabey Tekke Şeyhi Hacı Şemseddin Efendi'nin eşi tarafından inşa ettirilen Atlanbaç Çeşmesi'nin (1744-45) kitabesi tarikat mensubuna dair bilgi sunmaktadır.

Kitabelerde çok fazla “El-Hac” ifadesi de yer almaktadır. Hacca gittiğini gösteren “El-Hac” ifadesi erkekler, “El-Hacı” ifadesi ise kadınlar için kullanılmaktadır (Yücedağ, 2017, s. 71). Kastamonu çeşmelerinde erkek hacılara ait çok sayıda bilgi

bulunmakla birlikte iki çeşmenin kitabesinde ise kadın hacıya ait bilgi yer alır. Merkezde Atlanbaç Çeşmesi (1744-45) (Katalog No. 4.1.4), Taş Çeşme (1761-62) (Katalog No. 4.1.6), Kuru Çeşme (1800-01) (Katalog No. 4.1.11), Çukur Çeşme (1811-12) (Katalog No. 4.1.12), Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.17), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-05) (Katalog No. 4.1.23); Araç'ta Eflanilioğlu Çeşmesi (1914-15) (Katalog No. 4.3.5); Daday'da Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (1894-95) (Katalog No. 4.5.1); İnebolu'da Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi (1803-04) (Katalog No. 4.7.1), Hamdi Reis Sokak Çeşmesi (1875-76) (Katalog No. 4.7.4), Hamidiye Camii Çeşmesi (1884-85) (Katalog No. 4.7.6), Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi (1900-01) (Katalog No. 4.7.12), Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme (1927) (Katalog No. 4.7.21), Taşköprü Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi'nde (1895-96) (Katalog No. 4.9.3) erkek hacılara ait bilgiler, merkezde Eligüzel Çeşmesi (XIX. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.17) ve Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nde (1737-38) (Katalog No. 4.9.1) kadın hacıya ait bilgi bulunmaktadır.

Kitabelerden, çeşmelerin banilerinin yaşamları hakkında bilgiler de öğrenmek mümkündür. Örneğin İnebolu'da Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'nin (1914-15) (Katalog No. 4.7.19) banisinin Karagülle oğlu Abdullah Efendi olduğu ve çeşmenin inşası sırasında vefat ettiği anlaşılmaktadır.

6.5.6. Süsleme

Kastamonu çeşmelerinin kitabelerinde bitkisel, geometrik ve nesneli süsleme görülmektedir.

Kanlı Çeşme'nin (1510-11) inşa kitabesinin merkezinde kabartma tekniğiyle süslenmiş, dört yöne uzanan ve ara yönlerde de daha küçük yaprakları bulunan küçük bir çiçek ile kartuşun dikey ekseninde uçlarda bu çiçeğin yarısı yer alır (Foto. 6). Harmankaşı Sokak Çeşmesi'nde (1798-99) "Mâşâallah" yazılı kitabe kartuşunun iki ucunda kabartma tekniğiyle süslenmiş yapraklar bulunur (Foto. 31). Kuru Çeşme'de (1800-01) tarihin iki yanındaki bölmelerde küçük bitkisel süslemeler bulunur (Foto. 41), Arslanlı Çeşme'de (1891-92) kitabenin köşelerinde kabartma tekniğiyle süslenmiş dört bitkisel rozet mevcuttur (Foto. 58). Eligüzel Çeşmesi'nde (XIX. yüzyıl) kitabe kartuşlarının ortalarında kabartma tekniğiyle süslenmiş yonca şeklinde yapılmış üç tam, köşelerde ise sekiz yarım çiçek vardır (Foto. 67). Yedigâr Çeşmesi'nin (1908-09)

kitabesi, uçlarında altı yapraklı çiçeklerle sonlanan yapraklardan oluşan bitkisel süslemelerle sınırlandırılmıştır (Çizim 64). Honsalar Çeşmesi II'nin (1930) kemer köşesinde tarihin bulunduğu madalyonun üstünde kabartma tekniğiyle süslenmiş küçük ay-yıldız süslemesi mevcuttur (Foto. 95).

Araç Gemi Köyü Camii Çeşmesi'nde (1879-80) kitabenin üstünde merkezden yukarıya ve iki yana uzanan kabartma tekniğinde süslenmiş hançer yaprağına benzeyen çiçek ve çiçeğin iki yanında ay-yıldız görülür (Foto. 137). Daday Karacaören Camii Çeşmesi'nde (1894-95) tarih kitabesinin üstünde papatyaya benzeyen, yapraklı çiçek motifi vardır (Foto. 151).

İnebolu Hamdi Reis Sokak Çeşmesi'nde (1875-76) tarih yazılı kitabenin üstünde kabartma tekniğiyle süslenmiş yaprak motifi bulunur (Foto. 171). Nuh Bey Çeşmesi'nde (1897-98) kitabe kartuşunun kısa kenarlarında, oyma tekniğinde yapılmış karşılıklı birer yaprak mevcuttur (Foto. 181, 183). Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nde (1900-01) kitabenin üstünde ortada yıldız ve karşılıklı hilaller ile kitabeyi sınırlandıran kaş kemer formunun altında ve iki yanında oyma tekniğinde yapılmış yapraklar yer alır (Foto. 199). Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme'de (1927) yatay dikdörtgen kitabe kartuşunun en üst bölümü daha geniş tutularak burada, vazodan iki yana doğru kıvrım yapan dalların uçlarının lale ile sonlandığı süsleme kompozisyonu vardır (Foto. 227). Cami Arkası Sokak Çeşmesi (1911) kitabesinin üstünde kabartma tekniğinde süslenmiş bitkisel rozet bulunur (Foto. 212). Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II'de (1914-15) kitabenin üzerinde yarım daire içinde karşılıklı hilal ve ortalarında yıldız yer alır (Foto. 220).

6.6. Baniler ve Sanatkârlar

6.6.1. Baniler

İncelediğimiz 73 çeşmeden 25 çeşmenin kitabesinde bani, 6 çeşmenin kitabesinde ise tamir ettiren kişinin ismi bulunmaktadır. Bu kitabelerden ikisinde hem inşa ettiren baninin ve hem de çeşmeyi sonradan tamir ettiren hayır sahibinin ismi verilmiştir. Ayrıca, günümüze ulaşamamış Kastamonu çeşmelerinden banisi tespit edilebilmiş olan dokuz çeşme mevcuttur. Çalışmamızda tespit edebildiğimiz bani isimleri, katalog sırasına göre şöyledir:

Kastamonu merkezde bulunan ve en erken tarihli çeşme olan Kanlı Çeşme'nin hem inşa hem de tamir kitabesi bulunup, kitabe eserin banisiyle ilgili bilgi içermemektedir. Bununla beraber, tamir kitabesi, eseri 1905 yılında İbrahim Ağa'nın oğlu Hüseyin'in tamir ettirdiği bilgisini vermektedir (Katalog No. 4.1.1).

Atlanbaç Çeşmesi'ni Atabey Tekke Şeyhleri'nden¹⁶⁵ olduğu bilinen Hacı Şemseddin'in Eşi inşa ettirmiş olup, kitabede eşinin ismi zikredilmemektedir (Katalog No. 4.1.4).

Taş Çeşme'nin günümüze ulaşmış kitabesi bulunmamakla birlikte, araştırmacılar çeşmenin üzerinde inşa ve tamir kitabesinin mevcut olduğunu belirtmiştir¹⁶⁶. Eserin inşa kitabesinde bani olarak Hacı Mehmed ismi verilmekle beraber, tamir kitabesinde isim geçmemektedir. Tarakçılar Çeşmesi kitabesinde Hamamcızade Ahmet Çelebi tarafından tamir ettirildiği yazmaktadır (Katalog No. 4.1.5).

Eligüzel Çeşmesi, kitabesinde hem inşa ve hem de tamir ettiren kişinin ismi verilmektedir. Abdizade isimli bir hayır sahibi tarafından inşa ettirilen eser, sonraki bir dönemde Hacı Kadın Gülsüm tarafından tamir ettirilmiştir (Katalog No. 4.1.17).

Miralay M. Nedim Çeşmesi'ni, üzerinde bulunan, günümüz Türkçesi ile yazılmış kitabesinden, 131. Alay Komutanı Miralay M. Nedim Bey'in inşa ettirdiği anlaşılmaktadır (Katalog No. 4.1.27).

---

¹⁶⁵ Kitabede ismi geçen Hacı Şemseddin Efendi Atabey Şeyhleri'ndendir (Gökoğlu, 1952, s. 404).

¹⁶⁶ 1952 tarihli çalışmada araştırmacı kitabeyi yerinde okumuştur (Gökoğlu, 1952, s. 406)

Kastamonu merkezde bulunan çeşmelerden, Kuru Çeşme'nin (Katalog No. 4.1.11) Hacı Abdullah Ağa; Çukur Çeşme'nin (Katalog No. 4.1.12) Hacı Seyyid Mehmed; Hepkebirler Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.1.14) Muhammed Emin; Hacı Abdullah Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.1.23) esere ismini veren Hacı Abdullah; Honsalar Çeşmesi I'nın (Katalog No. 4.1.28) Kara Hüseyinzade H. Hüsnü Bey; Hacı Kadın Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.1.30) Ekmekçi Ağa Hüseyin zevcesi Halime Hanım ve Mahir Özçelik Çeşmesi'nin de (Katalog No. 4.1.35) Mahir Özçelik tarafından inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Araç ilçesinde bulunan çeşmelerden üç tanesinin banisi bilinmektedir. Araç Akıncılar Köyü Çeşmesi'nin banisi (Katalog No. 4.3.1) Habbeza İbrahim Ağadır. Acaroğlu Çeşmesi (Katalog No. 4.3.2) ise Macarzâde Bahadır Bey'in talebesi (öğrencisi) tarafından hayrına tamir ettirmiştir.

Gökçeçat Köyü Çeşmesi'nin banisi (Katalog No. 4.3.4) Arab Oğlu Salih Oğlu Hasan'dır. Eflanilioğlu Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.3.5) Hacı Ahmed Ağa'nın ruhu için inşa edildiği, kitabeden anlaşılmaktadır.

Daday ilçesinde, bulunan tek çeşme Karacaören Köyü Camii Çeşmesi (Katalog No. 4.5.1) olup, kitabesinden eserin banisinin Hacı Mustafa Ağa olduğu anlaşılmaktadır. Yine İhsangazi ilçesinde bulunan tek örnek olan Haraçoğlu Camii Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.6.1) banisinin de Haraç Zade Es-Seyyid Ahmed Hamdi olduğu bilgisi verilmektedir.

İnebolu'daki çeşmelerden sekizinin banisi bilinmektedir. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi'nin (1803-1804) (Katalog No. 4.7.1) banisi Derviş oğlu Hacı Mustafa'dır. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I'nın (1876-77) (Katalog No. 4.7.5) banisi İmamoğlu Ahmet'tir. Hamidiye Camii Çeşmesi'nin (1884-85) (Katalog No. 4.7.6) banisi Emir oğlu Hacı Yakub Bey'dir. Nuh Bey Çeşmesi'nin (1897-98) (Katalog No. 4.7.8) banisi Nuh oğlu Nuh Bey'dir. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (1900-01) (Katalog No. 4.7.12) banisi Hacı Altmışdörtöğlü Salih'dir. Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme'nin (1914-15) (Katalog No. 4.7.20) banisi Küçük İbrahim oğlu İlyas'dır. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II (1914-15) (Katalog No. 4.7.19) vefat eden Karagülle oğlu Abdullah Efendi'nin hayrına inşa edilmiştir.

Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme'nin (1927) (Katalog No. 4.7.21) banisi Hacı Bektaş oğlu Hacı Mustafa oğlu Hacı Hüseyin'dir.

Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (tamiri 1737-38) (Katalog No. 4.9.1) Desti Şirin kızı Hacı Kadın tarafından tamir edilmiştir. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.9.3) kitabesi tamir kitabesi olmakla birlikte kitabede hem inşa ettiren baninin hem de tamir ettiren kişinin ismi geçmektedir. Hacı Hüseyin Sabri'nin inşa ettirdiği çeşmeyi, 1895 tarihinde Ekşizade Muhammed Bey tamir ettirmiştir.

Günümüze ulaşamamış Kastamonu çeşmelerinde de banisi bilinen örnekler mevcuttur.

Merkez Şekerci Ali Bey Çeşmesi'nin banisi Arif Hüseyin Efendi, Dilgüzar Hatun Çeşmesi'nin banisi Reisu'l-Küttâb Mustafa Efendi ile Dilgüzar Hanım, Haydar Çeşmesi'nin tamir kitabesinde Mütevelli Hacı Mehmed ve Mütevelli Ahmed olmak üzere iki hayır sahibinin adı geçer. Taşköprü Kornapa Köyü Çeşmesi'nin banisi Padişah II. Abdülhamid'in hizmetkârı Hacı Hüseyin Paşa'dır.

Tosya Dere Çeşmesi'nin banisi Hacı Ahmed Bey, Halim Baba Çeşmesi'nin banisi Karabacakzade Hacı Abdullah Ağa, Kara Su Çeşmesi'nin banisi Mısır Kahire Valisi Ali Paşa'nın çırağı Hacı İbrahim Efendi, Ali Osman Ağa Çeşmesi'nin banisi Deştan (?) Ağa'nın Eşi Şerife Hanım, Gemaco Çeşmesi'nin banisi Gemhacızade İsmail Çavuş, Timtim Mehmet Çeşmesi'nin banisi Timtim Mehmet Çavuş'tur. Çeşme adını banisinden almıştır.

6.6.2. Sanatkârlar

Kastamonu çeşmelerinin kitabelerinde sanatkâr isimlerine çok sık rastlanılmamaktadır. Örneklerde bu başlık altında değerlendirilebilecek az sayıda usta, şair ve nakkaş ismi tespit edilebilmiştir.

6.6.2.1.Yapı Ustaları

Çeşmelere ait incelenen kitabelerde yapı ustası olarak tek bir eser üzerinde iki ayrı isim geçmektedir. Araç ilçesinde bulunan Eflanilioğlu Çeşmesi'nin (Katalog No.

4.3.5) kitabesinde, eserin ustası olarak Mustafa ve Mehmed isimleri birlikte verilmektedir.

İnebolu ilçesinde bulunan Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.7.3) kitabesi, Karamanlıca Türkçesi olarak yazılmıştır. İlgili kitabenin alt kısmında küçük bir kartuş içine Karamanlıca olarak A.T. harfleri yerleştirilmiştir¹⁶⁷. Bu harflerin, usta simgesi olarak kullanılmış olması ihtimali kuvvetle muhtemeldir.

6.6.2.2. Şairler

Kastamonu çeşmelerinde toplam iki eserin kitabesinde şair ismi zikredilmektedir. Bu iki eser üzerindeki şair, aynı kişidir.

Her ikisi de Kastamonu merkezde bulunan ve aynı tarihte inşa edilmiş olan Arslanlı (Katalog No. 4.1.15) ve Abdülcebbar (Katalog No. 4.1.16) çeşmelerinin kitabelerinin dördüncü satırında kitabe metnini “Vali Faik” in yazdığına dair bilgi bulunmaktadır. Şair, Arslanlı Çeşmesi'nin kitabesinde, aynı zamanda ebced tekniğini de kullanmıştır.

Kitabede ismi geçen Vali Faik Paşa, Osmanlı döneminde, 27 Mart 1892 ve 17 Ağustos 1894 tarihleri arasında valilik görevinde bulunmuştur (Ercoşkun, 2014, s. 382).

6.6.2.3. Nakkaşlar

Kastamonu çeşmelerinde usta ya da sanarkar imzası, tek örnekte karşımıza çıkmaktadır. İl merkezinde bulunan Tarakçılar Çeşmesi'nin (Katalog No. 4.1.5) üzerinde, Kelime-i Tevhid'in yazılı olduğu kitabenin ikinci bölümünün altında, “Amelü Nakkaş ...” olarak verilmiş bir usta imzası bulunmaktadır. Tamamı okunamamış olan bu bölümde geçen ismi (Çifci, 1995, s. 317) “Ali” olarak aktarmaktadır. Her ne kadar sanatkâr ismi tespit edilemese de, imzadan sanatkârın, eserin kitabesini nakşeden kişi olduğu anlaşılmaktadır.

---

¹⁶⁷ Bu harflerin Türkçe karşılığı L ve T'dir.

SONUÇ

Batı Karadeniz bölgesinde bulunan Kastamonu, doğu-batı hattında önemli ulaşım ağına, geniş havzalara, verimli topraklara ve zengin maden yataklarına sahip olup, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. 1074 yılında Kastamonu çevresinde Selçuklular ve Danişmendler'in hakimiyetiyle birlikte bölge Türklerin eline geçmiştir.

Kastamonu merkez ve ilçelerinde yapılan çalışmalar doğrultusunda, çalışmamız kapsamına alınan, günümüze ulaşmış 73 çeşme incelenmiş, bunların çizimleri yapılarak sanat tarihi disiplini içerisinde incelenerek, bu eserlerin Anadolu Türk çeşme mimarisi içindeki önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında incelediğimiz çeşmelerden 58'i tescillidir. İncelediğimiz 73 çeşmeden 65'inin plan ve cepheleri ilk olarak çalışmamızda çizilmiştir. 73 çeşmede bulunan 54 kitabeden 32'si önceki çalışmalarda okunmuştur. Çalışmamızda ilk defa tarafımızdan okunan 22 kitabe mevcuttur. Önceki yayınlarda okunan kitabelerdeki eksiklikler giderilmiş olup, sehven yapılan yanlışlıklar çalışmamız sırasında düzeltilmiştir. Çeşmeler, dini, askeri ve sosyal yapılara kıyasla daha dayanıksız ve korunmasız oldukları için, zamanla hasar görmüş ya da yıkılmıştır. Doğal ve beşeri tahribatlar her geçen gün çeşmelerin yıkılmasına ya da yenilenmesine sebep olmuştur. Çalışma kapsamında incelenen Kastamonu çeşmelerinden merkezdekilerin çoğu restorasyon çalışmalarıyla yenilenmiş ve bu sebeple özgünlüğünü kısmen kaybetmiş olup, daha az müdahale edilmiş olan merkezden uzak köy ve ilçelerdeki çeşmeler ise büyük ölçüde özgünlüğünü korumuştur.

Cumhuriyet dönemi sonrasında belediyeler bünyesinde gerçekleştirilen çalışmalar, modern şebeke hatlarının sivil yapılara ve konutların içlerine kadar ulaşmasına imkân tanımıştır. Bunun bir sonucu olarak, çeşmelerin zaman içinde işlevlerini yitirmesine ve kaderlerine terk edilmesine sebep olmuştur. Uzun yıllar bakımsız kalan, vakıf gelirlerini yitiren ve terk edilen Kastamonu çeşmelerinin birçoğu, 1996 yılında Kastamonu Belediyesi tarafından onarılarak büyük ölçüde yenilenmiştir. Bu uzun süreçte suyolları tahrip olan ve kapanan çeşmelere 1996 onarımları sırasında şebeke suyu bağlanmış ve modern musluklar ilave edilerek faal

hale getirilmiştir. Yakın dönemde onarılmayan yapılar ise yol çalışmaları ve diğer yapıların inşası sırasında daha fazla zarar görmüştür.

Kentte çok sayıda çeşme yapısının tespit edilmiş olması yerleşimin fiziksel biçimlenişi ve hareketliliği ile doğrudan ilişkilidir.

Tipolojik açıdan çeşitlilik gösteren Kastamonu çeşmeleri, genellikle tek cepheli, hazneli ve teğet kemerli çeşmeler olarak inşa edilmişlerdir. Bununla beraber, azımsanmayacak sayıda düz cepheli çeşmeler de mevcuttur.

Çalışmamız kapsamında Kastamonu çeşmelerinin plan, mimari, süsleme, malzeme ve teknik özellikleri incelenmiştir. İncelenen çeşmelerden 65'i tek cepheli, üçü iki cepheli, üçü üç cepheli, biri dört cepheli ve biri ise beş cephelidir.

Tek cepheli çeşmelerin ön cephelerinde, diğer çeşmelerde ise cephe sayısınca yalaklar yer almaktadır. Yalakların iki yanında testilik sekileri bulunan örnekler mevcuttur.

Tek cepheli sokak çeşmelerinin dışında iki, üç, dört ve beş cepheli meydan çeşmeleri, Kastamonu'daki çeşme mimarisinde görülen tipolojik zenginliğin göstergesidir. Tüm bunların dışında merkezdeki Tarakçılar Çeşmesi, Çukur Çeşme, Arslanlı Çeşme, Harmankaşı Sokak Çeşmesi (1798-99), Hacı Abdullah Çeşmesi (1904-1905), Server Çeşmesi (XVI.-XVII. yüzyıl) (Katalog No. 4.1.3), Honsalar Çeşmesi I (1935), Araç İlçesi Akıncılar Köyü Çeşmesi ve Acaroğlu Çeşmesi, günümüze ulaşan büyük boyutlu çeşmelerdir.

Çalışmada incelenen 73 Kastamonu çeşmesinin 44'ünde inşa kitabesi, 10'unda tamir kitabesi, üçünde ise hem inşa hem de tamir kitabesi bulunmaktadır. Günümüze ulaşmış en erken tarihli yapı, merkezdeki M.1510-11 tarihli Kanlı Çeşme, en geç örnek ise 1948 tarihli Mahir Özçelik Çeşmesi'dir. Kitabelerde yapım tarihi, bani, usta, ailevi öz kimlik ve dini bilgilerinin yanında, çoğunlukla su ile ilgili "Sekâhüm Rabbühüm" (İnsan Sûresi 21. Ayet), "Mâşâallah", "Bismillâhirrahmânirrahîm", "Hasan ile Hüseyin Aşkına" gibi ifadeler yer almaktadır. Bunların dışında bir çeşmede "Lâ İlâhe İllallah / Muhammedün Resûlüllâh", bir çeşmenin kitabesinde ise "İnnellahe ala küllü şey'in kadir. Tevekkeltü Alellah" yazmaktadır. Çeşme kitabelerinin birinde -Arslanlı Çeşme (1891-92)- II. Abdülhamid Han'ın (1876-1909) adının yer alması ve günümüze

ulaşamamış çeşmelerden Kornapa Köyü Çeşmesi'nin (1900-01) kitabesinde “Padişah” ibaresinin geçmesi büyük öneme sahiptir. Bu çeşmenin kitabesinde söz edilen Padişah, II. Abdülhamid'dir. Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme'nin (1914-15) kitabesinde Birinci Dünya Savaşı (28 Temmuz 1914-11 Kasım 1918) sırasında inşa ettirildiği bilgisini vermesi açısından önemlidir. Kitabelerden sadece birinde “Nakkaş” ibaresi (Tarakçılar Çeşmesi) ve aynı yılda inşa edilen iki çeşmenin (Arslanlı ve Abdülcebbar Çeşmesi) kitabelerinde aynı şairin adının geçmesi dikkat çekicidir. Kitabelerde verilen tarihlendirmelerde ebced tekniği kullanılarak tarih düşürülmüş örnekler de mevcuttur.

Kitabesi bulunmayan çeşmeler, malzeme-teknik özellikleri, cephe tasarımları ve süsleme özellikler göz önünde bulundurularak Kastamonu'daki tarihi belirlenen çeşmeler başta olmak üzere, yakın çevre ve Anadolu'daki benzer örneklerle karşılaştırılmış ve tarihlendirme önerileri yapılmış, bu çeşmelerin çoğunlukla XIX.-XX. yüzyıl arasına tarihlendirildiği tespit edilmiştir.

Kastamonu'daki çeşmelerin kitabeleri, Kastamonu merkez ve ilçelerindeki zamanla yaşamış bulunan farklı etnik kültürler hakkında bilgi edinmemizi de sağlamıştır. İnebolu'da günümüze ulaşan çeşmelerden kitabeleri incelenen üç örneğin yazım dilinin Karamanlıca olması, bu bölgede bu kültürü benimsemiş bir Türk topluluğunun yaşamış olduğunu göstermektedir. Tespit edilen Karamanlıca kitabeli çeşmeler, yer aldıkları mahallelerdeki etkin Hıristiyan Ortodoks nüfusu göstermesinin yanında, yöre halkının inşa ettiği su yapıları ve bu yapılarda kullandıkları malzeme-teknik özellikleri ve süsleme kompozisyonları hakkında çeşitli bilgiler edinmemizi sağlamıştır. Bu özellikteki yapıların bir örneği olarak incelediğimiz İnebolu, Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, cephe düzenlemesi ve süsleme düzeni açısından diğer çeşmelerle bariz bir şekilde fark ortaya koymaktadır. Düz cepheli olarak inşa edilen bu eserde gerek yüzeysel teğet kemer uygulaması ve gerekse aynalığın neredeyse tamamını kaplayan bitkisel süsleme, incelemiş olduğumuz diğer çeşmelerden ayrı bir özellik ortaya koymaktadır.

Yoğun olarak düzgün kesme taş malzemeyle inşa edilen çeşmelerde kesme taş ön cephelerde, kaba yonu ve moloz taş ise çoğunlukla yan ve arka cephelerde tercih edilmiştir. Araç'ta iki -Akıncılar Köyü Çeşmesi (1730-31) ve Eflanilioğlu Çeşmesi

(1914-15)- çeşmenin ön cephesinde inşa malzemesi olarak kullanılan mermer, diğer çeşmelerde ise sadece yapı elemanı olarak kullanılmıştır. Abana, Cide, Daday, İhsangazi ve İnebolu çeşmelerinde ise mermere hiç yer verilmemiştir. Tuğla malzeme, Küre (Aşağı Mescid Camii Çeşmesi) ve Taşköprü'deki bir çeşme (Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi) dışında hiçbir örnekte kullanılmamıştır. Cumhuriyet dönemi sonrasında inşa edilen, -merkezdeki altı çeşme dışında- diğer ilçelerdeki örneklerde beton malzeme kullanılmamıştır.

Kastamonu çeşmelerinde dikkat çeken bir diğer konu da devşirme malzemelerdir. İncelemiş olduğumuz eserlerin altı tanesinde devşirme malzeme kullanıldığı görülmüştür. Bunlar, çoğunlukla Roma ve Bizans dönemine ait parçalardır.

Kastamonu çeşmelerinin 54'ü hazneli, 19'u ise haznesizdir. Tespit edilen yapıların su depoları çeşmelerin boyutları ile doğru orantılıdır.

Çeşmelerde üst bölümler, düz örtü ve beşik örtü olarak sonlanmasının yanı sıra, piramidal külah ve sundurma örtü sistemine sahip örnekler de bulunmaktadır. Bazı hazneli çeşmelerin üst kısımları beşik çatı ve kırma çatı ile örtülmüştür.

Çeşmelerin ön cephelerinin, çoğunlukla en süslü ve hareketli bölümleri olduğu görülür. Ön cephelerinde birden fazla musluk yer alan örnekler de bulunmaktadır. Atabeygazi Camii Çeşmesi II (XIX. yüzyıl) dışında diğer çeşmelerin özgün muslukları günümüze ulaşmamıştır. Değiştirilen musluklardan bazılarının orijinaline uygun olarak yenilenmesi (Araç Acaroğlu Çeşmesi örneğinde olduğu gibi) çeşmeyle bütünleşen estetik anlayışın devamı olarak yorumlanabilir.

Kastamonu çeşmelerinde, çeşmelerde çokça kullanılan taslık nişlerine son derece az sayıda örnekte rastlanmıştır. Bu son derece ilginç bir durumdur. İncelenen çeşmelerin yalnızca iki tanesinde, Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi (1737-38) ve İnebolu Hamdi Reis Sokak Çeşmesi'nde (1875-76) taslık nişi tespit edilmiştir.

Çeşmelerde karşımıza çıkan bir diğer bölüm ise suluk adı verilen elemanlardır. Tasa ihtiyaç duymadan çeşmeden su içmeye olanak sağlayan bu tür uygulamaların bir örneği Kastamonu çeşmelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Ancak burada farklı bir kullanım sözkonusudur. Taşköprü Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi'nde (1737-38) güney

cephenin doğusunda, konsollu üst başlıkla birlikte inşa edilmiş olan mermer suluk, yukarıdan aşağıya konik şekilde, dilimli gövdeli olarak tasarlanmış olup, insanlardan ziyade kuşların su ihtiyacını gidermeye yönelik bir eleman olarak inşa edilmiş olmasıyla dikkat çekmektedir.

Kastamonu çeşmeleri, süsleme özellikleri açısından da oldukça güzel örnekler sunmaktadır. Tek cepheli çeşmelerin ön cepheleri, birden fazla cepheye sahip çeşmelerin ise çoğunlukla cephe sayıları ile orantılı olarak birkaç cephesinde süslemelere yer verilmiştir. Dönemin üslupsal özelliklerini yansıtan geometrik ve bitkisel süslemeler çoğunlukla çeşmelerin aynalığında, köşeliklerde, kitabe üstleri gibi yerlerde kullanılmıştır. Nesneli süslemeler ise daha çok köşeliklerle beraber, aynalıklarda karşımıza çıkmaktadır. Tek cepheli çeşmelerde üslup karmaşasından uzak, yöresel kompozisyonların tercih edildiği bitkisel, geometrik ve nesneli süslemeler hakimdir. 1931 sonrasında inşa edilmiş altı çeşmede ise, malzeme ve dönem özelliklerinin de etkisiyle süsleme kompozisyonu yok denecek kadar azalmıştır.

Kastamonu çeşmelerinden bazıları, zaman içinde gerçekleştirilen onarımlarla ayakta tutulurken, bazı örneklerin ise hızla tahrip olarak yok olma sürecine girdikleri görülmektedir. Buna benzer bir sorun da, çeşmelere yapılan niteliksiz müdahalelerdir. Kastamonu, Dilgüzar Hatun Çeşmesi (1872-73) ve Ağlı Meydan Çeşmesi (1906-07) günümüzde kırsal kesimdeki restorasyon işlemlerinin ne derece vahim ve üzücü olduğunu gösteren örneklerdir.

Diğer birçok tarihi eser gibi, Kastamonu çeşmeleri de zamanın yıpratıcı etkileri karşısında ayakta kalma mücadelesini sürdürmektedirler. Bu açıdan merkezde ve göz önünde bulunan örnekler kısmen şanslı olsalar da, özellikle kırsal kesimde inşa edilmiş olanlar hem doğal etkenler karşısında ve hem de insanların bilerek ya da bilmeyerek vermiş olduğu zararlar karşısında daha korumasız durumda bulunmaktadır. Sadece insanların su ihtiyacına cevap veren yapılar olmakla kalmayıp, aynı zamanda şehirlerin ve yerleşim yerlerinin estetik açıdan ziynetleri sayılan bu eserlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması kültür tarihimiz için oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2008). *Tarihi Safranbolu eşmeleri*, (Genişletilmiş II. Baskı). Karabük: Safranbolu Hizmet Birliği Kùltür Yayınları-21.
- Acar, T. (2013). “Kemeraltı arşısı’ndaki Duvar eşmelerinin Bezeme Öğeleri Açısından İrdelenmesi”, *Edebiyat Fakùltesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters*, Cilt 30, Sayı 1, 1-18.
- Acar, T. (2015). “Uşak eşmelerinin Korunma Durumları, Tarihi Kimliklerini Koruma Bağlamında Düşünceler”, *Turkish Studies*, Sayı 10, 10, Ankara, 1-40.
- Acar, T. (2017). “Ulubey’deki Osmanlı Dönemi eşmeleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 47, 134-168.
- Ağca, F. (2006). “Hıristiyan Karamanlı Türkleri ve Karamanlı Ağzı Üzerine”, *Türkbilig*, Sayı 11. 3-18.
- Altınsapan, E. , A. Gerengi (2017). “Eskişehir Odunpazarı Mahalle eşmeleri”, *ASOS JOURNAL*, Sayı 57. 1-20.
- Anonim. (1982-1983a). “Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kùtahya, Malatya-Dünü, Bugünü, Yarını”, *Yurt Ansiklopedisi*, Cilt 7, 4580-4582, İstanbul.
- Anonim. (2015b). *Ankara Vakıf Eserleri*, Artı5 Medya Tanıtım, Ankara
- Arseven, C. E. (1983). “eşme” *Sanat Ansiklopedisi*, Cilt.1, İstanbul, 388-390.
- Asma, . (2003). *Bartın Su Tarihçesi ve eşmeleri*. Bartın: Pozitif Matbaacılık.
- Aynur, H. (2016). “İstanbul eşmelerine Kaynak Olarak Evliyâ Çelebi Seyâhatnâme’si”, *Ekrem Hakkı Ayverdi’nin Hatırasına Osmanlı Mimarlık Kùltürü* (Hazırlayanlar: Hatice Aynur ve A. Hilal Uğurlu), İstanbul: Kubbealtı, 177-230.
- Aytekin, Z. (2016). *Kastamonu İli Taşköprü İlçesindeki Osmanlı Devri Yapıları*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Aytöre, A. (1962). “Türklerde Su Mimarisi”, *I. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Teblileri*, Ankara, 45-69.

Baltacı, B., C. Çuhadar ve M. Gezici. (2017). “Hattat Feride Hanım ve Hattat Emrullah Efendi (Demirkaya) Örneği Üzerinden Hat Sanatında Kastamonu”, *Osmanlı’dan Günümüze Kur’an ve Husn-i Hat*, II. Baskı (Editör: Yüksel Sayman), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Banarlı, N. S. (1958). “Çeşmeler”, *Türkiye Turing Otomobil Kurumu Dergisi*, Mart, İstanbul. 3-4.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri. H.23.12.1141. Kutu: 99, Gömlek 4934, Kurum/Fon Kodu C..EV. (Abana Hacı Veli Camii İnşası Hakkında)

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri. H-08-11.1154, Kutu: AE.SMHD.I., Gömlek: 126, Sıra: 9205 (Araç Acaroğlu Çeşmesi Hakkında)

Barısta, Ö. (2002). “Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Çeşmeleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 12, Ankara. 242-246.

Bayhan, A. A. ve F. Salman, (2009). “Çankırı/Bayramören-Yurtpınar Köyü’ndeki Balıklı Pınar”, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 23, Erzurum, 27-38.

Bayhan, A. A. ve F. Salman, (2013). “Çankırı/Atkaracalar’daki Mimari Eserler: Camiler, Ziyaretgâhlar (Türebeler) ve Çeşmeler”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt/Volume: XXII, Sayı/Number: 1, Nisan, 53-70

Bayhan, A. A. (2015). “Ulubey/Akpınar Mahallesi’nden Bir Meydan Çeşmesi Örneği: Beşoluk Çeşmesi”, *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, Cilt 5, Sayı 11, 8-18.

Bayraktar, M. S. (2005). *Samsun ve İlçelerinde Türk Mimari Eserleri*, T.C. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.

Behçet, M. (1998). *Kastamonu Eski Eserleri 1925* (Hazırlayan: Musa S. Cihangir). Kastamonu: Kastamonu Valiliği İl Özel İdare Yayınları.

Bektaşoğlu, M. (2013). *Anadolu Şehrinin Su Yapıları*. Ankara: Aski Genel Müdürlüğü Yayınları.

Bilici, Z. K. (1991). *Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara.

Biçici, K. (2009). "Tire Müzesi'nde Bulunan Süslemeli Mezar Taşlarından Bazı Örnekler (XVIII-XX. YY.)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 50, Cilt: 1, Ankara, 109-150.

Bölükbaşı-Ertürk, E. (2014). "Safranbolu Çeşmeleri Üzerine Tipolojik Bir Yaklaşım", *Turkish Studies*, Sayı 9/10, Ankara, 233-251.

Bryer, A. ve D. Winfield (1985). "The Byzantine Monuments and Topography of The Pontos", *Dumbarton Oaks Studies XX*, Volume I. Washington, D.C.: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.

Can, H. (2015). *Bolu ve Yöresinde Bulunan Tarihi Çeşmeler*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya.

Can, Y. (1993). "Kabe", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 17. Samsun. 67-91.

Cantay, G. (2008). "Türk Süsleme Sanatında Meyve", *Turkish Studies*, Sayı: 3/5. 32-64.

Cuinet, V. (1894). *La Turquie d'Asie; Géographie Administrative*, Cilt IV. Paris: E. Leroux.

Çaycı, A. (2017). *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol*. Konya: Palet Yayınları.

Çelebi, E. (2014). "Milli Mücadele'de Kastamonu", *CTAD*, Yıl 10, Sayı 19. 105-117.

Çelebi, E. (2017). "Kastamonu Vilâyet Salnâmelerine Göre: Tosya'da Eğitim (1869-1903)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1. 57-74.

- Çerkez, M. (2005). “İnebolu Çeşmeleri”, *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 43, Ankara. 145-184.
- Çerkez, M. (2018). “Uzunköprü Çeşmeleri”, *Turkish Studies*, Sayı: 13/26, Ankara. 405-442.
- Çetin, Y. (2008). “Sakarya Çeşmeleri”, *Sanat Dergisi*, Sayı: 14, 125-132.
- Çetintaş, S. (1944). “Türklerde Su, Çeşme-Sebil”, *Güzel Sanatlar Dergisi*, Sayı 5, İstanbul.125-147.
- Çifci, F. (1995). *Kastamonu Camileri-Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler I*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çifci, F. (2008). “Kastamonu Çeşmeleri ve Şadırvanları”, *Üsküdar’a Kadar Kastamonu*, (Hazırlayan: Lütfü Seymen). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 217-236.
- Çobanoğlu, A. V. (2001). “İsmâil Bey Külliyesi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 23, s. 87-90, İstanbul.
- Demir, N. (2010). “Türkiye’de Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabeler ve Karaman Türklerinin Dili”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, Sayı 2, No. 1. 3-23.
- Demirel, Ö. (1992). “Sivas Çeşmeleri”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 3, 169-178.
- Demiriz, Y. (1979). *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I Erken Devir (1300-1453)*. İstanbul: Kültür Bakanlığı.
- Egemen, A. (1993). *İstanbul’un Çeşme ve Sebilleri*. İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Ekin, C. (2017). “Karamanlıların Soy Kütükleri: Karamanlıca (Grek Harfli Türkçe) Kitabeli Mezar Taşları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı 26, Cilt 2, İzmir. 221-241.
- Ercöşkun, T. (2014). “Salnamelere Göre Kastamonu Valileri Listesi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 54, 2, 365-394.
- Erdoğan, A., G. Günel ve A. Kılıcı. (2007). *Osmanlıda Ankara*. Ankara: SFN.

Ersoy, S. ve S. Ersoy. (2012). “Hacı Bektaş-ı Velî Türbesi’nde Bulunan Semboller ve Anlamları, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4, 281-294.

Eyice, S. (1992). Bereketzâde Çeşmesi, İstanbul’da XVIII. Yüzyılda Yapılmış Çeşme, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 5, İstanbul. 489-490.

Eyice, S. (1993) Çeşme, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, s. 277-287, İstanbul.

Fidan, İ. (2017). “Kerbelâ’yı Yaşamış Şiirler: “Hz. Hüseyin” ve “Öteki” Portreleri Yönüyle Kerbelâ Olayının Arap Şiirindeki İlk Yankıları”, *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi*, Cilt: 4, Sayı: 7, 99-123.

Gemici, N. (1993). *Selçuklu Devri Afyon Çeşmeleri*, İstanbul Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

Geyik, G. (2007). *İzmir Su Yapıları (Çeşme, Sebil, Şadırvan)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Gökler, B. M. (2018). “Kocaeli Çeşmelerinde Batı Etkili Süslemeler”, *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri*, Cilt 3. (Edit.: Haluk Selvi, İbrahim Şirindoç, M. Bilal Çelik, Ali Yeşildal ve Resul Narin). Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları. 2097-2127.

Gökoğlu, A. (1952). *Paflagonya*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.

Güngördü, E. (2007). *Türkiye’nin Turizm Coğrafyası* (6. Baskı). Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Gül, S. (2017). “Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı XVIII. Yüzyıl Kadın Mezar Taşlarında Görülen Bezemeler”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, Sayı: 26, 69-103.

Gültekin, R. E. (2013). “Türklerde Su Kültürü ve İzmir’in Simgesi Saat Kulesi’nin Çeşmeleri”, *Uluslararası Türkbilim Dergisi*, Cilt 2, Sayı 13, İzmir. 121-135.

Haskan, M. M. (2001). *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, (Cilt 3). İstanbul: Asır Matbaacılık.

İbret, Ü. (2003). “Tarihi İpek Yolu Üzerindeki Bir Anadolu Şehri: Tosya (Kuruluşu Ve Gelişmesi)”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 8, Temmuz, İstanbul. 1-30.

İbret, Ü., D. Aydınöz ve M. Uğurlu. (2015). “Kastamonu Şehrinde Kültür ve İnanç Turizmi”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 32, Temmuz, İstanbul. 239-269.

İspir, M. (2007). “Fuzuli’nin Türkçe Divanı’nda Naat Türü ve İşlenişi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı 7, Cilt 2. 185-215.

Karademir, M. (2007). *Edirne Çeşmeleri*, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi.

Karakuş, R., S. Kızıltoprak, H. Aykut, A. Önuçak, N. Turgut ve S. Doğan. (2006). *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyesi*, Cilt 1. (Editör: H. Necdet Ertuğ). İstanbul: Forart Basımevi.

Karasu, G. (2006). *Afyon Çeşmeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.

Karcı, E. (2012). “Hicri 1299 (1882) Kastamonu Vilayet Salnamesi’ne Göre Kastamonu Sancağı ile Bağlı Kazaların İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapılarına Dair Tespitler”, *Yerel Politikalar Dergisi*, Mayıs-Ağustos. 116-147.

Kara-Pilehvarian, N. (2002). Osmanlı Çeşme Mimarisi, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 12, s. 396-400, Ankara.

Kara-Pilehvarian, N., N. Urfalıoğlu, ve L. Yazıcıoğlu. (2004). *Osmanlı Başkenti İstanbul’da Çeşmeler*. İstanbul: Yapı Yayınları.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi. (1903). *H.1321 / Defa 21*. Kastamonu: Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kaya, F. ve M. Üyümez, (2015). *Geçmişten Günümüze Afyonkarahisar Çeşmeleri*. Afyon. Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınları.

- Kımk, D. (1997). Kastamonu, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C.2, s. 966-968. İstanbul: YEM Yayınları.
- Koçyiğit, F. (2014). “Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 7, Sayı 16. 291-326.
- Koçyiğit, F. (2018). “Bir Güç Temsili Olarak Tanzimat Dönemi Çeşmeleri”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 12, 81-106.
- Köker, H. S. (1962). “Vakıflar Tarihinde Tosya”, *Vakıflar Dergisi*, Cilt 5, 257-273, Fotoğraf 1-12.
- Köşklü, Z. (2016). “Geleneksel Erzurum Evlerinde Kurunlu Çeşmeler”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi/Journal of the Fine Arts Institute (GSED)*, Sayı 36, Erzurum. 111-136.
- Kurul, M. ve N. Serin. (2016). “Kastamonu İbn Neccâr Camisi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Okulu Dergisi/Journal of History School*, Aralık, Yıl 9, Sayı 27. 765-801.
- Küçükbasmacı, G. (2017). “Kastamonu’da Asa Suları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 83. 199-221.
- Memiş, E. (1989). *Eskiçağ Türkiye Tarihi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Mutlu, M. (2014). *Konya’da Su Mimarisi*, T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van.
- Mülayim, S. (1982). “Geometrik Kompozisyonların Çözümlemesine Bir Yaklaşım”, *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı 1. İzmir. 51-62.
- Ostrogorsky, G. (1999). *Bizans Devleti Tarihi* (Çev. F. Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öger, A. ve A. T. Türk. (2013). “Kültürel Bağlamda Kapadokya Bölgesinde Bulunan Grek Harfli Türkçe Kitabelerin Dili”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 6, Cilt 8, 1137-1151.

- Ödekan, A. (1992). Çeşme, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C. 1, s. 396-397. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Ödekan, A. (1992). “Kent içi Çeşme Tasarımında Tipolojik Çözümleme”, *Semavi Eyice Armağanı, İstanbul Yazıları*, İstanbul. 281-297.
- Ölmez, İ. (2007). Küre Tarihi, Doğal Yapısı, Sosyal Dokusu, Ekonomisi. Kastamonu: Özeller Digital & Ofset Matbaa.
- Ölmez-Karademir, F. (2015). “Osmanlı Dönemi’nde İzmit’te Yaşamış Gayrimüslimlere Ait Çeşme Yapıları”, *Karamürsel Alp Sempozyumu*, Kocaeli. 1845-1861.
- Önge, Y. (1981). “Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, Sayı 1, Konya. 115-121, Resimler 1-18.
- Önge, Y. (1983). “Vakıf Müessesesinde Su ve Önemi”, *1.Vakıf Haftası Bildiri*, Ankara. 23-34.
- Önge, Y. (1997). *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özbek, Y. (2002). *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme*. Ankara: Kültür Sanat Edebiyatı Yayınları.
- Özbek, Y. (2009). “Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Sayı: 14, Cilt 7. 141-169.
- Özer, S. (2008). “Geçmişten Günümüze Kent-Çevre İlişkisi İçinde Çeşmeler”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, Sayı 13, Erzurum. 129-134.
- Özgen, H. ve G. Kızılkayak. (2011). *Kaynaktan Mahalleye Ab-ı Hayat Kadıköy Çeşmeleri*. İstanbul: Stil Matbaacılık.
- Özkaya-Büyükpatır, A. (2015). *Mustafapaşa Su Yapıları*, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Özkurt, K. ve A. Tüfekçioğlu. (2009). “Türk-İslam Sanatında Kitabeler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 7, Sayı: 14. 275-295.

Özkul-Fındık, N. (2006). “Hekimhan Çeşmeleri”, *Sanat Dergisi*, Sayı: 9. 99-117.

Pala, İ. (2006). “Mühr-i Süleyman”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 31, s. 524-526.

Ramsay, W. (1961). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev.: Mihri Pektaş). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Sevinçtav-Kanlıçay, S. (2010). *Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.

Sinop Kültür Müdürlüğü. (1990). *Tarihi Sinop Çeşmeleri*. Sinop: Sinop Valiliği Yayınları.

Sözen, M. ve U. Tanyeli. (2011). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Şahankaya, E. (2014). *Sivas Su Yapıları*, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Şahin, İ. (2001). “Kastamonu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 24, s. 585-588, İstanbul.

Şahin, S. (2012). “Üsküdar'da III. Ahmet Dönemine Ait Dört Çeşme Ve Osmanlı Mimarisinde Nadir Görülen Bir Kemer Tipi Üzerine”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII 1352'den Bugüne Şehir (2-4 Kasım 2012)*, Cilt 1 (Editör: Süleyman Faruk Göncüoğlu), İstanbul. 676-692.

Şaman-Doğan, N. ve T. Yazar. (2007). “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Devşirme Malzeme Kullanımı”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 24, Sayı 1, Ankara, 209-230.

- Şancı, F. (2006). *Hatay İlinde Türk Mimarisi*. T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları (Türk-İslam Sanatları Tarihi) Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tali, Ş. (2014). “Kayseri/Tavlusun Köyü’nde Bulunan Köprü ve Çemeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 34. 522-540.
- Turan, R. (1989). “Selçuklular Döneminde Kastamonu”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu (19-21 Ekim 1988 Kastamonu)*. Ankara.
- Türel, İ. (2006). *Türk Sanatında Altı Köşeli Yıldız*, T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul.
- Turani, A. (1993). *Sanat Tarihi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Uçar, H. (2012). *Sipil’den Manisa’ya Ab-ı Hayat Manisa Çeşmeleri*. Manisa: Engin Mühendislik Dijital Baskı Merkezi.
- Urak, G. (1994). *Amasya’nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirilmesi*, T.C. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara.
- Yakupoğlu, C. (2009). “İlk Çağlardan Cumhuriyet’e Araç’ın Siyasi ve Sosyal Tarihi”, *Yeşil Deniz Araç’ta Kültürel Hayatın Yedi Rengi*. Ankara. 19-72.
- Yakupoğlu, C. (2010). “II. Bayezid’in Oğlu Şehzade Mahmud’un Hayatı ve Faaliyetleri”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12. 319–339.
- Yakupoğlu, C. (2017). “Kastamonu-Taşköprü’de Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan Medresesi ve Camii”, *TAD Dergisi*, Cilt 36, Sayı 61. 41-74.
- Yaman, T. M. (1935). *Kastamonu Tarihi XV. Asır Sonlarına Kadar*. Kastamonu: Ahmed İhsan Matbaası Ltd.

Yaşar, F. (1990). *Her Yönüyle Araç*. İstanbul: Sema Matbaacılık.

Yavuzylmaz, A. (2018). “Gebze Çeşmeleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/The Journal of International Social Research*, Cilt 6, Sayı 25, (Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armaganı), 577-593.

Yıldız, A. ve İ. Yüksek. (2008). “Kırklareli Tarihi Çeşmelerinin Geleneksel Kent Dokusu İçerisindeki Yeri ve Önemi”, *4th International Symposium 10th-11th April Edirne*, 197-202.

Yılmaz, M. (2010). *Aydın İli Merkezindeki Tarihi Su Yapıları*, T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk Dünyası ve Ortaçağ Kültürleri Arkeolojisi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya.

Yıldız, T. (2013). *Kastamonu Merkez İlçe Analizi*. Kastamonu: T.C. Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı.

Yeter, A. K. (2017). *Trabzon Çeşmeleri*. Trabzon: Gündüz Ofset Matbaacılık.

Yücedağ, İ. (2017). *Osmanlı Epigrafisi Kitabeler ve Mezar Taşları*. İstanbul: İdeal Kültür ve Yayıncılık.

Yücel, Y. (1993). Çobanoğulları, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 8, s. 354-355, İstanbul.

ŞEKİLLER LİSTESİ

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1. Haydar Suyunun Kaynağı ve Beslediği Yalaklar	57
Fotoğraf 2. Abhâne Su Kaynağı, Orijinal Hali (Köker, 1962, s. Fotoğraf 2)	59
Fotoğraf 3. Abhâne Su Kaynağı, Günümüzdeki Hali	60
Fotoğraf 4. Kanlı Çeşme, Güney ve Doğu Cepheler	66
Fotoğraf 5. Kanlı Çeşme, Güney ve Batı Cepheler	66
Fotoğraf 6. Kanlı Çeşme, İnşa Kitabesi (üstte) ve Onarım Kitabesi (altta).....	67
Fotoğraf 7. Namazgâh Çeşmesi, 1952 (Gökoğlu, 1952, s. 403, Fotoğraf 142).....	68
Fotoğraf 8. Namazgâh Çeşmesi, Doğu Cephe	71
Fotoğraf 9. Namazgâh Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler.....	72
Fotoğraf 10. Namazgâh Çeşmesi, Doğu Cephe, Süslemeler	72
Fotoğraf 11. Server Çeşmesi, Güney Cephe.....	75
Fotoğraf 12. Server Çeşmesi, Doğu Cephe.....	76
Fotoğraf 13. Server Çeşmesi, Kuzey Cephe	76
Fotoğraf 14. Server Çeşmesi, Doğu Cephe, Kitabe, Ay-yıldız ve Rozet	76
Fotoğraf 15. Atlanbaç Çeşmesi, Güneybatı Cephe.....	80
Fotoğraf 16. Atlanbaç Çeşmesi, Kuzeybatı ve Güneybatı Cepheler	80
Fotoğraf 17. Atlanbaç Çeşmesi, Güneybatı ve Güneydoğu Cepheler	81
Fotoğraf 18. Atlanbaç Çeşmesi, Kitabe	81
Fotoğraf 19. Tarakçılar Çeşmesi, Güney ve Doğu Cepheler	87
Fotoğraf 20. Tarakçılar Çeşmesi, Batı ve Güney Cepheler	87
Fotoğraf 21. Tarakçılar Çeşmesi, Güney Cephe, Kitabe ve Süslemeler.....	88
Fotoğraf 22. Taş Çeşme, Güneybatı Cephe	92
Fotoğraf 23. Taş Çeşme, Güneydoğu Cephe ve Örtü Sistemi	92
Fotoğraf 24. Taş Çeşme, Güneybatı Cephe, Detay.....	92
Fotoğraf 25. Safalan Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe Genel Görünüm.....	96
Fotoğraf 26. Safalan Çeşmesi, Birinci Kitabe	96
Fotoğraf 27. Safalan Çeşmesi, İkinci Kitabe ve Süslemeler.....	96
Fotoğraf 28. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm	101
Fotoğraf 29. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler	102
Fotoğraf 30. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe.....	102
Fotoğraf 31. Harmankaşı Sokak Çeşmesi Kitabe	102
Fotoğraf 32. Kancı Çeşme, Batı Cephe Genel Görünüm	106
Fotoğraf 33. Kancı Çeşme, Güney Cephe	107
Fotoğraf 34. Kancı Çeşme, Batı Cephe	107
Fotoğraf 35. Kancı Çeşme, Ayna Taşı.....	107
Fotoğraf 36. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Genel Görünüm	110
Fotoğraf 37. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Kuzey Cephe	110
Fotoğraf 38. Kuru Çeşme, Doğu ve Kuzey Cepheler	114
Fotoğraf 39. Kuru Çeşme, Güney ve Doğu Cepheler.....	114
Fotoğraf 40. Kuru Çeşme, Batı Cephe.....	115
Fotoğraf 41. Kuru Çeşme, Kuzey Cephe, Kitabe ve Ay-yıldız	115
Fotoğraf 42. Çukur Çeşme, Batı ve Güney Cepheler	119
Fotoğraf 43. Çukur Çeşme, Güney Cephe.....	119
Fotoğraf 44. Çukur Çeşme, Ayna Taşı	120
Fotoğraf 45. Çukur Çeşme, Kuzey Cephe	120

Fotoğraf 46. Çukur Çeşme, Güney Cephe, Kitabe	120
Fotoğraf 47. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Güneybatı Cephe Genel Görünüm.....	123
Fotoğraf 48. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Güneybatı Cephe	123
Fotoğraf 49. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe.....	123
Fotoğraf 50. Hepkebirler Çeşmesi, Güney ve Doğu Cepheler	128
Fotoğraf 51. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler.....	129
Fotoğraf 52. Hepkebirler Çeşmesi, Güney Cephe	129
Fotoğraf 53. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabe.....	129
Fotoğraf 54. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey Cephe, Süsleme.....	130
Fotoğraf 55. Arslanlı Çeşme Güneybatı ve Güneydoğu Cepheler	134
Fotoğraf 56. Arslanlı Çeşme Güneydoğu ve Kuzeydoğu Cepheler.....	134
Fotoğraf 57. Arslanlı Çeşme, Kuzeydoğu ve Kuzeybatı Cepheler.....	135
Fotoğraf 58. Arslanlı Çeşme, Güneydoğu Cephe, Kitabe	135
Fotoğraf 59. Abdülcebbar Çeşmesi, Güney ve Doğu Cepheler.....	140
Fotoğraf 60. Abdülcebbar Çeşmesi, Doğu Cephe	140
Fotoğraf 61. Abdülcebbar Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler.....	140
Fotoğraf 62. Abdülcebbar Çeşmesi, Örtü Sistemi	141
Fotoğraf 63. Abdülcebbar Çeşmesi, Kitabeler.....	141
Fotoğraf 64. Eligüzel Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler	146
Fotoğraf 65. Eligüzel Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler	146
Fotoğraf 66. Eligüzel Çeşmesi, Güney Cephe.....	147
Fotoğraf 67. Eligüzel Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabe	147
Fotoğraf 68. Atabeygazi Camii Çeşmesi I, Kuzeybatısındaki Madendede Türbesi..	150
Fotoğraf 69. Atabeygazi Camii Çeşmesi I, Güney Cephe.....	150
Fotoğraf 70. Atabeygazi Camii Çeşmesi, Doğu Cephe	151
Fotoğraf 71. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Kuzey Cephe.....	154
Fotoğraf 72. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Kuzey Cephe, Kitabe ve Dairesel Rozetler	154
Fotoğraf 73. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Genel Görünüm.....	157
Fotoğraf 74. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Doğu Cephe ve Örtü Sistemi	157
Fotoğraf 75. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Örtü Sistemi	158
Fotoğraf 76. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Güney ve Doğu Cepheler.....	161
Fotoğraf 77. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler.....	162
Fotoğraf 78. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	162
Fotoğraf 79. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe, Süslemeler	162
Fotoğraf 80. Pehlül Çeşmesi, Genel Görünüm	165
Fotoğraf 81. Pehlül Çeşmesi, Batı Cephe, Görünüş	165
Fotoğraf 82. Hacı Abdullah Çeşmesi, Batı ve Güney Cepheler	170
Fotoğraf 83. Hacı Abdullah Çeşmesi, Güney Cephe.....	170
Fotoğraf 84. Hacı Abdullah Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler	171
Fotoğraf 85. Hacı Abdullah Çeşmesi, Güney Cephe, Kitabe	171
Fotoğraf 86. Çevkani Çeşmesi, Doğu Cephe Genel Görünüm.....	175
Fotoğraf 87. Çevkani Çeşmesi, Doğu Cephe Detay	175
Fotoğraf 88. Çevkani Çeşmesi, Doğu Cephe, Kitabe	175
Fotoğraf 89. Yedigâr Çeşmesi, Genel Görünüm	181
Fotoğraf 90. Yedigâr Çeşmesi, Genel Görünüm	181
Fotoğraf 91. Yedigâr Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler.....	182
Fotoğraf 92. Yedigâr Çeşmesi, Güney ve Batı Cepheler.....	182
Fotoğraf 93. Honsalar Çeşmesi II, Güneybatı Cephe	185

Fotoğraf 94. Honsalar Çeşmesi II, Güneydoğu Cephe	186
Fotoğraf 95. Honsalar Çeşmesi II, Güneybatı Cephe, Kemer ve Kitabeler.....	186
Fotoğraf 96. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Güneydoğu Cephe	189
Fotoğraf 97. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Güneybatı ve Kuzeydoğu Cepheler.....	190
Fotoğraf 98. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Güneydoğu Cephe, Kitabe, Ayna Taşı ve Süslemeler.....	190
Fotoğraf 99. Honsalar Çeşmesi I, Batı ve Güney Cepheler.....	194
Fotoğraf 100. Honsalar Çeşmesi I, Güney Cephe ve Süsleme	194
Fotoğraf 101. Honsalar Çeşmesi I, Doğu ve Kuzey Cepheler.....	195
Fotoğraf 102. İsmail Bey Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Örtü Sistemi.....	198
Fotoğraf 103. İsmail Bey Çeşmesi, Doğu Cephe, Genel Görünüm.....	198
Fotoğraf 104. İsmail Bey Çeşmesi, Doğu Cephe, Kitabe ve Süsleme.....	198
Fotoğraf 105. Hacıkadın Çeşmesi, Doğu Cephe.....	201
Fotoğraf 106. Hacıkadın Çeşmesi, Güney ve Doğu Cephe Görünüm.....	201
Fotoğraf 107. Hacıkadın Çeşmesi, Doğu Cephe, Yalak	201
Fotoğraf 108. İbrikli Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Genel Görünüm.....	204
Fotoğraf 109. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Güneydoğu, Doğu ve Kuzeydoğu Cepheler.....	207
Fotoğraf 110. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Güneybatı, Batı ve Kuzeybatı Cepheler	207
Fotoğraf 111. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Doğu Cephe	208
Fotoğraf 112. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Güneydoğu, Doğu ve Kuzeydoğudaki Yalaklar	208
Fotoğraf 113. Atabeygazi Camii Çeşmesi III, Güney ve Doğu Cepheler	211
Fotoğraf 114. Atabeygazi Camii Çeşmesi III, Batı ve Güney Cepheler ile Örtü Sistemi	211
Fotoğraf 115. Nuri Fırtına Çeşmesi, Kuzey Cephe	214
Fotoğraf 116. Nuri Fırtına Çeşmesi, Kuzey Cephe, Ayna Taşı.....	214
Fotoğraf 117. Mahir Özçelik Çeşmesi, Genel Görünüm	217
Fotoğraf 118. Mahir Özçelik Çeşmesi, Kuzey, Batı ve Güney Cepheler.....	217
Fotoğraf 119. Dutdibi Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe.....	220
Fotoğraf 120. Dutdibi Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe	220
Fotoğraf 121. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Genel Görünüm	224
Fotoğraf 122. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Kuzey ve Kuzeydoğu Cepheleri.....	225
Fotoğraf 123. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe Süslemeleri	225
Fotoğraf 124. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Batı ve Güney Cepheler.....	230
Fotoğraf 125. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler.....	231
Fotoğraf 126. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Doğu Cephe	231
Fotoğraf 127. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Batı Cephe, Kitabe.....	231
Fotoğraf 128. Acaroğlu Çeşmesi, Batı ve Güney Cepheler.....	235
Fotoğraf 129. Acaroğlu Çeşmesi, Güney Cephe	235
Fotoğraf 130. Acaroğlu Çeşmesi, Güney Cephe, Kitabe.....	235
Fotoğraf 131. Acaroğlu Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	236
Fotoğraf 132. Acaroğlu Çeşmesi, Tonoz Örtü, Kuzeyden Güneye Bakış.....	236
Fotoğraf 133. Acaroğlu Çeşmesi, Doğu Cephe	236
Fotoğraf 134. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe.....	239
Fotoğraf 135. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe.....	240
Fotoğraf 136. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Güneydoğu Cephe.....	240
Fotoğraf 137. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Kitabe ve Süslemeler.....	240

Fotoğraf 138. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Genel Görünüm	243
Fotoğraf 139. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Kuzeybatı ve Güneydoğu Cepheler.....	243
Fotoğraf 140. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Kitabe	243
Fotoğraf 141. Eflanilioğlu Çeşmesi, Güney Cephe	247
Fotoğraf 142. Eflanilioğlu Çeşmesi, Güney Cephe	247
Fotoğraf 143. Eflanilioğlu Çeşmesi, Kuzey Cephe	248
Fotoğraf 144. Eflanilioğlu Çeşmesi, Güney Cephe, Kitabe	248
Fotoğraf 145. Gideros Camii Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler	251
Fotoğraf 146. Gideros Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	251
Fotoğraf 147. Gideros Camii Çeşmesi, Güney Cephe.....	252
Fotoğraf 148. Gideros Camii, İnşa Kitabesi	252
Fotoğraf 149. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Genel Görünüm	257
Fotoğraf 150. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş.....	258
Fotoğraf 151. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Kitabeler	258
Fotoğraf 152. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe Genel Görünüm	262
Fotoğraf 153. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe Genel Görünüm	263
Fotoğraf 154. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Güney Cephe.....	263
Fotoğraf 155. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Doğu cephe	264
Fotoğraf 156. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Güney Cephe, Kitabe	264
Fotoğraf 157. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cephe	267
Fotoğraf 158. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	268
Fotoğraf 159. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabe	268
Fotoğraf 160. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Güneybatı Cephe	271
Fotoğraf 161. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Yalak.....	272
Fotoğraf 162. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Güneybatı Cephe	272
Fotoğraf 163. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Güneybatı Cephe	272
Fotoğraf 164. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm.....	276
Fotoğraf 165. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler .	276
Fotoğraf 166. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabe	276
Fotoğraf 167. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm	280
Fotoğraf 168. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe	280
Fotoğraf 169. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Kitabeler ve Süslemeler	280
Fotoğraf 170. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Madalyon İçlerindeki Kitabeler.....	281
Fotoğraf 171. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Niş İçindeki Kitabe	281
Fotoğraf 172. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I, Genel Görünüm	285
Fotoğraf 173. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I, Yalak.....	285
Fotoğraf 174. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I, Kitabe ve Süslemeler	285
Fotoğraf 175. Hamidiye Camii Çeşmesi, Genel Görünüm (Çerkez, 2005, s. 150, Fotoğraf 5)	288
Fotoğraf 176. Hamidiye Camii Çeşmesi, Güney Cephe, Genel Görünüm.....	288
Fotoğraf 177. Hamidiye Camii Çeşmesi, Yalak ve Testilik Sekisi	289
Fotoğraf 178. Hamidiye Camii Çeşmesi, Kitabe.....	289
Fotoğraf 179. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi, Kuzeybatı ve Güneybatı Cepheler....	292
Fotoğraf 180. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Süslemeler	292
Fotoğraf 181. Nuh Bey Çeşmesi, Genel Görünüm (Çerkez, 2005, s. 170, Fotoğraf 8)	295
Fotoğraf 182. Nuh Bey Çeşmesi, Genel Görünüm.....	296
Fotoğraf 183. Nuh Bey Çeşmesi, Batı Cephe, Detay	296

Fotoğraf 184. Nuh Bey Çeşmesi, Kitabe	296
Fotoğraf 185. Çinili Camii Çeşmesi, Genel Görünüm	299
Fotoğraf 186. Çinili Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe.....	300
Fotoğraf 187. Çinili Camii Çeşmesi, Güneybatı Cephe	300
Fotoğraf 188. Çinili Camii Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Kitabe.....	300
Fotoğraf 189. Çinili Camii Çeşmesi, Güneydoğu Cephe	301
Fotoğraf 190. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm	304
Fotoğraf 191. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe	304
Fotoğraf 192. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe	304
Fotoğraf 193. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm.....	307
Fotoğraf 194. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Güney Cephe ve Örtü Sistemi	307
Fotoğraf 195. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Güney ve Güneydoğu Cepheler	308
Fotoğraf 196. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Güneydoğu Cephe, Detay ...	308
Fotoğraf 197. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Güneydoğu Cephe, Detay ...	308
Fotoğraf 198. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm.....	312
Fotoğraf 199. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Kitabe ve Süslemeler.....	312
Fotoğraf 200. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Örtü	312
Fotoğraf 201. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I, Genel Görünüm	314
Fotoğraf 202. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I, Doğu Cephe.....	315
Fotoğraf 203. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I, Kitabe	315
Fotoğraf 204. Yalı Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm	318
Fotoğraf 205. Yalı Sokak Çeşmesi, Yalak.....	318
Fotoğraf 206. Yalı Sokak Çeşmesi, Kitabe.....	318
Fotoğraf 207. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Genel Görünüm	322
Fotoğraf 208. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Batı Cephe	322
Fotoğraf 209. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Kitabe ve Servi Ağaçları	322
Fotoğraf 210. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Genel Görünüm	326
Fotoğraf 211. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe	326
Fotoğraf 212. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Kitabe ve Süslemeler.....	327
Fotoğraf 213. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Batı Cephe.....	330
Fotoğraf 214. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Güney Cephe.....	331
Fotoğraf 215. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Kitabe ve Süslemeler ..	331
Fotoğraf 216. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Genel Görünüm.....	334
Fotoğraf 217. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Kuzeybatı Cephe.....	335
Fotoğraf 218. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Örtü	335
Fotoğraf 219. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Genel Görünüm	339
Fotoğraf 220. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Detay	339
Fotoğraf 221. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Yalak	340
Fotoğraf 222. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Hazne Kapağı	340
Fotoğraf 223. Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme, Genel Görünüm ..	343
Fotoğraf 224. Tefikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme, Kitabe.....	343
Fotoğraf 225. Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Genel Görünüm	346
Fotoğraf 226. Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Genel Görünüm	346
Fotoğraf 227. Tefikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Kitabe ve Süslemeler	347
Fotoğraf 228. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe	350
Fotoğraf 229. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Süsleme.	350

Fotoğraf 230. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi, Genel Görünüm	353
Fotoğraf 231. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi, Doğu Cephe	353
Fotoğraf 232. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi, Doğu Cephe, Ayna Taşı.....	353
Fotoğraf 233. Bedesten Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe, Genel Görünüm ve Süslemeler	356
Fotoğraf 234. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Güney Cephe, Genel Görünüm	361
Fotoğraf 235. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Güney Cephe	361
Fotoğraf 236. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Kuzey ve Batı Cepheler.....	362
Fotoğraf 237. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Kitabe ve Devşirme Malzeme	362
Fotoğraf 238. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Batı ve Kuzey Cepheler	365
Fotoğraf 239. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Kuzey Cephe, Devşirme	366
Fotoğraf 240. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Kitabe	366
Fotoğraf 241. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Kuzey Cephe, Genel Görünüm	370
Fotoğraf 242. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Kuzey Cephe	370
Fotoğraf 243. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Kitabe ve Süslemeler.....	370
Fotoğraf 244. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Batı ve Güney Cephe.....	373
Fotoğraf 245. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Güney ve Doğu Cephe.....	373
Fotoğraf 246. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Kuzey Cephe	373
Fotoğraf 247. Dilgüzar Hatun Çeşmesi, Kitabe.....	376
Fotoğraf 248. Ağlı Meydan Çeşmesi, Kitabe	377
Fotoğraf 249. Cünürye Camii Çeşmesi, 2000 Yılı (Çerkez, 2005, s. 170, Fotoğraf 7)	378
Fotoğraf 250. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi I, 2000 Yılı (Çerkez, 2005, s. 173, Fotoğraf 13).....	379
Fotoğraf 251. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi II (Çerkez, 2005, s. 155, 173, Fotoğraf 14 Çizim 4).....	380
Fotoğraf 252. Duruca Köyü Çeşmesi'nin Eski Fotoğraflarında Doğu ve Kuzey Cepheler, 2016 (Aytekin, 2016, s. 404)	382
Fotoğraf 253. Duruca Köyü Çeşmesi, Kuzey Cephe, 2018.....	382
Fotoğraf 254. Kornapa Köyü Çeşme Kitabesi.....	383
Fotoğraf 255. Afşar Köyü Yukarı Pınar Çeşmesi, Kitabe	384
Fotoğraf 256. Ali Osman Ağa Çeşmesi (Mustafa Özipek Arşivi).....	386
Fotoğraf 257. Ali Osman Ağa Çeşmesi Kitabesi (Mustafa Özipek Arşivi)	386
Fotoğraf 258. Gemaco Çeşmesi, Kitabe	388

ÇİZİMLER

Çizim 1. Kanlı Çeşme, Plan.....	64
Çizim 2. Kanlı Çeşme, Güney Cephe	65
Çizim 3. Namazgâh Çeşmesi, Plan.....	69
Çizim 4. Namazgâh Çeşmesi, Doğu Cephe, Görünüş	70
Çizim 5. Namazgâh Çeşmesi, Doğu Cephe, Süsleme, Detay.....	70
Çizim 6. Namazgâh Çeşmesi, Süsleme, Detay	70
Çizim 7. Server Çeşmesi, Plan.....	74
Çizim 8. Server Çeşmesi, Doğu Cephe.....	75
Çizim 9. Atlanbaç Çeşmesi, Plan.....	79
Çizim 10. Atlanbaç Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Görünüş	79
Çizim 11. Tarakçılar Çeşmesi, Plan.....	85
Çizim 12. Tarakçılar Çeşmesi, Batı Cephe.....	86
Çizim 13. Tarakçılar Çeşmesi, Güney Cephe.....	86
Çizim 14. Tarakçılar Çeşmesi, Güney Cephe, Süsleme Detayı.....	88
Çizim 15. Taş Çeşme, Plan.....	91
Çizim 16. Taş Çeşme, Güneybatı Cephe	91
Çizim 17. Safalan Çeşmesi, Plan	95
Çizim 18. Safalan Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Görünüş.....	95
Çizim 19. Safalan Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Süsleme Detay	97
Çizim 20. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Plan.....	100
Çizim 21. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe, Görünüş.....	101
Çizim 22. Harmankaşı Sokak Çeşmesi, Doğu Cephe, Süsleme Detay.....	103
Çizim 23. Kancı Çeşme, Plan	105
Çizim 24. Kancı Çeşme, Batı Cephe	106
Çizim 25. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Plan.....	109
Çizim 26. Gümüşlüce Yolu Vakıf Çeşmesi, Kuzey Cephe	109
Çizim 27. Kuru Çeşme, Plan	113
Çizim 28. Kuru Çeşme, Kuzey ve Doğu Cephe	113
Çizim 29. Çukur Çeşme, Plan.....	118
Çizim 30. Çukur Çeşme, Güney Cephe	118
Çizim 31. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Plan	122
Çizim 32. Yıldırım Sokak Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Görünüş.....	122
Çizim 33. Hepkebirler Çeşmesi, Plan.....	127
Çizim 34. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey Cephe	127
Çizim 35. Hepkebirler Çeşmesi, Kuzey Cephe, Süsleme Detay	128
Çizim 36. Arslanlı Çeşme, Plan.....	133
Çizim 37. Arslanlı Çeşme, Güneybatı ve Güneydoğu Cephe Görünüşleri	133
Çizim 38. Arslanlı Çeşme, Kitabe, Süslemesi Detay	135
Çizim 39. Abdülcebbar Çeşmesi, Plan	138
Çizim 40. Abdülcebbar Çeşmesi, Doğu Cephe	139
Çizim 41. Abdülcebbar Çeşmesi, Doğu Cephe, Süsleme Detay	139
Çizim 42. Eligüzel Çeşmesi, Plan.....	144
Çizim 43. Eligüzel Çeşmesi, Kuzey Cephe	145
Çizim 44. Eligüzel Çeşmesi, Batı Cephe	145
Çizim 45. Atabeygazi Camii Çeşmesi I, Plan.....	149
Çizim 46. Atabeygazi Camii Çeşmesi I, Güney Cephe, Görünüş	149
Çizim 47. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Plan	153
Çizim 48. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Güney Cephe, Görünüş.....	153

Çizim 49. Atabeygazi Camii Çeşmesi II, Süsleme Detay	154
Çizim 50. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Plan	156
Çizim 51. Hacı Hamza Efendi Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler, Görünüş	156
Çizim 52. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Plan	160
Çizim 53. Yukarıpazar Sokak Çeşmesi, Doğu ve Kuzey Cepheler, Görünüş	160
Çizim 54. Pehlül Çeşmesi, Plan.....	164
Çizim 55. Pehlül Çeşmesi, Batı ve Güney Cephe, Görünüş.....	164
Çizim 56. Hacı Abdullah Çeşmesi, Plan.....	168
Çizim 57. Hacı Abdullah Çeşmesi, Güney Cephe.....	168
Çizim 58. Hacı Abdullah Çeşmesi, Batı Cephe.....	169
Çizim 59. Hacı Abdullah Çeşmesi, Süsleme Detay.....	169
Çizim 60. Çevkani Çeşmesi, Plan.....	173
Çizim 61. Çevkani Çeşmesi, Doğu Cephe, Görünüş	174
Çizim 62. Çevkani Çeşmesi, Süsleme Detay	174
Çizim 63. Yadigâr Çeşmesi, Plan	178
Çizim 64. Yadigâr Çeşmesi, Güney Cephe	179
Çizim 65. Yadigâr Çeşmesi, Kuzey Cephe.....	179
Çizim 66. Yadigâr Çeşmesi, Süsleme Detayları.....	180
Çizim 67. Honsalar Çeşmesi II, Plan.....	184
Çizim 68. Honsalar Çeşmesi II, Güneybatı Cephe, Görünüş	185
Çizim 69. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Plan	188
Çizim 70. Miralay M. Nedim Çeşmesi, Güneydoğu Cephe, Görünüş	189
Çizim 71. Honsalar Çeşmesi I, Plan	192
Çizim 72. Honsalar Çeşmesi I, Güney Cephe, Görünüş.....	192
Çizim 73. Honsalar Çeşmesi I, Doğu ve Kuzey Cepheler, Görünüş	193
Çizim 74. Honsalar Çeşmesi I, Batı Cephe, Görünüş.....	193
Çizim 75. İsmail Bey Çeşmesi, Plan.....	197
Çizim 76. İsmail Bey Çeşmesi, Doğu Cephe.....	197
Çizim 77. Hacı Kadın Çeşmesi, Plan.....	200
Çizim 78. Hacı Kadın Çeşmesi, Doğu Cephe.....	200
Çizim 79. İbrikli Sokak Çeşmesi, Plan	203
Çizim 80. İbrikli Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş.....	203
Çizim 81. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Plan	206
Çizim 82. Aşağı İmaret Sokak Meydan Çeşmesi, Doğu Cephe	206
Çizim 83. Atabeygazi Camii Çeşmesi III, Plan	210
Çizim 84. Atabeygazi Camii Çeşmesi III, Doğu Cephe	210
Çizim 85. Nuri Fırtına Çeşmesi, Plan	212
Çizim 86. Nuri Fırtına Çeşmesi, Batı Cephe	213
Çizim 87. Nuri Fırtına Çeşmesi, Batı Cephe, Süsleme Detay	213
Çizim 88. Mahir Özçelik Çeşmesi, Plan.....	216
Çizim 89. Mahir Özçelik Çeşmesi, Batı Cephe	216
Çizim 90. Dutdibi Sokak Çeşmesi, Plan.....	219
Çizim 91. Dutdibi Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe	219
Çizim 92. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Plan.....	222
Çizim 93. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe	223
Çizim 94. Hacı Veli Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe, Süslemeler, Detay	223
Çizim 95. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Plan	229
Çizim 96. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Batı Cephe	229
Çizim 97. Akıncılar Köyü Çeşmesi, Batı Cephe	230

Çizim 98. Acaroğlu Çeşmesi, Plan	234
Çizim 99. Acaroğlu Çeşmesi, Güneydoğu Cephe	234
Çizim 100. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Plan	238
Çizim 101. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe	238
Çizim 102. Gemi Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Detay	239
Çizim 103. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Plan	242
Çizim 104. Gökçeçat Köyü Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe	242
Çizim 105. Eflanilioğlu Çeşmesi, Plan	246
Çizim 106. Eflanilioğlu Çeşmesi, Güney Cephe	246
Çizim 107. Eflanilioğlu Çeşmesi, Güney Cephe, Ayna Taşı	246
Çizim 108. Gideros Camii Çeşmesi, Plan	250
Çizim 109. Gideros Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe	250
Çizim 110. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Plan	255
Çizim 111. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Plan	256
Çizim 112. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş	256
Çizim 113. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş	256
Çizim 114. Karacaören Köyü Camii Çeşmesi, Ayna Taşı	257
Çizim 115. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Plan	261
Çizim 116. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Kuzey Cephe	261
Çizim 117. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Güney Cephe	261
Çizim 118. Haraçoğlu Camii Çeşmesi, Güney Cephe, Süsleme Detay	262
Çizim 119. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Plan	266
Çizim 120. Dervişzade Hacı Mustafa Çeşmesi, Kuzey Cephe	267
Çizim 121. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Plan	270
Çizim 122. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Görünüş	270
Çizim 123. Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi, Süsleme Detay	271
Çizim 124. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Plan	275
Çizim 125. Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Görünüş	275
Çizim 126. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Plan	278
Çizim 127. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Kuzey Cephe, Görünüş	279
Çizim 128. Hamdi Reis Sokak Çeşmesi, Süsleme Detay	279
Çizim 129. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I, Plan	283
Çizim 130. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I, Kuzeybatı Cephe, Görünüş	284
Çizim 131. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I, Süsleme Detay	284
Çizim 132. Hamidiye Camii Çeşmesi, Plan	287
Çizim 133. Hamidiye Camii Çeşmesi, Güney Cephe, Görünüş	287
Çizim 134. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi, Plan	291
Çizim 135. Yukarı Karaca Camii Çeşmesi, Güneybatı Cephe, Görünüş	291
Çizim 136. Nuh Bey Çeşmesi, Plan	294
Çizim 137. Nuh Bey Çeşmesi, Batı Cephe, Görünüş	294
Çizim 138. Nuh Bey Çeşmesi, Süsleme Detay	295
Çizim 139. Çinili Camii Çeşmesi, Plan	298
Çizim 140. Çinili Camii Çeşmesi, Kuzeydoğu ve Güneybatı Cephe, Görünüş	299
Çizim 141. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Plan	303
Çizim 142. Karadeniz Mahallesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Görünüş	303
Çizim 143. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Plan	306
Çizim 144. Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi, Güneydoğu Cephe, Görünüş	306
Çizim 145. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Plan	310
Çizim 146. Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe	311

Çizim 147. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi I, Plan ve Doğu Cephe Görünüş	314
Çizim 148. Yalı Sokak Çeşmesi, Plan	317
Çizim 149. Yalı Sokak Çeşmesi, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş	317
Çizim 150. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Plan	320
Çizim 151. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Batı Cephe	321
Çizim 152. Su Yolu Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Süsleme Detayı	321
Çizim 153. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Plan	324
Çizim 154. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Kuzeybatı Cephe, Görünüş	325
Çizim 155. Cami Arkası Sokak Çeşmesi, Süsleme Detay	325
Çizim 156. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Plan	329
Çizim 157. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Güney Cephe, Görünüş..	329
Çizim 158. Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II, Süsleme Detay	330
Çizim 159. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Plan	333
Çizim 160. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Süsleme Detay	334
Çizim 161. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi III, Kuzeybatı Cephe, Görünüş	334
Çizim 162. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Plan	337
Çizim 163. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Kuzeybatı Cephe, Görünüş	338
Çizim 164. Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II, Süsleme Detay	338
Çizim 165. Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme, Plan	342
Çizim 166. Tevfikiye Camii Kuzeydoğu Köşesindeki Çeşme, Kuzeydoğu Cephe, Görünüş.....	342
Çizim 167. Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Plan	345
Çizim 168. Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Kuzeybatı Cephe Görünüş.....	345
Çizim 169. Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme, Süsleme Detayı	346
Çizim 170. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Plan	349
Çizim 171. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Batı Cephe, Görünüş	349
Çizim 172. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi, Süsleme Detay	349
Çizim 173. Aşağı Mescid Camii Çeşmesi, Plan ve Doğu Cephe	352
Çizim 174. Bedesten Sokak Çeşmesi, Plan ve Doğu Cephe	355
Çizim 175. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Plan	359
Çizim 176. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Güney Cephe Görünüş	360
Çizim 177. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Süsleme Detayı	360
Çizim 178. Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi, Süsleme Detay	360
Çizim 179. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Plan	364
Çizim 180. Afşar Köyü Aşağı Pınar Çeşmesi, Batı Cephe.....	365
Çizim 181. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Plan	369
Çizim 182. Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi, Güney Cephe	369
Çizim 183. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Plan	372
Çizim 184. Askerlik Şubesi Karşısındaki Çeşme, Güney Cephe	372
Çizim 185. Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi II (Çerkez, 2005, s. 155, 173, Fotoğraf 14 Çizim 4).....	379
Çizim 186. Duruca Köyü Çeşmesi, Plan ve Görünüş, 2016 (Aytekin, 2016, s. 403)	381
Çizim 187. Duruca Köyü Çeşmesi, Plan ve Görünüş.....	381

EKLER

EK 1: Kaynaktan Beslenme ve Buldukları Yere Göre Çeşmeler

İlçe	Haznesiz	Hazneli	Bağımlı	Bağımsız
Merkez	8	28	-	36
Abana	-	1	-	1
Araç	4	1	-	5
Cide	-	1	-	1
Daday	1	-	-	1
İhsangazi	-	1	-	1
İnebolu	3	19	-	22
Küre	-	2	1	1
Taşköprü	3	1	-	4
Toplam	19	54	1	72

EK 2: Cephe Sayılarına Göre Çeşmeler

İlçe	Tek Cepheli	İki Cepheli	Üç Cepheli	Dört Cepheli	Beş Cepheli
Merkez	31	2	2	1	-
Abana	-	-	-	-	1
Araç	5	-	-	-	-
Cide	1	-	-	-	-
Daday	1	-	-	-	-
İhsangazi	-	-	1	-	-
İnebolu	21	1	-	-	-
Küre	2	-	-	-	-
Taşköprü	4	-	-	-	-
Toplam	65	3	3	1	1

EK 3: Cephe Düzenlemesine Göre Çeşmeler

İLÇE	Teğet Kemer	Sivri Kemer	Kaş Kemer	Dilimli Kemer	Yuvarlak Kemer	Kırık Kemer	Düz Cepheli
Merkez	10	8	2	3	1	-	12
Abana	-	-	-	-	-	-	1
Araç	2	-	-	-	-	-	3
Cide	1	-	-	-	-	-	-
Daday	-	-	-	-	-	-	1
İhsangazi	-	-	-	-	-	-	1
İnebolu	2	-	2	-	-	-	18
Küre	-	-	-	-	1	-	1
Taşköprü	2	-	-	-	-	1	1
Toplam	17	8	4	3	2	1	38

EK 4: Örtü Sistemlerine Göre Çeşmeler

İLÇE	Düz Örtü	Beşik Örtü	Kırma Çatı	Beşik Çatı
Merkez	19	2	3	2
Abana	1	-	-	-
Araç	1	1	-	-
Cide	1	-	-	-
Daday	1	-	-	-
İhsangazi	-	1	-	-
İnebolu	19	-	-	1
Küre	-	-	-	-
Taşköprü	2	-	-	-
Toplam	44	4	3	3

EK 5: Merkezdeki eşmelerde Görülen Bitkisel Süslemeler

İLÇE	ADI	Servi Ağacı	Kıvrıklal	Yaprak	Gül	Filiz	Lale	Bitkisel Rozet	Çiçek	Kenger yaprağı
Merkez	Kanlı eşme								x	
Merkez	Taş eşme	x								
Merkez	Harmankaşı Sokak eşmesi		x	x						
Merkez	Hepkebirler eşmesi	x					x			
Merkez	Arslanlı eşme							x		
Merkez	Abdülcebbar eşmesi							x		
Merkez	Hacı Abdullah eşmesi							x		
Merkez	Yadigar eşmesi									x
Merkez	Miralay M. Nedim eşmesi			x					x	
Merkez	Honsalar eşmesi I							x		
Merkez	İsmail Bey eşmesi							x		
Merkez	Namazgah eşmesi				x			x		
Merkez	Safalan eşmesi							x		
Merkez	Yukarıpazar Sokak eşmesi		x	x			x			
Merkez	Eliğüzel eşmesi								x	
Merkez	Hacı Hamza Efendi eşmesi			x						
Merkez	Atabeygazi Camii eşmesi II							x		
Merkez	evkani eşmesi							x		
Merkez	Server eşmesi							x		

EK 6: Diğer İlçelerdeki Çeşmelerde Görülen Bitkisel Süslemeler

İLÇE	ADI	Servi Ağacı	Hayat Ağacı	Kıvrımdal	Yaprak	Gül	Filiz	Lale	Bitkisel Rozet	Çiçek	Kenger yaprağı
Abana	Hacı Veli Camii Çeşmesi	x	x								
Araç	Gemi Köyü Camii Çeşmesi									x	
Araç	Eflanilioğlu Çeşmesi								x		
Daday	Karacaören Köyü Camii Çeşmesi		x							x	
İhsangazi	Haraçoğlu Camii Çeşmesi				x				x	x	
İnebolu	Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi	x									
İnebolu	Kazım Karabekir Caddesi Sokak Çeşmesi		x								
İnebolu	Hamdi Reis Sokak Çeşmesi			x	x						
İnebolu	Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi I		x								
İnebolu	Yukarı Karaca Camii Çeşmesi			x							
İnebolu	Nuh Bey Çeşmesi				x						
İnebolu	Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi				x				x		x
İnebolu	Su Yolu Sokak Çeşmesi	x							x		
İnebolu	Cami Arkası Sokak Çeşmesi				x		x		x		
İnebolu	Boyran Mahallesi Sokak Çeşmesi II				x				x		
İnebolu	Tevfikiye Camii Kuzeybatı Köşesindeki Çeşme							x			
İnebolu	M.Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi	x							x		
İnebolu	Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak Çeşmesi II				x	x					
İnebolu	Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi								x		
Küre	Bedesten Sokak Çeşmesi								x		
Taşköprü	Yukarı Emerce Köyü Çeşmesi	x						x		x	

EK 7: Kastamonu eşmelerinde Görülen Geometrik Süslemeler

İLÇE	ADI	Çarkıfelek	Rozet	Baklava Dilimi	Yıldız	Zikzak
Merkez	Atlanbaç Çeşmesi					x
Merkez	Taş Çeşme		x			
Merkez	Harmankaşı Sokak Çeşmesi		x			
Merkez	İbrikli Sokak Çeşmesi					x
Merkez	Nuri Fırtına Çeşmesi				x	
Merkez	Namazgah Çeşmesi		x			
Merkez	Tarakçılar Çeşmesi		x			
Merkez	Atabeygazi Camii Çeşmesi I					x
İnebolu	Eyüpzade Mehmet Efendi Çeşmesi		x			
İnebolu	Hamidiye Camii Çeşmesi			x		
İnebolu	Mehmet Şevki Caddesi Sokak Çeşmesi			x		
İnebolu	Cami Arkası Sokak Çeşmesi		x			
Küre	Bedesten Sokak Çeşmesi		x	x		
Abana	Hacı Veli Camii Çeşmesi	x	x			
İnebolu	Mehmet Sabri Caddesi Sokak Çeşmesi			x		
İnebolu	Mustafa Kemal Paşa Caddesi Sokak Çeşmesi			x		
Taşköprü	Bekdemirekşi Köyü Çeşmesi		x			

EK 8: Kastamonu eşmelerinde Görülen Nesneli Süslemeler

İLÇE	ADI	Ay-yıldız	Vazo	Gülabdan	Saksı	İşnsal Kollar	Malta Haçı
Merkez	Harmankaşı Sokak eşmesi	x					
Merkez	Kuru eşme	x					
Merkez	Hepkebirler eşmesi		x				
Merkez	İsmail Bey eşmesi	x					
Merkez	Eligüzel eşmesi	x					
Merkez	Hacı Hamza Efendi eşmesi	x					
Merkez	Server eşmesi	x					
Abana	Hacı Veli Camii eşmesi	x					
Araç	Gemi Köyü Camii eşmesi	x					
İnebolu	Kazım Karabekir Caddesi Sokak eşmesi						x
İnebolu	Hamdi Reis Sokak eşmesi					x	
İnebolu	Yukarı Karaca Camii eşmesi						
İnebolu	Nuh Bey eşmesi	x	x				
İnebolu	Mehmet Şevki Caddesi Sokak eşmesi	x		x			
İnebolu	Cami Arkası Sokak eşmesi	x					
İnebolu	Boyran Mahallesi Sokak eşmesi III	x					
İnebolu	Boyran Mahallesi Sokak eşmesi II	x					
İnebolu	Tevfikiye (Yeni) Cami Kuzeybatı Köşesindeki eşme		x				
İnebolu	Dr. Atilla Gürsoy Caddesi Sokak eşmesi II			x	x		
Taşköprü	Yukarı Emerce Köyü eşmesi		x				
Taşköprü	Bekdemirekşi Köyü eşmesi	x					

ÖZGEÇMİŞ

Fatma GÜR, 01.11.1987 tarihinde Ankara Altındağ'da doğdu. 2006 yılında Ankara İncirli Lisesi'ni bitirdikten sonra eğitimine devam ettiği Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden 2014 yılında mezun olmuştur. 2015 yılında aynı üniversite ve bölümde başladığı tezli yüksek lisans programını 2019 itibariyle bitirmiştir. Evli ve bir çocuk annesi olan Fatma Gür'ün genel ilgi alanları; Sanat Tarihi, Arkeoloji, Tarih, Coğrafya ve kültürel aktivitelerdir.

